

AKTUĀLAS
PROBLĒMAS
LITERATŪRAS
UN KULTŪRAS
PĒTNIECĪBĀ

ZINĀTNISKAIS ŽURNĀLS

31

LIEPĀJA 2026

RTU Liepājas akadēmijas
Humanitāro un mākslas zinātņu centrs
LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts
Lietuviešu literatūras un folkloras institūts
Vītauta Dižā universitāte

**AKTUĀLAS PROBLĒMAS
LITERATŪRAS UN KULTŪRAS PĒTNIECĪBĀ**

**CURRENT ISSUES IN RESEARCH
OF LITERATURE AND CULTURE**

Zinātniskais žurnāls
Scholarly Journal

31

Liepāja 2026

Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā : zinātniskais žurnāls, 31. Atb. red.
Anita Helviga. Liepāja, Rīga: RTU Izdevniecība, 2026. 183 lpp.
ISSN 2661-5541 (digitāls)

Redakcijas kolēģija

- Anita Helviga**, Dr. philol., RTU Liepājas akadēmijas Humanitāro un mākslas zinātņu centra asociētā profesore, vadošā pētniece; redakcijas kolēģijas vadītāja
- Tass Angelopuls** (*Tasos Angelopoulos*), Ph. D., Saloniku Aristoteļa universitātes Drāmas skolas lektors (Grieķija)
- Māra Grudule**, Dr. philol., Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta vadošā pētniece, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes profesore
- Zanda Gūtmane**, Dr. philol., RTU Liepājas akadēmijas Humanitāro un mākslas zinātņu centra profesore, vadošā pētniece
- Benedikts Kalnačs**, Dr. habil. philol., Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta vadošais pētnieks; RTU Liepājas akadēmijas Humanitāro un mākslas zinātņu centra profesors
- Ieva Kalniņa**, Dr. philol., Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes profesore
- Anda Kuduma**, Dr. philol., RTU Liepājas akadēmijas Humanitāro un mākslas zinātņu centra asociētā profesore, pētniece
- Skaidrīte Lasmane**, Dr. phil., Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes emeritētā profesore, Sociālo un politisko pētījumu institūta vadošā pētniece
- Laura Laurušaite** (*Laura Laurušaitė*), Dr. hum., Lietuvas Literatūras un folkloras institūta vadošā pētniece (Lietuva)
- Edgars Lāms**, Dr. philol., RTU Liepājas akadēmijas Humanitāro un mākslas zinātņu centra profesors, vadošais pētnieks
- Aurelija Mikolaitīte** (*Aurelija Mykolaitytė*), Dr. philol., Kauņas Vītauta Dižā universitātes Humanitārās fakultātes asociētā profesore (Lietuva)
- Andrejs Moskvins** (*Andriej Moskwin*), Dr. hab., Varšavas Universitātes Centrālās un Austrumeiropas starpkultūru studiju nodaļas docents; Centrālās un Austrumeiropas Drāmas un teātra studiju laboratorijas pētnieks (Polija)
- Vēsma Lēvalde**, Dr. art., RTU Liepājas akadēmijas Humanitāro un mākslas zinātņu centra asociētā profesore, vadošā pētniece
- Justīna Prusinovska** (*Justyna Prusinowska*), Ph. D., Adama Mickeviča Universitātes un Varšavas Universitātes baltistikas pētniece (Polija)
- Pāvels Štolls** (*Pavel Štoll*), Ph. D., Prāgas Kārļa Universitātes Filozofijas fakultātes profesors, letonikas pētnieks (Čehija)

Visi žurnāla raksti ir anonīmi divkārši recenzēti.

Rakstiem tiek piešķirts DOI indekss, un tie tiek reģistrēti starptautiskajā metadatu katalogā *Crossref*.

Bibliogrāfiskā informācija ir meklējama šeit: <https://www.crossref.org>.

Žurnāls indeksēts EBSCO datubāzē *Academic Search Complete*.

Redaktore **Anita Helviga** un **Sigita Ignatjeva**
Vāka dizaina autors **Uldis Baltutis**

Redakcijas kolēģijas adrese
RTU Liepājas akadēmija
Lielā iela 14, Liepāja LV-3401
E-pasts: balti@rtu.lv

© Rakstu autori, 2026

© Rīgas Tehniskās universitātes Liepājas akadēmija, 2026

© RTU Izdevniecība, 2026

<https://doi.org/10.37384/APLKP.2026.31.001>

SATURS

Anita Helviga

- Jaunākais žurnāla izdevums un bibliogrāfiskais rādītājs.
Ievadvārdi
The Present Issue and Bibliographic Index. Preface 5

Ivars Oherovs

- Vispārcilvēcisko vērtību atspoguļojums
17. gadsimta Baltijas vācu dzejnieka Simona Daha veltījuma lirikā 11
Reflection of Universal Human Values in the 17th-century
Dedication Lyrics of the Baltic German Poet Simon Dach

Laimutė Adomavičienė

- Migration in Contemporary Baltic Emigrant Literature
for Children and Young Adults 26
Migrācija mūsdienu Baltijas reģiona
emigrantu literatūrā bērniem un pusaudžiem

Ģirts Vikmanis

- Dziesminieku tekstu atdzeja žurnāla *Avots*
1987. gada izdevumos 37
Poetic Translations of Bard Lyrics
in 1987 Issues of the Magazine “Avots”

Ugnis Keturakis

Eglė Keturakiene

- The Search for Authentic Existence in Oscar Milosz’s Poetry 53
Autentiskas eksistences meklējumi Oskara Miloša dzejā

Antra Medne

- Sapnis par medicīnu. Aleksandra Čaka studijas
Latvijas Universitātē un dalība vienotnē “Zelmenis” 72
A Dream of Medicine. Aleksandrs Čaks’s Studies
at the University of Latvia
and Membership in the Union “Zelmenis”

Zanda Gūtmane
Anda Kuduma

Atmiņa Liepājas mūsdienu autoru prozā 81

The Memory in the Prose of Contemporary Liepāja Authors

Anita Helviga

Alberta Bela romānu valoda onomastikas skatījumā:
derivatīvie un stilistiskie aspekti 91

The Language of Alberts Bels's Novels
from the Perspective of Onomastics:
Derivational and Stylistic Aspects

Sanita Kalniņa

Daiļdarba valoda kā konflikta veidošanas instruments:
korpuslingvistikas pieeja 111

Language in Fiction as an Instrument of Conflict Construction:
a Corpus Linguistics Approach

Iveta Zāģere

Zināšanu un prasmju nodošana tradicionālajā keramikā
Tukuma, Rīgas un Ogres meistarų pieredzē 123

Transfer of Knowledge and Skills in Traditional Ceramics
Through the Experience of Masters from Tukums, Riga and Ogre

Ginta Elksne

Inese Šūpule

Kultūras iniciatīvas kā kopienas saliedētības prakse:
Čiekurkalna, Jaunliepājas un Gulbenes novada pieredze 136

Cultural Initiatives as a Practice of Community Cohesion:
the Cases of Čiekurkalns, Jaunliepāja, and Gulbene Municipality

Bibliogrāfiskais rādītājs (1995–2025) 151
Bibliographic index (1995–2025)

Jaunākais žurnāla izdevums un bibliogrāfiskais rādītājs. Ievadvārdi

Šis numurs turpinājumi izdevumam “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” aizsāk nu jau ceturto desmitu. 31. reizi interesentiem tiek nodots zinātnisko rakstu krājums jeb zinātniskais žurnāls, kurā apkopoti pētījumi par literatūru, kultūru, mākslu, valodu, komunikāciju, vērtībām, personībām, laikmetu un sabiedrību.

Šoreiz tas veidots kā divdaļīgs krājums, kur pirmajā daļā ir desmit jauni raksti par literatūras un kultūras pētniecības jautājumiem, bet otrajā daļā iekļauts bibliogrāfiskais rādītājs (1995–2025) par visiem šī turpinājumi izdevuma numuriem un rakstiem, kas tajos publicēti.

Paldies visiem rakstu autoriem, anonīmo recenziju autoriem un redakcijas kolēģijai, kuru sadarbībā ir varējis tapt šis apjomā neliels, bet saturiski interesants pētījumu apkopojums.

Ivara Oherova raksts “Vispārcilvēcisko vērtību atspoguļojums 17. gadsimta Baltijas vācu dzejnieka Simona Daha veltījuma lirikā” izceļ konkrētā autora, kas joprojām ir populārs Vācijā, Austrijā, Šveicē, poētisko izteiksmes sniegumu attieksmē pret vispārcilvēcisko vērtību tematiku. Līdzās literatūrvēsturiskam un kultūrģeogrāfiskam skatījumam uzmanība pievērsta vairākiem dzejoļiem, kas būtu izmantojami konceptuālā literatūras un kultūras vēstures studiju kontekstā.

Laimutes Adomavičienes (*Laimutė Adomavičienė*) rakstā “Migrācija mūsdienu Baltijas reģiona emigrantu literatūrā bērniem un pusaudžiem” (*Migration in Contemporary Baltic Emigrant Literature for Children and Young Adults*), izvēloties sešus dažādu Baltijas valstu emigrantu autoru darbus, rādīts, cik migrācijas tēma ir aktuāka. Skartas personiskās izvēles iespējas, identitātes maiņa, adaptācija svešā valstī, saskarsme ar kultūru atšķirībām, arī atbrīvošanās no iekšējās izolācijas un stereotipiskās domāšanas.

Ģirta Vikmaņa raksts “Dziesminieku tekstu atdzeja žurnāla *Avots* 1987. gada izdevumos” postkoloniālās kritikas tvērumā pievēršas tēmai, kā minētā izdevuma redakcija, publicējot pārmaiņas un brīvību sludinošus ārzemju un padomju sistēmā dzīvojošu dziesminieku tekstus, sociālpolitiskajā kontekstā translēja dekoloniālās un pretestības idejas. Redakcionālās izvēles skaidrotas ar komunikācijas zinātnē izmantotajiem “dienas kārtības veidošanas” (*agenda-setting*) un “vārtu sargāšanas” (*gatekeeping*) konceptiem.

Ugņa Keturaka (*Ugnius Keturakis*) un **Egles Keturakienes** (*Eglė Keturakienė*) raksts “Autentiskas eksistences meklējumi Oskara Miloša dzejā” (*The Search for Authentic existence in Oscar Milosz's Poetry*) pievēršas šī franču-lietuviešu dzejnieka liriskā varoņa pārdomām par autentiskas eksistences jautājumiem. Pētījums balstīts uz Martina Heidegera hermeneitisko

valodas un autentiskas poētiskās eksistences koncepciju, kur valoda skatīta kā esības izpausme – patiesības, labestības un skaistuma atlāšanas akts.

Antras Mednes raksts “Sapnis par medicīnu. Aleksandra Čaka studijas Latvijas Universitātē un dalība vienotnē “Zelmenis”” turpina iepazīstināt ar dzejnieka mazāk zināmām dzīves lappusēm. Šoreiz uzmanības lokā notikumi, kad Čaks, atgriezies no Pirmā pasaules kara bēgļu gaitām, mātes ietekmēts nolēma studēt medicīnu. Lai gan studijas nebija veiksmīgas, palikušas atmiņas par viņa neviennozīmīgo iesaistīšanos un darbošanos studentu vienotnē “Zelmenis”.

Zandas Gūtmanes un **Andas Kudumas** raksts “Atmiņa Liepājas mūsdienu autoru prozā” raksturo trīs Liepājas autoru piecus prozas darbus latviešu literārā procesa aktuālo attīstības tendenču kopainā, kam raksturīga pastiprināta uzmanības fokusēšana vēstures un atmiņas reprezentācijā un interpretācijā. Lai gan analizētie piemēri liecina, ka autoru reģionālajai izcelsmei vai dzīves vietai nav izšķirošas nozīmes vēsturiskās atmiņas konstruēšanā, tomēr Liepājas un tās apkārtnes vide un vēsture joprojām autoriem ir nozīmīga, un viņi savos darbos aktualizē šai videi nozīmīgas vēstures un atmiņu tēmas.

Anita Helviga rakstā “Alberta Bela romānu valoda onomastikas skatījumā: derivatīvie un stilistiskie aspekti” atklāj dažādus onomastikas risinājumus, kas Bela romānos dod būtisku ieguldījumu mākslinieciskā koptēla radīšanā. Daiļdarbu teksta analīzē, izmantojot kognitīvās lingvistikas pieeju, padziļināti skatīti derivatīvie, stilistiskie un poetonimijas aspekti, tādējādi paplašinot morfostilistikas un leksikostilistikas pētījumus. Par pētījuma priekšmetu ir izvēlēti visi 14 Bela romāni, no kuriem ekscerpētas apmēram trīs simti vienības.

Sanitas Kalniņas rakstā “Daiļdarba valoda kā konflikta veidošanas instruments: korpuslingvistikas pieeja” veikta analīze par valodas kā distopijas žanra daiļliteratūras konstruēšanas instrumenta funkcionalitāti. Ar autoetnogrāfijas metodi raksta autore analizē radošās rakstīšanas procesu, kurā mērķtiecīgi izveidoti divi valodas korpusi romāna “Pēdējie latvieši” tēlu grupu raksturošanai, atklājot distopiskā režīma ideoloģiju un konfliktu kā sižeta virzītāju.

Ivetas Zāģeres raksts “Zināšanu un prasmju nodošana tradicionālajā keramikā Tukuma, Rīgas un Ogres meistarū pieredzē” veltīts nemateriālajam kultūras mantojumam. Noskaidrots un atklāts, ar kādiem izaicinājumiem saskaras keramikas amata meistari, iesaistoties prasmju tālāknodošanā mūsdienu situācijā, kad pieaug daudzveidīgas, bet fragmentāras apguves iespējas. Pētījums balstīts uz septiņu praktizējošu meistarū intervijām, kas uzsveruši zināšanu un prasmju nozīmi profesionālajā darbībā.

Ginta Elksne un **Inese Šūpule** rakstā “Kultūras iniciatīvas kā kopienas saliedētības prakse: Čiekurkalna, Jaunliepājas un Gulbenes novada pieredze” pievēršusās jautājumiem par kultūrdzīvi kopienās, par pilsonisko līdzdalību,

par sabiedrības saliedētību, par iedzīvotāju pašorganizēšanos. Teorētiskais pamatojums ir Kliforda Ģirca interpretatīvajā kultūras pieejā, kur kultūra ir simbolisku nozīmju kopums, kurā indivīdi ir iesaistīti, bet metodoloģijā dominē līdzdalīgais novērojums un padziļinātas intervijas ar kultūrdzīves koordinatoriem.

Grāmatas beigās ievietots **bibliogrāfiskais rādītājs**, kurā apkopotas ziņas par visiem turpinājumiem no 1995. gada līdz 2025. gadam. Sniegts bibliogrāfisks apraksts par katru izdevumu (hronoloģiski no vecākā līdz jaunākajam). Tur parādās informācija, ka dažos gados ir izdots arī konferences tēžu krājums. Pēc šī saraksta ir iespējams izsekot, kā mainījies rakstu krājuma nosaukums, kādas tēmas un apakštēmas bijušas aktuālas, kas ir bijuši atbildīgie redaktori. Turklāt dažus gadus ir veidoti divi rakstu krājumi. Aiz krājuma kopējā bibliogrāfiskā saraksta atrodama visu rakstu (vairāk nekā 800) bibliogrāfija. Tā kārtota pēc raksta autora uzvārda un izdošanas gada, izmantojot izdevuma nosaukuma abreviatūru un norādot arī raksta atrašanos konkrētajās lappusēs. Ja rakstam ir vairāki autori, tas atrodams alfabētiski pēc pirmā autora uzvārda. Katrs raksts minētajā rādītājā lasāms tajā valodā, kurā raksts ir publicēts (ne tikai latviešu, bet arī angļu, lietuviešu un krievu). Šis retrospektīvais pārskats veidots ar cerību, ka tas var izrādīties noderīgs pētniecībā un palīdzēt atrast vienu vai otru rakstu, kas pētnieciskajā vidē ir jau piemirsts. Par ražīgākajiem autoriem jānorāda tie, kuri publicējuši savus rakstus piecpadsmit un vairāk reizi, piemēram, Inguna Daukste-Silasproģe, Zanda Gūtmane, Benedikts Kalnačs, Juris Andrejs Kastiņš, Olga Senkāne, Bārbala (Stroda) Simsone, Ilze Stikāne, bet visbiežāk parādās mūsu augstskolas docētāju Andas Kudumas un Edgara Lāma raksti. Paldies visiem autoriem, kas iesnieguši un turpina iesniegt savus rakstus Liepājā gatavotajam rakstu krājumam / zinātniskajam žurnālam “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā”!

Anita Helviga,
zinātniskā žurnāla
“Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā”
31. numura atbildīgā redaktore

The Present Issue and Bibliographic Index.

Preface

This issue of the scholarly journal *Current Issues in Research of Literature and Culture* marks the beginning of its fourth decade. For the 31st time, this journal of studies – comprising research on literature, culture, art, language, communication, values, personalities, eras, and society – is being presented to our readers.

This time, the journal is structured in two parts: the first section contains ten new articles on literary and cultural issues, while the second part includes a bibliographic index (1995–2025) covering all issues and articles published in this academic journal to date.

Thank you to all the authors, anonymous reviewers, and the editorial board, whose collaboration has made it possible to produce this research journal, modest in volume yet rich in content.

Ivars Oherovs's article, "Reflection of Universal Human Values in the 17th-Century Dedication Lyrics of the Baltic German Poet Simon Dach," highlights the poetic expression of this specific author, who remains popular in Germany, Austria, and Switzerland, concerning the theme of universal human values. Alongside literary-historical and cultural-geographical perspectives, attention is paid to several poems that could be applied within the conceptual framework of literary and cultural history studies.

In **Laimutė Adomavičienė's** article, "Migration in Contemporary Baltic Emigrant Literature for Children and Young Adults," the relevance of the migration theme is demonstrated through the selection of six works by various Baltic emigrant authors. The research touches upon personal choices, identity shifts, adaptation in a foreign country, encounters with cultural differences, as well as liberation from internal isolation and stereotypical thinking.

Ģirts Vikmanis's article, "Poetic Translations of Bard Lyrics in 1987 Issues of the Magazine *Avots*," utilises the framework of postcolonial criticism to explore how the magazine's editorial staff – by publishing lyrics from foreign and Soviet-era singer-songwriters that preached change and freedom – transmitted decolonial and resistance ideas within the socio-political context. These editorial choices are explained through the concepts of "agenda-setting" and "gatekeeping" as used in communication science.

The article by **Ugnius Keturakis** and **Eglė Keturakienė**, "The Search for Authentic Existence in Oscar Milosz's Poetry," focuses on the lyrical hero's reflections on questions of authentic existence in the poetry of this Franco-Lithuanian poet. The study is based on Martin Heidegger's hermeneutic concept of language and authentic poetic existence, where language is viewed as an expression of Being – an act of unveiling truth, goodness, and beauty.

Antra Medne's article, "A Dream of Medicine. Aleksandrs Čaks's Studies at the University of Latvia and Membership in the Union "Zelmenis"," continues to introduce lesser-known chapters of the poet's life. This time, the focus is on the events following Čaks's return from his life as a First World War refugee, when, influenced by his mother, he decided to study medicine. Although his studies were ultimately unsuccessful, records remain of his ambiguous involvement and activities within the student organisation "Zelmenis."

The article by **Zanda Gūtmane** and **Anda Kuduma**, "The Memory in the Prose of Contemporary Liepāja Authors," characterises five prose works by three Liepāja-based authors within the broader context of current trends in the Latvian literary process, which are marked by an intensified focus on the representation and interpretation of history and memory. While the analysed examples suggest that the authors' regional origin or place of residence is not a decisive factor in constructing historical memory, the environment and history of Liepāja and its surroundings remain significant to these authors, as they highlight historical and memory themes relevant to this specific setting.

Anita Helviga's article, "The Language of Alberts Bels's Novels from the Perspective of Onomastics: Derivational and Stylistic Aspects," indicates various onomastic solutions that contribute significantly to the creation of the overall artistic image in Bels's novels. Through a text analysis using a cognitive linguistics approach, the derivative, stylistic, and poetonymic aspects are examined in depth, thereby expanding research in morphostylistics and lexicostylistics. All 14 of Bels's novels were selected as the subject of the study, from which approximately three hundred units were excerpted.

In **Sanita Kalniņa's** article, "Language in Fiction as an Instrument of Conflict Construction: A Corpus Linguistics Approach," the functionality of language as a tool for constructing dystopian fiction is analysed. Using the autoethnography method, the author analyses the creative writing process in which two language corpora were purposefully created to characterise the groups of characters in the novel "The Last Latvians" (*Pēdējie latvieši*), revealing the ideology of the dystopian regime and conflict as the driver of the plot.

Iveta Zāgere's article, "Transfer of Knowledge and Skills in Traditional Ceramics Through the Experience of Masters from Tukums, Riga and Ogre," is dedicated to intangible cultural heritage. The study identifies and shows the challenges faced by master ceramicists when transferring skills in the contemporary situation, where diverse yet fragmented learning opportunities are on the rise. The research is based on interviews with seven practising masters who emphasised the importance of knowledge and skills in professional activity.

In the article "Cultural Initiatives as a Practice of Community Cohesion: The Cases of Čiekurkalns, Jaunliepāja, and Gulbene Municipality," **Ginta**

Elksne and **Inese Šūpule** address issues of community cultural life, civic participation, social cohesion, and resident self-organisation. The theoretical foundation is rooted in Clifford Geertz's interpretive approach to culture, where culture is a set of symbolic meanings in which individuals are entangled, while the methodology is dominated by participant observation and in-depth interviews with cultural life coordinators.

Included at the end of the book is a **bibliographic index** covering all issues of the journal from 1995 to 2025. A bibliographic description is provided for each edition (arranged in chronological order from the earliest to the most recent issue). The index shows that in certain years, collections of conference abstracts were also published. This list allows readers to track how the publication's title has evolved, which themes and sub-themes have been prominent, and who served as the editors-in-chief. Furthermore, in some years, two separate volumes of articles were produced. Following the general list of issues is a bibliography of all individual articles (more than 800). This section is organised by the author's surname and year of publication, using abbreviations for the titles of the editions and specifying page numbers. If an article has multiple authors, it is listed alphabetically by the first author's surname. Each entry is presented in the language in which the article was originally published (not only Latvian, but also English, Lithuanian, and Russian). This retrospective overview was created with the hope that it will prove useful for research and help locate articles that may have been overlooked within the scholarly community. Special mention goes to our most prolific authors – those with fifteen or more contributions – including Inguna Daukste-Silasproģe, Zanda Gūtmane, Benedikts Kalnačs, Juris Andrejs Kastiņš, Olga Senkāne, Bārbala (Stroda) Simšone, and Ilze Stikāne; however, the names appearing most frequently are those of our university's faculty members, Anda Kuduma and Edgars Lāms. Thank you to all the authors who have submitted and continue to submit their works to the Liepāja-based scholarly journal, *Current Issues in Research of Literature and Culture*!

Anita Helviga,
Executive Editor
of the 31st issue of the scholarly journal
Current Issues in Research of Literature and Culture

Ivars Orehovs
Latvijas Universitāte
ivars.orehovs@lu.lv
ORCID 0009-0007-2502-6046

**VISPĀRCILVĒCISKO VĒRTĪBU ATSPUGULOJUMS
17. GADSIMTA BALTIJAS VĀCU DZEJNIEKA
SIMONA DAHA VELTĪJUMA LIRIKĀ**

**REFLECTION OF UNIVERSAL HUMAN VALUES
IN THE 17TH-CENTURY DEDICATION LYRICS
OF THE BALTIC GERMAN POET SIMON DACH**

Kopsavilkums

Kultūrvēsturiski literāro topogrāfiju diskursā Baltijas jūras reģionā Kuršu kāpu pussala, kā arī no Liepājas netālu esošā Lietuvas pilsēta Klaipēda, kura līdz Otrā pasaules kara beigām bija plašāk pazīstama kā Mēmele Austrumprūsijas ziemeļos, ieņem īpašu vietu. Par to visspilgtāk liecina pilsētas apskates vietas, kas nosauktas vācu baroka literatūras pārstāvja Simona Daha (*Simon Dach*, 1605–1659), pilsētā dzimušā tiesvedības procesu lietuviešu valodas tulka dēla, vārdā. Tas ir Simona Daha nams kā bibliotēkas un Klaipēdas (agrāk – Mēmeles) Vācu biedrības mājvieta, kā arī turpat esošā strūklaka, kuras skulptūra atgādina par Daha slavenāko lirisko sacerējumu – veltījuma dzejoli “Tāravas Anniņa” (*Ännchen von Tharau*, 1636). Tā latviskais atdzejojums atrodams Jāņa Cimzes (1814–1881) sastādītajā un Leipciģā tipogrāfiski publicētajā izdevumā “Dziesmu rota jaunekļiem un vīriem” (1872).

Mīlu apliecināšās veltījuma lirikas paraugs ir folklorizējies, un dziesmas veidolā tas joprojām ir populārs Vācijā, Austrijā un Šveicē. Raksta mērķuzdevums ir ar šo literāro un kultūrvēsturisko piemēru, kā arī ar citu Daha laicīgo dzejoļu¹ analītiski interpretatīvu raksturojumu izcelt autora poētisko izteiksmes sniegumu attieksmē pret vispārcilvēcisko vērtību tematiku mūsdienu kultūrsocioloģiskā aspektā. Metodoloģiski vispirms pievērsta uzmanība tēmas literatūrvēsturiskam izcēlumam, kā arī kultūrģeogrāfiskam pozicionējumam, tos sasaistot ar literatūras kanona aspektu. Turpinājumā atsevišķi dzejoļu tekstuālie paraugi iztirzāti hermeneitiskā aspektā, aplūkojot kopsakaru starp atsevišķām vienībām un veselumu tematiski tipoloģiskā diskursa izpratnes līmenī, īpaši izceļot komunikatīvi uzrunājošo funkciju.

Secinājumos atzīmējams, ka tēmu daudzpusībai, kas attiecas uz aplūkojamās 17. gadsimta veltījuma dzejas literāro mantojumu, piemīt arī mūsdienu skatījumā aktuālas iezīmes. Līdz ar to tā literatūrvēsturiskā perioda mākslinieciskie paraugi būtu mērķtiecīgi izmantojami konceptuālā literatūras un kultūras vēstures studiju kontekstā.

Rakstuvārdi: literatūras kanons, veltījuma dzeja, kultūrģeogrāfiskā vide, Simons Dahs, “Tāravas Anniņa”.

¹ Jāatzīmē, ka Daha veltījuma lirikas rašanās laiks Austrumprūsijā (galvenokārt Kēnigsbergā, kur autors dzīvoja un strādāja par mācītājspēku universitātē) ir samērojams ar Liepājas kā pilsētas historiogrāfisko sākuma posmu 17. gadsimtā.

Summary

The Curonian Dunes peninsula and the Lithuanian city of Klaipėda (close to Liepāja), which until the end of the Second World War was better known as Memel in the North of Eastern Prussia, have a special place in the discourse of cultural and literary topographies in the Baltic Sea region. This is most evident in the city's places of interest, named after the German Baroque writer Simon Dach (1605–1659), the son of a Lithuanian language interpreter in court proceedings, who was born in the city. These are the Simon Dach House as a library and home of the Klaipėda (Memel) German Society, as well as the nearby water fountain, whose sculpture commemorates Dach's most famous lyrical composition, the dedicatory poem "Ännchen von Tharau" (1636). Its Latvian version can be found in the edition "Song Jewellery for Young Gentlemen and Men" (*Dziesmu rota jaunekļiem un vīriem*, 1872), compiled by Jānis Cimze (1814–1881) and published in Leipzig.

This example of a love dedication lyric has been folklorised and remains popular in song form in Germany, Austria and Switzerland. The purpose of this article is to highlight the author's poetic expressiveness in dealing with the theme of universal human values in a contemporary cultural-sociological perspective through this literary and cultural-historical example, as well as through an analytical-interpretive characterisation of Dach's other secular poems. Methodologically, attention is first paid to the theme's literary-historical origin and its cultural-geographical positioning, linking them to the literary canon. In the following section, certain textual samples from the poems are discussed from a hermeneutical perspective, examining the relationship between the individual units and the totality at the level of the thematic-typological discourse understanding, with special emphasis on the communicative-appealing function.

In conclusion, it should be noted that the multiplicity of themes relating to the literary heritage of this 17th-century dedicatory poetry also has contemporary relevance. Consequently, the artistic samples of that literary-historical period should be used purposefully in the conceptual context of literary and cultural history studies.

Keywords: literary canon, dedication poetry, culture-geographical environment, Simon Dach, "Ännchen von Tharau".

Ievads

Kā zināms, katra laikmeta literāro parādību autorattiecības ir saistītas ar to radīšanas laika pazīmēm neatkarīgi no tā, vai autora devums saturiski ir orientēts uz apkārtējās realitātes atspoguļojumu, vai arī ir īpaši vērsts uz vēsturiskās pagātnes vai iedomātās nākotnes idealitātes meklējumiem, kā tas izpaudās, piemēram, romantisma literatūras darbos. Savukārt attiecīgā laikmeta pazīmes izpaūžas vēl spēcīgāk, ja satura ziņā uzsvars tiek likts uz laika nogriežņa un arī turpmāko vērtību saglabājušo parādību atainojumu ar periodam raksturīgajiem mākslinieciskajiem izteiksmes līdzekļiem.

Raksta iecere saistāma ar Liepājas kā pilsētas dibināšanas atzītā 1625. gada 400 gadu jubilejas atzīmēšanu 2025. gadā, kad kultūras vēstures norisēm tika pievērsta īpaša nozīme. Līdz ar to interesi var radīt arī starptautiskā literatūras vēsturē atrodamas parādības un žanriskās vienības, kuras tipoloģiskā ziņā atbilst šajā gadījumā 17. gadsimtam. Iecerei atbilstīgais raksta mērķis ir analītiski uzrādīt autoritatīvas veltījuma lirikas poētiski paustās tematikas vērtības, analizējot lirisko tekstu kompozīciju un mākslinieciski specifiskās interpretējamās īpatnības, pievēršoties sadzīves un vispārēji estētiskam

kultūras, kā arī sociāli sabiedriskam kontekstam, kas šajā vispārcilvēcisko vērtību ziņā nav zaudējis aktualitāti mūsdienu kultūrsocioloģiskā aspektā.

Metodoloģiski vispirms pievērsta uzmanība izpētes materiāla kultūrvēsturiskam un kultūrģeogrāfiskam pozicionējumam. Turpinājumā trijās sadaļās veltījuma dzejas teksti izvēles veidā – 11 dzejoļi – deskriptīvi iztirzāti hermeneitiskā aspektā, izpratni raksturojošā veidā aplūkojot kopsakaru starp atsevišķām tematiskām ievirzēm un veselumu.

Literatūrzinātnē un ciešā saistībā ar augstskolu izglītības metodoloģiju tiek uzsvērts literatūras kanona aspekts, kas būtībā ir saprotams kā vēsturiski un kultūrpolitiski noteikta daiļliteratūras izlase jeb, kā kādā intervijā teicis Maršels Reihš-Ranickis (*Marcel Reich-Ranicki*, 1920–2013), kurš ir izdevuma “Vācu valodā lasīšanai ievērojamas cienīgo darbu kanons” (*Der Kanon lesenswerter deutschsprachiger Werke*, 2002–2006) autors: “Kanons nav likumu grāmata, bet gan ieteicamu, svarīgu, paraugnozīmīgu un, kas attiecas uz skolu, īpaši noderīgu darbu saraksts mācībām.”² (Hage 2001) Tā saukto kanonizēto vācu valodā sarakstīto dzejoļu 8 sējumu izdevuma 1. sējumā iekļauti arī divi veltījuma dzejoļi “Tāravas Anna” (*Ännchen von Tharau*) un “Vai tu dāvāsi man savu sirdi” (*Willst du dein Herz mir schenken*) – to autorība tiek attiecināta uz Simonu Dahu (*Simon Dach*, 1605–1659; sk. 1. un 2. attēlu), kurš dzimis no Liepājas netālajā Lietuvas piejūras pilsētā Klaipēdā³ un tur arī ieguvis pamatskolas izglītību. Nākamais baroka perioda tā sauktās Kēnigsbergas dzejnieku apvienības⁴ ievērojamākais dzejnieks pameta dzimto pilsētu un mācījās Kēnigsbergas⁵ Domskolā (1619), vēlāk – Vitenbergā un Magdeburgā (1620–1626), bet pēc tam atgriezās Kēnigsbergā un no 1626. gada tur studēja filozofiju un teoloģiju, vēlāk kļuva par Kēnigsbergas Domskolas skolotāju (no 1633. gada), pēc tam par dzejas profesoru (1639) un pat rektoru (1656) Kēnigsbergas Universitātē⁶.

Reģionālā aspektā lietderīgi analītiski aplūkot no literatūras vēstures un hronoloģijas viedokļa “kanonizētos” un citus apzinātos daiļdarbus, kuri pēc būtības aptver vācu valodas lietojuma ietekmē bijušo un iezīmes saglabājušo kultūrģeogrāfisko telpu kā veselumu, šajā gadījumā – Baltijas jūras areālu. Tādējādi arī Dahi daiļradi, kas aptver “ap 1250 zināmu dzejoļu” (Kelletat 1986: 374) – šo 17. gadsimta baroka laikmeta veltījuma dzeju, būtu pamats uzskatīt par reprezentatīvu un tematiski tipoloģiskā kontekstā neatstāt novārtā raksturīgākos viņa dzejoļus.

² Šeit un turpmāk tekstā tulkojumi komentāru citātiem, kā arī dzejas piemēriem no vācu valodas latviešu valodā – raksta autora (I. O.).

³ Līdz 1945. gadam zināma ar Austrumprūsijas nosaukumu Mēmele (vācu val. *Memel*).

⁴ Tajā ietilpa arī Heinrihs Alberts (*Heinrich Albert*, 1604–1651) un Roberts Robertīns (*Robert Roberthin*, 1600–1648) u. c.

⁵ Mūsdienu Krievijas teritorijā pilsēta ar nosaukumu Kaļiņingrada.

⁶ Dibināta 1544. gadā (vācu val. *Albertus-Universität Königsberg*) jeb Karaļauču Universitāte (lietuviešu val. *Karaliaučiaus universitetas*).

Jāatzīmē, ka iepriekšējo desmitgažu literatūrvēsturiskajās publikācijās par Daha daiļradi sniegts apkopjošs vērtējums, kura kopsavilkumā – piemēram, apjomīgajā 20. gadsimta 80. gadu izdevumā “Īsa vācu literatūras vēsture” (*Kurze Geschichte der deutschen Literatur*), uzrādīts:

[Dahs kā] *Kēnigsbergas dzejnieku apvienības vadītājs rakstīja gandrīz par visām dzīves jomām, galvenokārt veltījuma dzejoļus (tostarp dzimšanas, kristību, kāzu un bērnu dzejoļus) muižniecības vai turīgiem pilsētnieku pasūtītājiem. [...] Tomēr savos labākajos darbos, kurus raksturo aizkustinoša, tautasdziesmām piemītoša intimitāte, Dahs iedziļinājās cilvēka eksistences pamatjautājumos. Īpaši nozīmīgs viņa sniegums bija tajos dzejoļos, kuros viņš sūrojās gan par savu, gan par savas novārtā pamestās tēvzemes likteni un izteica ilgas pēc miera un harmonijas.* (Böttcher u. c. 1981: 150)

1. attēls (pa kreisi). **Simona Dacha portretējums 1730. gada vara gravīrā, autors Volfgangs Filips Kilians (*Wolfgang Philipp Kilian*) pēc 1647. gada Filipa Vestfāla (*Philipp Westphal*) gleznas.** Avots: Dach 1986: 11.

2. attēls (pa labi). **Plakāts ar Tāravas Anniņas skulpturālo tēlu sakarā ar Klaipēdas pilsētas pašvaldības pasludināto 2025. gadu kā Simona Dacha gadu – apritējuši 420 gadi kopš dzejnieka dzimšanas.** Avots: <https://kulturosuostas.lt/2025/01/30/sie-metai-klaipedoje-dedikuoti-simonui-dachui/>

Daha un viņa laikabiedru dzejas mantojuma pētnieks un izdevuma “Simons Dahs un Kēnigsbergas dzejnieku apvienība” (*Simon Dach und der ‘Königsberger Dichterkreis’*, 1986) redaktors Alfrēds Kelletats (*Alfred Kelletat*, 1916–1995) uzsver Dacha dzejas mantojuma “pārsteidzošo daudzveidību” un apgalvo:

[Dzejnieka daiļradē sastopamas] *divas lielas grupas: kāzu un bērnu dzejoļi [...], lai tos strikti sadalītu laicīgajos un garīgajos, kā tas parasti tiek darīts, nav iespējams bez pārklāšanās. Papildus tiem ir arī daudzi citi īpaši dažādi dzīves notikumi: dzejoļi diennakts laikiem un gadalaikiem, apsveikumiem un atvadām, mīlestības un draudzības dziesmas, dejas, veltījumi un apsveikumi dažādos gadījumos, lūgšanu panti un lūgšanas.* (Kelletat 1986: 374–375)

21. gadsimta kultūras un literatūrzinātnisko pētījumu klāstā nepieciešams minēt plaša apjoma bibliogrāfisku pētījumu vācu valodā par

17. gadsimta dzejnieku Martina Opica (*Martinn Opitz*, 1597–1639), Paula Fleminga (*Paul Fleming*, 1609–1640) un Daha dažādu gadu darbu oriģinālizdevumiem un to pieejamību Viduseiropas un Austrumeiropas muzejos, bibliotēkās un arhīvos (Garber 2013). Savukārt muzikoloģijas un literatūrvēstures pētniecības krustpunktā Daha un viņa laikabiedru kultūras devums 17. gadsimta Kēnigsbergā iztirzāts rakstu apkopojumā, kurā, uzsverot, ka, piemēram, kāzu veltījuma kā daiļdarbu – poēzijas un mūzikas – sasaiste ir objektīvi noteikta, cita starpā apgalvots:

Protestantu pilsētās ne tikai kāzas un kāzu mūzika ir vairāk vai mazāk atdalīta no teoloģiski garīgās sfēras, bet arī svinību mūzikas teksti liecina par izteiktu sekularizāciju. 17. gadsimta sākumā vēl bieži sastopami Bībeles teksti, jo īpaši no Augstās dziesmas, kas, protams, bez simboliskas teoloģiskas interpretācijas jau izpaudās kā laicīga mīlas dzeja. (Tenhaef 2016: 7)

Šī izdevuma citā rakstā lietuviešu pētniece Sigita Barniškiene (*Sigita Barniškienė*) pievērsusies Daha kāzu veltījuma lirikas tekstu valodas lietojuma detalizētai analīzei, norādot uz to tipiskākajām iezīmēm: dabas ainām, mitoloģiskiem tēliem, kāzu dienu aprakstiem, atgādinājumiem par nepieciešamību pildīt laulāto pienākumus. Tiek argumentēts, ka dzejoļu ietvaros tiek poētiski iztirzātas dažādas tēmas un ka tās ir konvencionāli saistītas. (Barniškienė 2016: 33–43)

Vācu literatūrzinātnes rakstu izdevumā par Opica nozīmi dzejas vēsturē attiecībā uz atdarināšanas poētiku un pasaules uztveri īpaši akcentēta arī viņa atstātā ietekme uz citu 17. gadsimta autoru daiļradi un politiski nosacīto kara motīvu dzeju, kas visvairāk izpaužas krājumā “Mierinājuma dzejoļi par kara pretīgumu” (*Trostgedichte in Widerwärtigkeit des Krieges*, 1621/1633). Piemēram, rakstā par “mierinājuma retoriku” pētnieks Andress Zolbahs (*Andreas Solbach*) secina, ka “Opica “mierinājuma dzejoļu” teksti ir aicinājums uz kaujiniecisku pretestību un mierinājums gan varonim, gan ciešanu pārņemtajam, un šajā dubultajā perspektīvā tas līdzinās alegorijai par kara struktūru”. (Solbach 2002: 235)

Uzsverot arī reģionāli kultūrģeogrāfisko aspektu, turpinājumā pievērsīsimies galvenokārt tā sauktajai laicīgajai dzejai, uzmanības centrā paturot vispārcilvēcisko vērtību problemātiku no laikmetu saskarsmes aktualitāšu viedokļa.

“Tāravas Anniņa” kā prototips un citi mīlas un kāzu veltījuma dzejoļi

Kanonizētais dzejolis “Tāravas Anniņa” (1636)⁷ ir bieži izmantots tēls un motīvs kultūras vēsturē – operā⁸, kinofilmā⁹ un arī kā galvenā skulpturālā figūra Simonam Daham veltītajā pieminekļī ar strūklakas funkciju Klaipēdas pilsētā kopš 1912. gada (sk. 3. attēlu). Jāatzīmē, ka latviešu literatūrzinātniece Māra Grudule pētījumam par 1910. gadā Vācijā iznākušo pirmo latviešu stāstu krājumu vācu valodā “Iz Baltijas” (*Aus dem Baltenlande*), kuru veikusi tulkotāja Hanija Brentano (*Hanny Brentano*, 1872–1940), likusi simbolisku nosaukumu “*No Lāčplēša raizēm līdz Tāravas Anniņas priekiem: pagrieziena tulkojumā – pirmā latviešu prozas antoloģija vācu valodā*”, paskaidrojot, ka “Tāravas Anniņas prieki” norāda “uz vienkāršojumiem un patriarhālo pagriezienu, kuru latviešu stāsti piedzīvo” šajā agrīnajā tulkotajā izdevumā. (Grudule 2024: 29)

Atgriežoties pie Daha dzejoļa, jānorāda, ka apjoma ziņā tas sastāv no 17 izvērstiem divrindes pantiem, kuros emocionāli kāpinātā izteiksmē un vispārinājumā atspoguļota sievietes pievilcība un patiesas mīlestības jūtas, kur mīļotā vispirms tiek raksturota no mīlošā cildinātāja pozīcijas trīskārši – kā “[..] dzīvība, [..] vērtība un [..] zeltene”, pēc tam – pieckārši pielūgsmes variācijā kā “[..] bagātība, [..] dārgums, [..] dvēsele, [..] miesa un [..] asinis” (Dach 1986: 16). Kā norādīts 9. divrindē, viņš

*grib sekot [viņai – I. O.] cauri mežiem, pāri jūrai,
pa lediem, cauri dzelzij, gar ienaidnieku armijām.*¹⁰ (Dach 1986: 16)

Savukārt 12. un 13. divrindē notiek tematisks pavērsiens jau uz iespējamu laulības dzīves krīzes situatīvu atainojumu trejādu retorisku jautājumu veidā:

*Kāda tad ir mīlestības ilgmūžība,
Kur nav Vienas [kopīgas – I. O.] Sirds, Kopīgas Valodas, [kopā sadotas – I. O.]
Rokas?*

*Kur viens ar otru mokās, ķildojas un sit viens otru.*¹¹ (Dach 1986: 17)

⁷ Latviskais atdzejojums atrodams Jāņa Cimzes (1814–1881) sastādītajā un Leipcīgā tipogrāfiski publicētajā izdevumā “Dziesmu rota jaunekļiem un vīriem” (Cimze 1872: 50; sk. 4. attēlu).

⁸ Operas “Tāravas Anniņa” (*Ännchen von Tharau*) pirmizrāde notika Hamburgas pilsētas teātrī Vācijā 1878. gadā.

⁹ 1954. gadā pēc vēsturiskā tēla dzīves motīviem ar darbības norisi Vācijā pēc Otrā pasaules kara tika uzņemta spēlfilma “Tāravas Anniņa” (*Ännchen von Tharau*), tās režisors bija Volfgangs Šleifs (*Wolfgang Schleif*, 1912–1984).

¹⁰ Oriģinālā: *will [ihr – I.O.] folgen durch Wälder, durch Meer,
Durch Eis, durch Eisen, durch feindliches Heer.* (Dach 1986: 16)

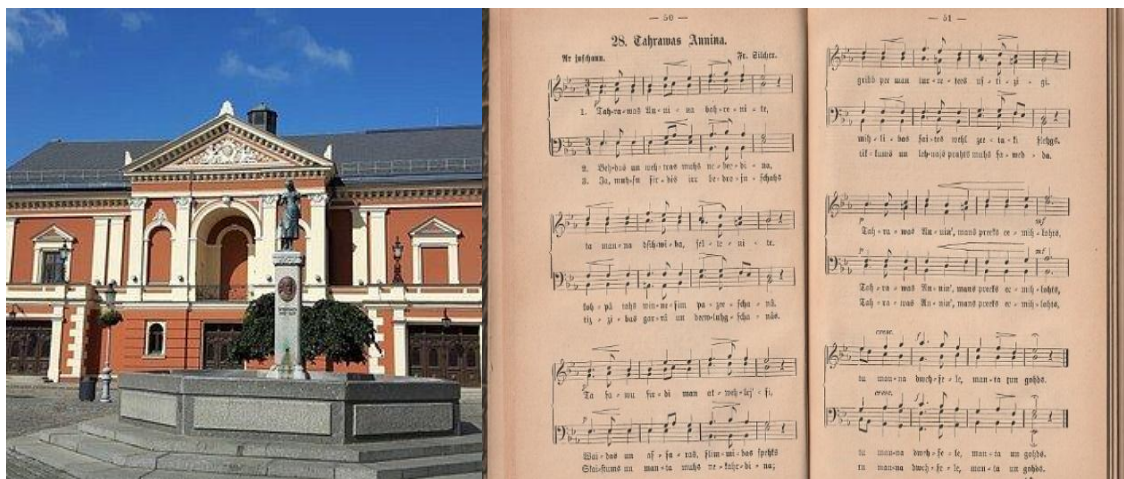
¹¹ Oriģinālā: *Was hat die Liebe doch für ein Bestand,
Wo nicht Ein Herz ist, Ein Mund, Eine Hand?
Wo man sich peiniget, zanket und schlägt.* (Dach 1986: 17)

Tiesa, šī konflikta neizbēgamības varbūtība tiek personificēti atspēkota uz izlīguma un vienlīdzības pamata no 14. līdz 16. divrindei ar pārliecību, ka “to [viņi – I. O.] nevēlas darīt”, un poētiskais autors apgalvo:

Es tev atstāju svārkus, tu man atvēli hūti!

Šis mums ir vissaldākais mierinājums, Annīņ,

Es un Tu topam par vienotu Miesu un [kopīgu – I. O.] Dvēs'li.¹² (Dach 1986: 17)

3. attēls (pa kreisi). **Piemineklis Daham (medaljons) un Tāravas Annīņai (skulptūra) Klaipēdas Teātra laukumā.** Avots: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274949-d7073027-Reviews-Annchen_von_Tharau_Denkmal-Klaipeda_Klaipeda_County.html

4. attēls (pa labi). **Daha dzejoļa “Tāravas Annīņa” latviskojums un notis dziesmai izdevumā Jānis Cimze “Dziesmu rota jaunekļiem un vīriem” (Cimze 1872).** Avots: <https://klasika.lsm.lv/lv/raksts/vai-zini/vai-zini-kas-bija-taravas-annina.a154346/>

Kā sava veida pārļaicīgs un dihotomiski tverts vispārinājums ir pēdējās divas rindas dzejolim, kas iekļauts arī Johana Gotfrīda Herdera (*Johann Gottfried Herder*, 1744–1803) tautasdziesmu literatūrvēsturiskajos izdevumos (*Volkslieder*, 1778/1807; sal. Herder 2013: 42–43; Frenzel, Frenzel 1972: 133) vācu literārās valodas tulkojumā no lejasvācu oriģināla:

Tas pārvērš dzīvi debesu valstībā,

Ar strīdiem tā kļūst gan līdzīga ellei.¹³ (Dach 1986: 17)

Dihotomiski apsvērts pretnostatījums par laulību tēmu ir skaidri pausts arī citā dzejas piemērā, kurā autors apgalvo:

Laulībai ir jābūt

¹² Oriģinālā: *Ich lasse den Rock dir, du lässt mir den Hut!*

*Dies ist uns Annchen die süßeste Ruh,
Ein Leib und Seele wird aus Ich und Du.* (Dach 1986: 17)

¹³ Oriģinālā: *Dies macht das Leben zum himmlischen Reich,
Durch Zanken wird es der Hölle gleich.* (Dach 1986: 17)

*Pārpilnībai,
Kad lietu trūkums
Padara mani drūmu.*¹⁴ (Dach 1986: 36)

1632. gada aprīlī tapušajā kāzu veltījuma dzejolī sākuma pantā meistarīgi attēlots gadalaiks, iekļaujot tajā gan dabas parādības, gan dabas norišu dievības – veidojot asociācijas ar dzimumattiecību saikni:

*Saule skrien ar spožmi
Pa savu pavasara apriti,
Tai smaids ir vaigā
Par apaļo zemeslodi,
Rietumu vējš ļauj sevi saklausīt
Flora, viņa līgava,
Nāk godināt arī mūs
Ar ziedu, zāli un garšaugiem.*¹⁵ (Dach 1986: 18)

Pēdējā pantā ir skaidri izteikts apzināti iecerēts poētiskās iedarbības spēks, proti – askētiskas pieticības daudzīnājums:

*Es maz zinu un tikai nedaudz mīlu zeltu,
Un man ir uzticība un labvēlība pret
Jaunavu rotu un tikumu,
Kuras vairāk uz slaveni dziesmu skatās
Nekā uz drēbēm, kas zeltījumos laistās.*¹⁶ (Dach 1986: 19–20)

Cits kāzu veltījuma dzejolis – datēts ar 1640. gada 2. janvāri un var tikt uzskatīts kā iepriekš sagatavota Jaungada dāvana – rakstīts par godu astronoma Johanna Keplera (*Johannes Kepler*, 1571–1630), kurš bija kūrfirsta personiskais ārsts Kēnigsbergā, dēla laulībā un atrodams ar nosaukumu “Ludvigs Keplers un Anna Reimere” (Kelletat 1986: 42) Tas ir vispārināts

¹⁴ Oriģinālā: *Ehe muss
Ein Überfluss
Als ein Mangel in den Sachen
Mich verdrossen machen.* (Dach 1986: 36)

¹⁵ Oriģinālā: *Die Sonne rennt mit prangen
Durch ihre Frühlings Bahn,
Sie lacht mit ihren Wangen
Den runden Erdkreis an,
Der Westwind lässt sich hören
Die Flora, seine Braut,
Kommt auch uns zu verehren
Mit Blume, Graß und Kraut.* (Dach 1986: 18)

¹⁶ Oriģinālā: *Ich kenn und liebe wenig Gold,
Und dennoch ist mir treu und hold
Die Zier und Crone der Jungfrauen,
Die mehr auf ein berühmtes Lied
Als auf vergöldete Kleider sieht.* (Dach 1986: 19–20)

sieviešu kārtas personu slavinājums, jo “cildināms ir tikai tas vīrietis [..], kuram šajā trūcīgajā dzīvē ir dāvāta tikumīga sieviete” (Dach 1986: 42). Šim nepārprotamajam apgalvojumam seko izvērsti tradicionāli tikumisku veikumu uzskaitījums, proti:

*Tā darbojas visās iespējamās jomās,
[..]
Neviens viņu neredz dīkā stāvam
Kā kuģis, kas ar precēm
Pārbrauc tālu pāri jūrai,
Jau naktī viņa ir nomodā,
Rīkojas kā kalpone un māte [divas vienā – I. O.],
Sniedz meičām ēdamo un baro tās
Ik dienas savā namā.
[..]
Viņa zina, kam noderīgam un svētīgam
jānāk no viņas darītā [..].¹⁷ (Dach 1986: 43)*

Bet “viņa zina [arī – I. O.], kā ģērbties baltos zīdos un purpursarkanā” (Dach 1986: 43). Šī laulību slavinājuma dzejoļa beigās, kur ir runa arī par “krietniem dēliem” un “svētītām meitām”, ar šo programmatiski pausto tikumisko dzīvesveidu zināmā mērā tiek poētiski sniegta cerība, ka nākamo paaudžu gaitās saglabāsies vai atdzims šāds cildens mantojums:

*Taču, ja kādā sievā
Mīt dievbijība un tikumība,
Tās vispirms tiks slavētas
No citiem šeit uz Zemes,
Viņas roku darba augļi,
Kas viņai un viņas bērniem,
Un bērnu bērniem ne mazāk
Mūžīgu slavu nesīs.¹⁸ (Dach 1986: 44)*

¹⁷ Oriģinālā: *Sie ist tätig aller enden,
[..]
Niemand sieht sie müßig stehen
Gleich dem Schiffe, das mit Wahren
Weit kommt über See gefahren,
Schon des Nachts ist sie heraus,
Spielt zusammen Magd und Mutter,
Gibt den Dirnen Speise und Futter
Täglich durch ihr ganzes Haus.
[..]
Sie versteht, was nutz und frommen
Muss aus ihrem Handel kommen [..]. (Dach 1986: 43)*

¹⁸ Oriģinālā: *Aber wo bei einem Weibe
Gottesfurcht und Tugend ist,
Das soll erst gelobet werden*

Jāatzīmē, ka Daha veltījuma dzejoļu tematika bieži vien sasaucas ar gadalaiku parādībām, piemēram, jau pieminētais pavasara atainojums ar cerībām par auglību, taču arī rudenī gan ar ražas ievākšanas nozīmi, gan – kā 1640. gada novembrī rakstītajā – ar slimību brīdinājumu: “[..] tas rudens, iesnainais vīrs, ar mutuļiem un tekošām tērcēm šņaukājas, [..] un arī ļaudis zemē guldot” (Dach 1986: 45). Tāpēc izteikts aicinājums:

*Lieciet rudenim un visām sāpēm,
Kas ir pret jums, lai lasās laukā,
[..]
Viņa vara un stiprā roka
Nepazīst pretestību,
Neļaujiet tam noteikt ne mirkli.*¹⁹ (Dach 1986: 45)

Pēdējā pantā dzejnieks apgalvo, ka labākais līdzeklis pret to ir “mīlas kaisle”:

*Ka tīras mīlas kaisle
Katru gadu ar jaunām veltēm
Var no sirds [uz sirdi – I. O.] pukstēt.*²⁰ (Dach 1986: 46)

Ētiska vieduma un dzīves jēgas apliecinājumi

Līdzās mīlestībai Daha dzeja neapšaubāmi pauž arī sirsnības apliecinājumus draudzības kontekstā. Vienā no autora slavenākajiem dzejas darbiem ar ievadrindām/frāzēm “Cilvēkā nav nekā cita tik svarīga [..] kā tas, ka viņš var izrādīt uzticamību un uzturēt draudzību” (Dach 1986: 33), kuru kā “Draudzības dziesmu” tautasdziesmu izdevumā iekļāva arī Herders (Kelletat 1986: 33), tiek apgalvots, ka patiesa uzticība “sev līdzīgiem”, kas “stājas kopīgā sasaistē”, var rasties tad, kad katrs “ar sirdi, vārdu un rokas [spiedienu – I. O.] apsolās nepievilt” (Dach 1986: 33). Šāds uzticības priekšnoteikums rada arī labklājības priekšrocības, kas izklāstītas turpmākajos pantos:

*Kas var radīt prieku,
Kāds apslēpj vientulību?*

*Für den andern hier auf Erden,
Ihre Frucht der Hände macht,
Dass auf sie und ihre Kinder,
Und auf Kindes-Kind nicht minder
Wird ein ewig Lob gebracht.* (Dach 1986: 44)

¹⁹ Oriģinālā: *Lässt den Herbst und alle Pein
Wider Euch zu Felde sein,
[..]*

*Seine Macht und starke Hand
Kennet keinen Widerstand,
Lässt ihm keine Zeit bestimmen.* (Dach 1986: 45)

²⁰ Oriģinālā: *Dass die reine Liebe-Sucht
Jedes Jahr durch neue Frucht
Aus mag schlagen von dem Herzen.* (Dach 1986: 46)

*Tas sniedz dubultu prieku,
Ko draugiem stāsta;
Tas var aizmirst savas ciešanas,
Kurš no sirds to teic;
[..]
Ar šiem brālības puisiem
Es pārvaru mokas un likstas [..].²¹ (Dach 1986: 34)*

Tāpēc slavinājuma dzejoļa pēdējās rindās daudzsološi ir izteikta uzticība draudzībai:

*Es mīlu jūs vairāk, brāļi,
Nekā visu zemes zeltu.²² (Dach 1986: 34)*

Īpaša radošo domu lakoniskas izteiksmes daudzpusība ar vienlaicīgu zināmu jaunrades pašraksturojumu ir sastopama 1639. gada 10. oktobra kāzu veltījuma dzejolī, kura ievadā formulēts šāds vadmotīvs:

*Tiem, kas šo rūgto dzīvi
Vērsīs medus podā,
Es gribu nu ar nedaudz rīmēm
Dot saprašānu [..].²³ (Dach 1986: 32)*

Tam seko trāpīgi īss, aprakstošs cilvēka dzīves svarīgāko elementu uzskaitījums saskaņā ar dzejnieka redzējumu piecās astoņrindu vārsnās viena dzejoļa ietvaros:

*Tikumīga Sirds,
Kad prieks par savu šķīstību,
[..]
Miesa [..]
[kurai – I. O.] palīdzību un padomu.
Ārstiem ir jācenšas sniegt,*

²¹ Oriģinālā: *Was kann die Freude machen,
Die Einsamkeit verhehlt?
Das gibt ein doppeltes Lachen,
Was Freunden wird erzählt;
Der kann sein Leid vergessen,
Der es von Herzen sagt;
[..]
Mit diesen Bunds-Gesellen
Verlach' ich Pein und Not [..]. (Dach 1986: 34)*

²² Oriģinālā: *Ich lieb' euch mehr, ihr Brüder,
Als aller Erden Gold. (Dach 1986: 34)*

²³ Oriģinālā: *Was dieses saure Leben
Verkehr' in Honigseim,
Will ich durch wenig Reim'
Jetzt zu verstehen geben [..]. (Dach 1986: 32)*

[..]

*Tīrums, kurš labi dod ražu,
Un kura dēļ nav jācīnās ne ar vienu,
Pavards, kurā allaž kurt
Uguni vajadzēs;*

[..]

Galds bez visas liekās greznības

[... pie kura – I. O.]

[Lai – I. O.] būtu vēlamie draugi.²⁴ (Dach 1986: 32)

Visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi pēc dzejas autora uzskatiem vēl ilgi pirms “emancipācijas laikmeta” ietekmes skan atziņa: “Sieva, kura mīl savu vīru ar vislielāko uzticību, un ar gudru ziņu nenodara neko tādu, kas varētu viņam sagādāt raizes.” (Dach 1986: 32). Nobeiguma pantos ir pieminētas vai īsi aprakstītas arī kontrastējošas parādības, no kurām dzīvē nepieciešams nekavējoties izvairīties, proti: “Svešu ļaužu mantas, [..] negausība, [..], ciešanas.” (Dach 1986: 32–33) Pēc tam ar pamācošā autora noteikti vērtējošu pārlicību vēlreiz refrēnā tiek uzsvērts:

*Šīs ir tās dažas rīmes,
Un ir darīts zināms,
Kas šo rūgto dzīvi
Vērsīs medus podā.²⁵ (Dach 1986: 33)*

Īpaši jāatzīmē, ka Daham bija ievērojams literārais laikabiedrs, proti, vācu dzejnieks un nozīmīgs baroka un vēlīnā humānisma teorētiķis Opics, kurš 1638. gadā apmeklēja Kēnigsbergu. Viņam par godu autors sarakstīja slavinājuma dzejoli, kurā skaidri izteikts gan lokālpatriotisma motīvs – “Tas ir

²⁴ Oriģinālā: *Ein Herz, das Tugendfest
Sich seiner Unschuld freuet,
[..]
Ein Leib, [..]
[um welches – I. O.] für Hülff und Rat
Die Ärzte müß' bemühen,
[..]
Ein Acker, der wohl trägt,
Mit keinem Menschen streiten,
Ein Herd, der aller Zeiten
Zur Notdurft Feuer hegt;
[..]
Ein Tisch ohne alle Pracht
[... an dem – I. O.]
Gewünschte Freunde [zu – I. O.] haben. (Dach 1986: 32)*

²⁵ Oriģinālā: *Dieß sind die wenig Reim',
Und haben kundgegeben,
Was dieses saure Leben
Verkehr' in Honigseim. (Dach 1986: 33)*

no mūsu puses padarīts [..], ka mēs tev, Kēnigsberga, kaut ko labu esam nodziedājuši” (Dach 1986: 29) –, gan arī tiek pausts globāli patriotisks lepnums:

[..] *ka visas Vāczemes gods un slava
pie tevis ir nonākusi,
Opics, kuru visa pasaule
par vācu brīnumu sauc.*²⁶ (Dach 1986: 29)

Kara briesmu tēlojums un pretkara nostāja

Dzejniekam, kurš lielāko daļu savas dzīves pavadīja Trīsdesmitgadu kara laikā (1618–1648), patriotiskā tematika vistiešākajā nozīmē ir izteikti nozīmīga, piemēram:

*Ja dodaties pa sauszemi,
Paturiet prātā kara liesmas,
Allaž jārunā par degšanu un dzelzi,
Par slepkavu nežēlīgo kareivīgumu,
Sakiet: tā ir uz sauszemes un jūrā
Tagad vislielākā nežēlastība.*²⁷ (Dach 1986: 20)

Šādā izpratnē dzejnieks arī ataino lokāla rakstura draudošas briesmas citā veltījuma dzejolī augsta ranga padomniekam:

*Šeit, kur viņš pie Prēgeles*²⁸
*Redz vēl stāvam savu izklaides namu,
Un kur krievu [kuģu – I. O.] burām
jāslīd garām.*²⁹ (Dach 1986: 25)

Karadarbības laika pretrunīgajās kategorijās atainoto apstākļu kopumā ar mērķtiecīgu pārliecību tiek meklēts arī humāns risinājums, kas pārliecinoši izteikts metaforiski poētiskā veidā:

²⁶ Oriģinālā: [..] *dass der Deutschen Preiß und Zier
Sämtlich bei dir eingekehrt,
Opitz, den die ganze Welt
Für den Deutschen Wunder hält.* (Dach 1986: 29)

²⁷ Oriģinālā: *Sollet Ihr zu Lande reisen,
So gedenkt der Krieges Glut,
Redet stets vom Brand und Eisen,
Von dem Mörder wilden Mut,
Sagt: es sei zu Land und Meer
Jetzt das grösseste Beschwer.* (Dach 1986: 20)

²⁸ Upe Austrumprūsijā, mūsdienās Pregolja Krievijā.

²⁹ Oriģinālā: *Hie, wo er an dem Pregel
Sein Lusthaus sieht stehen,
Und wo der Russen Segel
Vorüber müssen gehen.* (Dach 1986: 25)

*Cildens miers, laikmetu zelts,
Visas auglības tēvs,
Varoņu mērķis, topi sveikts!*³⁰ (Dach 1986: 153)

Nobeiguma secinājumi

Pēc veiktā Simona Daha lirisko piemēru tematiski tipoloģiskā izklāsta var secināt, ka šai tēmu daudzpusībai, kas attiecas uz aplūkotās 17. gadsimta veltījuma dzejas literāro mantojumu, piemīt arī mūsdienu skatījumā aktuālas iezīmes. Aplūkotā laicīgā veltījuma lirika 11 dzejoļu apjomā poētiski daudzpusīgi un vienlaikus kodolīgi izteismīgi ar personiska rakstura pārliecību pauž idejas, kuras aptver plašu sava laikmeta sociāli sabiedrisko aktualitāšu spektru – gan indivīdu mīlestības un veidojamās ģimeniskās sadzīves aspektā, gan draudzības un interešu kopības ziņā, gan arī sabiedriskās komunikācijas jomā. Savukārt izklāsta pēdējā sadaļā uzrādītās dažādu dzejoļu vārsnās pausta poētiski un politiski skaidra kara briesmu apjaušana un pretkara nostāja.

Visi šie minētie un poētiskā saturā iemiesotie vienumi uzskatāmā un apsveramā veidā sasaista laikmetus. Tāpēc šī reprezentatīvā baroka perioda veltījuma dzeja būtu mērķtiecīgi aplūkojama konceptuālā literatūras un kultūras vēstures studiju kontekstā gan Baltijas jūras reģionā, gan starptautiski plašākā mērogā Ziemeļeiropā un citviet Eiropas un starpkontinentālā saskarsmē.

Avoti un literatūra

- Barniškienė, Sigita (2016). Isotopien in den Hochzeitsgedichten von Simon Dach. *Dichtung und Musik im Umkreis der Kürbishütte: Königsberger Poeten und Komponisten des 17. Jahrhunderts*. P. Tenhaef, A. E. Walter (Hrsg.). Berlin: Frank und Timme, S. 33–43.
- Böttcher, Kurt; Geerds, Hans Jürgen; Langer, Horst; Weber, Peter (1981). *Kurze Geschichte der deutschen Literatur*. Berlin: Volk und Wissen.
- Cimze, Jānis (1872). *Dzeesmu rohta jauneklēem un wihreem. Pirma un ohtra daļļa. apgahdatas no J. Zimse, seminara direktora, Widsemmes skohlmeistaru bahriņu lahdei par labbu*. Leipzig: G. Kreysing.
- Dach, Simon (1986). *Simon Dach und der 'Königsberger Dichterkreis'*. Stuttgart: Reclam.
- Frenzel, Elisabeth; Frenzel, Herbert A. (1972). *Daten deutscher Dichtung. Chronologischer Abriss der deutschen Literaturgeschichte*. Band I: *Von den Anfängen bis zur Romantik*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Garber, Klaus (2013). *Martin Opitz – Paul Fleming – Simon Dach. Aus Archiven, Bibliotheken und Museen Mittel- und Osteuropas*. Band 4. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag.
- Grudule, Māra (2024). *No Lāčplēša raizēm līdz Tāravas Anniņas priekiem: pagrieziens tulkojumā – pirmā latviešu prozas antoloģija vācu valodā. Scriptus Manet: humanitāro un mākslas zinātņu žurnāls*, 16. Atb. red. Zanda Gūtmane. Liepāja: RTU Liepāja, 27.–39. lpp. DOI: 10.37384/SM.2024.16.001

³⁰ Oriģinālā: *Edler Friede, Gold der Zeiten,
Vater aller Fruchtbarkeiten,
Zweck der Helden, sei gegrüßt!* (Dach 1986: 153)

- Hage, Volker (2001). Marcel Reich-Ranicki über einen neuen Kanon lesenswerter deutschsprachiger Werke: "Literatur muss Spaß machen". *Der Spiegel*, 25. Pieejams: <https://www.spiegel.de/politik/literatur-muss-spass-machen-a-c2f9ad9a-0002-0001-0000-000019438065> [sk. 16.05.2025.]
- Herder, Johann Gottfried (2013). *Volkslieder. Stimmen der Völker in Liedern*. Hrsg. von M. Holzinger. Berlin: Holzinger.
- Kelletat, Alfred (1986). Herausgebers Kommentare. Nachwort. *Simon Dach und der 'Königsberger Dichterkreis'*. Stuttgart: Reclam, S. 331–420.
- Solbach, Andreas (2002). Rhetorik des Trostes: Opitz' Trostgedichte in Widerwertigkeit deß Krieges (1621/33). *Martin Opitz (1597–1639). Nachahmungspoetik und Lebenswelt*. T. Borgstedt, W. Schmitz (Hrsg.). Tübingen: Max Niemeyer Verlag, S. 222–235.
- Tenhaef, Peter (2016). Hochzeitsmusiken in Patrizierhäusern des Ostseeraums im 17. und 18. Jahrhundert. *Dichtung und Musik im Umkreis des Kürbshütte. Königsberger Poeten und Komponisten des 17. Jahrhunderts*. P. Tenhaef, A. E. Walter (Hrsg.). Berlin: Frank und Timme.

Laimutė Adomavičienė

Independent researcher

laimute.adomaviciene@gmail.com

ORCID 0000-0002-0320-7475

MIGRATION IN CONTEMPORARY BALTIC EMIGRANT LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG ADULTS

MIGRĀCIJA MŪSDIENU BALTIJAS REĢIONA EMIGRANTU LITERATŪRĀ BĒRNIEM UN PUSAUDŽIEM

Summary

This article aims to present literature for children and adolescents by emigrants from the Baltic Region that depicts migration from 2012 to 2020. Six migrant authors from different Baltic States were selected for their depiction of migration in works of various genres: the novella “Little Lemur Vilius is Leaving” (Estonian “Leemuripoeg Ville teeb sääred”, 2012; Lithuanian “Lemūriukas Vilius iškeliauja”, 2019, illustrated by Elina Sildre) by Estonian writer Kairi Look, the picture book “Northern Lights” (Estonian “Virmalised”, 2020, Lithuanian “Šiaurės pašvaistė”) by Gerda Märtens, the picture book “Uninvited Guests” (Latvian “Nelūgtie ciemiņi”) by Latvian author Ulrika Kestere, “Kiosk” (Latvian “Kiosks”, 2019) by Latvian author Anete Melece, “The Bear and the Goose” (Lithuanian “Meškis ir Žąsis”, 2015) by Lithuanian author Nadia Kovaliova, graphic novel “Siberian Haiku” (Lithuanian “Sibiro haiku”, 2017) by Jurga Vilė and Lina Itagaki. A complex methodology is applied in the article: thematic, analytical, descriptive analysis, literary comparative methodology, imagological terms (binary oppositions own–stranger, I–other; stereotypes).

The contemporary children’s literature by emigrants from the Baltic States leads to the conclusion that migration is an extremely relevant topic, reflected and treated from various angles in texts created by writers living abroad or migrating between two countries. Animals are most often chosen as the characters of picture books; however, people interact with animals in the novella “Little Lemur Vilius is Leaving” and the graphic novel “Siberian Haiku”. Migration is usually presented in a positive light (except for “Siberian Haiku”) by introducing its causes, personal choice options, changes in identity, adaptation in a foreign country, encounters with the Other, and cultural differences. Several trends of depiction were distinguished: voluntary emigration, natural migration, forced migration, and immigration. Forced journeys are always existential because they leave no other choice.

The Lithuanians have chosen topics of a more local nature by turning back to traumatic experiences to highlight the universality of existential situations and people’s ability to survive under the most difficult historical circumstances. Latvian and Estonian writers address global problems by sending messages to children about climate change, warming, environmental protection, diverse migrants, cultural differences and similarities, and by highlighting contemporary realities. They liberate themselves from internal isolation, from stereotypical thinking by highlighting the choice and power of a single person’s decision. The change of identity and the devaluation of values are depicted in the texts of some prose writers.

Keywords: Baltic countries emigrant children’s and young adult literature, migration, imaging trends, identity, stereotypes.

Kopsavilkums

Raksta mērķis – iepazīstināt ar Baltijas reģiona emigrantu literatūru bērniem un pusaudžiem (2012–2020) migrācijas atspoguļošanas aspektā. Izvēlēti seši dažādu Baltijas valstu autori emigranti, kuri migrāciju atspoguļo dažādu žanru darbos: igauņu rakstnieces Kairi Lookas (*Kairi Look*) stāsts “Lemuriņš Vilis dodas ceļā” (igauņiski “Leemuripoeg Ville teeb sääred”, 2012; lietuviski “Lemūriukas Vilius iškeliauja”, 2019, ilustrējusi Elina Sildre; latviski nav tulkots) un Gerdas Mertenas (*Gerda Märtens*) bilžu grāmata “Ziemeļblāzma” (igauņiski “Virmalised”, 2020; latviski nav tulkota), latviešu rakstnieces Ulrikas Kesteres bilžu grāmata “Nelūgtie ciemiņi” (2017) un Anetes Meleces “Kiosks” (2019), lietuviešu rakstnieces Nadjas Kovaļovas “Lācis un Zoss” (lietuviski “Meškis ir Žašis”, 2015; latviski nav tulkota), Jurgas Viles un Linas Itagaki grafiskais romāns “Sibīrijas haiku” (“Sibiro haiku”, 2017; latviski izdots 2020. gadā). Rakstā tiek izmantota kompleksa metodoloģija: tematiskā, analītiskā, aprakstošā analīze, literārās komparatīvistikas metodoloģija, imagoloģijas termini (binārās opozīcijas savs–svešs, es–cits; stereotipi).

Balstoties uz mūsdienu Baltijas valstu emigrantu bērnu literatūras tekstiem, nonākts pie secinājuma, ka rakstnieku, kuri dzīvo ārzemēs vai migrē starp divām valstīm, radītajos tekstos migrācija ir visai aktuāla tēma, par kuru tiek reflektēts un kas tiek traktēta dažādos rakursos. Par bilžu grāmatu varoņiem visbiežāk tiek izvēlēti dzīvnieki; stāstā “Lemuriņš Vilis dodas ceļā” un grafiskajā romānā “Sibīrijas haiku” līdzās dzīvniekiem darbojas arī cilvēki. Migrācija visbiežāk tiek atainota pozitīvi (izņemot “Sibīrijas haiku”), iepazīstinot ar tās iemesliem, personiskās izvēles iespējām, identitātes maiņu, adaptāciju svešā valstī, saskaršanos ar Citu, ar kultūras atšķirībām. Tika nošķirtas vairākas tēlojuma tendences: brīvprātīga emigrācija, dabiskā migrācija, piespiedu migrācija un imigrācija. Piespiedu ceļojumi vienmēr ir eksistenciāli, jo nedod citu izvēles iespēju.

Lietuviešu izvēlētās tēmas ir vairāk lokāla rakstura, tās atskatās uz traumatisku pieredzi, tiecas izcelt eksistenciālo situāciju universālumu un cilvēku spēju izdzīvot vissarežģītākajos vēsturiskajos apstākļos. Latviešu un igauņu rakstnieces risina globālas problēmas, vēstot bērniem par klimata pārmaiņām, sasilšanu, vides aizsardzību, dažādiem migrantiem, kultūras atšķirībām, līdzībām, aktualizējot mūsdienu reālijas. Tiek atainota atbrīvošanās no iekšējās izolācijas, no stereotipiskās domāšanas, aktualizēta vienas personas izvēle un lēmuma spēks. Fiksēta identitātes maiņa, vērtību devalvācija atsevišķu prozaīku tekstos.

Raksturvārdi: Baltijas valstu emigrantu bērnu un pusaudžu literatūra, migrācija, tēlojuma tendences, identitāte, stereotipi.

Introduction

Diaspora has become a common phenomenon in contemporary times, when people constantly migrate or live between different countries. The depiction of migration is important in global children’s literature: it aims to introduce children to migration from an early age, to develop a positive attitude towards migrants and the circumstances leading up to migration. It is claimed that picture books published in the United Kingdom and the United States in 2015–2019 tell successful migration stories in which emigrated children are depicted as happier than in their previous country (Orgad 2021).

This article aims to present Baltic emigrant literature for children and adolescents, focusing on the depiction of travel and migration in selected texts related to the depiction of travel, migration, and immigrants in contemporary Estonian, Latvian, and Lithuanian emigrant children’s literature from 2012 to

2020. The most representative works of 6 different genres were selected: the novella “Little Lemur Ville Is Leaving” (Estonian “Leemuripoeg Ville teeb sääd”, 2012; Lithuanian “Lemūriukas Vilius iškeliauja”, 2019, illustrated by Elina Sildre) by Estonian writer Kairi Look, the picture book “The Northens Lights” (Estonian “Virmalised”, 2020) by Gerda Märtens, the picture book “Uninvited Guests” (Swedish “Vilda grannar”, 2017; Latvian translation “Nelūgtie ciemiņi”; Lithuanian “Nekviesti svečiai”) by Latvian Ulrika Kestere, “Kiosk” (Latvian “Kiosks”, 2019; Lithuanian “Kioskas”) by Anete Melece, “The Bear and the Goose” (Lithuanian “Meškis ir Žąsis”, 2015) by Nadia Kovaliova, the graphic novel “Siberian Haiku” (Lithuanian “Sibiro haiku”, 2017; Latvian “Sibīrijas haiku”) by Jurga Vilē and Lina Itagaki. Artistically valuable works were analysed. The texts and illustrations of many of the analysed works were created by the same authors: Anete Melece and Ulrika Kestere.

The article applies a complex methodology: thematic, analytical, descriptive analysis, literary comparative methodology, and imagology terms (binary oppositions: own–alien, I–other; stereotypes).

Travelling means breaking free from routine

The picture book “Kiosk” by Anete Melece (born in 1983), Latvian animator, illustrator, and writer, who graduated from the Latvian Academy of Arts with a bachelor’s degree in visual communication and lives in Switzerland, was a great success: it won the prestigious Jānis Baltvilks Prize and other international awards. An interesting fact is that the illustrator first created the English-language film titled “Kiosk” in 2013. It won the “Swiss Film Award” for best animation in 2014. This film was also awarded the best Latvian short film at the Riga International Short Film Festival “2ANNAs 2013”. In 2019, Melece used the film as the basis for writing and illustrating a children’s book of the same title in Latvian.

Olga, the main character of “Kiosk”, works an ordinary but somewhat boring, monotonous job at a kiosk (according to the author, there is real-life inspiration for it: an Art Deco-style kiosk in Riga). The writer admits that for a long time she herself worked a disliked job in an office from 8 a.m. to 8 p.m. and felt out of place. Melece decided to leave the trifling job and entered the Lucerne University of Applied Sciences and Arts, where she earned a master’s degree in animation and illustration. Her master’s project “Kiosk” was recognised with several awards. Subsequently, Melece drew a comic book on this topic (Melece 2019).

The main character serves customers who come to the kiosk every day, and therefore, she knows them and their needs. However, the travel magazine “Travel” encourages her to dream again about a trip to the sea, watching sunsets. She knows her customers and listens to their stories, but she constantly wants to escape to a dreamland, to get away from the routine. She feels trapped

in everyday life, in her work and even in the kiosk. She devotes a lot of time to dreaming in her free time after work.

The story reaches its climax when some teenagers attempt to steal chips, and Olga, trying to save her kiosk, falls and is unable to get out because she is quite plump. The small kiosk symbolises not only the building, but also an internal prison of (self)isolation, which is difficult to escape. The character, while still being stuck in the kiosk, begins to walk through the city streets, surprising passers-by as if they were living in a surreal world. One of the men she meets while walking his dog accidentally trips her again: the dog's leash entangles Olga's legs protruding from the kiosk, and the kiosk floats away down the river with her still in it. The dream comes true: Olga enters a dreamland. Here, the kiosk turns into an ice cream kiosk, and the heroine is happy because it stands in front of the sea, where she can enjoy the sunsets without restrictions. The story is full of humour, paradoxical situations and an unyielding desire for freedom.

Natural migration

The friendship of the Bear and the Goose, their separation and waiting, and their joyful reunion are depicted in the picture book "The Bear and the Goose" by Nadia Kovaliova (born in 1986). The author, illustrator, and text creator, who was living in London at the time, missed Lithuania: "The main motif of the story is friendship. I know that friends often have to part ways. I lived in England, I wanted to return, so the theme of farewell was born subconsciously. I didn't want an overly dramatic and sad plot; it's still a children's book, so at the end of the tale, the characters meet, and their friendship continues." (Kovaliova 2015)

The changes in communication in the book begin as the cold season approaches. The Goose has to fly away in autumn, but the Bear waits for his friend. The author chose contrasting heroes deliberately: "I knew right away that they would be different, however, those differences would not be an obstacle, but would only help their friendship flourish" (Kovaliova 2021). Young readers are fascinated by the sincere friendship between the Bear and the Goose, as conveyed by the author: they are always together, whether they succeed or not. Together, they build a snowman, follow animal tracks, build a nesting box in a tree, drink tea, and feel very happy. As the weather gets colder, the Goose feels that she will soon have to fly south:

– I will fly to warm lands too. Will you travel together?

– I would love to, but how? (pages are not specified in the book)

The two friends try different ways to make the Bear fly, but they fail. The characters could only hug and say goodbye as they waited for the Goose to return. The Bear fell asleep in hibernation, while the Goose warmed herself in the sun and dreamed of the time when she would meet her best friend again.

This book by Kovaliova is not only about friendship, but also about separation, dreams, and the natural migration of birds. The Bear represents sedentary residents, and the Goose represents nomads.

Voluntary migration: Is the grass greener in the emigrant's country?

The situation of an emigrant is highlighted in the book “Little Lemur Ville Is Leaving” by Estonian author Kairi Look. The writer Look (born in 1983) herself lives between Estonia and the Netherlands: “I don’t belong to just any one place, and I like treading boundaries. I feel very much Nordic and love Estonia, but I also appreciate the anonymity that Amsterdam offers, its openness and diversity” (Koppel 2023). “Although Look lives at the intersection of three languages – Estonian, Dutch, and English – she finds it very important to write in Estonian” (Koppel 2023). Look translates works for children from Dutch into Estonian.

The novella “Little Lemur Ville Is Leaving” consists of 4 parts: “Forest Life”, “The Journey Begins”, “Amsterdam”, and “Paris”, and they are divided into smaller sections. Migration is depicted colourfully and from various angles, with the differences and similarities of the countries visited, the Netherlands and France. It starts with the idea born in the Little Lemur’s head, the journey itself, coincidences, new characters met, life in foreign countries, leading up to nostalgia, the desire to return to his own forest, at least for a while. The work ends with the main character’s desire to travel again and get to know new countries: ““Just a few places more,” he added to himself. “It is such a good thing that the world is round. If I had kept going straight, I would have eventually reached my home again. And now new journeys await!”” (Look 2019: 175)

The main character of the novella, the Little Lemur Ville, stood out from his family for being different. He felt different in his large family and community of forest lemurs. He is drawn to the curiosity of the journey, which was sparked by familiar forest animals that are able to go beyond the forest: squirrels, lynxes, and salamanders. This encouraged the Little Lemur to dream of traveling: “It seemed incredible that the world did not end at the nest of drooling lemurs. It was a completely new, exciting thought.” (Look 2019: 11) Listening to the endless stories of Pierre, the squirrel who had emigrated to France, about different countries of the world “Sparked a big idea in Ville’s head. The blood of a stubborn lemur ran through his body, urging him to implement good ideas without waiting any longer!” (Look 2019: 21) He asked Pierre to take him along for a trip to Paris. Although the arrogant Pierre doubted the offer, he still agreed to it.

Look depicts three types of migrants, represented by very colourful, memorable, yet playful characters created by her. Lemur Ville is a traveller driven by curiosity, by a desire to get to know foreign countries. While

travelling, Ville and Pierre experience many adventures from the moment they set sail. Ville experiences many firsts. “At first glance, Europe seemed completely different from the forest” (Look 2019: 55). Ville was surprised to see the Others, the differences in people, their behaviour, countries, and cultures. The writer playfully creates curious situations that a traveller finds himself in.

Initially, Pierre’s mistake kept them away from the promised Paris, as the travellers find themselves on a ship sailing to Amsterdam. Here they get acquainted with a new country, its customs: tulip plantations, cheese, and the tradition of cheese making passed down from generation to generation. As Ville got off the ship, he notices socks (the author aptly uses synecdoche): “To Ville’s great disappointment, most people wore dark smelly socks with holes in them, although occasionally there were also some great striped pairs.” (Look 2019: 55) They find new friends in Amsterdam: Vilijus, the Cat (who has a lisp and is different because of that) and the cheesemaker Albert. Interestingly enough, the main characters of the book are animals, but people are also depicted in the background, including the cheesemaker Albert. The animals imitate people and behave stereotypically, wanting to visit the famous Louvre Museum to see the painting “Mona Lisa”, which is adored by people.

The cheesemaker Albert’s family represents a type of emigrant family after World War II, when they were forced to leave for the West. This population of forced emigrants was the largest one in Europe after World War II. Although Albert’s family emigrated, he stayed in his homeland and continued his business. The cheesemaker says: “Sometimes everyday life seems grey and boring to all of us. However, as they say, the grass is greener where you can’t reach it. And if you did, it wouldn’t be so green at all.” (Look 2019: 83) Albert represents people who know what they want, their values do not fluctuate between being and appearing.

Pierre represents the third type of emigrants: he previously emigrated to France for a better quality of life and easier work. This character’s past resembles that of a common emigrant: it is depicted in contrast to Pierre’s successful present in Paris. The pursuit of well-being: “Pierre’s life was not always luxurious and sweet. In his youth in the forest (then his name was still Petriukas; Lithuanian translation is being analysed), he was known as a hardened sluggard and completely incapable squirrel. Pierre loved praise, but he was too lazy to develop at least some skills. He survived the winter only thanks to his family, who supported their son with food and gave him a place to live.” (Look 2019: 118) The transformation into a new identity begins with changing his Lithuanian name to a French one. Pierre did not like the usual dirty squirrel work: working a lot and saving for a rainy day. When spring came, like some emigrants, “he called himself a new name, suitable for a big city resident, and moved to Paris. The average forest squirrel instantly became

a sophisticated city dweller with exotic acquaintances in the forest.” (Look 2019: 118) The writer describes the squirrel’s reality with irony and humour.

Pierre also had negative experiences of life in Paris. The writer alternates the narrator’s strategies: from an omniscient narrator to the point of view of one or another character. Pierre sometimes had to endure hunger and starvation. Pierre behaved like many emigrants upon returning to his homeland: he embellished the present; it was better to appear more promising than to be real. The absence of true values is best revealed through Pierre’s character: “Pierre kept quiet about the unpleasantness of city life and told his family only about the charm of Paris. All the forest squirrels thought that Pierre lived in the dream capital and that he was doing very well there. However, he was merely well-adapted at an advanced level.” (Look 2019: 166). For Pierre, it is important to look beautiful, not to be real on the inside. This character expresses the devaluation of values typical of some emigrants.

Look’s style in “Little Lemur Ville Is Leaving” is characterised by playfulness, gentle humour, non-stinging irony, surprise, and rich language. Readers of this piece of prose can sense how much fun she has telling the story, how much she enjoys it. The heroes are tolerant, curious, and want to explore the world with an open heart, just like the main character, Ville, the Lemur.

Forced migration: without choice

Literature for children and youth by Lithuanian emigrants stands out for its uniqueness in depicting migrants, compared to other authors hailing from the Baltic Region. It is characterised by returning and delving into Lithuania’s past, translating pages of history unknown to children. Siberia, deportations of Lithuanians, including children, to Siberia – topics that are poorly described in literature for children and adolescents.

Forced migration, when a person has to leave their native country due to wars, political repressions, or the climate crisis, is addressed in the book “Siberian Haiku” by Vilė and Itagaki. The author wrote it in Paris and in the Andalusian village where she lived for a while; she also lived in Lithuania (Zylė 2019). “Siberian Haiku” depicts the family of Romas and Uršulė Korai from Lithuania, who were forcibly taken with their children Algiukas and Dalia to the frosty north of Russia. Early in the morning on the 14th of June 1941, the family was forcibly evicted from their home. It depicts an inhumane and exhausting journey, initially by a horse-drawn carriage to Naujoji Vilnia, and later, after the families were separated and a soldier shot Algiukas’ goose Martynas, by a cattle wagon, living in bedbug-infested barracks and hard labour in Siberia, deaths, loss of loved ones; the ability of adults and children to adapt to inhuman conditions (the exile choir “Obuoliai”, Japanese cranes; the return of orphans by “orphan train”). The work delves deeply into how a family, first of all children, feels after being sent to Siberia, and how they survive an existential ordeal.

The story of the deportation is told through the eyes of the child Algiukas. The child is struck by hunger in the hole-ridden barracks: “We had never known hunger before. [...] We learned how painful hunger is.” (chapter “Hunger” of the book, pages are not specified)

According to Vilè, the inspiration for this book came from the stories of her father, who was imprisoned in Siberia, and the surviving notebook of her grandmother’s memoirs (quotes from her grandmother’s letters are used in the book). Since childhood, the prose writer has been fascinated by frozen potatoes and the immense joy of her father, then a child in Siberia, of being able to eat them. The writer has also read the memoirs and documentaries of other exiles. Writer Jurga Vilè claims that she wanted to tell a story about exile: “Laconically, but sensitively, paying attention to details, searching for light in the darkness. It was my grandmother who indirectly suggested to me that I should write the book like a haiku poem.” (Zylè 2019) The book’s heroine, Aunt Petronèle, admired Japan, so she often visited the Japanese camp. She came up with the idea of folding Japanese cranes; she composed haiku: “It’s raining bugs / The ceiling of the sky is swaying / not a dream at all” (pages are not specified).

The protagonist of the debut picture book “Northern Lights” by Gerda Märtens was also forced to flee his homeland. The author herself, born in 1987, initially lived in Estonia, where she completed her studies in painting at the Estonian Academy of Arts; she studied illustration at the University of Macerata in Italy, then in the USA. Now, she lives in Basel, Switzerland. The author made her debut as an illustrator in 2014.

The main character of the book is Jon, the Polar Bear, who lives a quiet life in the Arctic. The Bear wakes up early in the mornings to capture the beauty of nature, the Arctic sunrise, and in the afternoon, he goes to the city square to take pictures of tourists in front of the Great Viking sculpture. One night, when the Bear is having fun in the centre, it starts to rain. The rain does not stop throughout the day and night. The Bear is forced to emigrate after a flood hits his house and everything around it. The flood is most likely caused by climate warming in the Arctic: melting glaciers and snow, changing fauna (including polar bears) and flora. The author created Jon’s personal situation in a changing world in a way understandable to children. Jon’s only choice is to emigrate/to leave his homeland due to a natural cataclysm. In addition to migration, the writer and illustrator raised issues of climate change, environmental protection, and security. Märtens claims that she has been interested in environmental protection since childhood (Rahva Raamat 2020).

The brown bears Jon meets abroad are attentive to him, but he has to get used to their favourite sauna rituals and other unusual things. Jon’s fate is conveyed symbolically because of global climate change in the Arctic and the flood that occurred. It is no coincidence that a polar bear has become the symbol of the Arctic, given the devastating impact of climate change on Arctic wildlife.

Jon has to look for other safe homes, get to know another culture, i.e., that of brown bears. The writer raises the topic of migration subtly, trying to find a compromise by calmly accepting the new situation. The writer emphasises the importance of travelling with an open heart (it is easier to adapt in a new country) and mind, and not get stuck in stereotypes. Jon meets Gaia, the Brown Bear Singer, in a new country; her different appearance is not important to the Bear, but her feelings and attitude towards nature do matter. Jon uses a tin box given to him by his grandfather in a difficult situation: missing his homeland, he scatters seeds, and, after a while, he finds white flowers that remind him of Arctic snowfields (Palm 2020).

The Estonian writer depicts migration as an existential inevitability in certain difficult climate-change situations. A migrant's feelings depend on the meaning he creates.

Immigrants: uninvited guests or new friends?

There are very few books about immigrants in the body of work of emigrant writers hailing from the Baltic States. It is relevant to depict an encounter with immigrants from a child's perspective. The opposition of own and alien is originally represented in the picture book "Uninvited Guests" by Ulrika Kestere.

Kestere was born in 1988 in Liepāja, but now lives in Lund, Sweden, and published this animalistic picture book about wild neighbours (the writer and illustrator claims that she likes drawing animals more than people). The main character is a white rabbit, most likely a domestic one, because he has a home. The story begins when, out of the blue, the rabbit receives unexpected guests at the fountain of his summer house, i.e., four wild predatory animals: a lion, a tiger, a cheetah, and a panther. Most likely from Africa (they could be representatives of refugees). The unexpected guests were thirsty and hungry: they drank water from the fountain and became even more active. The rabbit experiences fright, anxiety, and fear because of the stereotypical experiences that come with meeting the Other, i.e., a stranger, and not knowing what to expect. The rabbit offers vegetarian beetroot, but the guests still have a lot of energy and go wild. The disturbed rabbit calls his mother asking for advice. The mother acts non-stereotypically and suggests throwing a party for the unexpected guests. The host of the house does just that: he writes an invitation offering some juice and arranging a dance party. The rabbit gradually gets to know the new guests during the party, and everyone enjoys the host's feast together, partying all night without even noticing how they were making friends.

This book suggests that children should not judge strangers in advance, but rather gradually get to know the Other, tame them, make them their own, and be tolerant without preconceptions. It is necessary to get to know immigrants and understand the reasons and the circumstances of their arrival.

This is also a relevant topic in the world of children's literature (Robles-Melendez, Henry 2023).

Conclusions

The contemporary texts of children's literature by emigrants hailing from the Baltic States lead to the conclusion that writers living abroad or between two countries share various migration experiences in their texts. The topic of migration is very relevant for children's authors hailing from the Baltic States, as it is reflected and treated differently from various points of view. Animals are usually chosen as the characters in picture books; in the novella "Little Lemur Ville Is Leaving" and the graphic novel "Siberian Haiku", in addition to animals, these depictions also involve people. Migration is usually presented in a positive light (except for "Siberian Haiku"), introducing reasons, personal choices, identity change, adaptation in a foreign country, encounters with the Other, and cultural differences. Several directions of depiction were distinguished: voluntary emigration, natural migration, forced migration, and immigration. Forced journeys are always existential because they leave no other choice.

The topics chosen by Lithuanians are more local in nature, turning to traumatic experience in order to highlight the universality of existential situations and people's ability to survive in the most difficult historical circumstances. Latvian and Estonian writers address global problems by sending messages to children about climate change, warming, environmental protection, migration, cultural differences and similarities, and by shining a light on today's realities. They are freed from internal isolation, from stereotypical thinking, placing relevance on the power of one person's choice and decision-making. The change in identity and the devaluation of values are depicted in the texts of some prose writers.

References

- Kestere, Ulrika (2017). *Nelūgtie ciemiņi*. No zviēdru valodas tulkojīs Uldis Ņesteris. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Kovaliova, Nadia (2015). *Meškis ir Ņąsis*. Vilnius: Nieko rimto.
- Look, Kairi (2019). *Lemūriukas Vilius iškeliauja*. Iliustravo Elina Sildre, į lietuvių kalbą išvertė Reda Šmitaitė. BaltArt.
- Märtens, Gerda (2020). *Virmalised*. Tallinn: Koolibri.
- Melece, Anete (2019). *Kiosks*. Rīga: Liels un mazs.
- Vilė, Jurga; Itagaki, Lina (2017). *Sibiro haiku*. Vilnius: Aukso žuvys.

Literature

- Koppel, A. Annika (2023). *Kairi Look: An Author Who Treads Boundaries*. Available: <http://elm.estinst.ee/featured-writers/kairi-look-an-author-who-treads-boundaries/> [accessed 26.06.2025.]
- Kovaliova, Nadia (2015). *Pokalbis su Nadia Kovaliova apie įkvėpimą kurti vaikams*. Available: <https://www.bernardinai.lt/2015-12-11-pokalbis-su-nadia-kovaliova-apie-ikvepima-kurti-vaikams/> [accessed 26.06.2025.]

- Kovaliova, Nadia (2021). *Knygų vaikams autorė: „Noriu, kad vaikai herojuose atpažintų save“*. Available: <https://www.atviraklaipeda.lt/2021/04/17/knygu-vaikams-autore-noriu-kad-vaikai-herojuose-atpazintu-save-2/> [accessed 26.06.2025.]
- Melece, Anete (2019). *Picturebook Makers*. Available: blog.picturebookmakers.com/post/anete-melece [accessed 26.06.2025.]
- Orgad, Shani (2021). Representations of migration in U.K. and U.S. children's picture books in the Trump and Brexit era. *Journal of Children and Media*, 15. <https://doi.org/10.1080/17482798.2021.1882517>
- Palm, Jannika (2020). *Gerda Mårtens "The Northern Lights"*. Available: <http://elm.estinst.ee/book-reviews/gerda-martens-the-northern-lights> [accessed 26.06.2025.]
- Rahva, Raamat (2020). *6 küsimust Gerda Mårtensile*. Available: blogi.rahvaraamat.ee/eesti-kirjandus/6-kusimust-gerda-martensile/ [accessed 26.06.2025.]
- Robles-Melendez, Wilma; Henry, Audrey (2023). *Immigration and Children's Literature. Stories, Social Justice, and Critical Consciousness*. Bloomsbury Publishing.
- Zylė, Kotryna (2019). „Sibiro haiku“ anatomija. Available: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/sibiro-haiku-anatomija-286-1153824> [accessed 26.06.2025.]

Girts Vikmanis
Daugavpils Universitāte
girts.vikmanis@du.lv
ORCID 0009-0007-5489-6921

DZIESMINIEKU TEKSTU ATDZEJA ŽURNĀLA AVOTS 1987. GADA IZDEVUMOS

POETIC TRANSLATIONS OF BARD LYRICS IN 1987 ISSUES OF THE MAGAZINE “AVOTS”

Kopsavilkums

20. gadsimta 80. gadu otrajā pusē literāri publicistiskais žurnāls *Avots* postkoloniālā izpratnē veidoja kultūrtelpu, kurā notika pāreja no koloniālās uz postkoloniālo sabiedrību. Žurnālā reprezentētie dekoloniālie procesi un pretestības prakses bija saistāmas ar laikmeta sociāli politisko kontekstu. Latvija 1987. gadā vēl bija okupēta, taču PSRS jau bija uzsākusi īstenot *perestroikas* (tulk. no krievu val. ‘pārbūves’) un *glasnostj* (tulk. no krievu val. ‘atklātības’) politiku, kā arī okupētās Latvijas teritorijā bija aizsākušies Trešās atmodas procesi.

Lai arī iecere par žurnālu radās padomju nomenklatūras ietekmē, tomēr tā redakcija izplatīja padomju ideoloģijai pretējas idejas. Tas notika tādēļ, ka vājinājās padomju vara un cenzūra, radot hibrīdstāvokli, kurā žurnāla redakcija izvēlējās pārbaudīt aizliegumu robežas un publicēt totalitārismu kompromitējošus materiālus, leģitimizējot tos ar *perestroikas* ideologa Mihaila Gorbačova politikas nostādņēm.

Raksta mērķis ir analizēt kā postkoloniālās kritikas tvērumā *Avota* redakcija, publicējot pārmaiņas un brīvību sludinošus ārzemju un padomju sistēmā dzīvojošu dziesminieku tekstus, sociālpolitiskajā kontekstā translēja dekoloniālās un pretestības idejas. Šis mērķis tiek sasniegts ar starpdisciplināru pieeju – redakcionālās izvēles skaidrotas ar komunikācijas zinātnē izmantotajiem “dienas kārtības veidošanas” (*agenda-setting*) un “vārtu sargāšanas” (*gatekeeping*) konceptiem, kā arī izmantoti dziesmu tekstu un to tulkojumu tuvlasījumi.

Pētījumā secināts, ka žurnāls *Avots* bija dekoloniāla “spēkstacija”, kas savu medija dienas kārtību veidoja izplatot Trešās atmodas idejas un pretestības idejas padomju varai, tas spilgti izpaudās dziesminieku tekstu izvēlē. Bieži redakcija savu mērķi sasniedza, izmantojot tekstos sastopamās alūzijas uz situāciju ārzemēs, caur zemtekstiem rosinot tos atraisīt arī Latvijā.

Raksturvārdi: žurnāls *Avots*, dziesmu teksti, dekoloniālie procesi, pretestības prakses, “dienas kārtības veidošana”, “vārtu sargāšana”.

Summary

In the second half of the 1980s, the literary and journalistic magazine *Avots* created a cultural space in a postcolonial sense, in which the transition from a colonial to a postcolonial society took place. The decolonial processes and practices of resistance represented in the magazine were linked to the socio-political context of the time. Latvia was occupied in 1987, but the USSR had already begun to implement the policies of *perestroika* (Russian for ‘rebuilding’) and *glasnost* (Russian for ‘openness’), and the Third Awakening had begun in occupied Latvia. Although the idea for the magazine originated under the influence of the Soviet nomenklatura, its editorial staff propagated ideas contrary to Soviet

ideology. This happened because Soviet power and censorship were weakening, creating a hybrid situation in which the magazine's editorial staff chose to test the limits of prohibition and publish materials that compromised totalitarianism, legitimising them with the political positions of perestroika ideologue Mikhail Gorbachev.

This article aims to analyse how, within the framework of postcolonial criticism, the editorial staff of *Avots*, by publishing texts by songwriters living under foreign and Soviet systems, spread ideas of decolonisation and resistance into the socio-political context. This aim is achieved through an interdisciplinary approach: editorial choices are explained using concepts from *agenda-setting* and *gatekeeping* in communication science, as well as close readings of song lyrics and their translations.

The study concluded that *Avots* was a 'decolonial powerhouse' that shaped its media agenda by spreading ideas of the Third Awakening and resistance to Soviet rule, which was clearly reflected in its selection of foreign songwriters' lyrics. The editorial team often achieved its goal by using allusions to the situation abroad in the texts, encouraging their release in Latvia through subtext.

Keywords: magazine *Avots*, song lyrics, decolonial processes, resistance practices, "agenda-setting", "gatekeeping".

Ievads

Žurnāls *Avots* bija būtisks Trešās atmodas, sabiedrības un kultūras pārmaiņu priekšvēstnesis, tādēļ ir būtiski aplūkot tā saturu dekoloniālo procesu kontekstā. Šajā rakstā analizēta bardu jeb dziesminieku dziesmu tekstu atdzeja, kura atsevišķā rubrikā tika publicēta visu 1987. gadu, to žurnālā ieviesa dzejnieks Klāvs Elsbergs (1959–1987), kurš savā daiļradē bija pazīstams ar ironiju un pretestību padomju varai.

Dziesminieku teksti analīzei izvēlēti tādēļ, ka tajos iespējams atrast starpspēli starp ārzemju autoru translētajām brīvības un dumpinieckuma vērtībām un Latvijas kontekstu, kurā norisinājās Trešās atmodas un Mihaila Gorbačova (*Mihail Gorbachjov*, 1931–2022) pasludinātās atklātības un pārbūves laikmeta procesi PSRS. Dziesminieki jeb bardi dažādās kultūrās bijusi tautas sirdsapziņa, protesta un kritikas paudēji, tādēļ būtiski ir aplūkot viņu daiļradi žurnāla *Avots* publikācijās un pētīt to kontekstu un redakcijas izvēles.

Šajā rakstā tās aplūkotas ar starpdisciplināru pieeju – ar komunikācijas zinātnē pazīstamajiem "dienas kārtības veidošanas" (*agenda-setting*) un "vārtu sargāšanas" (*gatekeeping*) konceptiem, kā arī ar humanitārajās zinātnēs plaši izmantotajiem dzejas tuvlasījumiem, lai atsegtu tulkojumus kā hibrīdtekstus.

Polemiskais divvalodīgais literārais žurnāls *Avots* iznāca no 1987. gada līdz 1992. gadam. Tā izdevējs – Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības jeb komjaunatnes Centrālā komiteja un Latvijas PSR Rakstnieku savienība. Saskaņā ar padomju nomenklatūras ieceri līdzīgi žurnāli iznāca arī dažās citās padomju republikās, piemēram, Igaunijā to sauca par *Vikerkaar* ('Varavīksne'). Formāts bija līdzīgs – viens žurnāla variants tika publicēts padomju republikas nacionālajā valodā, bet otrs – krievu valodā, Latvijā iznāca kā *Rodnik* ('Avots'). Žurnālu tirāža 1987. gadā bija 100 000 eksemplāru mēnesī – no tiem 85 000 bija *Avotam*, bet 15 000 – *Rodnik* (Kļavis 2021: 102).

Lai arī žurnālam būtu vajadzējis apkalpot komunistiskajai partijai lojālus autorus un idejas, realitāte bija pretēja, tā izdevēji neļāvās padomju konjunktūras iecerēm. *Avots* bija dekoloniāla tranzītelpa, kurā pulcējās Latvijas jauno rakstnieku avangards, kā arī žurnāla veidotāji nebaidījās no brīvības idejas kultivējošiem autoriem. Perestroikas un atklātības politika bieži bija iegansts, lai publicētu pretrunīgus un pat aizliegtus materiālus apstākļos, kuros kontrole pār publisko sfēru bija vājināta.

Par *Avota* galveno redaktoru kļuva rakstnieks Aivars Kļavis (dz. 1953), kurš redakcijā uzaicināja strādāt jaunus, dumpinieciski noskaņotus cilvēkus – jau pieminēto Elsbergu, arī Guntaru Godiņu (dz. 1958), Normundu Naumani (1962–2014), Amandu Aizpurieti (1956–2024), Rudīti Kalpiņu (dz. 1966), Andru Neiburgu (1957–2019), Sarmīti Māliņu (dz. 1960) un citus, kuri nekad iepriekš žurnālistikā nebija strādājuši (Konste 2021). Tieši jaunu un dumpiniecisku cilvēku klātbūtne noteica žurnāla redakcionālo politiku un atvērtību pretestībai.

Baltijas postkoloniālisms un dekolonizācija

PSRS kultūras un mediju procesos būtiska ir postkoloniālās paradigmas izpēte, un to var attiecināt arī uz *Avotu*. Lai arī sākumā postkoloniālisma teoriju pētnieki attiecināja uz Rietumu kolonijām un tām pakļautajām kultūrām, tomēr vēlāk, jo sevišķi 20. gadsimta 90. gados un 21. gadsimta sākumā, šo paradigmu sāka attiecināt arī uz Austrumeiropu un PSRS, kas arī tika raksturota kā koloniāla vara, jo tajā pastāvēja kolonizatoru un subalternu attiecību modelis.

Latviešu literatūrzinātnieks Ivars Šteinbergs (dz. 1991) pētījumā “Dzejas tulkojumi Latvijā vēlīnā padomju periodā: Sporādiskais modernisms un pasaules literatūras konstrukcija” (*Translated Poetry in Late Soviet Latvia: Sporadic modernism and the construction of world literature*) norāda: “Pēdējās desmitgadēs radās teorētiskais ietvars, kurš sāka aprakstīt padomju režīmu kā imperiālu un tādējādi arī koloniālu, – un šo jēdzienu daudzi uzskatīja par noderīgu, lai apzīmētu šīs empīriskās varas vēsturisko uzvedību kā kolonialitāti. Tas bija pretstatā burtiskajam “koloniālismam” – ar to domājot laiku, kad tā struktūra neizpaudās kā centrs ar kolonijām. Tomēr tas ieviesa apspiešanas un pārraudzības stratēģijas, kuras bija analogas tām, kas pastāvēja koloniālismā.”¹ (Šteinbergs 2024: 78)

Būtiski pieminēt indiešu pētnieka Homī Babas (*Homi K. Bhabha*, dz. 1949) tēzi par hibriditāti, kurā viņš norāda uz postkoloniālo diskursu divējādo dabu, kas, no vienas puses, konstruē kolonizēto subjektu identitāti, pamatojoties uz koloniālām vērtībām, bet, no otras puses, šie paši diskursi liedz kolonizētajiem subjektiem pilnībā piedalīties šajās vērtībās, atstājot tos hibrīdstāvoklī, kas ir nepilnīgs un daļējs (Bhabha 1994: 171).

Baltijas postkoloniālisms ir samērā jauna paradigma, tomēr Baltijas valstu vēsture jau kopš Viduslaikiem bijusi saistīta ar dažādu varu attiecībām

¹ Tulkojums no angļu valodas šeit un turpmāk mans – G. V.

un to ietekmi uz literāro diskursu. Baltijas valstīs vienmēr bijis sarežģīts koloniālo attiecību tīklojums, un, kā norāda latviešu literatūrzinātnieks Benedikts Kalnačs (dz.1965), tas izpaudies dažādu varu laikā, un likumsakarīgi, ka līdz ar PSRS sabrukumu politiski noslēdzies dekoloniālais process (Kalnačs 2013: 431). Šeit var piekrist Kalnačam, ka politiski dekoloniālais process līdz ar PSRS sabrukumu Baltijā bija beidzies, bet tam nebūt nebija redzams noslēgums kultūrā un cilvēku apziņā.

Atjaunotās neatkarības periodā politiskajā diskursā dekolonizācija piedzīvoja metamorfozi – jau 20. gadsimta 90. gados Latvija un citas Baltijas valstis izvēlējās politisko kursu uz Rietumiem. Tā izpaudās Baltijas valstu mērķos kļūt par NATO un Eiropas Savienības dalībvalsti, un tādējādi attālināties no PSRS mantinieces – Krievijas Federācijas.

Dekoloniālo procesu būtība ir soli pa solim demontēt koloniālo varu un tās izpausmes. “Tas ietver to institucionālo un kultūras spēku slēpto aspektu likvidēšanu, kuri uzturēja koloniālisma varu un kuri saglabājas arī pēc politiskās neatkarības iegūšanas.” (Ashcroft, Griffiths, Tiffin 2007: 56). Tas nozīmē, ka pilnībā atbrīvojoties no koloniālās pieredzes nav iespējams, un dekoloniālais process var būt nepārtraukts. Dažādu koloniālo atribūtu demontāža var turpināties vēl ilgi pēc politiskās neatkarības atgūšanas. Piemēram, tikai 31 gadu pēc Latvijas neatkarības atgūšanas un pilnīgas valstiskuma atjaunošanas – 2022. gadā – tika nojaukts padomju armiju slavinošais piemineklis Pārdaugavā.

Pilnīga atbrīvošanās no koloniālajām reālijām nav iespējama, jo dažādi koloniālie modeļi darbojas kā mentālās kartes. Čerkesu izcelsmes dekoloniālisma pētniece Madina Tlostanova (*Madina Tlostanova*, dz. 1970) par personisko atmiņu dekolonizāciju norāda: “Tas ir privāts pašrefleksijas process, jo personiskās atmiņas ir emocionālas, afektīvas, kaprīzas un neuzticamas: mēs atceramies nevis to, kas notika, bet gan to, kā mēs jutāmies saistībā ar to, kas, mūsaprāt, notika konkrētā kontekstā. Pat liecības par tādiem postošiem masveida vēsturiskiem noziegumiem un traģēdijām kā genocīds, holokausts, etniskās tīrīšanas, piespiedu deportācijas nekad nav vienkārši faktiskas.” (Tlostanova 2024)

Pāreja no koloniālās uz postkoloniālo sabiedrību saistīta gan ar cilvēku individuālo, gan ar kolektīvo atmiņu. Šīs dažādās paradigmas un to manifestācijas ir klātesošas cilvēku dzīvēs, nemaz viņiem nejautājot, vai viņi atbalsta konkrētu pasaules skatījumu.

Tulkojumi kā pretestības līdzeklis

Šteinbergs norāda, ka koloniālais diskurss atspoguļojas ne tikai oriģinālliteratūrā, bet arī tulkojumos, turklāt kolonialitāte rada pretestības nepieciešamību (Šteinbergs 2024: 79). No tā var secināt, ka šāds konteksts rada īpatnēju stāvokli, kuram raksturīga hibriditāte, atļautā un aizliegtā sajaukums, kurā atrodami līdzekļi pretestībai.

Arī tulkojumi ir saistīti ar hibriditāti – britu kultūras vēsturnieks Pīters Bērks (*Peter Burke*, dz. 1937) tulkojumus sauc par “hibrīdiskiem tekstiem” (Bērks 2013), arī latviešu tulkojumzinātniece Ieva Zauberga (dz. 1958) uzsver, ka tulkojumi ir “hibrīdteksti”, jo tie apvieno gan avotvalodas, gan mērķvalodas un mērķkultūras pazīmes (Zauberga 2016: 105).

Padomju sistēmā literārie tulkojumi bija joma, kurā varēja izpausties dažādas varai netīkamas idejas, vai arī tulkotāji izvēlējās paņēmienu, lai spēlētos ar zemtekstiem un šādi īstenotu pretestību padomju varai. Amerikāņu tulkojumzinātnieks Braiens Džeimss Bērs (*Brian James Baer*, dz. 1950) uzsver: “Ne tikai tulkošanas prakse, bet arī tulkojuma komentāri kļuva par pretestības vietu oficiālajai padomju kultūrai un vērtībām.” (Baer 2006: 537).

Pētnieks arī akcentē, ka padomju laikos, jo sevišķi Staļina valdīšanas periodā, PSRS pastāvēja tā saucamā “otrā valoda”, kas bija zemteksts, kurš bija pretējs oficiālajai valodai. Tā bija īpatna semiotiskā sistēma, kuru varēja atkodēt lasītāji, un to mēdza saukt arī par “Ēzopa valodu” (Baer 2006: 545).

Latvijas pirmajā neatkarības periodā pastāvēja demokrātija un vārda brīvība, kuras izpausmes izzuda līdz ar Kārļa Ulmaņa (1877–1942) režīmu. Komunikācija zemtekstos nebija raksturīga Latvijai, bet līdz ar padomju otrreizējo okupāciju parādījās fenomeni, kas bija PSRS sadzīves elementi Josifa Staļina (*Iosif Stalin*, 1878–1953) valdīšanas laikā jau 20. gadsimta 20.–30. gados.

Kalnačs skaidro, ka pēc Otrā pasaules kara radošie profesionāļi saskārušies ar PSRS valdošo sociālistiskā reālisma ideoloģiju, kura radīja “klaju radošo prakšu vienkāršošanu un izslēdza gandrīz jebkādas pašizpausmes iespējas” (Kalnačs 2016: 29). Iezīmētajos apstākļos aizsākās procesi, kas radošajās izpausmēs bija saistīti ar pretestību varas diskursam. Šādos apstākļos 60. gadu otrajā pusē Baltijā bija populāri dzejnieki Arturs Allikšārs (*Artur Alliksaar*, 1923–1966), Pauls Ēriks Rummo (*Paul-Eerik Rummo*, dz. 1942) un Imants Ziedonis (1933–2013), kā arī Joza Gruša (*Juozas Grušas*, 1901–1986) lugas. 60. gadu beigās kultūras produktos būtiski bija zemteksti, caur kuriem izpaudās pretestība oficiālajam diskursam, kultūrā un mākslā briedinot modernismu. Kā uzsver Kalnačs, tika izmantoti “tādi modernisma poētiskie līdzekļi kā ironija, groteska, divdomība un subjektivitāte” – šie līdzekļi spilgti izpaudās Arvo Valtona (*Arvo Valton*, 1935–2024) īsstāstos, Enna Vetemā (*Enn Vetemaa*, 1936–2017) un Alberta Bela (1938–2024) romānos, Kaža Sajas (*Kazimieras Saja*, dz. 1932) lugās (Kalnačs 2016: 30).

Arī 20. gadsimta 80. gados, kad sāka iznākt *Avots*, sabiedrībā un kultūrā plaši tika izmantoti zemteksti. No *Avota* redaktora Godiņa 2023. gadā intervijā *Latvijas Radio* raidījumā “Kultūras rondo” teiktā var secināt, ka pretestības prakses Latvijas PSR sabiedrībā pastāvēja vēl pirms 80. gadiem:

Tas mūris sākumā bija biezs, bet tad pa bišķiņai, bišķiņai... Un mums jau bija priekšā stāvošie dzejnieki, kas bija pirms mums – vai tas ir [Edvarts] Virza [1883–1940] vai Knuts Skujenieks [1936–2022], vai Vizma Belševica [1931–2005] –, kas

arī centās. Tā jau nebija, ka 80. gados ienāca mana paaudze un tad mēs tur baigi devām. Mēs varbūt izmainījām stilistiku. Varbūt agrāk nebija tik daudz ironijas. Ironija ļāva kaut ko dabūt cauri vieglāk, jo ironija nav pa pieri. (Muktupāvels, Strautmane 2023).

Jāuzsver, ka šajos apstākļos padomju laikos pastāvēja divas paralēlās kultūras – gan oficiālā, gan neformālā, un tas nozīmē, ka cilvēki mainīja diskursus un uzvedības modeļus atkarībā no komunikācijas situācijas.

Mediju teorijas kā pētniecības instrumentārijs

Avota redaktoru tulkojumu izvēles iespējams analizēt ar starpdisciplināru pieeju, izmantojot mediju teorijas – dienas kārtības teoriju, un ar to saistīto vārtu sargāšanas teoriju. Dienas kārtības teorija paredz, ka mediju redakcijas nosaka mediju dienas kārtību, kuru ietekmē politiskās un sabiedrības dienas kārtības.

Komunikācijas pētniece Anda Rožukalne (dz. 1965) akcentē: “Sabiedrības dienas kārtība tiek asociēta ar situāciju, kad mediju saturā izceltos būtiskos jautājumus nosaka sabiedrība. Mediju dienas kārtība nozīmē, ka mediji patstāvīgi definē nozīmīgos jautājumus un piedāvā tos sabiedrībai. Politiskā dienas kārtība veidojas, kad politikas veidotāji nosaka sabiedrības un mediju dienas kārtību.” (Rožukalne 2024).

Ar šo teoriju saistīta arī vārtu sargāšanas teorija. Tās izpratnē plašsaziņas līdzekļu redaktori tiek definēti kā vārtsargi, kuri nosaka, kuras bumbas (šī alegorija attiecas uz tēmām un redakcijas izvēlēm) laist savos “vārtos” un kuras atvairīt. Abas teorijas ir tapušas demokrātiskās sabiedrībās, tomēr tās var izmantot arī mediju analīzei totalitārās un autoritārās sabiedrībās.

Vārtu sargāšanas teorijas subjektīvo iedabu uzsvērusi komunikācijas pētniece Inta Brikše (1956–2014), norādot, ka mediju izpētē dažādos “vārtu sargāšanas” teoriju pētījumos analizē mediju darbinieku ietekmi uz ziņu/informācijas plūsmu, piemēram, tiek modelēta informācijas atlase un interpretācija, kā cēloņus analizējot žurnālistu un redaktoru profesionālo pieredzi, politiskos un reliģiskos uzskatus, vērtību sistēmu, morāli, izglītību, nacionālo un dzimuma piederību, seksuālo orientāciju u. c. faktoru ietekmi uz mediju satura ražošanu. (Brikše 2016: 179)

Avots iznāca totalitāra režīma apstākļos, kur mediju darbu uzraudzīja *Glavlits* (no abreviatūras krievu val. – ‘Galvenā literatūras pārvalde’) – tā norādes attiecās uz mediju redakcijām, kurām pirms drukāšanas vajadzēja saskaņot tekstus ar cenzoriem. Šajā kontekstā totalitārā sabiedrībā arī *Glavlitu* var uztvert kā dienaskārtības veidotāju un vārtu sargu.

Brikše vērsusi uzmanību uz sarežģīto institucionālo tīklojumu, kas PSRS vēl 80. gados kontrolēja informācijas apriti, tostarp tulkojumus. “Vissavienības vadošie mediji, vienīgā oficiālā valsts informācijas aģentūra TASS (Padomju Savienības Telegrāfa aģentūra) kopā ar daudzām valsts institūcijām, kas noteica, piemēram, ārzemju literatūras tulkošanu un izdošanu, filmu iepirkšanu

un izrādīšanu utt., kalpoja par “vārtu sargātājiem” starp pasaules informācijas vidi un PSRS slēgto informācijas telpu.” (Brikše 2016: 40)

Dienas kārtības un vārtu sargāšanas teorijas attiecināmas arī uz tulkotājiem. Šteinbergs rakstā, kas veltīts dzejniekam un tulkotājam Uldim Bērziņam (1944–1921) norāda, ka arī tulkojumu izvēle liecina par tulkotāja pozīciju. “Bērziņa tekstu izvēle ir nozīmīga arī ar to, ka viņš centās iepazīstināt latviešu lasītājus ar modernisma novitātēm, tādējādi oponējot padomju mākslas trivialitātei. Viņš arī izvēlējās dzejoļus, ar kuriem varēja apiet cenzūru, bet kurus varēja interpretēt tā, ka tie norādīja uz padomju sistēmas nepilnībām.” (Šteinbergs 2022: 159)

Saskaņā ar vārtu sargāšanas teoriju iespējams apgalvot, ka ikviena medija redakcija, ražojot saturu, veido hibrīdtelpu, kurā ir dažādi sabiedrībā sastopamie politiskie un sabiedriskie strāvājumi, tostarp arī postkoloniālās un dekoloniālās paradigmas.

Redakcijas dekoloniālās izvēles dziesminieku tekstos

Žurnāla dekoloniālais raksturs parādās atlasītajos materiālos – parasti izvēlēti autori, kas pārstāvēja kontrkultūras strāvījumus vai bija disidenti un savā daiļradē kritizēja pastāvošo varu. Tomēr arī starp šīm izvēlēm 1987. gada publikācijās valdīja dažādība, kaut arī redaktoriem bija nepieciešams “laipot” starp dažādām interesēm. Intervijā raksta autoram *Avota* galvenais redaktors Kļāvis uzsver toreizējo situāciju, kad bijis nepieciešams nodrošināt līdzsvaru laikmetā, kad bija sākušies Atmodas procesi, un bijis nepieciešams sagatavot augsni sensitīvo autoru publikācijām. “Ja mēs būtu drukājuši to, ko mēs gribējām, domāju, ka liela daļa lasītāju nesaprastu, jo viņi bija pieraduši pie tās, ko jūs saucat, – koloniālās mediju izpratnes un medijiem. Un viņi daudz ko arī nepieņēma pirmajos numuros. Ja mēs būtu uzreiz sākuši – bliežam tagad Orvelu, liekam Kafkas “Procesu”, un, domātu, ka tās lietas aizies, tā nenotiktu, un mums tas toreiz prātā neienāca. Mēs mēģinājām sabalansēt.” (Vikmanis 2025b: 00:33:49–00:34:22)

Īpaša sadaļa bija bardu jeb dziesminieku lapaspuse, kura iznāca kopš žurnāla pirmā numura, to veidoja dzejnieks, tulkotājs un *Avota* Literatūras nodaļas redaktors Elsbergs. Pēc viņa traģiskās nāves lappuses veidošanu uzņēmas *Godiņš*, kurš atzīst, ka pārņēmis uzstādījumus, kurus šai rubrikai bija ieviesis Elsbergs. Intervijā raksta autoram 2025. gadā *Godiņš* skaidro, kāpēc bijis svarīgi izplatīt saturu, kas bija saistāms ar Rietumu rokmūziku. “Tā jau bija mūsu filozofija – visa šī rokmūzika, kas man bija, vai manam brālim – tā bija mūsu brīvība, vai Imantam Kalniņam, – tajā laikā, kad viņš domāja citādāk. Tas bija domāšanas veids, tā bija brīvība – tajā laikā mēs varbūt tik dziļi nebijām iekšā tajā angļu valodā, lai tos tekstus saprastu, bet mums bija baigā vilkme mūzikas ziņā, tas bija roks, kas nebija raksturīgs mūsu *estrādniekiem*. Pagrīdē tikai. Ģērbšanās stils vai šie teksti kā tādi, tam bija milzīga nozīme.

Tagad mēs ieliekam internetā un visu varam dabūt, bet toreiz – nekādi.” (Vikmanis 2025a: 00:52:37–00:53:36)

Šajā rakstā oriģinālteksta un tulkojumu tuvlasījumos aplūkosim Pola Makartnija (*Paul McCartney*, dz. 1942), Džona Lenona (*John Lennon*, 1940–1980; Lenons, Makartnijs 1987), Boba Dilana (*Bob Dylan*, dz. 1941; Dilans 1987), Pola Saimona (*Paul Simon*, dz. 1941; Saimons 1987), Brūsa Springstīna (*Bruce Springsteen*, dz. 1949; Springstīns 1987), franču šansonjē Žorža Brasēna (*George Brassens*, 1921–1981; Brasanss 1987), poļu dziesminieka Vojceha Mlinarska (*Wojciech Młynarski*, 1941–1917; Mlinarskis 1987), kā arī krievu rokmuziķa Borisa Grebenščikova (*Boris Grebenshikov*, dz. 1953; Grebenščikovs 1987) dziesmu tekstus un publikācijas paratekstu par dumpinieckisko krievu dziesminieku Vladimīru Visocki (*Vladimir Vysotsky*, 1938–1980; Visockis 1987; Avotiņš 1987), kas raksturo viņa daiļradi.

Aplūkojamie dziesminieki izvēlēti tādēļ, ka tie pārstāv dažādus strāvījumus un kultūras, ka arī viņiem ir kritiska attieksme attiecībā uz sociālpolitiskajām reālijām.

1987. gada janvārī žurnālā publicēti grupas “The Beatles” mūziķu Makartnija un Lenona dziesmu teksti Elsberga atdzejojumā. Lenons un Makartnijs radīja dziesmu tekstus, kuros tika vēstīts par sadzīvi, mīlestību, tajos bija arī sociāli politiskā kritika, bet mūzikai raksturīgas labskanīgas melodijas. Pieļaujams, ka dažādu kultūras atsauču atveidē 20. gadsimta 80. gados bija maz saskares, piemēram, ar Apvienotās Karalistes kultūru un ikdienas valodas praksi, kas varēja ietekmēt tulkojuma kvalitāti. Dziesmas “Penijleina” (*Penny Lane*) atdzejojumā pamanāms, ka Elsbergs izmantojis uz svešādošanu (*foreignization*)² balstītas stratēģijas, kas, iespējams, darīts, lai atbilstīgi atveidotu reālijas, kas raksturīgas avotkultūrai, un lasītāji varētu redzēt skatlogu uz citu – demokrātisko Rietumu – kultūru, par kuru padomju laikos cilvēkiem bija liela interese. Dziesmas teksta lielāko daļu rakstījis Makartnijs, un tās ir atmiņas par ielu Liverpūlē, kur bērnībā mitinājies autors, arī tekstā iekļautie tēli – medmāsa, bankieris, ugunsdzēsējs un bārdzinis – ir saistīti ar Makartnija pagātnes ainām. Elsbergs tulkojumā lieto tēlainākus, ar vienkāršrunu saistītus vārdus – “fireman” atveidots kā “gunsdzēsējs”, “pocket” – kā “ķeša”, “clean machine” – okazionālisms “spīdmašīn”, ar to domāta labi notīrīta automašīna.

*Penny Lane, there is a fireman with an
hourglass*

*And in his pocket is a portrait of the
Queen*

He likes to keep his fire engine clean

It's a clean machine

(Lennon, McCartney 1967)

*Aiziet gunsdzēsējs, tam rokā smilšu
pulkstenis*

dziļi ķešā Karalienes portretiņš.

Un savu mašīnu te pulē viņš:

manu spīdmašīn!

(Lenons, Makartnijs 1987: 29)

² Šo terminu izmantojis amerikāņu tulkojumzinātnieks Lorens Venuti (*Lawrence Venuti*, dz. 1953), tas pieminēts Kuleli 2020: 626.

Bardu lappusē tika publicēti arī ASV dziesminieka Boba Dilana teksti. Viņš sevi pieteica kā spilgtu jaunatnes kultūras pārstāvi, kā arī iestājās par pilsoņu tiesībām un pret karu. Mūzikas apskatnieks Klāss Vāvere (dz. 1964) norāda, ka otrajā albumā “The Freewheelin’ Bob Dylan” “folka tradīcijās ieturētas melodijas apvienotas ar sabiedriski un politiski aktuāliem un kritiskiem tekstiem (rasu situācija, kodolbruņošanās, Kubas raķešu krīze, pretkara kustība) Dilanu padarīja par t. s. protesta dziesmas (*protest song*) tradīcijas spilgtāko pārstāvi un ar folkmūzikas apriti cieši saistītās pilsoņtiesību kustības ievērojamāko dziesminieku” (Vāvere 2025a).

Dziesmas “3. Pasaules kara blūzs” (*Talkin’ World War III Blues*) teksts veidots liriskajam varonim stāstot par sapni, kurā viņš nonācis 3. Pasaules karā un nemierīgos apstākļos. Atdzejotāja Aizpuriete šajā teksta fragmentā ir veikusi svītrosānu, mīkstinot teksta semantiku, piemēram, latviešu tulkojumā izlaists ārsta teiktais, ka “šis puisis ir traks” (*this boy’s insane*).

*I wouldn’t worry ’bout it none, though
They were my own dreams and they’re
only in my head*

[..]

*I said, “Hold it, Doc, a World War
passed through my brain”*

*He said, “Nurse, get your pad, this
boy’s insane”*

(Dylan 1963)

Bet es, nūdien, nesāktu nervozēt,

*Ja tas būtu tikai mans sapnis un
vienīgi manā galvā. [..]*

*Es teicu: “Palīdziet, dakter, pasaules
karš man smadzenēs!”*

*Viņš teica: “Māsiņ, ņemiet bloknotu,
pierakstīt vajadzēs.”*

Lai mēs skaidrībā tiktu drīzāk,

Viņš ķērās pie psihoanalīzes

(Dilans 1987: 31)

Dziesmā notiek spēles ar zemtekstiem un izvēle par labu Dilanam ir mēģinājums leģitimizēt kritiku pastāvošajai varai PSRS, iespējams, arī caur vērsanos pret ASV karu Vjetnamā, ko savos tekstos īsteno Dilans. Tikpat labi šajā kontekstā caur alūzijām tiek izteikts aicinājums kritizēt militarismu PSRS un tās karu Afganistānā.

Alūzijas stratēģija izmantota arī publicējot Brūsa Springstīna tekstus 1987. gada novembrī. Springstīns savā daiļradē runā par vienkāršo cilvēku dzīvi, iestājas pret karu un kritizē pastāvošo varu ASV. Piemēram, dziesma “Dzimis ASV” (*Born In The U.S.A.*) ir kritisks skatījums par Vjetnamas kara veterāna dzīvi un grūtībām ASV sabiedrībā pēc kara beigām, tajā netiek slavēta ASV pastāvošā iekārta. Vāvere norāda, ka pieminētā dziesma “ir viena no sava laika pazīstamākajām rokdziesmām (autors vairākkārt uzsvēris, ka pretēji izplatītai pārlicēbai skaņdarbs nav uztverams kā nacionālpatriotisma un ASV ārpolitiskā ekspansīvisma slavinājums)” (Vāvere 2025b).

Dziesmā “Neatkāpties” (*No Surrender*) arī ir pieminēts karš, kas varētu būt alūzija gan uz Vjetnamas karu, gan Auksto karu. Tekstā atainota dzīve, kurā nav kara, pret ko vērsas arī autors, jo idilliskais, romantiskais dzīves piepildījums atrodams tepat blakus, vietā, kur sastopama mīlotā, un iespējams

sapņot par pasaules plašumu un tās izzināšanu. No šī ideāla tiek izslēgti kara un politikas diskursi, kas ir pretrunā Springstīna idilliskajam skatījumam.

*There's a war outside still raging
You say it ain't ours anymore to win
I want to sleep beneath
Peaceful skies in my lover's bed
With a wide open country in my eyes
And these romantic dreams in my head*
(Springsteen 1984)

*Tur ārpusē vēl joprojām iet vaļā karš.
Tu saki tajā uzvarēt mums diez vai
izdosies.
Es gribu zem mierīgām debesīm savas
mīļās gultā
gulēt: pilnas acis ar plašuma tālēm
šīm,
pilna galva ar šo romantiku.*
(Springstīns 1987: 33)

Springstīna daiļradē bieži parādās fabrikas un lielceļi – tiem ir līdzīga semiotika kā PSRS, un to atveide 1987. gada kontekstā ir spoguļošanās ar situāciju PSRS, kur arī ir rūpnīcas, un, ticami, ka tā ir atsauce uz strādnieku dzīvi PSRS, turklāt to var uzskatīt par signālu, ka kritizēt padomju varu ir iespējams.

1987. gada jūlijā *Avots* publicē arī pazīstamā amerikāņu dziesminieka Pola Saimona dziesmu tekstus. Saimons popularitāti sākumā iemantoja, darbojoties duetā “Simon and Garfunkel”, kas radīja tautā mīlētas dziesmas, tās bija saistāmas ar tā laika hipiju subkultūru ASV un citur. Vēlāk – 70. gados un 80. gados – Saimons pievērsās solista karjerai un stiprināja savu dziesminieka zīmolu ASV sabiedrībā. Viņš dzied par mīlestību, sadzīvi, reizēm pieskaras arī sabiedriskām un politiskām aktualitātēm. Saimona dziesmu tekstiem raksturīga daudzslāņainība un postmoderna sirrealitāte. Viens no šādu tekstu paraugiem ir dziesma “Renē un Žoržete Magriti un viņu suns pēc kara” (*René And Georgette Magritte With Their Dog After The War*).

*René and Georgette Magritte
With their dog after the war
Were dining with the power elite
And they looked in their bedroom
drawer
And what do you think
They have hidden away
In the cabinet cold of their hearts?*
(Simon 1983)

*Renē un Žoržete Magriti
Un viņu suns pēc kara
Bija vakariņojuši ar varas eliti.
Dažām atvilktnēm viņi nepieskārās.
Un kā tu domā, ko
Viņi bija noslēpuši
Savu siržu kambaros.*
(Saimons 1987: 31)

Šajā fragmentā teksts ir atveidots latviešu valodā, saglabājot avotkultūras īpatnības un reālijas, ir izmantota burtiskā tulkojuma stratēģija. Dziesmas varoņi ir sirreālisma mākslinieks Renē Magrits (*René Magritts*, 1898–1967) un viņa sieva Žoržete, dziesmas nosaukums cēlies no reālas kara laikā uzņemtas fotogrāfijas. Šoreiz tā ir radoša interpretācija par to, kā viņu dzīve norisinās pēc Otrā pasaules kara. Dziesmas tekstā tālāk lasāms, ka dzejoļa liriskos varoņus aizrāvušas pēckara aforamerikāņu dauzbalsīgās dziedāšanas jeb *dūvapa* grupas.

Šāds radošs un ar daudzslāņainību bagāts materiāls bija pamatojams arī ar to, ka *Avots* veidoja saikni ar Rietumu pasauli, un ar šo publikāciju žurnāls, iespējams, vēlējās atraisīt lasītāju radošo domāšanu.

Avots 1987. gada februārī publicē arī pretrunīgā krievu aktiera un dziesminieka Vladimira Visocka tekstus. Viņš dziesmās pievērsās tā saucamajai ielas dzīvei pēckara apstākļos, un tajā bija sastopami dažāds personāžs – gan noziedzīgās pasaules pārstāvji, gan kara veterāni. Bija arī periods, kad Visocka kā barda daiļrade nebija pieņemama padomju oficiālajai varai, pret viņu tika īstenota kampaņa padomju presē. Ticami, ka Visocki *Avots* izvēlējās publicēt viņa skarbā rakstura, tautas mīlestības un pretrunīgo attiecību dēļ ar oficiālo varu. Paratekstā dzejoļa latviskotājs Viktors Avotiņš (1947–2023) raksta: “Sešdesmitajos gados Visockis visuzskatāmāk iemiesoja pretstatu augstprātīgajam, kancelejiskajam, liekulīgajam un butaforiskajam gan attieksmē pret vārdu, gan attieksmē pret personību. Ģeniālajai vienaldzībai, vārdos sludinātai mīlai un patriotismam viņš pretstatīja jūtu sadraudzību.” (Avotiņš 1987: 26)

1987. gada septembrī žurnālā klajā nāk citas paaudzes krievu dziesminieka Borisa Grebenščikova dziesmu teksti. Grebenščikovs tajā brīdī bija pazīstams jaunais mūziķis, kas savā daiļradē aplūkoja filozofiskas un arī reliģiskas tēmas. Arī viņa attiecības ar varu PSRS ir pretrunīgas, jo pirmos albumus viņš izdeva pagrīdē, tā saucamajā *samizdatā*, viņš arī muzicēja pagrīdē un gāja disidenta ceļu – viņš ticis atlaists no darba un izslēgts no komjaunatnes. Iespējams, ka tieši brīvā doma un Grebenščikova disidenta statuss pievērsa *Avota* uzmanību viņam.

*V tramvajnom depo pjatyje sutki bal
Iz kuhonnyh kranov b'et veseljashhij
gaz
Pensionery v tramvajah govorjat o
zvezdnoj vojne
Derzhi menja, bud' so mnoj
Hrani menja, poka ne nachalsja dzhaz*
(Grebenshhikov 1984)

*Karu tur neatceras.
Piekto diennakti ballējas.
Virtuves krāni jautrības gāzi dveš.
Par zvaigžņu kariem pļāpā pensionāri
tramvajos.
Neļauj man iet. Stāvi klāt.
Pasargi mani, kamēr nav sācies džezs.*
(Grebensščikovs 1987: 27)

Dziesma “Kamēr nav sācies džezs” (*Poka ne nachalsja dzhaz*) liecina, ka teksta liriskais varonis cenšas izvairīties no kara un dzīvot pasaulē, kurā valda miers. “Par zvaigžņu kariem pļāpā pensionāri tramvajos”, ir atsauce uz ASV un PSRS bruņošanās sāncensību kosmosā, par kuru tolaik ikvienam padomju pilsonim varēja būt viedoklis, jo pasaule dzīvoja Aukstā kara apstākļos. Cits skaidrojums “Zvaigžņu kariem” varētu būt atsauce uz Rietumu pasaulē populāro režisora Džordža Lūkasa (*George Lucas*, dz. 1944) tāda paša nosaukuma fantastikas filmu sēriju.

Avots 1987. gadā pievērsās arī franču dziesminieka Žorža Brasēna³ dziesmu tekstiem. Brasēns bija tautā cienīts šansonjē, viņš dziesmās kritizēja Francijas konservatīvās sabiedrības liekulību un paštaisnību, īpaši viņš vērsās pret pārlietu reliģiozitāti, miētpilsoņiem un policistiem. Tiesa gan, bieži viņa sabiedriskā kritika bija netieša, lietojot līdzības un melno humoru. Izvēle publicēt Brasēnu, pieļaujams, bija saistāma ar viņa pilsonisko pozīciju un sabiedrības kritiku, tādējādi žurnāla redakcija netieši vēlējās pateikt, ka tā drīkst darīt arī PSRS, ar šo soli leģitimizējot kritiku. Teksta fragmentā tiek apdziedāts vienkārša cilvēka liktenis un Brasēna tekstu publikācija varētu būt arī *Avota* redaktoru stratēģija veidot Rietumu kultūras skatlogu un 1987. gada Padomju Latvijas diskursā iepludināt Francijas kultūras vēsmas.

*Kā saulīte spīd manī viņš
Ak garāmgājēj kad laiks būs klāt
Uz viņu sauli tev pamazām kāpt
Es ceru, ka ceļš tevi aizvedīs
Kur mūsu tēvs debesīs (Brasanss 1987: 29)*

Franču šansoni un Brasēna daiļrade ietekmēja arī poļu pazīstamāko dziesminieku Wojcehu Mlinarski, kurš Polijā kļuva par tautā iemīļotu mākslinieku. Viņa dziesmu tekstus Itas Kozakēvičas (1955–1990) atdzejojumā publicēja *Avotā* 1987. gada jūnijā. Mlinarskis dziesminieka karjeru sāka veidot studiju gados, kad viņš darbojās studentu teātrī un uzstājās ar satīriskiem priekšnesumiem un dziesmām. Vienubrīd viņa daiļrade Polijā brīvdomības dēļ tika cenzēta. Teksts “Rullis nāks un blietēs” Latvijas kontekstā varētu liecināt par padomju okupācijas varu, kura “noblietē” individuālismu un cenšas padarīt visus iedzīvotājus vienādus.

*Noderēs šī māka lieti
Tajā dienā, kad paties’
Rullis pāri nāks un blietēs,
Rullis nāks un noblietēs.
Ja nu manis teiktie vārdi,
Kādu neglauda pa spalvai,
Vai, ja pantus, smejoj gardi,
Viegli laižat pāri galvai,
Ziniet, ka es ar, diespasarg,
Negremžāšos, zobus griezdam,
Ja nu kādam pēkšņi pārāk
Nepatiktu manas dziesmas. (Mlinarskis 1987: 21)*

80. gados, kas bija nozīmīgi Polijas ceļā uz demokrātiju, viņš vairākos darbos apdziedāja toreizējo politisko situāciju un vēlāk bija viens no autoriem

³ *Avotā* Žoržs Brasēna uzvārds atveidots kā *Brasanss*, iespējams, tādēļ ka tolaik bija citi franču personvārdu atveides noteikumi vai arī tie nebija atbilstīgi iestrādāti.

Polijas demokrātiskās opozīcijas neformālajām himnām. Ticams, ka *Avots* Mlinarska tekstus publicēja, jo Polijā notiekošie dekoloniālie procesi, piemēram, arodbiedrības “Solidarność” rašanās un cīņa pret komunistu varu, bija atdarināšanas vērti arī Latvijā.

Avota dziesminieku tekstos bieži parādījās atsauces uz karu un nemierīgiem laikiem – tas arī skaidrojams ar 80. gadu sociālpolitisko kontekstu – Otrā pasaules kara atmiņas tolaik vēl ir daudziem cilvēkiem. Tāpat tekstos jūtama Aukstā kara, Vjetnamas kara un Afganistānas kara ģenerētā spriedze, piemēram, Springstīns dziesmā “Dzimis ASV” apdzied veterāna dzīvi, Dilans karu preparē dziesmā, kurā stāsta par trešo pasaules karu, Saimons kara tēmu ievij dziesmā, kuras nosaukums ir “Renē un Žoržete Magriti un viņu suns pēc kara”. No krievu bardiem Visockis ir pazīstams ar dziesmām, kas veltītas karavīriem, bet Grebenščikovs dzejā izdzīvo cilvēku bailes no kara un militārās sacensības.

Žurnāla redakcija izvēlējās publicēt Rietumu avangarda autorus un modernistus, kas bija kritiski pret padomju varu un iestājās par indivīda brīvību. Līdzīgi izvēles kritēriji bija arī attiecībā uz krievu autoriem, piemēram, Visocki. To var raksturot arī kā izvēli par labu dekoloniālo procesu veicināšanai. Tāpat iespējams runāt par *Avota* kā medija dienas kārtību – ar savām publikāciju izvēlēm un veidoto dienas kārtību žurnāla redakcija nosaka lietas, par kurām domāt lasītājiem, un tās galvenokārt vieno Atmodas diskurss, pretestība padomju režīmam un indivīda brīvības slavinājums.

Dekoloniālo un pretestības padomju otrreizējās okupācijas varai procesu analizē būtiski ir aplūkot viena no *Avota* redaktora Godiņa skaidrojumus, jo tie norāda uz redakcionālo izvēļu argumentāciju. Godiņš uzvērīs, ka viņa misija žurnālā esot bijusi arī “sagatavot Atmodu” (Godiņš 2025), žurnāls sācis iznākt īsi pirms Atmodas sākuma. Redaktors uzsver, ka žurnāla izdošanu pavadījuši skandāli, un tie izpaudušies arī, publicējot dažādus aizliegtos tekstus, piemēram, britu rakstnieka Džordža Orvela (*George Orwell*, 1903–1950) romānu “Dzīvnieku ferma” (*Animal Farm*, 1945). “To pirmoreiz publicēja ne tikai latviešu valodā, bet tas PSRS piedzīvoja arī pirmo publikāciju krievu valodā žurnālā *Rodnik*. Tas bija skandāls, jo romānā ir aprakstīta un izgaismota visa PSRS struktūra.” (Godiņš 2025: 00:28:05–00:28:18)

Žurnāla redaktora skaidrojums apliecina, ka tā redakcija pārbaudīja publiskajā telpā atļautā un aizliegtā robežas, un, ja iespējams, tās paplašināja. Redaktoru izvēlēm bija raksturīga subjektivitāte un pretestība padomju otrreizējai okupācijai, kuras izpausmes pakāpeniski tika demontētas un aizstātas ar Atmodas diskursu.

Rezumējums

Avota redakcija veidoja žurnālu kā dekoloniālu tranzītelpu, kurā norisinājās pretestība padomju otrreizējās okupācijas varai un veicināja tās pakāpenisku demontāžu. Tās izpausmes bija pamanāmas arī žurnālā publicētajā

dziesminieku dziesmu tekstu atdzejā – publikācijām izvēlēti autori, kas savos tekstos postulēja un ar tiem translēja varai kritiskas un dekoloniālās vērtības.

Dziesmu tekstu izvēli jāskata kā daļu no medija dienas kārtības veidošanas procesa, konstruējot tā identitāti, kura tajos izpaužas kā dekoloniāla “spēkstacija”. Materiālos sastopamā tematika – ikdienas, sabiedriskās iekārtas, dažādu militāro konfliktu un Aukstā kara kritika – liecina par *Avota* redakcijas vēlmi raisīt sabiedrībā diskusiju par šiem jautājumiem, kas ir pretēji dienas kārtībai, kuru konstruē PSRS nomenklatūras diktātam pakļauti mediji.

Ja palūkojamies uz žurnāla redakcijas personālu, tā identitāte, kuru veidoja jaunie, brīvdomīgie, publiskie intelektuāļi, ietekmēja saturu un brīvības vēsmu izplatīšanu *Avotā*. Tas nozīmē, ka gan ar dziesmu tekstu izvēli un citām publikācijām, gan ar redakcijas personāla pozīcijām žurnāls centās īstenot sabiedriskā diskursa kontroli, nodrošinot tajā padomju režīmam kritiskas vēsmas.

Avots bieži izvēlētajā dziesmu tekstu atdzejā izmantoja alūzijas, piemēram, tika izvēlēti dziesmu teksti, kuru tematika bija karš, strādnieku dzīve un pastāvošās varas kritika Rietumvalstīs, tajos izpaudās zemteksti jeb “Ēzopa valoda”, tos varēja uztvert kā aicinājumu leģitīmi kritizēt šīs lietas Latvijā un PSRS, pārbaudot atļautā un aizliegtā robežas. Tas, piemēram, izpaudās Dilana, Saimona un Springstīna tekstos, tajos tika kritizēts militarisms un karš, kas dziesmu tekstos tika konstruēts kā traucēklis un postaža mierīgai un ikdienišķai dzīvei. Arī Grebenščikova dziesmu tekstos tiek apdziedāts Aukstais karš un militārā sacensība ar PSRS, kas arī bija atklāta saruna par dzīvi padomju sistēmā.

Dekolonialitātei *Avotā* bija sistēmisks raksturs, jo tā bija apzināta žurnāla redakcijas pozīcija un literatūras un rakstu atlasē filtrs, kuru ietekmēja arī redaktoru nostāja. Viņi intervijās atzinuši, ka darbs žurnālā bijusi viņu iespēja ietekmēt un veicināt Trešās atmodas procesus, piemēram, Godiņš uzsvēris, ka savu misiju darbam *Avotā* redzējis kā Atmodas sagatavošanu.

Avoti

- Brasanss, Žoržs (1987). [b. n.]. Atdzejojis Klāvs Elsbergs. *Avots*, 4, 28. lpp.
- Dilans, Bobs (1987). [b. n.]. Atdzejojusi Amanda Aizpuriete. *Avots*, 3, 30. lpp.
- Dylan, Bob (1963). *Talkin' World War III Blues*. Pieejams: <https://www.bobdylan.com/songs/talkin-world-war-iii-blues/> [sk. 21.02.2026.]
- Grebenšhikov, Boris (1984). *Poka ne nachalsja dzhaz*. Pieejams: <https://pesni.guru/text/бг-пока-не-начался-джаз> [sk. 21.02.2026.]
- Grebenščikovs, Boriss (1987). Dziesmu teksti. Atdzejojusi Amanda Aizpuriete. *Avots*, 9, 27. lpp.
- Lennon, John; McCartney, Paul (1967). *Penny Lane*. Pieejams: <https://www.thebeatles.com/penny-lane-1> [sk. 17.03.2026.]
- Lenons, Džons; Makartnijs, Pols (1987). [b. n.] Atdzejojis Klāvs Elsbergs. *Avots*, 1, 29. lpp.
- Mlinarskis, Voicehs (1987). [b. n.]. Atdzejojusi Ita Kozakeviča. *Avots*, 6, 20. lpp.
- Saimons, Pols (1987). [b. n.]. Atdzejojusi Inese Paklone. *Avots*, 7, 30. lpp.

- Simon, Paul (1983). *René and Georgette Magritte with Their Dog after the War*. Pieejams: <https://www.paulsimon.com/song/rene-and-georgette-magritte-their-dog-after-war> [sk. 21.02.2026.]
- Springsteen, Bruce (1984). *Born in the U.S.A.* Pieejams: <https://bruce.springsteen.net/track/born-in-the-u-s-a/> [sk. 17.03.2026.]
- Springstīns, Brūss (1987). [b. n.]. Atdzejojusi Inese Paklone. *Avots*, 11, 32. lpp.
- Visockis, Vladimirs (1987). [b. n.]. Atdzejojis Viktors Avotiņš. *Avots*, 2, 26. lpp.

Literatūra

- Ashcroft, Bill; Griffiths, Garreth; Tiffin, Helen (Eds.) (2007). *Post-Colonial Studies: The Key Concepts* (2nd ed.). Taylor and Francis.
- Avotiņš, Viktors (1987). Vladimirs Visockis. *Avots*, 2, 26. lpp.
- Baer, Brian James (2006). Literary Translation and the Construction of a Soviet Intelligentsia. *The Massachusetts Review*, 47, no. 3, pp. 537–560. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/25091117> [sk. 21.02.2026.]
- Bērks, Pīters (2013). *Kultūru hibriditāte*. Tulk. Pauls Daija. Rīga: Mansards.
- Bhabha, Homi K. (1994). *The Location of Culture* (2nd ed.). Oxon, New York: Routledge.
- Brikše, Inta (2016). *Komunikācija. Mediji. Universitāte*. Rīga: Apgāds Mansards.
- Godiņš, Guntars (2025). *Žurnāla "Avots" nozīme Atmodas laikā*. Tiešsaistes Zoom lekcija Daugavpils Universitātes Humanitārajā akadēmijā jauniešiem, 08.03.2025. Pieejams: Daugavpils Universitātes Latvijas studiju centra repozitorijā.
- Kalnačs, Benedikts (2013). Postkoloniālisms. Kalniņa, I. E.; Vērdiņš, K. (sast.) *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: LU LFMI, 413.–445. lpp.
- Kalnačs, Benedikts (2016). *20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options*. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Kļavis, Aivars (2021). *Avota laiks*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Konste, Anete (2021). Ko uzdrīkstējās rakstīt žurnāls *Avots*? *Kultūrdeva*, LTV, 05.12.2021. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/ko-uzdriksstejas-rakstit-zurnals-avots.a432641> [sk. 21.02.2026.]
- Kuleli, Mesut (2020). Culture specific items in literary texts and their translation based on “foreignization” and “domestication” strategies. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Arařtırmaları Dergisi*, (Ö7). <https://doi.org/10.29000/rumelide.811038>
- Muktupāvels, Zigfrīds; Strautmane, Ingvilda (2023). Ironija ļāva kaut ko dabūt cauri vieglāk. Saruna ar Guntaru Godiņu. *Kultūras Rondo*, 25.03.2023., *Latvijas Radio 1* [sk. 21.02.2026.]
- Rožukalne, Anda (2024). Dienas kārtības teorija. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/103135-dienas-kartibas-teorija> [sk. 21.02.2026.]
- Šteinbergs, Ivars (2022). Translating Poetry to Resist Soviet Coloniality: Tracing the Legacy of Uldis Bērziņš. *Letonica*, 45. <https://doi.org/10.35539/LTNC.2022.0045.I.S.140.163>
- Šteinbergs, Ivars (2024). Translated Poetry in Late Soviet Latvia: sporadic modernism and the construction of world literature. *Respectus Philologicus*, 46 (51), pp. 77–90. [https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46\(51\).6](https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46(51).6)
- Tlostanova, Madina (2024). The Deadlocks of Memory and the (no longer) Post-Soviet Coloniality, or Can Memory Be Decolonized? *Baltic Worlds*, vol. 17 no. 4.
- Vāvere, Klāss (2025a). Bobs Dilans. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/8388-Bobs-Dilans> [sk. 21.02.2026.]
- Vāvere, Klāss (2025b). Brūss Springstīns. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/100204-Bruss-Springstins> [sk. 21.02.2026.]
- Vikmanis, Ģirts (2025a). Intervija ar Guntaru Godiņu Ģirta Vikmaņa promocijas darbam. Rīga, 01.07.2025.

- Vikmanis, Ģirts (2025b). Intervija ar Aivaru Kļavi Ģirta Vikmaņa promocijas darbam. Rīga, 10.07.2025.
- Zauberga, Ieva (2016). *Tulkošanas teorija profesionāliem tulkiem un tulkotājiem*. Rīga: Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļa.

Ugnius Keturakis

Lithuanian University of Health Sciences
ugnius.keturakis@lsmu.lt
ORCID 0009-0009-9690-6088

Eglė Keturakienė

Vilnius University
egle.keturakiene@knf.vu.lt
ORCID 0000-0003-2951-7313

THE SEARCH FOR AUTHENTIC EXISTENCE IN OSCAR MILOSZ'S POETRY

AUTENTISKAS EKSISTENCES MEKLĖJUMI OSKARA MILOŠA DZEJĀ

Summary

The aim of this article is to analyse selected poems by the French-Lithuanian poet Oscar Milosz (1877–1939), in which the lyrical subject reflects on the question of authentic existence, based on Martin Heidegger's hermeneutic conception of language and authentic poetic existence. Heidegger sees language not as a means of communication, but as an act of opening up of Being, i.e., authentic existence and its manifestations – truth, goodness, and beauty. According to the German philosopher, Being is inseparable from language; in other words, the very structure of Being is the structure of language; Being is essentially linguistic, it calls human beings into itself.

The word *decadences* (*décadences*) in the title of Milosz's poetry collection "The Poem of Decadences" (*Le Poème des Décadences*, 1899) implies a heavenly/earthly distinction and draws the reader back to the story of the sin of the first humans and their expulsion from Paradise, or authentic existence. The post-decadence existence is inauthentic, and everything here appears as duplicates of Being. However, the word *poem* (*poème*) in the title of Milosz's poetry collection signals to the reader that the decadences unfold on the horizon of the authentic existence, Being, which is conceived as the primordial Paradise, and that poetry is an attempt to restore it.

The lyrical subject of the poem "Weariness" (*Lassitude*) asks the heroine of the poem, Elliné, who represents authentic existence, to take her hands off his heart so as not to awaken in him the desire to respond to the call of Being. However, that authentic existence remains very distant; its call does not awaken the subject of the poem from his lethargy, and thus the subject asks to be allowed to go to sleep, to inauthentic existence.

In Milosz's poetry collection "The Elements" (*Les éléments*, 1911), the lyrical subject of the poems can hear the call of Being more and more clearly. The lyrical subject feels and understands that there is a connection between the human being and Being, which the lyrical subject has experienced as a reality – sights, sounds, and smells of authentic existence. These manifestations of authentic existence call the lyrical subject into Being.

In Milosz's poetry collection "Symphonies" (*Symphonies*, 1915), the lyrical subject listens to the call of Being, opens to it, and hears, sees, smells, and experiences the authentic human existence that manifested itself in childhood and remains. The relationship of the lyrical subject to his childhood home and homeland is subjective rather than objective: the author addresses them as beings and speaks to them. They respond in the same way, and

there is a bond of love between them. The form of authentic existence for the lyrical subject is love. For Milosz, the realities of his childhood in Lithuania are the real manifestations of Being, i.e., of authentic existence.

Keywords: Oscar Milosz, Martin Heidegger, Being, authentic existence, inauthentic existence.

Kopsavilkums

Šī raksta mērķis ir analizēt atsevišķus franču-lietuviešu dzejnieka Oskara Miloša (*Oscar Milosz*, 1877–1939) dzejoļus, kuros liriskais varonis pārdomā autentiskas eksistences jautājumu, balstoties uz Martina Heidegera hermeneitisko valodas un autentiskas poētiskās eksistences koncepciju. Heidegers valodu uztver nevis kā saziņas līdzekli, bet gan kā Esības, autentiskās eksistences un tās izpausmju – patiesības, labestības un skaistuma – atklāšanas aktu. Saskaņā ar vācu filozofa uzskatiem Esība ir nedalāma no valodas; citiem vārdiem sakot, pati Esības struktūra ir valodas struktūra, Esība būtībā ir lingvistiska, tā aicina cilvēkus sevī.

Vārds *dekadence* (*décadences*) Miloša dzejas krājuma “Dekadences dzejolis” (*Le Poème des Décadences*, 1899) nosaukumā ietver debesu un zemes nošķiršanu un atgādina lasītājam stāstu par pirmā cilvēka grēku un izraidīšanu no Paradīzes jeb autentiskās eksistences. Pēcdkadences eksistence ir neautentiska, un viss šeit parādās kā Esības dublikāti. Tomēr vārds *dzejolis* (*poème*) Miloša dzejas krājuma nosaukumā norāda lasītājam, ka *dekadence* risinās autentiskās eksistences, Esības, kas tiek uztverta kā pirmatnējais Paradīze, horizontā un ka dzeja ir mēģinājums to atjaunot.

Dzejoļa “Nogurums” (*Lassitude*) liriskais varonis lūdz dzejoļa varoni, kura pārstāv autentisko eksistenci, noņemt rokas no viņa sirds, lai neizraisītu viņā vēlmi atsaukties uz Esības aicinājumu. Tomēr šī autentiskā eksistence joprojām ir ļoti tālu; tās aicinājums neizraisa dzejoļa varoni no letarģijas, tāpēc dzejoļa varonis lūdz atļaut viņam iemigt neautentiskajā eksistencē.

Miloša dzejas krājumā “Elementi” (*Les éléments*, 1911) dzejoļu liriskais varonis arvien skaidrāk dzird Esības aicinājumu. Liriskais varonis jūt un saprot, ka pastāv saikne starp cilvēku un Esību, ko viņš ir piedzīvojis kā realitāti – autentiskās eksistences skatus, skaņas un smaržas. Šīs autentiskās eksistences izpausmes aicina lirisko varoni Esībā.

Miloša dzejas krājumā “Simfonijas” (*Symphonies*, 1915) dzejas varonis klausās Esības aicinājumu, atveras tam un dzird, redz, ož un piedzīvo autentisko cilvēka eksistenci, kas izpaudās bērnībā un joprojām ir klātesoša. Liriskā subjekta attiecības ar bērnības mājām un dzimteni ir subjektīvas, nevis objektīvas: autors uzrunā tās kā būtnes un runā ar tām. Tās atbild tāpat, un starp tām pastāv mīlestības saite. Liriskajam subjektam autentiskās eksistences forma ir mīlestība. Milošam viņa bērnības realitātes, ko viņš pavadīja Lietuvā, ir Būtības, autentiskās eksistences reālas izpausmes.

Raksturvārdi: Oskars Milošs, Martins Heidegers, Esība, autentiska eksistence, neautentiska eksistence.

Introduction

According to Vytautas Aleksandras Jonynas, a scholar of Lithuanian literature, “One cannot comprehend Milosz’s literary work without knowing his biography, but essentially it is an attempt to exorcise the chaos in and around him, to save himself from spiritual destruction, and to find a solid ground. [...] But even if a poet’s life could be described as a continuous ascension, “a spiritual journey”, the search for roots plays an important element in that self-liberation process.” (Jonynas 1978: 16).

Oscar Milosz (May 28, 1877 – March 2, 1939) was a French-Lithuanian poet, although he also wrote novels, plays, and essays. Milosz was born in Chereya. Earlier, these lands had belonged to the Grand Duchy of Lithuania, later to the Polish-Lithuanian Commonwealth, but in Milosz's time, they were part of the Russian Empire. It was here that he spent his childhood. Milosz's childhood was stamped by a profoundly traumatic experience, a child's helpless confusion of living in a dysfunctional family. His mother, whose maiden name was Rosenthal, came from a family of Polish Jews, and his father, Vladislas de Lubicz-Milosz, had once been a cavalry officer in Tsarist Russia and was often away from home on safari in Africa or hot-air ballooning. Consequently, his son Oscar was more or less left to his own devices and had to run his father's estate in his absence. This huge estate covered a vast area and consisted of a castle, a theatre, and an orangery. Jonynas claims, "It took a long time for the poet to reconcile himself with his parents and his past, to get rid of the bookishness in his literary output. The mysterious forces, we call the Spell of Homeland, [...] acted as a stabilising force in that process. It came to its fruition with the collection of poems – "Symphonies" (*Symphonies*, 1915) – where the reminiscence of the bitter-sweet childhood memories evokes the "[...] veiled, murmuring Lithuanian landscapes [...]" (Jonynas 1978: 16).

In 1889, Milosz's parents placed him at the Lycée Janson de Sailly in Paris. He began writing poems in 1894 and started to frequent artistic circles, meeting Oscar Wilde and Jean Moréas. After finishing the lyceum, he enrolled at the School of Oriental Languages, where he studied Syriac and Hebrew. His first book of verse, "The Poem of Decadences" (*Le Poème des Décadences*), was published in 1899. Milosz travelled widely in Europe and North Africa and extensively explored foreign literature.

On December 14, 1914, Milosz experienced an illumination, a divine vision, on the wake of which he began to study alchemy, the Kabbalah, Jacob Boehme, Paracelsus, the history of secret esoteric orders, and the writings of Emanuel Swedenborg (Naujokaitienė 2001: 26–43). At the same time, he practised meditation, strictly following the rules of the Roman Catholic Church's spiritual practice.

In 1916, during World War I, Milosz was conscripted to the Russian division of the French army and was assigned to the press corps. It was there that he learned about the growing movement for Lithuanian independence. By the end of the war, when both Lithuania and Poland were effectively independent again, Milosz chose to identify with Lithuania – even though he did not yet speak Lithuanian – because he believed that it had been the original homeland of his ancestors in the 13th century.

After the collapse of the Russian Empire, the national republics of Poland and Lithuania were established on the territory of the former Commonwealth of the Two Nations, the United Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania. The nobility had to choose between Poland and Lithuania. For

example, the Narutowicz brothers, Stanislovas and Gabriel, who were born to a Polish-Lithuanian noble family, represent an interesting case study in national identity and political choice during the early 20th century. Stanislovas Narutowicz (1862–1932), one of the signatories of the Lithuanian declaration of independence, aligned with Lithuania, while his brother Gabriel became the first president of Poland. This situation reflects the complexities of the Polish-Lithuanian identity.

The situation was identical in the Milosz family: Milosz's distant cousin, the Polish writer Czesław Miłosz, winner of the Nobel Prize for literature in 1952, chose Polish identity. In 1920, when France recognised Lithuania's independence, Milosz was officially appointed Chargé d'Affaires for the new state. Petras Klimas (1891–1961), a signatory of the Lithuanian Act of Independence of February 16, 1918 and a Lithuanian diplomat, Minister Plenipotentiary in France since 1925, wrote in his memoirs about Oscar Milosz and his work at the Lithuanian mission in France: "While still working in the press office, Milosz was highly valued by the French for his knowledge of many languages: he knew English, German, Russian, Polish, Italian, and Spanish. In addition, he was a scholar of ancient Eastern languages, read the Bible in Hebrew, and was well versed in Latin." (Klimas 1987: 313) In 1931, he became a French citizen and was awarded the Légion d'honneur the same year. Milosz died at his house in Fontainebleau in 1952.

On the Reception of Oscar Milosz's Work

In her monograph "O. V. de L. Milosz: his life, his work, his influence" (*O. V. de L. Milosz: sa vie, son oeuvre, son rayonnement*, Paris, 1951), Geneviève-Irène Židonis focuses primarily on the poet's biography: "If Milosz had not been a poet, those few years he spent in Chereya would not have made such a deep impression on him, nor would they have become a recurring theme in his poetry. All the more so because those years were difficult for a ten-year-old child. Yet he cherished his childhood. He cherished it for very profound reasons, reaching a higher level of understanding than anyone who longs to recall the warmth of the family hearth would. For Milosz, external life was like a poetic space that brought him back to his inner world and helped him recreate the universe of that childhood world, where the same things and feelings were bathed in an ideal and primordial radiance." (Židonis 1951: 25)

A French literary scholar, Jean Bellemin-Noël, published a monograph, "The text and the preliminary text: the drafts of a poem by Milosz" (*Le texte et l'avant-texte: les brouillons d'un poème de Milosz*, Paris, 1972), on the process of the creation of Milosz's poem "The Cart" (*La Charrette*) and the monograph "Poetry–philosophy by Milosz" (*La poésie–philosophie de Milosz*, Paris, 1977) on the philosophical aspects of the poet's work. Bellemin-Noël examined the context of Milosz's multilingualism and discussed the complexities of the poet's identity: "One must bear this in mind: Milosz did not really have a

mother tongue. French served as his mother tongue – a language derived from the written word rather than from the family or social integration. It is thought that his early childhood was divided between Polish on his mother's side and the French language of his governess, but the Baltic gentry readily spoke German to curry favor with the Russians (a language they had to master, since it was the language of administration [...]), and to travel in Europe they had to practice English; furthermore, the villagers and the servants at the Czereya manor could speak little other than Lithuanian.” (Bellemin-Noël 1977: 18)

Olivier-Jeanne Cohen published a monograph, “The representation of space in the poetry of Oscar Vladislas de Lubicz-Milosz” (*La représentation de l'espace dans l'œuvre poétique d'Oscar Vladislas de Lubicz-Milosz*, Paris, 2021), which explores the semantics of space in Milosz's works. The researcher emphasises that it is impossible to reduce Milosz's work to a single source of inspiration or to describe his works using the definitions of a single literary movement, such as the principles of Symbolism alone: “O. V. de L. Milosz (1877–1939) is one of those elusive authors whose writings defy categorisation. By no means indifferent to the literary and artistic circles and movements of his time, his work appears free of any influence, even if one cannot ignore the Baudelairean and Lamartinian overtones, nor the Symbolist traces in the early poems taken from the collection entitled “The Poem of Decadences” (*Le Poème des Décadences*, 1899). [...] A poet of inquiry, his very life is entirely marked by a quest for existence in the world.” (Cohen 2021: 9)

The first study in Lithuania devoted to the works of Oscar Milosz was the dissertation by Lithuanian literary scholar and art historian Jonas Grinius, titled “O. V. Milosz: The Poet” (*O. V. Milašius poetas*, 1930). Grinius provided a detailed monographic analysis of Milosz's life and literary journey, identifying the poet's favorite authors – Lamartine, Poe, and Baudelaire – and examined Milosz's inclination toward lyricism, decadence, esotericism, and mysticism, as well as the most characteristic themes of his work, “loneliness, childhood dreams, longing for love, melancholy, sadness, and resignation, sung of without embellishment” (Grinius 1930: 165).

Genovaitė Dručkutė's research on the literary and cultural heritage of Oscar Milosz is of particular significance for the development of Lithuanian-French cultural and literary dialogue, which, among other significant aspects, examines the question of the poet's Lithuanian identity in his creative work and cultural and political journalism. In her scholarly article “Oscar Milosz” (*Oskaras Milašius*), the researcher wrote that Milosz consciously chose the Lithuanian identity. Milosz was “one of the most enigmatic and mystical French poets of the 20th century, who wrote poems, novels, and mysteries, and translated Lithuanian songs and fairy tales into French [...]. He is connected to Lithuania by his origins, his resolute decision to serve the interests of Lithuania, and, most importantly, the portrayal of Lithuania as the Promised Land throughout O. Milosz's entire body of work.” (Dručkutė 1994: 203) According

to Dručkutė, “In O. Milosz’s poems, Lithuania’s location is both concrete and, at the same time, intangible, scattered across the entire world. From the poet’s childhood paradise, his thoughts easily leap to Memphis, to Jerusalem [...]” (Dručkutė 1994: 2009) Dručkutė has examined in detail the image of Lithuania in Milosz’s cultural and political journalism. Milosz wrote numerous articles on Lithuanian history, culture, and politics. According to the researcher, “The image of Lithuania created by Milosz is multifaceted. It is evident that the idealised image of Lithuania resembles the imagery of the ‘Spring of Nations’ from the Romantic era. [...] The image of the ancestral homeland proposed by the writer is characterised by originality, the most important aspect of which is the messianic calling assigned to Lithuania. Milosz presented his readers with yet another – Lithuanian – myth.” (Dručkutė 2007: 33)

Dručkutė also studied Milosz’s translations of Lithuanian folk songs and Lithuanian fairy tales into French. In her scholarly article “Oscar Milosz – Translator of Lithuanian Folk Songs” (*Oskaras Milašius – lietuvių liaudies dainų vertėjas*), Dručkutė stated that “a very important area of Oscar Milosz’s creative work is the translation of Lithuanian folk songs and fairy tales into French” (Dručkutė 2000: 60). According to the researcher, based on Liudvikas Rėza’s translations of Lithuanian folk songs into German, Konstantin Balmont’s translations into Russian, and, it is believed, on the writings of Simonas Stanevičius, Simonas Daukantas, Antanas Juška, and Vilius Kalvaitis, “Milosz selected and translated into French songs on mythology, youth, love, weddings, feasts, family life and orphans, work, military-historical themes, and humor.” (Dručkutė 2000: 61) According to Dručkutė, “an analysis of the transcriptions of selected Lithuanian folk songs suggests that Milosz did not stray far from the original texts” [...]. In Lithuanian songs, Milosz sought echoes of long-forgotten myths, people untouched by civilisation, and the expression of emotion.” (Dručkutė 2000: 65)

Elina Naujokaitienė was interested in the connections between Milosz’s work and the contexts of mystical philosophy and esoteric literature. In her book “Oscar Milosz: Mystic and Hermetic Poet” (*Oskaras Milašius: mistikas ir hermetinis poetas*, 2001), the researcher explored the connections between Milosz’s work and the literary tradition of Emanuel Swedenborg. According to Naujokaitienė, “Milosz, like many other artists who have become acquainted with Swedenborg’s Christian mystical doctrine, was most deeply impressed (the poet writes that this was a revelation to him) by that part of Swedenborg’s doctrine which deals with the mystery of marriage. Incidentally, Swedenborg calls Marriage the Great Mystery, which is the spiritual foundation of the life of humans and angels.” (Naujokaitienė 2001: 30)

Methodology

In this article, the concept of language by Martin Heidegger, the founder of hermeneutic philosophy, is used to examine the search for authentic

existence in Milosz's poetry. The German philosopher called language the house of Being, i.e., the place and the form in which Being opens up, but, paradoxically, at the same time, is closed off. Heidegger sees language not as a means of communication, but as an act of opening up of Being and its manifestations – truth, goodness, and beauty. For Being to open up and unfold, language in its pure form, i.e., the language of poetry, must be used. According to the German philosopher, Being is inseparable from language; in other words, the very structure of Being is the structure of language, and Being is essentially linguistic.

According to the American philosopher J. Glenn Gray, for Heidegger “[..] thinking is a response on our part to a call which issues from the nature of things, from Being itself. To be able to think does not wholly depend on our will and wish, though much does depend on whether we prepare ourselves to hear that call to think when it comes and respond to it in the appropriate manner. Thinking is determined by that which is to be thought as well as by him who thinks. It involves not only man's receptivity to Being but also Being's receptivity to man. The history and situation of man in a given age often covers up the nature of reality and renders it impossible to receive the message of Being.” (Glenn Gray 1968: XXII)

This approach to language by Heidegger is not a radical innovation, but, on the contrary, a return to the primordality of language and Being, i.e., a living relationship with language that is not obscured by the stale, lifeless clichés of everyday language. Such a relationship with language, in turn, marks the search for a pure, individual, and authentic existence. It should be noted that such a return to the primordial link between language and Being is also at the core of Milosz's worldview, and that archaic Lithuanian culture, for him, was one of the examples of this link. Similar archaic thinking is recorded in Lithuanian folklore. For example, the poet writes about the “[..] veiled, murmuring Lithuanian landscapes [..]” (Jonynas 1978: 16) of his childhood, telling him something that echoes a common Lithuanian folkloric story about clouds gathering and murmuring over people, threatening to flood their village or town. But all it takes is a guess or an accidental pronunciation of the lake's name, and it descends to the ground, becoming harmless.

This Lithuanian folkloric plot echoes Heidegger's fundamental link between language and Being: the world speaks to a man, but until it is spoken to, his Being does not emerge and remains dark and opaque. The hanging of a murmuring, dark cloud in the uncertainty between the sky and the earth, symbolising such an unspoken Being, is also noteworthy. However, as soon as it is named, not with an accidental but with a true name that formalises the essence of a thing, it unfolds in language, illuminates, and takes its place in the world. It should be noted that in Lithuanian folklore, the Being that speaks to a person, but has not yet been named, is symbolised by a dark, murmuring, rain-soaked cloud, while the Being that has been named and spoken to is symbolised

by a lake that reflects light. The symbols of cloud, river, lake, and ocean are also very common in Milosz's poetry. One should also note the feeling of uneasiness inherent in the situation of the link between Being and the word. Paradoxically, the situation of authentic existence is always uncomfortable, made comfortable only by the suspended, cluttered presence of inanimate forms of life: it is comfortable, but not real. And then the link between the living language and Being has to be sought again and again; it becomes a cliché that needs to be revived, and so the process is repeated.

According to Heidegger, "Man acts as though he were the shaper and master of language, while in fact language remains the master of man. [...] For, strictly, it is language that speaks. Man first speaks when, and only when, he responds to language by listening to its appeal. Among all the appeals that we human beings, on our part, may help to be voiced, language is the highest and everywhere the first. Language beckons us, at first and then again at the end, toward a thing's nature. But that is not to say, ever, that in any word-meaning picked up at will language supplies us, straight away and definitively, with the transparent nature of the matter as if it were an object ready for use. But the responding in which man authentically listens to the appeal of language is that which speaks in the element of poetry. The more poetic a poet is – the freer (that is, the more open and ready for the unforeseen) his saying – the greater is the purity with which he submits what he says to an ever more painstaking listening, and the further what he says is from the mere propositional statement that is dealt with solely in regard to its correctness or incorrectness." (Heidegger 2013: 213–214)

It could be argued that Heidegger and Milosz are similar in their approach to language as being based on the correspondence between human beings and Being. Language is understood here in the broadest sense – not only as speaking, but, above all, also as listening, since speaking, according to Heidegger, is always the response of the human being to the speaking of Being. Being and human being exist and unfold through each other, opening to each other, in each other. According to Heidegger, the most important thing for a person is to strive for an authentic existence. The philosopher describes this striving as poetic: "The poetic is the basic capacity for human dwelling." (Heidegger 2013: 226)

This article aims to analyse the search for authentic existence in Oscar Milosz's poetry, based on Heidegger's concept of language and authentic poetic being.

"The Poem of Decadences" (*Le Poème des Décadences*, 1899)

The French word *décadences* in the title of the book of poetry implies a heavenly/earthly distinction and draws the reader back to the story of the first humans' sin and their expulsion from Paradise. The use of the plural signifies the repetition of the Fall, its inherent multiplicity, and the possibility of multiple

variations of the Fall. These appear as duplicates of authentic Being, temporary, fragmented illusions. However, the word *poème* (poem) in the title of the first of Milosz's poetry collections signals to the reader that the decadences unfold on the horizon of Being, conceived as the primordial Paradise, and that poetry is an attempt to restore it.

The poem "Aliénor" from Milosz's first book of poetry, "The Poem of Decadences" (chapter "Women and Ghosts" (*Femmes et fantômes*)), could be considered an extended metaphor of a woman's ghost's eyes, which are compared here to a body of water, and her body compared to the Garden of Eden. The lyrical subject begins the poem by appealing to the female ghost, Aliénor, asking her to spare him and not to look at him with her large, idol-like eyes, saying that he sees at the bottom of them: "De si noires pensées, de si lugubres paysages" (Such dark thoughts, such gloomy landscapes). And the light-hearted, lured into the space of those eyes, laments, because "Ah, l'Éden de ton âme est triste, et les fruits qu'on y mange / Ont le goût des baisers menteurs et de la fange!" (Ah, the Eden of your soul is sad, and the fruits we eat there / Taste of deceitful kisses and mire!) (Milosz 2024: 604). Another metaphor further emphasises this illusion of the Garden of Eden promised by the eyes: whoever tastes the fruit of this garden does not taste the fresh and delicious fruit, but rather the taste of mud. This false Garden of Eden is instantly lost, revealing to the lyrical subject a hellish, frost-bound winter landscape:

*Le feu des fleurs se fige au souffle de l'hiver;
Les lys d'enfer,
Rouges et froids, se doublent et grimacent
Dans la blancheur du lac à la robe sans pli;
Le silence neige en pétales de soie mauve
Sur les étangs aveugles jonchés de lueurs mortes,
Sur un jardin d'automne éternelle et d'oubli...* (Milosz 2024: 604)

*The fire of the flowers freezes at winter's breath;
The lilies of hell,
Red and cold, double and grimace
In the whiteness of the lake, its surface unwrinkled;
Silence snows like petals of purple silk
Upon the blind ponds strewn with dead glimmers,
Upon a garden of eternal autumn and oblivion...*

The title of the series, "Women and Ghosts", denotes the ghostliness and uncertainty of the earthly subject of love, woman. The poem's heroine's name, "Aliénor", etymologically linked to the French word *aliéner* (alienate), further emphasises alienation. It is an illusory paradise, which turns out to be false when approached, and where all the elements of paradise turn into their opposite: it is hell, cold, stagnant, silent, dead, and white (the only bright colour is red, the colour of blood). The metaphor of the water of the eyes is further

developed: the water is now becoming shallower and shallower, from a lake, it is already turning into “Sur les étangs aveugles jonchés de leurs mortes” (On the blind ponds strewn with dead glimmers) (Milosz 2024: 604). The Garden of Eden becomes the Garden of Hell, a symbol of “jardin d’automne éternelle et d’oubli...” (a garden of eternal autumn and oblivion...) (Milosz 2024: 604), i.e., of decay and barrenness, where light fades and dies. The lyrical subject’s eyes are confronted with, according to Heidegger, an unpoetical dwelling, the opposite of poetical dwelling:

Poetical dwelling	paradise	true	life	joy	memory	sighted	light	sound	fire
Unpoetical dwelling	hell	false	death	misery	oblivion	blind	darkness	silence	ice

According to Heidegger: “That we dwell unpoetically, and in what way, we can in any case learn only if we know the poetic. Whether, and when, we may come to a turning point in our unpoetic dwelling is something we may expect to happen only if we remain heedful of the poetic. How and to what extent our doings can share in this turn we alone can prove, if we take the poetic seriously. The poetic is the basic capacity for human dwelling. But man is capable of poetry at any time only to the degree to which his being is appropriate to that which itself has a liking for man and therefore needs his presence. Poetry is authentic or inauthentic according to the degree of this appropriation.” (Heidegger 2013: 226).

The female ghost’s body is eventually seen as completely desiccated, devoid of the water of life. However, it is noteworthy that the lyrical subject sympathises with the ghost woman because of such a fate and feels responsible for her salvation. The subject of the poem does not feel personal, but ontological suffering because of such a fall; thus, his suffering is compassionate and capitalised in the poem – it is a great, existential, divine suffering because of an unfulfilled, inauthentic, and unpoetic human existence. This is where the poem turns from the unpoetic to the poetic existence, the source of the latter being childhood:

*Et j’ai pitié de toi, vraiment, car la bonne Tristesse
Pleure comme une aïeule aux yeux pleins de pardons
Dans l’ombre du berceau maudit, ma Pécheresse,
Et te parle de ton enfance trop lointaine
Et des roses de fard qui flamboient dans tes longs
Cheveux, comme les fleurs de vice, de paresse
Et de misère dans les blés!
Oui, j’ai pitié de toi et de ta pourpre vaine
Qui étend sa splendeur sur les plaies du remords,
Et des bijoux aux yeux fascinateurs et faux
Qui s’enroulent, serpents aveugles de feu mort,
Autour de ta blancheur glacée de courtisane!* (Milosz 2024: 605)

*And I pity you, truly, for good Sorrow
 Weeps like a grandmother whose eyes are full of forgiveness
 In the shadow of the accursed cradle, my Sinner,
 And speaks to you of your childhood, now too far away,
 And of the rosy rouge that blazes in your long
 Hair, like the flowers of vice, of idleness
 And of misery in the wheatfields!
 Yes, I pity you and your vain crimson
 Which spreads its splendour over the wounds of remorse,
 And the jewels with their bewitching, false eyes
 Which coil, blind serpents of dead fire,
 Around your icy, courtesan-like whiteness!*

Heidegger poses a question: “When and for how long does authentic poetry exist?” And in response, he uses Hölderlin’s poetry: while the Kindness exists. According to Heidegger, what is “Kindness”? A harmless word, but described by Hölderlin with the capitalised epithet “the Pure”. “Kindness” – this word, if we take it literally, is Hölderlin’s magnificent translation for the Greek word *charis*. “As long as this arrival of kindness endures, so long does man succeed in measuring himself not unhappily against the godhead. When this measuring appropriately comes to light, man creates poetry from the very nature of the poetic. When the poetic appropriately comes to light, then man dwells humanly on this earth [..]” (Heidegger 2013: 226–227). This pity of the lyrical subject, arising from kindness, becomes the foundation of poetic being.

Milosz’s poem gives us an image of such a poetic existence:

*Vois! le Soir pacifique éparpille ses fleurs
 Sur la mer en prières où meurent les rumeurs...
 L’eau est un beau vitrail ancien aux couleurs pieuses
 Comme la pensée de la mort dans les yeux des blanches
 Qui psalmodient la page du soir des missels fileuses
 Selon le rythme de la berceuse des rouets.
 L’instant est de jadis. La chevelure dénouée
 D’une averse brille là-bas parmi la soie brûlée du ciel.
 Près du rivage une barque sommeille dont les voiles
 Sont aussi blanches que les ailes d’un ange de la mer ;
 Là, de beaux souvenirs vêtus d’or vespéral
 Frappent des lyres ternies et chantent une prière
 Dont chaque son fait naître au profond du soir une étoile. (Milosz 2024: 606)*

*Behold! The peaceful Evening scatters its flowers
 Across the sea in prayer, where murmurs fade away...
 The water is a beautiful ancient stained-glass window in pious hues,
 Like the thought of death in the eyes of the white-clad women
 Who chant the evening page of the spinning missals
 To the rhythm of the spinning wheels’ lullaby.*

*The moment is of days gone by. Hair unraveled
 By a downpour glistens yonder amongst the scorched silk of the sky.
 Near the shore a boat slumbers, its sails
 As white as the wings of a sea angel;
 There, beautiful memories clad in evening gold
 Strike tarnished lyres and sing a prayer
 Whose every note gives birth to a star in the depths of the evening.*

This is the being that the lyrical subject strives for, and although he is disappointed by it, he nevertheless maintains his striving for it, his concern for it. This is evidenced by the poem's subject's concern for and pity for the ghost woman who embodies an unauthentic existence: despite the prevailing images of absence (death, cold, darkness, blindness, oblivion), the very act of poetry is a reference to the possibility of an authentic existence. The very act of poetry is standing in the openness of Being, though not in its entirety, yet in its presence. Milosz's lyrical subject, standing in the openness of Being, calls out to authentic existence; in turn, he himself experiences the call of Being. However, the subject of the poem is too much immersed in nothingness and therefore unable to respond to the call of Being; thus, he asks it to stop calling him out of the state of darkness, death, and oblivion:

*Elliné, Elliné, ôtez vos mains de mon cœur!
 Un crépuscule exténué s'est couché sur le fleuve,
 Là-bas, sur le grand fleuve qui n'aura pas
 La force d'aller jusqu'à la mer...*

*Heures lentes, désespérantes, cortèges de veuves !
 Je suis l'âme de ces lointains et leur douleur,
 Je suis ce crépuscule au-dessus du vieux fleuve...
 Elliné, Elliné, ôtez vos mains de mon cœur!*

*Ôtez vos mains de mon cœur, ô Vous si pâlement drapée
 De flamme grave, ô mon inutile épousee;
 Ôtez vos mains de mon cœur, ô Vous si tristement dans la paix
 De ce soleil de fin-d'Empire drapée! (Milosz 2024: 617)*

*Elliné, Elliné, take your hands off my heart!
 An exhausted twilight has settled over the river,
 Over there, on the great river that will not
 Have the strength to reach the sea...*

*Slow, despairing hours, processions of widows!
 I am the soul of those distant lands and their sorrow,
 I am that twilight over the old river...
 Elliné, Elliné, take your hands off my heart!*

*Take your hands off my heart, o You so faintly veiled
 In solemn flame, o my useless bride;
 Take your hands off my heart, o You so sadly veiled*

In the peace of this sun of the Empire's twilight!

Elliné, the name of the woman addressed in the poem, can be traced back to the Greek name Helen, meaning “torch” or “light”. It should be noted that the heroine of this poem, who is addressed by the lyrical subject, is also female. This implies that the fundamental relationship that potentially binds the lyrical protagonist and the Elliné is a love relationship.

The subject of the poem asks Elliné, whom he calls “mon inutile épousée” (my useless bride) (Milosz 2024: 617), to take her hands off his heart, not to awaken in him the desire to respond to Being's call, since this promise always remains the horizon of life. The poem's image of that divine reality reaching out to man and touching his heart, awakening him from his sleep, but not yet speaking to him, should be noted here. However, it is still very distant, it does not awaken the subject of the poem from his lethargy, so he asks to be allowed to go to sleep.

“The Elements” (*Les éléments*, 1911)

The title of the book of poetry, “The Elements” (*Les éléments*), shows that the poet is aware of the subjectivity of Being: it must be patiently waited for and is not instrumentally accessible. Man and Being are inextricably linked, the open heart and the world at hand. The lyrical subject of the poem “The lake” (*Le lac*) – Léman (Lake Geneva) – etymologically has a meaning of an intimate address to a friend or a lover, contracted from late Old English “leofman”, a compound of “leof” (“dear”) and “man” (a human being, a person, from PIE root *man- (1) “man”), originally of either sex.

In the poem “The lake”, the lyrical subject describes the state of his existence being distanced from what is greater than man. It should be noted that such a shift of emphasis from man to Being also occurs in Heidegger's philosophy. The lyrical subject cannot live an authentic existence by his efforts; he can only open himself to it and be in it. However, such an opening cannot be lasting and is inevitably fixed in time; when man cannot stand being open to Being, with the heart illuminated by its light, Being abandons man, turns away from him:

*Quand mon cœur s'assombrit, quand l'orgueil m'abandonne,
Quand je voile ma face aux visages rieurs,
Je pense à toi, Léman, pur miroir où l'automne
Rajeunit son mirage en le baignant de pleurs.
Léman, ami de ceux que l'espoir abandonne. (Milosz 2024: 268)*

*When my heart grows heavy, when pride forsakes me,
When I turn my face away from smiling faces,
I think of you, Lake Geneva, pure mirror where autumn
Rejuvenates its reflection by bathing it in tears.
Lake Geneva, friend to those whom hope forsakes.*

But in such a situation, one does not attack the inauthentic human existence; one turns one's face away from it and looks back in memory to the authentic existence in which one's face was revealed. It should be noted that Being always has a face, i.e., it has unique, individual features, and at the same time, man also has an individual face. Only in such an authentic relationship with the human and non-human beings through whom Being manifests itself, in such a face-to-face standing, does man authentically exist.

Thus, in the situation when the lyrical subject finds himself alienated from his true existence, he in memory turns his face to the lake, to its chaste surface, in contrast to the darkened heart of the poem's subject, which still reflects the light of being and therefore has the power to transform the inauthentic, ghostly existence into authentic existence. The lyrical subject of Milosz's poem "The lake" refers to the lake as a living being, calling it a "brother"; their relationship is not a subject-object one, but a relationship between two living subjects. The lake is, to use Heidegger's philosophy, an object that emerges in the lyrical subject's gaze as a moment of the openness of Being, when he and the lake stood facing each other and recognised in each other the Being that had been illuminated in the other. For the lyrical subject, this is a moment of very intense experience, as the authentic existence, or Being, opens before him:

*Quand je vis luire au loin ta face fraternelle
Je m'écriai: voici le plus beau, le meilleur!
Ici doit commencer une époque nouvelle!
Car je portais l'amour tout entier dans mon cœur
Quand m'apparut au loin ta face fraternelle. (Milosz 2024: 268)*

*When I saw your brotherly face shining in the distance,
I cried out: 'Here is the fairest, the finest!
Here must a new era begin!'
For I carried all love within my heart
When your brotherly face appeared to me in the distance.*

The lyrical subject goes on to identify what, for him, is the manifestation of true existence. The language with which Being addresses the poem's protagonist, inviting him to open up and respond, is love – in Heidegger's words, the relationship between earth and heaven, between deities and people. Being is not a state, but precisely a relation between human and non-human beings. In other words, Being is only between beings. The lake is called a brother because, as the mediator of the earth's relationship with heaven, it reflects heaven, just as the human heart reflects love. Note that love – the experience of true existence – descends from heaven and takes up residence in the human heart. This love is unearthly because it disregards the rules of earthly gain, and therefore it only hinders the lyrical subject from living in earthly reality, sometimes becoming a heavy burden for him:

*L'Amour s'obstine en vain à racheter la terre;
 Son royaume est ailleurs; il n'a jamais régné
 Sur cet amas de boue hostile et solitaire.
 Ainsi, le désespoir au cœur, je m'éloignai,
 Sentant bien que l'Amour n'est point de cette terre.
 Mais j'avais emporté dans un pli de mon âme
 Le mystique parfum qui m'avait enivré ;
 Cet encens mélangé d'épices et de flamme
 Crépitait doucement: partout je te suivrai
 Brûlant d'un feu perfide au secret de ton âme. (Milosz 2024: 268)*

*Love strives in vain to redeem the earth;
 His kingdom lies elsewhere; he has never reigned
 Over this hostile, solitary mass of mud.
 And so, with despair in my heart, I turned away,
 Knowing full well that Love is not of this earth.
 But I had carried away in a fold of my soul
 The mystical fragrance that had intoxicated me;
 That incense, mingled with spices and flame,
 Crackled softly: I shall follow you everywhere,
 Burning with a treacherous fire in the secret of your soul.*

This authentic existence speaks to the lyrical subject, invites him to open up, does not let him be forgotten – it is no coincidence that the Lithuanian words “forget” and “die” have the same root “miršt-”, meaning “to die”. This love experienced by the poem’s lyrical subject dies in the heart, leaving it in despair. However, it is impossible to forget it – its imprint, its “Le mystique parfum” (The mystical fragrance) (Milosz 2024: 268), remains in the soul of the lyrical subject, it repeats to the lyrical subject “[..] partout je te suivrai / Brûlant d’un feu perfide au secret de ton âme” ([..] I will follow you wherever you go / Burning with a treacherous fire deep within your soul). (Milosz 2024: 268)

In Milosz’s poem “The lake”, the surface of the lake, at the behest of a higher power, is darkened in the same way as the heart of the lyrical subject in the first stanza of the poem. The poem’s protagonist believes that the deities are thus showing him pity, because they understand that for a man, the authentic existence is frightening:

*Et c'est alors, Léman, qu'obéissant peut-être
 A l'ordre d'un plus pur et plus puissant que toi
 D'un linceul tu couvris tes eaux pour m'apparaître
 Presque aussi désolé, presque aussi mort que moi!
 Qui sait? Un doux esprit te l'avait dit peut-être. (Milosz 2024: 269)*

And it was then, Lake Geneva, that – perhaps obeying

*The command of one purer and mightier than yourself –
You covered your waters with a shroud to appear to me
Almost as desolate, almost as dead as I!
Who knows? Perhaps a gentle spirit had told you so.*

The relationship of the lyrical subject (man) to the deities mirrors the relationship of the lake (earth) to heaven: man and earth experience an active intrusion of the deities and the heavens into their reality and are invited to open up to their true existence. And although this world does not understand the lyrical subject, the lake – the brother of the poem’s protagonist – knows “Mais toi, Léman, qui sais de quelle âme profonde / Ce poème a jailli” (But you, Léman, who know from what deep soul / This poem sprang) (Milosz 2024: 269): these are the depths of Being, the words of Being, and the poet of Being. Therefore, the subject of the poem is calm: “toi tu n’oublieras pas / Le chant et le chanteur disparus de ce monde” (You will not forget / The song and the singer who have left this world) (Milosz 2024: 269).

“Symphonies” (1915)

The title of the poetry collection “Symphonies” is derived from the Greek word *συμφωνία* (*symphōnía*), meaning “agreement or concord of sound”, “concert of vocal or instrumental music”, from *σύμφωνος* (*sýmphōnos*), “harmonious”. According to Heidegger, “That some entity is in harmony with another, that the two entities are primordially in harmony with each other, because they are mutually disposing, is the hallmark of the Heraclitic reflection on “philein”, love.” The title of the poetry book suggests that the relationship of the lyrical subject with the objects of the world as manifestations of Being is getting stronger and stronger, he feels more and more at home in Being.

The lyrical subject listens to the call of Being and, once experienced, hears and sees the unity of the heart and the world. The relationship of the lyrical subject to his childhood clouds and home is subjective: he does not see them as objects; he addresses them and speaks to them. They respond in the same way, and there is a bond of love between them. The existential relationship for the lyrical subject is a love relationship. The love relation with objects is the promise of a love relation with women. Love in Milosz’s poetry equals Being, and that experience of Being is localised in the childhood memories of the clouds in the sky:

*Lointains heureux portés par le soupir du soir, nuages d’or,
Beaux navires chargés de manne par les anges! est-ce vrai
Que tous, tous vous avez cessé de m’aimer, que jamais,
Jamais je ne vous verrai plus à travers le cristal
De l’enfance? que vos couleurs, vos voix et mon amour,
Que tout cela fut moins que l’éclair de la guêpe
Dans le vent, que le son de la larme tombée sur le cercueil,*

Un pur mensonge, un battement de mon cœur entendu en rêve? (Milosz 2024: 623)

*Happy distances born by evening's sigh, golden clouds,
Fine ships by angels loaded down with manna! Is it true
That all, all of you, have ceased to love me, that never,
Never, will I see you again through the crystal*

*Of childhood? That your colors, your voices and my love,
That all of this was less than the flash of the wasp
In the wind, than the sound of the tear fallen on the coffin,
A pure lie, my heart's beat heard in a dream?* (Milosz 1985: 113–114)

According to George Steiner, “In Heidegger’s “questioning of being” (an activity so essential that it determines or should determine the human condition) there is neither compulsion nor a programmatic impulse from interrogation to answer (an impulse that is certainly encoded in syllogistic and formal logic). To truly question is to harmoniously align oneself with what is being questioned. Heidegger’s questioner is far from being the initiator and sole guide of such an encounter, as Socrates, Descartes and the modern scientist-technician invariably are; he opens himself up to what he is asking about and becomes the vulnerable point, the permeable space of its unfolding. (Here again, there is a definite parallel to religious models, e.g. of supplication and response, and to the risk of disguising oneself in the dialectic of prayer.” (Steiner 1991: 86–87)

The subject of the poems calls his childhood home his mother: “Je dis: ma Mère. Et c’est à vous que je pense, ô Maison.” (Milosz 2024: 629) (I say: my Mother. And it is of you that I’m thinking, O House!) (Milosz 1985, 129) – because the house sheltered, protected, and cared for him like a mother for her child. The house as, in Heidegger’s words, a non-human being that manifests Being, has an individuality and is therefore a living being, not an object, but a subject. This experience of Being – the summers of childhood with pleasant sounds, glowing with beautiful colours, and fragrant with delicious smells – is reverberating in the memory of the subject. It is a world of fullness and love, where everyone and everything is harmoniously connected to each other by a bond of care and protection:

*Mère, pourquoi m’avez-vous mis dans l’âme ce terrible,
Cet insatiable amour de l’homme, oh dites, pourquoi
Ne m’avez-vous pas enveloppé de poussière tendre
Comme ces très vieux livres bruissants (lui sentent le vent
Et le soleil des souvenirs et pourquoi n’ai-je pas
Vécu solitaire et sans désir sous vos plafonds bas
Les yeux vers la fenêtre irisée où le taon, l’ami
Des jours d’enfance, sonne dans l’azur de la vieillesse?
Beaux jours! limpides jours ! quand la colline était en fleur,
Quand dans l’océan d’or de la chaleur les grandes orgues*

*Des ruches en travail chantaient pour les dieux du sommeil,
Quand le nuage au beau visage ténébreux versait
La fraîche pitié de son cœur sur les blés haletants
Et la pierre altérée et ma sœur la rose des ruines!* (Milosz 2024: 629)

*Mother, why did you implant in my soul this terrible,
This insatiable love of man, oh! Tell me why
You did not enshroud me in delicate dust
Like those very old muttering books that smell of the wind
And the sun of memories, and why have I not
Lived lone and devoid of desire beneath your low ceilings,
Eyes turned to the iridescent windows where the gadfly, the friend
Of childhood days, can be heard in the calm blue sky of old age?
Fine days! limpid days! when the hill was in bloom,
When in the heat's golden ocean the toiling hives'
Great organs sang for the gods of sleep,
When the cloud with the fine overcast face poured down
The cool pity of its heart on the panting corn
And the thirsting stone and my sister the ruin's rose!* (Milosz 1985: 129)

This experience of the opening and continuation of Being in childhood is not merely the past; it is perceived as existing in the present and inviting itself to be. Being in Milosz's poetry is increasingly open, becoming a more and more spacious refuge from the present full of existential emptiness. The parallel of Being – Home – Mother emerges in Milosz's "Symphonies": the lyrical subject becomes aware of where his home is, a home that cares for him like a mother and invites him to be in a harmonious relationship of love with the world and with himself. For Milosz, the realities of his childhood, spent in Lithuania, are the real manifestations of Being, of authentic existence.

Conclusions

The hermeneutic analysis of Milosz's poetry, based on Heidegger's concept of language and authentic poetic Being, leads to the conclusion that the women and objects of ethnic Lithuania, where the poet spent his childhood, have become manifestations of his authentic existence that calls the lyrical subject into itself.

The first book of Milosz's poetry reveals the decadent state experienced by the poet. The lyrical subject sees women as ghosts, and his relationship with them echoes the motif of the biblical fall and expulsion from the primordial paradise, which is considered a symbol of authentic existence. The ghost-woman seduces the lyrical subject, but once tasted, the fruit of the Garden of Eden turns out to be bitter, and Paradise is transformed into its opposite – Hell. Disappointed with the inauthentic existence, the lyrical subject resigns and sinks into it – the poetry features motifs of death, hell, darkness, silence, blindness, oblivion, misery, and ice. However, the lyrical subject feels the call of authentic existence, which grows stronger and stronger and, despite the

resistance of the lyrical subject, increasingly encompasses his senses, sight, and hearing. These feelings, sights, and smells of Being, revealed through the women and objects of his childhood, are inseparable from ethnic Lithuania, which is why for Miłosz, the Lithuanian identity becomes one of the manifestations of authentic existence.

Literature

- Bellemin-Noël, Jean (1977). *La poésie-philosophie de Miłosz*. Paris: Editions Klincksieck.
- Bellemin-Noël, Jean (1972). *Le texte et l'avant-texte: les brouillons d'un poème de Miłosz*. Paris: Librairie Larousse.
- Cohen, Olivier-Jeanne (2021). *La représentation de l'espace dans l'œuvre poétique d'Oscar Vladislas de Lubicz-Miłosz*. Paris: L'Harmattan.
- Dručkutė, Genovaitė (1994). Oskaras Milašius. *XX a. Vakarų literatūra. I dalis 1900–1945*. Vilnius: VU.
- Dručkutė, Genovaitė (2000). Oskaras Milašius-lietuvių liaudies dainų vertėjas. *Literatūra*, 42 (4). Vilnius: VU.
- Dručkutė, Genovaitė (2007). Lietuvos įvaizdis Oskaro Milašiaus publicistikoje. *Literatūra*, 49 (4). Vilnius: VU
- Glenn Gray, J. (1968). Introduction. *Martin Heidegger. What is Called Thinking?* Translated by Fred D. Wieck and J. Glenn Gray. New York, Evanston, London: Harper & Row.
- Grinius, Jonas (1930). *O. V. Milašius poetas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Heidegger, Martin (2013). *Poetry, Language, Thought*. Translated by Albert Hofstadter. New York: Harper Perennial Modern Classics.
- Jonynas, Vytautas Aleksandras (1978). The Spell of Homeland in the Work of O. V. Miłosz. *Abstracts. Sixth conference on Baltic studies*. University of Toronto, May 10–14.
- Klimas, Petras (1987). O. Milašius. *Literatūra ir kalba*. T. XX: Lietuvių rašytojai laiškuose ir atsiminimuose. Vilnius: Vaga.
- Miłosz, Oscar (1985). *The Noble Traveller: The life and writings of O. V. de L. Miłosz*. Introduction by Czesław Miłosz; edited by Christopher Bamford. West Stockbridge, Mass.: Lindisfarne Press; New York, N.Y.: Inner Traditions International.
- Miłosz, O. V. de L. (2024). *Œuvres*. Paris: Gallimard (collection Quarto).
- Naujokaitienė, Elina (2001). *Oskaras Milašius: mistikas ir hermetinis poetas*. Kaunas: VDU.
- Steiner, George (1991). *Martin Heidegger*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Židonis, Geneviève-Irène (1951). *O. V. de L. Miłosz: sa vie, son œuvre, son rayonnement*. Paris: Olivier Perrin.

Antra Medne

Aleksandra Čaka muzejs
medneantra@gmail.com

SAPNIS PAR MEDICĪNU. ALEKSANDRA ČAKA STUDIJAS LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ UN DALĪBA VIENOTNĒ “ZELMENIS”

A DREAM OF MEDICINE. ALEKSANDRS ČAKS'S STUDIES AT THE UNIVERSITY OF LATVIA AND MEMBERSHIP IN THE UNION “ZELMENIS”

Kopsavilkums

Raksta mērķis ir iepazīstināt ar dzejnieka Aleksandra Čaka (1901–1950) dzīves mazāk zināmu lapas pusi, kad viņš, 1922. gadā, atgriezies no Pirmā pasaules kara bēgļu gaitām Krievijā, nolēma savu profesionālo dzīvi saistīt ar medicīnu, literārajam darbam atvēlot vien brīvdienas un vakara stundas.

1924. gada vasarā Čaks iesniedza dokumentus Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē, kur lūgumrakstā rektoram Jānim Rubertam (1874–1934) rakstīja, ka vēlas turpināt savu izglītību medicīnas fakultātē. Iestāšanās dokumentiem atbilstoši universitātes prasībām, pievienojot vidusskolas apliecību ar apstiprinātu norakstu; dzimšanas apliecību ar apstiprinātu norakstu; apstiprinātu pasēs norakstu; kvīti par iemaksātu reģistrācijas naudu; loksnī balta papīra ar uzlīpinātu ģimetni; vienu ģimetni (atsevišķi); apstiprinātu kara klausības apliecības norakstu; valsts dienestā stāvoša ārsta apliecību, ka neslimo ar kādu infekcijas slimību, sevišķi tuberkulozi lipīgā stadijā. Dokumenti Latvijas Universitātē tika reģistrēti, pārbaudīti un vīzēti.

Pētījumā izsekots Čaka studijām Latvijas Universitātē, tās nebija veiksmīgas, viņš studēja tikai vienu semestri. Pētījumā aplūkota Čaka dalība studentu vienotnē “Zelmenis”, no kuras viņš tika atskaitīts par statūtu pārkāpumiem.

Pētījumā secināts, ka Čaka studijas Latvijas Universitātē vairāk bija mātes Emīlijas Lizetes Čadaraines (1875–1936) vēlme redzēt dēlu ārsta amatā, nevis paša Čaka izvēle. Bet vienotnes “Zelmenis” nozīmi grūti izvērtēt, jo trūkst paša Čaka viedokļa par viņa darbību organizācijā, kā arī dokumentu, kas konkrētāk parādītu viņa veiktos pienākumus un sniegumu. Iespējams, ka iesaistīšanās vienotnē notika draugu iespaidā, kuri, sākot studijas universitātē, vēlējās būt piederīgi studentu dzīvei.

Raksturvārdi: Aleksandrs Čaks, Latvijas Universitāte, medicīna, studentu vienotne “Zelmenis”.

Summary

The study aims to introduce a lesser-known side of the life of the poet Aleksandrs Čaks (1901–1950), when, in 1922, after returning from World War I as a refugee in Russia, he decided to link his professional life with medicine, devoting only his weekends and evening hours to literary work.

In the summer of 1924, Čaks submitted documents to the Faculty of Medicine at the University of Latvia, in which he petitioned the rector, Jānis Ruberts (1874–1934), to continue his education there. In accordance with the requirements of the University, he attached to the admission documents a secondary school graduation certificate with a certified copy; a birth certificate with a certified copy; a certified copy of a passport; a receipt for the paid registration fee; a sheet of white paper with a stamp affixed; one stamp

(separately); a certified copy of a military service certificate; a certificate from a doctor in the state service that he was not suffering from any infectious disease, especially tuberculosis in the contagious stage. The documents were registered, checked and endorsed at the University of Latvia with the signature of the deputy chief of the Riga VII police station.

The study traces Čaks's unsuccessful studies at the University of Latvia, where he studied for only one semester, and his participation in the student union "Zelmenis", from which he was expelled for violations of the statutes.

The study concludes that Čaks's studies at the University of Latvia were more the result of his mother Emīlija Lizete Čadaraine's (1875–1936) desire to see her son in the position of a doctor than his own choice. The significance of the union "Zelmenis" is difficult to assess, as Čaks's own opinion about his activities in the organisation is lacking, as are documents that would more specifically demonstrate his duties and contributions. It is possible that his involvement in the union occurred under the influence of friends who, upon starting their studies at the University, wanted to be part of student life.

Keywords: Aleksandrs Čaks, University of Latvia, medicine, student union "Zelmenis".

Pētījumu par Aleksandra Čaka (1901–1950) studijām Latvijas Universitātes (LU) Medicīnas fakultātē rosināja dažādos avotos pieminētie fakti par dzejnieka vēlmi saistīt savu dzīvi ar ārsta profesiju. Latvijas Valsts vēstures arhīvā saglabājušies visi LU Medicīnas fakultātes dokumenti, kuri līdz šim nav tikuši izmantoti pētījumos, bet kuri atklāj interesantus faktus par Čaka nodomu studēt medicīnu, viņa sagatavotajiem un uzņemšanas komisijai iesniegtajiem dokumentiem. Arhīva materiālos saglabājušies Čaka iesniegumi, atzīmju izraksti un viņa leģitimācijas karte. Dokumenti ļauj izsekot Čaka neilgajām studijām LU, kā arī atklāj iemeslus viņa atskaitīšanai no studentu pulka.

Raksta mērķis ir iepazīstināt ar dzejnieka Čaka dzīves mazāk zināmu lappusi, kad viņš, 1922. gadā, atgriezies no Pirmā pasaules kara bēgļu gaitām, nolēma savu profesionālo dzīvi saistīt ar medicīnu, literārajam darbam atvēlot vien brīvdienas un vakara stundas.

1922. gada jūnijā Čaks pēc bēgļu gaitām Krievijā, atgriezās Latvijā ar Saranskas 4. padomju skolas beigšanas dokumentu. Viņš bija nolēmis studēt. Čaku interesēja filozofija un medicīna. Pret filozofijas studijām iebilda māte, uzskatīdama to par vīrietim nenopietnu profesiju, tādēļ ģimenē tika nolemts, ka Čaks studēs medicīnu LU Medicīnas fakultātē. 1923. gadā, kad Čaks pirmo reizi sniedza dokumentus universitātē, viņa humanitārās skolas beigšanas dokumentus nepieņēma, jo trūka vērtējuma eksaktajos priekšmetos. Lai iegūtu nepieciešamās atzīmes, Čaks iesniedza dokumentus Latvju Jaunatnes savienības vidusskolā, bet skolu apmeklēja neregulāri un mācības neuztvēra nopietni. Pavasarī, nespējot nokārtot skolas gala eksāmenus, Čaks nesauņēma apliecību par vidusskolas izglītību.

Otrais mēģinājums mācīties un pabeigt vidusskolu radās 1923. gada rudenī Rīgas II Valsts vidusskolā. Tur viņš mācījās vienu gadu un 1924. gadā saņēma "Gatavības apliecību".

1924. gada vasarā Čaks iesniedza dokumentus LU Medicīnas fakultātē. 14. augustā viņš lūgumrakstā rektoram Jānim Rubertam (1874–1934) rakstīja: “Vēlēdamies turpināt savu izglītību, laipni lūdzu uzņemt mani Latvijas Universitātes medicīnas fakultātes studējošo skaitā”. (LVVA 7427. f., 1. apr., 8747. l., 23. lp.) Pielikumā atbilstoši universitātes prasībām Čaks pievienoja pārējos dokumentus: “vidusskolas Gatavības apliecību ar apstiprinātu norakstu; dzimšanas apliecību ar apstiprinātu norakstu; apstiprinātu pasēs norakstu; kvīti par iemaksātu reģistrācijas naudu; loksnī balta papīra ar uzlipinātu ģimetni; vienu ģimetni (atsevišķi); apstiprinātu kara klausības apliecības norakstu; valsts dienestā stāvoša ārsta apliecību, ka neslimo ar kādu infekcijas slimību, sevišķi tuberkulozi lipīgā stadijā” (LVVA 7427. f., 1. apr., 8747. l., 34. lp.) Dokumenti LU tika reģistrēti (Nr. 926) 1924. gada 15. augustā, pārbaudīti un vīzēti ar Rīgas VII Policijas iecirkņa priekšnieka vietnieka parakstu. Starp iesniegtajiem dokumentiem bija arī apliecība par karadienesta atlikšanu. Šādu dokumentu Čaks bija saņēmis jau 1924. gada 29. janvārī, būdams Rīgas II Valsts vidusskolas skolnieks. Apliecība bija derīga līdz 1925. gada 1. janvārim. Rīgas kara aprīņķa priekšnieka palīga izdots dokuments liecināja, ka “šīs apliecības norādītājam Rīgas II Valsts vidusskolas audzēknim Čadarainim Aleksandram Jāņa dēlam, dzim. 1901. gadā, ar Rīgas aprīņķa kara klausības komisijas 1924. gada 18. janvāra lēmumu iesaukšana obligatoriskajā aktīvajā kara dienestā atlikta izglītības turpināšanai līdz 1925. gada 1. janvārim. Izstājoties no skolas priekšlaikā vai mācības pārtraucot, Čadarainim nekavējoties jāierodas manā pārvaldē Rīgas pilsētā Citadeles ielā 43 izpildīt kara klausību. Ievests sarakstos zem nr. 112. Pamats: Kara klausības likuma 35, 36 un 37 p. p.”. (Čaks [b. g.]

Vēstulē draudzenei Leontīnei Amālijai Rundelei (1904–1990) 1924. gada 20. augustā pēc dokumentu iesniegšanas Čaks izteica savas šaubas: “[K]onkursu vēl nezinu. Visi domā, ka būs, bet es palaižos uz Dieva žēlastību un saku, ka nebūs. Patiesībā par šo ļembastu tikai Dievam zināms, un tamdēļ es uz viņu tik nikni palaižos.” (Čaks 1994: 751)

Stājoties LU Medicīnas fakultātē, kā liecina Čaka studenta grāmatiņa, viņš nokārtoja iestājeksāmenu latviešu valodā ar atzīmi 4 un 1924. gada 29. septembrī tika uzņemts 1. kursā. Uzņemšanu apliecina prorektora Augusta Tentēļa (1876–1942) paraksts. Fakultātes dekāns Mārtiņš Zīle (1863–1945) apliecinājis, ka Čaks ir uzņemts un ieskaitīts 1. kursā.

Medicīnas fakultātes lekcijas un apgūstamo priekšmetu sarakstu noteica 1921. gada 5. novembrī pieņemtie noteikumi, kuros detalizēti bija aprakstīti visi mācību priekšmeti, lai, studijas beidzot, students varētu sākt praktisko darbu slimnīcā.

1924./1925. mācību gadā kopā ar Čaku LU¹ Medicīnas fakultātē tika uzņemti 88 studenti. Finansiālu problēmu dēļ LU padome 69. sēdē 1925. gada 22. aprīlī pieņēma lēmumu, ka 1925./1926. mācību gadā Medicīnas fakultātē uzņems tikai 50 studentus (LVVA 7427. f., 6. apr., 56. l., 310. lp.), bet, pamatojoties uz LU statistiskas ziņām par jaunuzņemtajiem studentiem, zināms, ka 1926. gadā uzņemto studentu skaitu Medicīnas fakultātē palielināja līdz 61 studentam. (LVVA 7427. f., 6. apr., 56. l., 310. lp.)

Pirmajā kursā studenti apguva anatomiju un praktiskos darbus anatomijā, fiziku, neorganisko un organisko ķīmiju, analītisko ķīmiju, zooloģiju un salīdzinošo anatomiju (Latvijas Universitāte divdesmit gados.. 1939). Čaks aktīvi studēja tikai pirmajā semestrī, kad “viņš nokārtoja pārbaudes darbus: anatomijā – osteoloģijā ar sindesmoloģiju, mioloģijā, splanholoģijā, angioloģijā un neiroloģijā. Praktiskos darbus anatomijā kārtoja pie profesora Gastona Bakmana 1924. gada 15. oktobrī, fiziku pie profesora A. Liberta 6. novembrī, neorganisko ķīmiju 14. oktobrī, zooloģiju 24. oktobrī, bet salīdzinošo anatomiju pie profesores L. Āboliņas 1925. gada 11. februārī”. (LVVA 7427. f., 1. apr., 8747. l., 34. lp.) Otrajā studiju pusgadā studenta grāmatiņā neparādījās neviens ieraksts vai vērtējums. Tātad nenokārtotu eksāmenu dēļ Čaks studijas neturpināja. 1925. gada 14. oktobrī viņš atkārtoti ieskaitīts Medicīnas fakultātes pirmajā kursā pēc paša lūguma, lai dotu viņam vēl vienu iespēju kārtot eksāmenus un turpināt studijas. Tomēr Čaks nenokārtoja parādus un studijas pārtrauca. To apliecina Čaka t. s. leģitimācijas karte Nr. 8823, kuras derīguma termiņš norādīts laikā no 1925. gada 5. oktobra līdz 1926. gada 15. janvārim. Tālāk nav pagarināta. Leģitimācijas karti parakstīja rektora vietnieks J. Plāķis. (Čaks [b. g.]

1924./25. mācību gadā LU Medicīnas fakultātes dekāns bija “profesors Mārtiņš Zīle (1863–1945). Fakultātes kanceleja atradās Kronvalda bulvārī 9, kur dekāns pieņēma apmeklētājus medicīniskos un administratīvos jautājumos. Fakultātē ar jaunajiem studentiem strādāja profesors Jēkabs Alksnis (1870–1957), anatomijas lekcijas lasīja profesors Gastons Bakmans (1883–1964), fizioloģiju – profesors Roberts Klimbergs (1874–1941), vispārīgo patoloģiju – profesors Ernsts Paukuls (1872–?). Dekāns, profesors Mārtiņš Zīle mācīja studentiem iekšķīgās slimības un profesors Vasilij Klimentko (1868–1941) – iekšķīgo slimību diagnosticēšanu un klīnisko mikrobioloģiju. Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte lielāko tiesu darbojās 1. Pilsētas slimnīcā. Pastāvīgu un labāk iekārtotu klīnisku telpu trūkums sagādāja fakultātei sarūgtinājumu. 2. Pilsētas slimnīcas pārņemšanai fakultātes rīcībā Saeimas

¹ Strādājot pie LU Medicīnas fakultātes izveides, P. Sņikeris, P. Dāle un P. Nomals “bija iesnieguši Latvijas pirmajam Izglītības ministram K. Kasparsonam sīki izstrādātu projektu par Latvijas Universitātes dibināšanu, bet vēl priekš Latvijas Augstskolas oficiālās atklāšanas (1919. gada 28. septembrī) sāka darboties Medicīnas fakultātes organizēšanas subkomisija. Par vadītāju ievēlēja G. Reinhardu, bet par sekretāru profesoru E. Zariņu”. (Latvijas Universitāte divdesmit gados.. 1939: 581)

budžeta komisija piešķīra 1924./25. mācību gadā 40 miljonus rubļu, bet, neskatoties uz to, sarunas ar Rīgas pilsētu virzījās ļoti gausi uz priekšu. Kaut arī Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē bija nodrošināti augsti kvalificēti akadēmiskie mācībspēki, fakultātes klīnika pirmajos gados bija spiesta darboties pagaidu telpās.” (LVVA 7427. f., 1. apr., 8747. l., 34. lp.)

Lai atbalstītu un palīdzētu studentiem sarežģītajā mācību procesā, LU lekciju un praktisko darbu sarakstā, kas tika veidots katru semestri, bija uzrādītas arī visu universitātes mācībspēku privātās adreses, lai studenti, kuri nespēja laicīgi nokārtot pārbaudījumus, varētu to izdarīt, vienojoties ar profesoriem individuāli. Tā bija liela pretimnākšana un atbalsts no universitātes un fakultātes mācībspēku puses, bet, neskatoties uz to, liela daļa no pirmā kursa studentiem nākamajā gadā savas studijas neturpināja. (Latvijas Universitātes lekciju un praktisko darbu saraksts 1924)

1926. gada vasarā pēc neveiksmīgām studijām Medicīnas fakultātē Čaks bija nolēmis mainīt studiju profilu. To apliecina viņa vēstule tā paša gada 10. augustā universitātes rektoram: “[V]ēlēdamies turpināt savu izglītību, laipni lūdzu uzņemt mani Latvijas Universitātes Filoloģijas-filozofijas fakultātes baltu filoloģijas nodaļas studējošo skaitā. Klāt pielieku sekojošus dokumentus: gatavības apliecības oriģinālu un kvīti par iestāšanās naudas nomaksu.” (LVVA 7427. f., 1. apr., 8747. l., 34. lp.) Tomēr nav liecību ne par uzņemšanu baltu filoloģijas studijās, ne pašu studiju gaitu. Čaka vārds nevienā no 1926. gada universitātes dokumentiem nav atrodams.

1. attēls. Čaks kopā ar māti Emīliju Lizeti Čadaraini 20. gadsimta 20. gados (AČMD, F/719)

Latvijas Valsts Vēstures arhīva (LVVA) dokumentos par 1926. gadu Čaka vārds neparādās ne Latvijas Universitātes statistiskajās ziņās pie jaunuzņemtajiem studentiem, ne LU Padomes protokolos, ne Filoloģijas-filozofijas fakultātes sēžu protokolos. (LVVA 7427. f., 6. apr., 363. l., 4. lp.)

Ieraksts literatūrvēsturnieka Kārļa Egles (1887–1974) dienasgrāmatā vēl 1930. gada 10. decembrī apliecina, ka Čaks joprojām ir apņēmības pilns universitātes studijas turpināt: “Esmu noņēmis turpināt savas studijas, un nevis medicīnas, bet filoloģijas fakultātē. Studējot baltu filoloģiju, pareizāk – literatūru, nolūkā iegūt akadēmisku grādu, lai dienās, kad nāktos rakstos uzstāties, viņam nevarētu pārņemt sistemātiskas izglītības trūkuma”. (LU AB, R 13094–13102.)

Čaka otrās pakāpes māsiņas Emīlijas Briežkalnes (1904–1986) atmiņās minēts: pats dzejnieks atzinis, ka pievīlis mātes cerības un viņas “sapnis neesot piepildījies, ka no viņa neiznāca cienījams dakteris” (Briežkalne 1970). Iespējams, ka medicīnas studijas tātad vairāk bija mātes iniciatīva un vēlme, bet pašam Čakam pietrūka uzņēmības un ieinteresētības sarežģītajā mācību procesā (sk. 1. attēlu).

1945. gada 6. februārī rakstītajā autobiogrāfijā Čaks pats minējis, ka iestājies LU Medicīnas fakultātē, kurā “sabiju no 1923. gada līdz 1928. gadam” (Čaks 2007: 955). Personas dokumentus Čaks no universitātes izņēma tikai 1928. gadā.

Vēlme iesaistīties studentu akadēmiskajā dzīvē vainagojās ar viņa uzņemšanu LU vienotnē “Zelmenis”. LU studentu biedrību sarakstos “Zelmenis” minēta kā biedrība, kas reģistrēta 1925. gada 19. novembrī Rīgā, Vaļņu 4/6-8, to sākotnēji veidoja pieci valdes studenti un astoņpadsmit biedri. Čaks pievienojās biedrībai 1924. gada novembra beigās. Vienotnes biedru vidū bija Drabešu sešklasīgās internātskolas skolotājs, Čaka draugs un kolēģis Nikolajs Dakers (1902–1986), kā arī literāti Alfons Francis (1905–1948) un Ēriks Raisters (1905–1967). Iespējams, ka draugu darbība vienotnē veicināja arī Čaka iesaistīšanos šajā organizācijā.

Vienotnes “Zelmenis” biedri sevi prezentēja kā jaunu studentu organizācijas tipu, kas studējošajā vidē tika uzņemts ar dalītām izjūtām, jo “daudziem tas šķita pārdrošs eksperiments – radīt vienotu latviešu studentu saimi, kas par idejisko bāzi izvēlējās latviskas saprašanās, vienprātības, vienkāršības un skaidrības idejas. Vienotne prasīja studentu savstarpēju neapkarošanos, iecietību, draudzību, jo mērķi visiem latviešu studentiem var būt tikai kopēji – latviešu tautas un valsts kalnā kāpšana un augšana.” (Kiršteine 1940: 5) Pašos pamatos vienotne neatšķīrās no biedrības.

Statūtus, kuros bija formulēti galvenie darbības mērķi, uzdevumi, virzieni, biedru, vecbiedru pienākumi un atbildība, izstrādāja trīs no vienotnes dibinātājiem: Jānis Jauntirāns (1900–1950), Jānis Zobs² un Jānis Kaunats³.

LVVA materiāli par biedrībām 1926. gadā liecina, ka LU paralēli darbojās 17 apstiprinātas studentu korporācijas un 65 apstiprinātas studentu

² Dzīves dati nav atrasti.

³ Dzīves dati nav atrasti.

organizācijas, savienības, biedrības un citas sabiedriskas organizācijas (LVVA 7427. f., 6. apr., 92. l., 528. lp.)

Katra jaundibināta biedrība centās atšķirties no jau esošajām un apliecināt savu oriģinalitāti. Vienotne “Zelmenis” vēlējās piesaistīt studentus un akadēmiski izglītus cilvēkus kopīgai un nesavtīgai Tēvzemes mīlestībai. Tās darbības prioritātes bija “Zinātne, Darbs, Skaidrība, Brīvība, Tēvzeme. Simboli izteikti piecās vertikālās zelta svītrās” (Kiršteine 1940: 5). Šie simboli izteica biedru vēlmi pēc izglītības, skaidrības, godīga darba un daiļuma. Vienotne pulcināja ap sevi zinātniekus, māksliniekus, literātus, kuru galvenais princips skanēja tā – “darbs jādara tur, kur tas visvairāk vajadzīgs, lai tas būtu valsts rietumu vai austrumu malā, bet sirsniņgs darbs vienmēr vienlīdz vērtīgs” (Kiršteine 1940: 5).

Uzņemot jaunus biedrus, viņi deva svinīgo solījumu: “Es apsolos pēc labākās sirdsapziņas izpildīt no biedrības man uzliktos pienākumus, visiem spēkiem veicināt biedrības spraustos mērķus, augstu turēt biedrības “Zelmenis” un Latvijas Universitātes studenta godu, uzturēt vissirsniņgākās attiecības ar visiem biedrības “Zelmenis” biedriem, kā studiju laikā, tā arī turpmākā dzīvē. Apsolos atturēties no biedrībai kaitīgas darbības un viņas kompromitēšanas arī gadījumos, ja no tās izstātos vai tiktu izslēgts”. (LVVA 7427. f., 6. apr., 92. l., 275. lp.)

Čaka aktīvā darbība vienotnē bija īslaicīga. Dakera atmiņās minēts, ka vienotnes biedri “nesaprata Čaka savdabīgo humora izjūtu. Čaks un vēl trīs draugi uz vairākiem mēnešiem izslēgti par dažādu ākstību rakstīšanu ierosinājumu grāmatā. Tad viņi labāk izstājušies pavisam un pēc tam kopā devušies uz filmu “Nevainīgi notiesāts” kinoteātrī “Kazino””. (Dakers [b. g.] Dakers tuvāk nav skaidrojis incidentu, bet pēc 1926. gada Čaka vārds vienotnes dokumentos vairs neparādījās.

2. attēls. LU studentu vienotne “Zelmenis”. Pirmajā rindā centrā – Čaks (AČMD, F/594)

Neskatoties uz kaunpilno Čaka izslēgšanu no vienotnes, vēlākajos gados organizācijas biedri lepojās ar saviem bijušajiem kolēģiem, uzsvērdami, ka “Zelmeņa” saimē vairāk kā jebkurā citā studentu organizācijā īsāku vai ilgāku laiku darbojušies redaktori, rakstnieki, dzejnieki, mūziķi – arī divi Annas Brigaderes (1861–1933) literārās prēmijas laureāti – dzejnieki Jānis Medenis (1903–1961) un Aleksandrs Čaks. Pa laikam tika rīkoti literātu–zelmeniešu vakari (sk. 2. attēlu). Sagaidot vienotnes pastāvēšanas 15. gadadienu, 1940. gada janvārī “Zelmenis” organizēja Medeņa un Čaka dzejas vakaru. Par to ziņoja laikraksts *Brīvā Zeme*: “No Saikavas “Medeņiem” – mājām, kuras J. Medenis uzcēlis, izlietodams A. Brigaderes prēmiju, Rīgā ieradās dzejnieks, lai kopā ar otru laureātu Čaku vienotnes “Zelmenis” rīkotajā vakarā nolasītu savus darbus.” (***) 1940: 22) Savukārt *Jaunākās Ziņas*, kur tajā laikā Čaks strādāja par žurnālistu, vēstīja, ka “abu jaunās paaudzes ievērojamo dzejnieku, Brigaderes literārās prēmijas laureātu piedalīšanās viņiem veltītajā studentu biedrības “Zelmenis” rīkotajā vakarā bija pulcinājusi krietni jūsmīgus apmeklētājus. Docents Kārlis Kārklīšs (1888–1961) īsā ievadrūnā atzina, ka laureātu Čaka un Medeņa dzeja, kā vispār mūsu jaunākā dzeja, ir reāli-ideāla.” (J. P. 1940: 11)

17. februārī Latvijas Konservatorijas lielajā zālē vienotnes jubilejas svinībās tika nolasīta Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa (1877–1942) apsveikuma runa, bet klātienē “Zelmeni” sveica izglītības ministrs Jūlijs Auškāps (1884–1942), LU rektors Mārtiņš Prīmanis (1878–1950), arhibīskaps Teodors Grīnbergs (1870–1962) un koris “Dziesmuvara”. (Kiršteine 1940: 5) Neskatoties uz agrākajām nesaskaņām biedru starpā, 20. gadsimta 30. gadu beigās Čaks bieži apmeklēja vienotnes saviesīgos pasākumus.

Neilgās studijas LU nedeva iespēju īstenot sapni par medicīnu un ārsta darbu, bet palīdzēja Čaka vēlākajā darbā Drabešu bērnu internātskolā, kur viņš strādāja par skolotāju un skolas pārzini, rūpēdamies par bērnu fizisko un garīgo veselību.

Vienotnes “Zelmenis” nozīmi Čaka dzīvē grūti vērtēt vispārīgi, jo nav saglabājušies pieraksti, kas apliecinātu paša Čaka viedokli par darbību organizācijā, kā arī dokumenti, kas konkrētāk parādītu viņa veiktos pienākumus un sniegumu vienotnē. Iespējams, ka iesaistīšanās vienotnē notika draugu iespaidā, un bija arī vēlme, sākot studijas universitātē, būt piederīgam aktīvajai studentu dzīvei.

Literatūra

*** (1940). Divi laureāti lasa dzejas. *Brīvā Zeme*, 22, 22. lpp.

Briežkalne, Emīlija (1970). Kā šodien acu priekšā. *Redzu un dzirdu Aleksandru Čaku*. Sast. J. Sudrabkalns. Rīga: Liesma, 69.–77. lpp.

Čaks [b. g.] – Aleksandra Čaka muzejs. *Rīgas kara apriņķa priekšnieka atzinums A. Čakam*. Inv. nr. D/1054.

Čaks, Aleksandrs (1994). Vēstules. *Aleksandrs Čaks. Kopoti Raksti*, 3. sējums. Sast. V. Rūmnieks. Rīga: Zvaigzne, 751. lpp.

- Čaks, Aleksandrs (2007). Autobiogrāfija. *Aleksandrs Čaks. Kopoti Raksti*, 6. sējums. Sast. V. Rūmnieks. Rīga: Zvaigzne, 955. lpp.
- Dakers, Nikolajs [b. g.]. Raksts: Tikai labu darīt... 1981. gada 7. jūlijs. *Rakstniecības un mūzikas muzejs*, Čaka fonds, Rokraksts. Čak. R22/2., Inv. nr. 373386.
- J. P. (1940). Medeņa un Čaka vakars konservatorijā. *Jaunākās Ziņas*, 23, 11. lpp.
- Kārļa Egles dienas grāmatas*. LU, Rokraksti. Piezīmes AB R 13094–13102. Jāņa Misiņa bibliotēka, K. Egles fonds.
- Kiršteine, Marija (1940). LU Studentu biedrības vienotnes *Zelmenis* 15 gadu svētki. *Studentu dzīve*, 83, 5. lpp.
- Latvijas Universitātes lekciju un praktisko darbu saraksts* (1924). Rīga: LU.
- Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I. daļa (1939). Rīga: LU.
- LVVA 7427. f., 1. apr., 8747. l. *Latvijas Universitāte*.
- LVVA 7427. f., 6. apr., 56. l. *Uzņemto studentu saraksts Medicīnas fakultātē*.
- LVVA 7427. f., 6. apr., 92. l. *Latvijas Universitātes biedrības*.
- LVVA 7427. f., 6. apr., 363. l. *Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte*.

Zanda Gūtmane

RTU Liepājas akadēmija
zanda.gutmane@rtu.lv
ORCID 0000-0002-0348-0092

Anda Kuduma

RTU Liepājas akadēmija
anda.kuduma@rtu.lv
ORCID 0009-0008-0543-8884

ATMIŅA LIEPĀJAS MŪSDIENU AUTORU PROZĀ¹

THE MEMORY IN THE PROSE OF CONTEMPORARY LIEPĀJA AUTHORS

Kopsavilkums

Raksta mērķis ir izvērtēt un raksturot Liepājas autoru prozas darbus latviešu literārā procesa aktuālo attīstības tendenču kopainā, kam raksturīga pastiprināta uzmanības fokusēšana vēstures un atmiņas reprezentācijā un interpretācijā. Par avottekstiem izvēlēti Sandras Vensko romāni “Maigā okupācija” (2014) un “Adele” (2019), Janas Egles stāstu krājums „Svešie jeb *Miļņkij ti moi*” (2018), Ērika Vilsona romāni “Me un Mo” (2020) un “Pēc otrā zvana” (2024).

Raksta teorētisko un metodoloģisko bāzi veido mnemovēstures, atmiņu pētnieku, piemēram, Jana Asmana (*Jan Assmann*, 1938–2024), Džona Maksvela Kutzē (*John Maxwell Coetzee*, dz. 1940), Mareka Tamma (*Marek Tamm*, dz. 1973), un traumu pētnieku, piemēram, Dominika Lakapras (*Dominick La Capra*, dz. 1939), Gabriele Švābas (*Gabriele Schwab*, dz. 1946), teorētiskās atziņas, izceļot individuālās un kolektīvās atmiņas nozīmi vēstures apzināšanā un identitātes konstruēšanā, kā arī latviešu literatūrzinātnieku pētījumi un recenzijas.

21. gadsimta sākuma latviešu literatūras pastiprinātā interese par vēsturi un atmiņu veido attieksmes maiņu un atbalso Rietumeiropas tendences attieksmē pret vēstures un literatūras līdzvērtīgo lomu kultūras atmiņas konstruēšanā. Arī Liepājas autoru Vensko, Egles un Vilsona vēsturiskās un atmiņu tematikas proza pilnībā iekļaujas un papildina latviešu vēsturiskās ievirzes prozas kopējo ainavu. Atšķirīgs ir katra aplūkotā autora pagātnes atmiņu interpretācijas veids un stāstījuma stils. Vensko romānu valoda un izteiksme vēsturiskuma dimensiju papildina ar poētiski piesātinātu, eksaltētu un fragmentētu stāstījumu, signalizējot par traumatizētas psihes izpausmēm. Egles žanriskais hibrīdteksts aktualizē drosmīgus jautājumus un gatavību apzināt arī *cita/svešā* atmiņas. Savukārt Vilsons savos romānos turpina autofikcijas tendences attīstību, pagātnes atskatā piedāvājot eksistenciāli nopriegotu, ironisku skatpunktu.

Kopumā analizētie piemēri liecina, ka autoru reģionālajai izcelsmei vai dzīves vietai nav izšķirošas nozīmes vēsturiskās atmiņas konstruēšanā, tomēr Liepājas un tās apkārtnes vide un vēsture joprojām autoriem ir nozīmīga, un viņi savos darbos aktualizē šai videi nozīmīgas vēstures un atmiņu tēmas.

¹ Raksts izstrādāts VPP projektā “Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi” (VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003).

Raksturvārdi: atmiņa, mnemovēsture, autofikcija, Liepājas autori, latviešu vēsturiskā proza.

Summary

This article aims to highlight and evaluate the prose works of Liepāja authors in the context of current trends in Latvian literature. An increased focus on the representation and interpretation of history and memory characterises these works. The source texts selected are Sandra Vensko's novels "The Gentle Occupation" (*Maigā okupācija*, 2014) and "Adele" (2019), Jana Egle's collection of short stories "Strangers or *Miļeņķij ti moi*" (*Svešie jeb Miļeņķij ti moi*, 2018), Ēriks Vilsons' novels "Me and Mo" (*Me un Mo*, 2020) and "After the Second Bell" (*Pēc otrā zvana*, 2024).

The theoretical and methodological basis of the article consists of the theoretical findings of researchers in the fields of mnemohistory, memory – Jan Assmann (1938–2024), John Maxwell Coetzee (b. 1940), Marek Tamm (b. 1973) – and trauma – Dominick La Capra (b. 1939), Gabriele Schwab (b. 1946) –, which highlight the importance of individual and collective memory in understanding history and constructing identity, as well as research and reviews by Latvian literary scholars.

The increased interest in history and memory in Latvian literature at the beginning of the 21st century reflects a shift in attitude and echoes Western European trends regarding the equal role of history and literature in the construction of cultural memory. The historical and memory-themed prose of Liepāja authors Vensko, Egle, and Vilsons also fits perfectly into and complements the overall landscape of Latvian historical prose. The way of interpreting the memories of the past and the narrative style of each considered author is different. The language and narrative expression of Vensko's novels complement the historicity dimension with a poetically saturated, exalted, and fragmented narrative, signalling the manifestations of a traumatised psyche. Egle's genre-hybrid text raises bold questions and a willingness to explore others'/strangers' memories. In his novels, Vilsons continues the development of the autofiction trend, offering an existentially tense, ironic point of view.

Overall, the analysed examples show that the authors' regional origin or place of residence is not of decisive importance in the construction of historical memory; however, the environment and history of Liepāja and its surroundings still seem significant and worthy of preservation to the authors. In their works, they address themes of history and memory that are important to this region.

Keywords: memory, mnemohistory, autofiction, Liepāja authors, Latvian historical prose.

Ievads

Raksta mērķis ir izvērtēt un raksturot Liepājas mūsdienu vidējās paaudzes autoru – Sandras Vensko (dz. 1958), Janas Egles (dz. 1963) un Ērika Vilsona (dz. 1956) – kopš 21. gadsimta otrās desmitgades rakstītās prozas nozīmi un iekļaušanos kopējā latviešu rakstniecības pamattendencē – vēstures un atmiņas reprezentāciju un interpretāciju intensīvajā uzplaukuma vilnī.

Vēstures un individuālās atmiņas klātbūtnes intensitāte latviešu literatūrā vērojama kopš jaunās tūkstošgades sākuma. Vēsturiskuma uzplaukumu latviešu prozā īpaši ierosināja darbi, kuros piedāvāta pieredzes individualizācija, personiskošana (Gundegas Repšes romānu cikla "Smagais metāls" darbos "Alvas kļiedziens" (2002) un "Vara rati" (2006), Paula Bankovska romānos "Padomju Latvijas sievietē" (2000), "Čeka, bumba,

rokenrols” (2002), “Sekreti. Pierobežas romance” (2003) u. c. darbos), turpinoties 2011. gadā, kad tika izdots pēc Gundegas Repšes iniciatīvas tapušais divpadsmit rakstnieču stāstu kopkrājums “Mēs. XX gadsimts” un Repšes romāns “Dzelzs apvārdošana”. Tomēr īsta latviešu vēsturiskā romāna atdzimšana, kā to nosaucis Kārlis Vērdiņš (Vērdiņš 2018) un Ieva Kalniņa (Kalniņa 2017), notika 2014. gadā, kad sāka iznākt sērijas “Mēs. Latvija, XX gadsimts” (2014–2018) romāni. Vēsturei veltītās literatūras uzplaukums, kas turpinās arī pēc sērijas beigām, sasaucas ar atmiņu un mnemovēstures teoriju inspirēto skatījumu, kad individuālais dzīvesstāsts veidojas un pastāv korelācijā ar laikabiedru atmiņām, sociālajai atmiņai nodrošinot individuālo stāstu funkcionēšanu starppaaudžu saskarsmē. Kā norāda igauņu vēsturnieks Mareks Tamms (*Marek Tamm*, dz. 1973), arī pētniecībā ir notikusi vēsturiskuma režīma maiņa (Tamm 2013: 1), līdz ar to arī mainījies vēsturnieka skatiens. Tas paplašina historiogrāfijas darbības jomu no pagātnes notikumu izpētes līdz to vēlākajai ietekmei un nozīmei. Šīs jaunās situācijas atzinums ir aktualizējis jaunu pieeju vēstures pētījumiem – mnemovēsturi (*Gedächtnisgeschichte*). Būtisks ir minētā termina radītāja, atmiņas pētnieka Jana Asmana (*Jan Assmann*, 1938–2024) secinājums, ka “atšķirībā no vēstures, mnemovēsture ir saistīta nevis ar pagātņi kā tādu, bet gan tikai ar pagātņi, kā to atceras. [...] Tā koncentrējas tikai uz tiem nozīmīguma un atbilstības aspektiem, kas ir atmiņas produkts – tas ir, atsaukšanās uz pagātņi – un kas parādās tikai vēlāku lasījumu gaismā.” (Assmann 1998: 9) Šo teoriju ienākšana Latvijas kultūrā ļāvusi izcelt individuālās un kolektīvās atmiņas nozīmi pagātnes apzināšanā un identitātes konstruēšanā. Vēsture un literatūra atmiņu teoriju koncepcijā ir divi līdzvērtīgi kultūras atmiņas rezervuāri un formētāji, atšķirīgi diskursi, kuri nav sakārtoti hierarhiskās pozīcijās, tāpēc literatūra nav pakļaujama vēsturei un nav vērtējama attieksmē pret historiogrāfiski aprakstīto realitāti, tā izslēdzot literatūras autonomiju un nonivelējot mākslinieciskas izpausmes nozīmi pagātnes interpretācijās (Coetzee 1988).

21. gadsimta sākumā vēsture un atmiņa kā līdzvērtīgas integrētas daudzos latviešu prozas tekstos, pakāpeniski veidojot attieksmes maiņu un atbalsojot tās pašas tendences, kas vērojamas Rietumeiropas prozā:

- neatkarīgs skatījums uz vēsturi un vēlme atrast tajā ko noslēptu, neizrunātu, aizmirstu, arī pievēršanās ikdienai un sadzīvei kā vēstures nospiedumu meklējums;
- vēsturiskās kopainas izgaismojums caur subjektīvā skatījuma prizmu, vēstures rehabilitācija no indivīda pozīcijas, kas nav viszinoša un nepretendē uz vienīgo patiesību;
- vēlme nevis dekonstruēt, bet konstruēt vēsturiskos priekšstatus, nevis nihilistiska un spēlējoša, bet nopietna, uz iedziļināšanos vērsta attieksme pret vēsturi (vēstures rehabilitācija), kas liecina par postmodernisma transformācijām un eventuālajām metamodernisma izpausmēm.

Arī estētisko paņēmienu ziņā vērojama iekļaušanās plašākās tendencēs, kas liek domāt par paradigmas transformācijām:

- intensīva arhīvu un dažādu dokumentālo materiālu pētniecība, kas tekstā parādās tiešā vai integrētā veidā, sākot no paratekstiem un citātiem līdz intertekstuālām atsaucēm vai hipertekstiem pastiša formā (kā piemēri minami visi sērijas “Mēs. Lavija, XX gadsimts” romāni, Gunas Rozes “101. kilometrs” (2015), Ingas Gailes romāns “Skaistās” (2019));
- dokumentālo materiālu, cilvēku dzīves stāstu un izdomas savija vēsturiskas fikcijas vai metafikcijas formā, kas iepriekš minētos elementus var papildināt ar autora paštēla iekļāvumu un refleksijām par teksta tapšanu vai tapšanas laiku (piemēram, Laura Gundara “Svešam kļūt jeb Stāsts par Gunāru A.” (2021), Baņutas Rubess “Te bija Brunis” (2024));
- savas personiskās pieredzes pārrādīšana autofikcijas formā (piemēram, Māras Zālītes romāni “Pieci pirksti” (2013) un “Paradīzes putni” (2018), Svena Kuzmina “Brīvībene” (2024)).

Liepājas autoru devums būtiski papildina individuālās pieredzes un atmiņas reprezentāciju klāstu latviešu prozā, atklājot reģionālo vēsturisko pieredzi un atmiņas, kā arī darbu tapšanas laika aktualitātes, tāpēc raksta uzmanības fokusā ir Vensko romāni “Maigā okupācija” (2014) un “Adele” (2019), Egles stāstu krājums „Svešie jeb *Miļņķij ti moi*” (2018) un Vilsona romāni “Me un Mo” (2020) un “Pēc otrā zvana” (2024).

Padomju trauma Sandras Vensko romānos “Maigā okupācija” un “Adele”

Vensko romānos “Maigā okupācija” un “Adele” ir jūtamas gan vēsturisko materiālu studijas, pagātnes sadzīves detaļu un notikumu aprakstu izpēte, gan citu cilvēku pieredzes stāstu klātesamība, kā arī ietverti autobiogrāfiski elementi (dzimtas pieredze, pašas personiskā pieredze un vērojums). Romānā “Maigā okupācija” poētiskā un fragmentētā stilā, jaucot laikus un telpas, autore šķetina Latvijas valstij traģiskajā 20. gadsimta vidus vēstures pagriezienā ierautu varoņu individuālos dzīves stāstus, kas atbalso latviešu nācijas kolektīvo atmiņu. Pagātne romānā iznirst no ūdens kā spilgta gaisma, kas ietekmē tagadni. Atklājot Otrā pasaules kara priekšvakaru Lietuvas pierobežas ciematā un arī Liepājā un veidojot poētisku pagātnes un tagadnes satuvinājumu, autore stāsta par visai nācijai nozīmīgo kara traumu, kas pāršķēla jaunu cilvēku dzīves un kurai sekoja šķietami *maigā padomju okupācija*:

Attālums sarūk. [...] Starp apvārsni un stāvo krastu spocīgi plīvo vīzijas – nogrimuši kuģi un aviobumbas, mazi, vēl dzīvi nepiepildījuši ķermenīši un bārdas rugāju apvilktas sejas – viss peld, līdzinoties caurspīdīgiem pūšļiem, cauri starojumam sāļajos jūras ūdeņos, nerodot krastu.. (Vensko 2014: 5)

Vensko romānā problematizējusi vienmēr aktuālo mazā cilvēka pozīciju, kas karu sākotnēji tiecas uztvert kā tālu esošu un uz viņu maz attiecināmu ārpusē notikumu, jo galvenais taču, ka “lats stabils un cukurbietes ienesīgas”

(Vensko 2014: 5). Autore atgādina, ka neiesaistīšanās nav iespējama. Kad “fronte gāžas kā milzīgs siena blāķis no tēva sakrūtā vezuma – spiež, aprok dzīvu, zūd elpa [...], kāpurķēdes kā tārpi veļas virsū [...], virs galvas krāc, rēc un dragā jaudīgas lidmašīnas” (Vensko 2014: 239), kad pāri veļas deportāciju vilnis, brīvprātīgi vai piespiedu kārtā nākas pieslieties vienai vai otrai karojošajai pusei. Caur indivīdu pieredzes prizmu kompozicionāli sarežģītā un poētiski blīvā stāstījumā atklāts vēsturiskais pārmaiņu, baiļu, individuālo izvēļu un atbildības laiks, uzsverot cilvēka pakļautību varai un brīdinot no nepārejošajiem *maigās okupācijas* draudiem.

Arī romānā “Adele” mākslinieciski transformētā veidā saliedēts pašas autore piedzīvotais un pārdzīvotais (atpazīstama Liepājas un Lejaskurzemes jūras piekrastes protovide, atmosfēra, laikmeta detaļas, personiskās dzīves mezglpunktu ieskicējumi) un mākslinieciskā vispārinājumā tverts sievišķās identitātes meklējumu ceļš cauri individuālo un kolektīvo traumu peripetijām. Romāna kompozicionālo mugurkaulu veido galvenās varones Adeles psihoterapijas process, kas ir kā simboliska “atmiņu krāna atgriešana” (Vensko 2019: 265). Terapijas ceļā Adele atmiņās atgriežas pie dzīves traumatiskākā notikuma astoņu gadu vecumā (izvarošanas) un *maigās okupācijas* skaudrās ikdienas laikā kopš 20. gadsimta 60. gadiem, kad pašsaprotama ir padomju *komunālā dzīves šaurība* un domāšanas ierobežotība ar bieži vien *alkoholizēto*, Sibīrijā dzimušo māti, kas vecāsmātes raksturojumā ir “saudzējams putnabērns” (Vensko 2019: 16), patēvu un *čekistu stukaču* aiz plānās sienas, vēlāk arī alkoholiķi vīru. Adeles atmiņu telpā ieplūst agresīvās padomju militārās politikas atbalsis, Padomju–afgāņu kara (1979–1989) notikumi, cinka zārkos mātēm atdotie dienestā iesauktie dēli, draugi, skolasbiedri, atskats uz sociālistiskās saimniekošanas absurdumu u. c. Atmiņās īpaši dzīva ir vecāsmātes ģimenes deportācija un viņas māsas bojā gājušās meitiņas, kas atbalso visas nācijas kolektīvo traumu:

Manas tantes bija iekāšātas starp dzelzceļa uzbērumu un cieši saaugušo pameža biežņu. Bez zārčiņiem, bez ziediem, bez izvadīšanas... Tā bija pirmā trauma manā mūžā. Sieviete kastē ar vāku. (Vensko 2019: 17)

Sieviete kastē romānā kļūst par simbolisku pašas Adeles dziedināšanas, atbrīvošanās un izlaušanās procesa sākumpunktu. Vensko veidotais sievietes individuālās pieredzes stāsts uztverams kā vardarbības traumas vispārinājums – sarežģītais ceļš no upura līdz personiskās brīvības atskārtai, kas reprezentē padomju sievietes pieredzi.

Gan “Maigā okupācija”, gan “Adele” latviešu vēstures un atmiņu tēmām veltītajā literatūrā neievieš kādus īpaši oriģinālus sižetus un neatklāj nezināmas lappuses, taču, kā atzinuši vairāki kritiķi (Bārbala Simsone, Kristīne Ilziņa, Katrīna Rudzīte), to atšķirība no citiem, līdzīgas tematikas darbiem, meklējama nevis sižeta, bet teksta poētikas līmenī, jo “gan apraksti, gan dialogi [...] ir nevis gludi, labi vizualizējami un grodās struktūrās sakārtoti, bet gan plīvojoši,

gaistoši un nekonkrēti, tajos ir kaut kas no jūras viļņu ritma un kaiju klaigām. Gan autore, gan Adele ir Liepājas meitenes.” (Simsone 2019) Rudzītes recenzijā akcentētais ar Liepāju saistītu detaļu veiksmīgais izmantojums (Rudzīte 2014) sabalsojas ar Ilziņas teikto par poētiski pelēkās ikdienas atainojuma organiku, nodēvējot “Maigo okupāciju” par “*Straumēnu* turpinājumu pēc gadiem, kad jau otrā paaudze varmācīgi tiek ierauta lielvalstu kara spēlītēs, kad reiz spēcīgās un varenās dzimtas koka saknes ir apkapātas, stumbra vidū izdedzināts melns dobums, zaros ķērc vārnas, kas apēdušas dziedātājputnus un to mazuļus, bet virsotne vēl zaļo” (Ilziņa 2014).

Svešā motīvs Janas Egles stāstu krājumā “Svešie jeb *Miļņkij ti moi*”

Egles stāstu krājums “Svešie jeb *Miļņkij ti moi*” pievēršas latviešu–krievu problemātiskajām attiecībām kā vēsturisko notikumu neizbēgamām sekām. Vēstures tēmām veltītās prozas kopainā īpaši izceļas Egles darba forma, kurā nojauktas stāstu krājuma un romāna robežas, pat strukturāli parādot, kā cilvēku individuālie dzīves ceļi un dažādie redzējumi mozaīkveidīgi saaužas kopējā ainavā. Savstarpēji saistītajos stāstos Egle noārda nacionalitātes stereotipus un liek paraudzīties uz svešajiem – vēsturiskajiem varmākām un viņu pēctečiem, parādot gan viņu izstumšanas iemeslus, gan arī upuru aizvainojuma nastu. Svešā dzīves stāsta izklāstā rakstniece ved lasītāju pa ieklausīšanās ceļu, deterministisku celoņsakarību ķēdi atklājot ar groteska bezzobu bezdzimuma tēla palīdzību un retrospekcijā to attīstot līdz reiz jūtīgas, jaunas krievietes tēlam, kura īsti neiederas pati savas dzīves scenārijā:

[..] viņa nevar izdomāt, ko teikt, ko darīt. Vīramātei nepatīk krievi, pats vārds “krievs” viņas mutē skan negantāk par vienu otru trīsstāvīgo krievu mēlē. Aļevtina īsti nesaprot, kāpēc tā, bet, kad viņa jautā vīram, Oskars izvairās no tiešas atbildes un vienmēr smejas.. [..] Aļevtina jau runātu latviski, ja mācētu. Viņa cenšas vismaz labdienu padot un paldies pateikt. Vairāk vēl nekā, un Oskaram vieglāk ar viņu krieviski runāt, darbā arī krievi vien, pareizāk sakot – krievietes. (Egle 2018: 57)

Krievu tautas dziesmas *Miļņkij ti moi* vārdi, kas tekstā vairākkārt pieminēti, bet netiek tieši citēti, ir krājuma caurviju motīvs, kas liek domāt par svešā sarežģītās klātesamības tēmu gan padomju, gan postpadomju Latvijā. Svešatnība šajā motīvā interpretējama kā padomju okupācijas rezultāts, kas ir neizbēgams un likumsakarīgs, un iezīmē upura un varmākas konfrontācijas un mijattieksmju zonu. Grāmatas izskaņā ietverta cerība – varbūt ir iespējams pārvarēt nacionalitāšu naidu un ieraudzīt svešā klātbūtni pašam sevī, varbūt tas, kuru noliedzam, var pārtapt par to, kuru pieņemam. Šādas cerības naivumu darbā mazina griezīgi asā atskārta, kas alūzijas veidā atsaucas uz krievu dziesmas tekstu, proti, svešais vienmēr ir un būs izstumtais – lai arī klātesošs un ietekmējošs, viņš savējo vidē nekad nav un nebūs vajadzīgs.

Neraugoties uz šī svešā nošķirumu, Egles krājums arī revizionistiski drosmīgi atklāj postpadomju sabiedrības nespēju reāli paskatīties uz sevi svešā

ietekmē un nevēlēšanos pieņemt neizbēgamo saaugšanu un sajaukšanos ar to. Svešā pieņemšana krājumā atklāta gan ikdienas situācijās, piemēram,

Palīču ļaudis jau apraduši ar karaspēka daļas klātbūtni aiz Rugāju meža. Kas tur īsti ir, neviens nezināja, apkārt uzcelts žogs ar sargposteņiem, taču zaldāti braukā ar vilšiem un lielajām armijas mašīnām, virsnieki reizēm iepērkas ciema veikalā, un veikalniece Maiga jau tīri braši buldurē krieviski. (Egle 2018: 215)

gan individuālajā domāšanas un pasaules uztveres līmenī (*Miļņkij ti moi nostalgiskais motīvs*). Kā norāda traumas pētnieki, abu pušu – upuru un pāridarītāju, savējo un svešo – transpaaudžu traumas pārnese joprojām ir viens no aktuālajiem, bet joprojām neizrunātajiem jautājumiem mūsdienu starpdisciplinārajā, tostarp literatūras un kultūras, pētniecības laukā (La Capra 2016; Schwab 2010). Egle savā darbā spilgti demonstrē šo transpaaudžu traumas pārnese procesa sarežģītību.

Lai arī Egles stāstu darbības vide tiešā veidā nav saistāma ar Liepāju, tomēr, ņemot vērā pilsētas industrializāciju un militarizāciju, un ar šiem procesiem saistīto krievu un citu padomju republikās dzīvojošu tautību pārstāvju imigrāciju padomju perioda sākumā, jāatzīmē tēmas īpašā reģionālā aktualitāte. Autore vēlme paskatīties uz vēsturiskās pieredzes komplicētību un atklāt dažādas skata perspektīvas izceļas daudzu citu vēsturei veltītu darbu kontekstā un sabalsojas ar Andras Manfeldes (dz. 1973) romānu “Virsnieku sievas” (2017), kas jau daudz tiešāk balstīts Liepājas vēsturiskajā pieredzē un atklāj tās iedzīvotāju atmiņas. Manfeldes romāns tapis pēc Karostas virsnieku sievu dzīves stāstu apzināšanas, parādot gatavību pārvarēt etnocentrisko skatījumu, pieņemt atmiņu daudzveidību un pieredzes komplicētību. Zīmīgi, ka abi šie darbi, kuri veicina ieklausīšanos nosacītā ienācēja, varmākas, svešā pozīcijā, ir saistīti ar vidi, kur okupantu ienākšana un iedzīvošanās ir vēsturiski noteikta dzīves realitāte, kas atbalsojas un turpinās tagadnē.

Atmiņā balstītā autofikcija – Ērika Vilsona romāni “Me un Mo” un “Pēc otrā zvana”

Ja iepriekš aplūkoto darbu autoru skats iesniedzas vēsturē pirms viņu dzimšanas, Vilsona romāni “Me un Mo” un “Pēc otrā zvana” (tāpat kā Vensko “Adele”) ir balstīti tikai personiskajā pieredzē un dzīves vērojumos, un ir uzskatāmi par tipiskām autofikcijām. Abos Vilsona romānos veidotās teātra pasaules simboliskā vieta ir Liepājas teātra ēka, kur lielāko savas profesionālās karjeras daļu autors pavadījis, strādājot gan štatā, gan ārstatā.

Romāna “Me un Mo” divdaļīgā kompozīcija imitē dienasgrāmatas formātu, šķietami precīzi datējot (minot datumu, pat pulksteņkaiku, lasītājam ļaujot iztēloties tikai norises gadu) galvenā romāna varoņa Jurčika, nosacītā autora alterego, gaitas un veidojot ekskursus teātra un tā kolorīto personību aizkulišu dzīvē un attiecību peripetijās. Romāna ievadā autors skaidrojis autobiogrāfiskās dokumentalitātes un mākslinieciskās fikcionalitātes attiecības

un robežas, akcentējot savā profesionālajā aktiera karjerā tik būtisko fantāzijas klātbūtni. Tās vadīts, Vilsons savus varoņus veidojis no vērojamos rodamā materiāla, uzburot savās iedomās veselu *Frankenšteina armiju* kolāžas stilistikā, “padarot ticamas izdomātas detaļas, aizpildot tukšumu ar fantāziju un pieredzi” (Vilsons 2020: 7), *klonējot* “personīgās iedomas ar nakts murgiem [...]” (Vilsons 2020: 7) un īpaši uzsverot, ka “visas personas ir izdomātas, tādēļ identificēt reālus cilvēkus ar romāna varoņiem, meklējot atblāzmu šajā fantāzijas pasaulē, ir lieks un neauglīgs process” (Vilsons 2020: 7). Sintētiski veidotie kolorītie, lielākoties ir ar teātra vidi saistītie tēli Aivis, Teodors, Regīna, Veronika, Renāte u. c., kas darbojas līdzās Jurčikam, kurš, gan oficiāli teātri pametis un romāna reāllaikā uzsācis ekonomiski stabilāko kurjera karjeru, iekšēji joprojām ir piederīgs teātra pasaulei. Kā atzinusi teātra zinātniece Edīte Tišheizere, šie tēli kartē Liepāju un pilsētas teātri “pagājušā gadsimta 90. gados un vēlāk. Kad neatkarība ir pavisam jauna un iekšējā brīvība palaikam saskrienas ar ārējo un var arī strandēt.” (Vilsons 2020: 4. vāks) Arī Tišheizere uzsver, ka pat zinātniekiem nav vērts meklēt prototipus, jo tie pārplūst no viena tēla citā, bet gan uztvert tos kā kolektīvo varoni “ar mūsu pašu vaibstiem noteiktā dzīves nogrieznī” (Vilsons 2020: 4. vāks). Atmiņu retrospekcijā romānā izgaismojas gan senāki laiki – uzaugšana padomju laikos (“mans tēvs bija [...] lojāls padomju varai” (Vilsons 2020: 99), gan nesenāka pieredze, kad dzelzs priekšvara krišana ļauj skatīties Amerikas un citu rietumvalstu virzienā.

Vilsona turpinājumromāns “Pēc otrā zvana” ieskicē Jurčika dzīvi starp teātra otrā un trešā zvana gaidām – simboliskās eksistenciāli nospriegotās izvēlēs divās paralēlās sižeta līnijās – psihiatriskajā ārstniecības iestādē jeb *traķenē* un kurjera ikdienas piedzīvojumos, joprojām izdzīvojot savu “aktiera iekšējo moduli” (Dibovska 2024). Jurčika simboliskā nomiršana un nokļūšana *traķenē*, zaudētās atmiņas atgūšanas centieni saplūsmē ar teātra cilvēku (Aivja un Teodora) un vistuvākās dzīvās radības – zeltainā retrīvera Lūkasa (kurš ir vienīgais autentiskais romāna tēls) – reālajām nāvēm, signalizē par dramaturģiski nospriegotu dzīves jēgas satveršanas izmisumu. Psiholoģisko traumu un psihotropo zāļu iespaidā izpludinātajā atmiņu telpā (“neatšķiru, kas notiek un kas manā iztēlē” (Vilsons 2024: 116)) pamazām konkretizējas radoša indivīda un laikmeta sarežģīto attiecību formējošie subjektīvie un objektīvie faktori – 90. gadu ekonomiskā krīze, kas nežēlīgi skar kultūras un mākslas institūcijas (Liepājas teātra trupa tiek noplicināta līdz iztikas minimumam), māksliniecisko ambīciju un maizes darba – *estrādes haltūru* – realitātes konfrontācija. Tāda ir *dzīves miskaste*, kurā simboliski vērtīgo un noderīgo meklē visi romānā iekļautie *brīvībai dzimušie*, kaķus un suņus ieskaitot.

Abi Vilsona romāni iekļaujas latviešu autofikciju tendencē, kuru pārstāv Jāņa Joņeva (dz. 1980) “Jelgava 94” (2013), Riharda Bargā (dz. 1969) “Plikie rukši” (2017), “Nemodernās Slampes meitenes” (2021), Annas Auziņas (dz. 1975) “Mājoklis. Terēzes dienasgrāmata” (2021) un Svena Kuzmina

(dz. 1985) “Brīvībene” (2024). Tie ir mūsdienīgi darbi, kas gan atklāj personību, gan arī jauc pēdas, šūpojoties starp faktu un fikciju, notikumu un tā iespējamību, gan arī atklāj vēlmi iemūžināt un saprast savas dzīves un pieredzes laiku.

Secinājumi

Liepājas autoru vēsturiskās un atmiņu tematikas proza pilnībā iekļaujas un papildina latviešu vēsturiskās ievirzes prozas kopējo ainavu. Tie balstīti ne tikai vēsturisku faktu izpētē, bet arī personīgajā pieredzē un dažādu vēstītāju atmiņās, tāpēc sabalsojas ar mnemovēstures skatījumu uz vēstures gaitas pilnvērtīgu atspoguļojumu. Literārā tekstā šīs pieejas tiek izmantotas, mākslinieciskajā tekstā integrējot individuālos atmiņu vēstījumus un mikrovēstures elementus.

Katrs no aplūkotajiem autoriem latviešu vēsturiskās ievirzes prozas kopainu papildina ar citiem akcentiem. Vensko romānu “Adele” un “Maigā okupācija” valoda un stāstījuma izteiksme izceļas ar poētiski piesātinātu, eksaltētu un fragmentētu stāstījumu, kas eventuāli atbilst traumatizētas psihs izpausmēm un tādējādi spēcīgi atklāj okupācijas un tās blakņu traumu individuālā līmenī. Egle ar stāstu krājumu “Svešie jeb *Miļņkij ti moj*” vēsturiskās ievirzes prozas kopainā ienes drosmīgus jautājumus un gatavību apzināt *cita* – svešā un ienācēja – atmiņas, tādejādi liekot paraudzīties uz traumas situāciju kompleksi. Egles darba pienesums ir meklējams arī žanriskajā risinājumā, jo tas ir hibrīdteksta piemērs. Savukārt Vilsons savos romānos turpina latviešu literatūrā pieaugoši izplatītās autofikcijas tendences attīstību, pagātnes atskatā piedāvājot savu – nosacīti naivi dauzonīgu, bet eksistenciāli nopriegotu, ironisku skatpunktu.

Aplūkoto autoru daiļrades nozīme pārsniedz lokālās kultūrvides robežas, taču viņu daiļradē izcelsmes un dzīves vietai ir būtiska nozīme. Liepājas autoru prozā lielākoties atmiņu telpas vieta ir iezīmēta vai nojaušama, tā ir Liepāja un Dienvidkurzeme ar tai raksturīgām reālijām. Vensko un Vilsona prozā veidots konkrētajā vidē iesakņota mikrovēstures radošas pārstrādes vēstījums. Savukārt Egles krājumā darbības vieta nav nosakāma, tā ir vairāk vispārināma, tomēr pamattēmas izvēle liecina par padomju laika Liepājas militarizētās vides ietekmi. Tādējādi Liepājas un tās apkārtnes vide un vēsture joprojām autoriem šķiet izpētes vērtā un rosinoša, nozīmīga un saglabājama, un viņi savos darbos aktualizē šai videi nozīmīgas vēstures un atmiņu tēmas.

Avoti

- Egle, Jana (2018). *Svešie jeb Miļņkij ti moj*. Rīga: Latvijas Mediji.
Vensko, Sandra (2014). *Maigā okupācija*. Rīga: Dienas Grāmata.
Vensko, Sandra (2019). *Adele*. Rīga: Dienas Grāmata.
Vilsons, Ēriks (2020). *Me un Mo*. Rīga: Dienas Grāmata.
Vilsons, Ēriks (2024). *Pēc otrā zvana*. Rīga: Dienas Grāmata.

Literatūra

- Assmann, Jan (1998). *Moses the Egyptian: The Memory of Egypt in Western Monotheism*. Harvard University.
- Coetzee, John Maxwell (1988). The Novel Today. *Upstream* 6–1, pp. 2–4.
- Dibovska, Jūlija (2024). Kā turpināt varoni. Ērika Vilsona grāmatas “Pēc otra zvana” recenzija. *Latvijas Avīze*, 27. nov. Pieejams: <https://lasi.lv/latvija-pasaule/kulturzimes/katurpinat-varoni-erika-vilsona-gramatas-pec-otra-zvana-recenzija.22146> [sk. 07.06.2025.]
- Ilziņa, Kristīne (2014). Džiterbags ar okupāciju. *Diena*, 6. jūn., Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/kd/recenzijas/gramatas-_maiga-okupacija_-recenzija.-dziterbags-ar-okupaciju-14058643 [sk. 07.06.2025.]
- Kalniņa, Ieva (2017). *Vēsturiskā romāna renesanse Latvijā*. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=qqJIEJsJuiw> [sk. 07.06.2025.]
- La Capra, Dominick (2016). Trauma, History, Memory, Identity: what remains? *History and Theory*, 55, October, pp. 375–400.
- Rudzīte, Katrīna (2014). Maigums un okupācija. *Satori: interneta žurnāls*. Pieejams: <https://satori.lv/article/maigums-un-okupacija> [sk. 07.06.2025.]
- Tamm, Marek (2013). Beyond History and Memory: New Perspectives in Memory Studies. *History Compass*, June, pp. 459–473.
- Simsone, Bārbala (2019). Grāmatas “Adele” recenzija. No kajām, jūras un maizes. *Diena*, 18. febr. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/kd/recenzijas/gramatas-_adele_-recenzija.-no-kajam-juras-un-maizes-14214588 [sk. 07.06.2025.]
- Schwab, Gabriele (2010). *Haunting Legacies: Violent Histories and Transgenerational Trauma*. New York: Columbia University Press.
- Vērdiņš, Kārlis (2018). *Deviņi gadi latviešu literatūrā. Latviešu literatūra. 2007–2015*. Sast. Kārlis Vērdiņš. Rīga: LU LFMI.

Anita Helviga

RTU Liepājas akadēmija

anita.helviga@rtu.lv

ORCID 0000-0003-4534-5144

ALBERTA BELA ROMĀNU VALODA ONOMASTIKAS SKATĪJUMĀ: DERIVATĪVIE UN STILISTISKIE ASPEKTI

THE LANGUAGE OF ALBERTS BELS'S NOVELS FROM THE PERSPECTIVE OF ONOMASTICS: DERIVATIONAL AND STYLISTIC ASPECTS

Kopsavilkums

Latviešu literatūras vēsturē rakstnieka Alberta Bela (1938–2024) daiļradē ir vērtēts gan savdabīgais cilvēka psiholoģiskais tēlojums, gan indivīda un sabiedrības attiecību raksturojums, gan personības lomas maiņa laikmetu griežos, bet gandrīz nemaz nav analizēts daiļdarbu valodas aspekts. Šajā raksta ir iecerēts pievērsties Bela daiļrades valodas onomastikas jautājumiem derivatīvā un stilistiskā aspektā.

Raksta mērķis ir analizēt un atklāt dažādus onomastikas risinājumus, kas Bela romānos dod būtisku ieguldījumu mākslinieciskā koptēla radīšanā. Daiļdarba lingvistiskajā analizē padziļināti skatīti derivatīvie, stilistiskie un poetonīmijas aspekti. Raksta struktūrā ievērots šāds plānojums: pirmkārt, sniegts Bela romānu kopuma īss raksturojums saistībā ar laikmeta kontekstu; otrkārt, veidots ieskats poetonīmijas un kognitīvās onomastikas teorētiskajos jautājumos; treškārt, analizēta personvārdu izvēle derivatīvajā aspektā saistībā ar teksta radīto iespaidu; ceturtkārt, padziļināti skatīti spilgtākie poetonīmijas piemēri. Pētījumā izmantotās metodes: romānu teksta lingvistisks tuvlasījums, valodas piemēru ekscerpēšana, kognitīvās lingvistikas pieeja, onomastikas teorijas un pētniecības prakses analīze. Par pētījuma priekšmetu ir izvēlēti visi 14 Bela romāni, no kuriem ekscerpētas apmēram trīs simti vienības.

Ar kognitīvās onomastikas pieeju ir izdevies atklāt vairāku spilgtu tēlu personvārdu saistību ar teksta radīto iespaidu, tādējādi paplašinot morfostilistikas un leksikostilistikas pētījumus daiļdarba lingvistiskajā analizē, kas latviešu literatūras pētniecībā vēl skatīta gaužām reti. Ir iegūtas atziņas par īpatniem derivatīvajiem, stilistiskajiem un poetonīmijas aspektiem, kam liela loma konkrētā mākslinieciskā koptēla radīšanā.

Raksturvārdi: Alberts Bels, daiļdarba valoda, kognitīvā onomastika, poetonīmija, morfostilistika, derivācija.

Summary

In the history of Latvian literature, the work of the writer Alberts Bels (1938–2024) has been evaluated for its distinctive portrayal of human psychology, its characterisation of the relationship between the individual and society, and its depiction of the changing role of personality at historical turning points. However, the linguistic dimension of Bels's literary works has received comparatively little scholarly attention. This article intends to address onomastic questions in the language of Bels's novels, focusing on derivational and stylistic aspects.

The article aims to analyse and reveal various onomastic solutions in Bels's novels that significantly contribute to the creation of the overall artistic image. Within the linguistic analysis of the literary text, particular attention is devoted to derivational, stylistic, and

poetonymic aspects. The structure of the article follows this plan: first, a brief overview of Bels's corpus of novels is provided in relation to the historical context of the period; second, an insight into theoretical issues of poetonymy and cognitive onomastics is offered; third, the selection of personal names is analysed from a derivational perspective in relation to the impression created by the text; and fourth, the most striking examples of poetonymy are examined in greater depth. The methods used in the study include close linguistic reading of the novel texts, excerpting of language examples, the cognitive linguistics approach, and the analysis of theories and research practices in onomastics. The object of the study comprises all fourteen of Bels's novels, from which approximately three hundred units have been excerpted.

By applying the approach of cognitive onomastics, it has been possible to reveal the relationship between the personal names of several prominent characters and the impression created by the text, thereby expanding morphostylistic and lexicostylistic research in the linguistic analysis of literary works, an area that has so far been only rarely addressed in Latvian literary scholarship. The study provides insights into distinctive derivational, stylistic, and poetonymic aspects that play an important role in shaping the overall artistic image of a literary work.

Keywords: Alberts Bels, the language of literary works, cognitive onomastics, poetonymy, morphostylistics, derivation.

Ievads

Alberts Bels (1938–2024) ir “viens no spožākajiem 20. gadsimta otrās puses latviešu rakstniekiem. Darbiem raksturīgs cilvēka psiholoģijas padziļināts tēlojums, indivīda un sabiedrības attiecību raksturojums, personības nozīme laikmetu maiņās.” Tādu informāciju sniedz literatūras nozares virtuālais resurss *literatura.lv* (LU LFMI 2025). Dace Ūdre apgalvojusi, ka Bela daiļrade ir spilgts piemērs mākslas uzvarai pār varas spaidiem (Lūse, Ūdre 2010: 156). Latviešu literatūras vēsturē Bela daiļrade ir samērā plaši aplūkota jau viņa dzīves laikā, un nu (kopš 2024. gada vasaras) tā jau skatāma rezumējošā aspektā. Šī raksta pamatā ir iecere padziļināti pievērsties Bela daiļrades valodas onomastikas jautājumiem derivatīvā un stilistiskā aspektā, bet pētījums balstīts arī literatūrvēstures atziņās un secinājumos (piemēram, Lūse, Ūdre 2010; Gūtmane 2011; Gūtmane 2019; Gūtmane 2024; Berelis 1999; Smilktiņa 2005), kas ir ne tikai pētnieciski noderīgi, bet arī nepieciešami, lai skatītu rakstnieka valodu kā mākslas darba instrumentu.

Raksta mērķis ir atklāt onomastikas risinājumu nozīmi Bela romānu mākslinieciskā koptēla radīšanā, izceļot derivatīvo, stilistisko un poetonīmijas aspektu. Uzdevumi: 1) raksturot Bela romānu kopumu kā izpētes avotu; 2) sniegt ieskatu poetonīmijas un kognitīvās onomastikas teorētiskajos jautājumos; 3) analizēt personvārdu izvēli derivatīvā aspektā saistībā ar teksta radīto iespaidu; 4) pievērsties spilgtākajiem poetonīmijas piemēriem morfostilistikas un leksikostilistikas skatījumā.

Pētījumā izmantotās metodes: romānu teksta lingvistisks tuvlasījums, valodas piemēru ekscerpēšana, kognitīvās lingvistikas pieeja, onomastikas teorijas un pētniecības prakses analīze.

Par pētījuma priekšmetu ir izvēlēts Bela romānu kopums, kas veido 14 vienības un ir viņa daiļrades galvenā daļa (līdzās stāstu krājumiem un kinoscenārijiem). Ekscerpējumu skaits no katra romāna ir ļoti atšķirīgs (no dažiem piemēriem līdz vairākiem desmitiem), kopskaitā sasniedzot apmēram trīs simtus valodas vienību. Avotu sarakstā ir minēti visi aplūkoto Bela romāni, neskatoties uz to, ka rakstam atlasītie piemēri nepārstāv visus daiļdarbus.

Pētījuma priekšmeta īss raksturojums

Bels ir uzskatāms par ražīgu latviešu romānistu, jo literatūrvēsturē ir ierakstīti 14 romāni, kas tapuši gandrīz četrdesmit gadu laikā (sk. avotu sarakstu).¹ Daiļdarbu valodas raksturojumā ir svarīgi ņemt vērā gan autora daiļrades posmus, gan sabiedriski politisko iekārtu, gan literatūras kontekstu, tādēļ plašais avotu klāsts ir sagrupēts nosacītās kopās. Tas paveikts, izmantojot dažādu literatūrzinātnieku pētījumus, kuri balstīti ne tikai hronoloģiskajā, bet arī idejiskajā, stilistiskajā un izteiksmes risinājumā, kas valodas pētnieciskajam mērķim izrādījās īpaši svarīgi.

Pirmajam posmam pieskaitāmi pirmie četri romāni: “Izmeklētājs” (1967), “Bezmiegs” (1967, publicēts tikai 80. gados), “Būris” (1972), “Saucēja balss” (1973). Pirmie divi romāni (“Izmeklētājs” un “Bezmiegs”) tiek saukti par psiholoģiskiem romāniem (Dombrovska 1996: 4), tie raksturīgi ar ļoti spilgtu modernisma izteiksmes līdzekļu izmantojumu, laiktelpas fragmentāciju, īstenības un fikcijas sajaukumu, apziņas plūsmas elementiem (Gūtmane 2024), ar metaforiskumu, pašanalīzi un konceptualitāti (Berelis 1999). Analizējot neparasti krāšņo un tā laika latviešu literatūras kopainas stilistikai tik neraksturīgo valodu romānā “Bezmiegs”, jāpatur prātā, ka šis romāns tika aizliegts, pret to tika “ierosināta krimināllieta” un “šis sitiens pa vārda brīvības tēlu stipri ievaino autoru” (Kalniņš 1988: 25), atstājot ietekmi uz turpmāko darbu izteiksmes meklējumiem. Romāns tika publicēts tikai 1986. gadā žurnālā *Karogs*, bet grāmatā – gadu vēlāk. Sākotnējā (necenzētajā) variantā šis romāns izdevumu piedzīvoja vien 2003. gadā, bet 2023. gadā – ar pievienotu vēsturisko komentāru. Ūdre u. c. pētnieki pirmajam daiļrades posmam pieskaita arī romānus “Būris” un “Saucēja balss”, kas izdoti 70. gadu pirmajā pusē, uzsverot tādas raksturības kā neparasto prozas ritmu, laiku sinhronizāciju, varoņa dihotomiju un politomiju, dažādu apziņas slāņu konfrontāciju (Lūse, Ūdre 2010: 160), kas spilgtus akcentus paver arī kognitīvās onomastikas pētījumiem.

Otrajā posmā ieskaitāmi romāni “Poligons” (1977), “Saknes” (1982), “Slēptuve” (1986), “Sitiens ar teļādu” (1987), “Cilvēki laivās” (1987), kas raksturojami ar samērā vienkāršu vēstījumu, ar pilnīgu vai daļēju atteikšanos

¹ Gandrīz visiem Bela romāniem ir vairāki atkārtoti izdevumi, taču rakstā atsauces dotas uz pirmizdevumu, kas norādīts avotu sarakstā, izņemot uz romāna “Bezmiegs” tekstu, kas vietām ir atšķirīgs dažādu gadu izdevumos, un romānu “Latviešu labirints”, kur citējumi veikti no atkārtotā izdevuma.

no apziņas plūsmas elementiem un laiktelpas fragmentācijas, bet ar konceptuālisma un metaforiskuma saglabāšanu (Gūtmane 2024). Guntis Berelis šī posma darbiem pārmet pārlietu viennozīmīgumu un deklarativitāti, jo teksts ir kļuvis par idejas skaidrotāju, tas saistāms arī ar tā saucamā pozitīvā varoņa parādīšanos Bela romānistikā (Berelis 1999: 209). Dace Lūse uz šī posma darbiem attiecina Bela daiļrades pētījuma nodaļas “Bīstami simboli un laikmeta realitāšu nežēlīgs spogulis “atļauto tēmu” ietvaros” (Lūse, Ūdre 2010: 72) un “Tautas izdzīvošanas nosacījumi” (Lūse, Ūdre 2010: 88).

Trešā posma darbi ir tie, kas izdoti jau neatkarīgās Latvijas laikā, – “Saulē mērk tie” (1995) un “Melnā zīme” (1996). Te ieskanas pavisam citāda izteiksme – tiešums, atklātība savienojumā ar ietilpīgumu un aforistiskumu. Vēstījums saistās ar lielajām pārdomām par dabas, cilvēka dzīves, Visuma, Galaktikas vienotību (Lūse, Ūdre 2010: 100). Tie publicēti laikā, kad autors aktīvi iesaistījies Latvijas Republikas politikas veidošanas procesos, saņēmis sabiedrības atzinību.

Savrupi kā ceturtnā grupa būtu skatāmi Bela pēdējie trīs romāni, kam piemīt trioloģijas iezīmes: “Latviešu labirints” (1998), “Uguns atspīdumi uz olu čaumalām” (2000) un “Vientulība masu sarīkojumos” (2005). Tos vieno centrālais varonis, ko apvij daudzas traģiskas notis, un galvenais motīvs – cilvēka neaizsargātība mūsdienu (resp. divtūkstošo gadu sākuma) sabiedrībā, kā raksta Ūdre (Lūse, Ūdre 2010: 294). Berelis šī cikla noslēguma darbu vērtē kā romānu, kurā “nekas nenotiek”: “Uzmanības centrā – tas pats pensionārs Aleksis Mūrlauks, kurš maldījās visādu veidu labirintos romānā “Latviešu labirints” un galīgā strupceļā iekļāda romānā “Uguns atspīdumi uz olu čaumalām”. [...] romāns rakstīts it kā “retināti”: teksts saskaldīts dažu rindkopu vai pat tikai rindu īsos fragmentos, kuros “nekas nenotiek”, vienīgi murd domas un lāgiem arī emocijas.” (Berelis 2005)

Lai arī nav paredzēts stingri turēties pie šī avotu hronoloģiskā un tematiskā grupējuma turpmākajā pētījuma izklāstā, tomēr šāda fona informācija ir palīdzējusi pievērsties valodas derivatīvajiem un stilistiskajiem aspektiem, tos skatot un grupējot pēc analīzes procesā aptvertajām iezīmēm. Jāatzīst, ka pētījuma sākumā biju pieņēmusi kaut ko līdzīgu hipotēzei, ka valodas dotumi būs cieši atkarīgi no laikmeta (resp., stagnācijas, atkušņa, pārbūves, neatkarības laika) vai no idejiski mākslinieciskā tvēruma, taču diezgan drīz šis pieņēmums nevis palīdzēja, bet gan traucēja, pat ierobežoja meklējumus un atradumus valodā, tādēļ pētījuma procesā pieeja tika mainīta. Rakstam atlasīti tikai tie piemēri, kas mākslas darba uztverē jeb recepcijā likušies interesantākie un pārdomas raisošākie.

Meklējot mākslas tekstā tos instrumentus, ar kā palīdzību Belam ir izdevies būt par vienu “no izcilākajiem 20. gadsimta otrās puses latviešu rakstniekiem, kura darbi [...] stagnācijas periodā (1964–1985) palīdzējuši sabiedrībā saglabāt priekšstatu par ētiskajām vērtībām un garīgās brīvības nepieciešamību” (Gūtmane 2024), jānonāk pie valodas pētījumiem dažādos

līmeņos: leksiskā, morfostilistiskā, fonotaktiskā, sintaktiskā, ritmiskā u. c. Šajā rakstā uzmanība pievērsta diviem pētījuma laukiem: 1) personvārdu izvēlei un derivācijai saistībā ar autora māksliniecisko nolūku un 2) biežāk izmantotajiem vārddarināšanas jeb derivatīvajiem paņēmieniem, lai raksturotu daiļdarba valodas morfostilistisko un leksikostilistisko aspektu.

Pētījuma teorētiskais pamatojums

Pētījuma teorētiskajam pamatojumam izmantotas galvenokārt divas pieejas – poetonīmijas un kongnitīvās onomastikas –, tās aptver daiļdarba skatījumu gan valodas, gan literatūras vienotībā.

Pirmā no tām saistās ar poetonīmiju, tas ir, poetonīmu jeb daiļdarba onīmu stilistisko potenciālu ne tikai konkrētajā darbā, bet valodas, literatūras, kultūras kopainā. Terminu *poetonīms* kā piemērotu šī jēdziena nosaukšanai ieteikusi raksta autore, pamatojot tā nepieciešamību onīmu sistēmas terminoloģijā (Helviga 2014; Helviga 2015; Helviga 2023), jo tas kalpo kā “virstermins tam plašajam onīmu kopumam, kas nāk no daiļliteratūras (personvārdi, vietvārdi, dzīvnieku vārdi u. c.)” (Helviga 2023: 76). Latvijā poetonīmu pētniecībai pievērsušies vien nedaudzi, bet Eiropas pieredzē ir vairāki pētījumi, kas balsta gan teorētisko, gan praktisko nozīmīgumu literatūrzinātnes aspektā pievērsties arī poetonīmijai (Kalninkin 1999; Kalinkin 2008; Kalinkin 2016; Maslova et al. 2018). Piemēram, pētnieku grupas rakstā “Par literāro īpašvārdu īpašībām” (*On the Properties of Literary proper Names*) uzsvērts, ka poetonīmi ir “universālas funkcionāli semantiskas vārdu zīmes, kas paredzētas atsevišķu mākslinieciskās realitātes objektu individualizēšanai un raksturošanai literāro tekstu telpā”, ka “onomastisko vienību semantiski stilistiskais potenciāls literārā tekstā ir milzīgs, padarot tās gan par nozīmīgu interpretācijas līdzekli, gan par nozīmīgu literārā teksta konstruktīvu elementu, kas iesaistīts teksta veidošanas un nozīmes veidošanas procesos”, ka “poetonīmi kļūst par būtisku teksta konstruēšanas līdzekli, kam piemīt liels funkcionālais potenciāls pragmatiski stilistisko un semantisko komponentu dēļ” (Maslova et al. 2018). Žanna Bormane, lietojot terminu *literārā onomastika*, apgalvo, ka tā parasti tiek saprasta kā “objektīvā subjektīvs atspoguļojums, kā autora “spēle” ar valodas onomastiskām normām”, tāpēc “īpašvārdi ir rakstnieka stila spilgtas īpatnības izpausme” (Bormane 2006: 11–12). Raksta autore, izvēloties poetonīmu *Antiņš* un apelatīvu *antiņš*, ar piemēriem parāda, kā poetonīma semantika, pārejot vispārlietojamās leksikas sugasvārdā, var kalpot speciālās leksikas vajadzībai, ar terminu *antiņš* apzīmējot konkrētu literāro tipu (Helviga 2023: 78). Diemžēl ne šī termina lietojums, ne arī šī mākslinieciskā instrumenta nozīmības pētījumi vēl nav plaši pamanāmi, tādēļ ikviens mēģinājums atklāt vismaz kādu poetonīmijas lappusi ir vērā ņemams. Šādu pētījuma virzienu iedvesmojis arī Anitas Rožkalnes raksts par personvārdu semantiku Gundegas Repšes prozā, kur autore

izmantojusi intertekstualitātes un kognitīvās semantikas pieeju (Rožkalne 2015).

Otrs teorētiskais aspekts, kas balsta šī pētījuma pieeju, ir saistīts ar kognitīvo onomastiku. Tajā ir apvienota onomastikas teorija un kognitīvās lingvistikas teorija. Onomastikā vienmēr aktuāla ir bijusi diskusija, vai onīmiem piemīt vai nepiemīt lingvistiskā jeb leksiskā nozīme (Balode, Bušs 2024). Raksta autore pievienojas Ojāra Buša un citu valodnieku viedoklim, kuri uzskata, ka onīmiem nav tikai lietošanas pragmatiskais aspekts, jo to semantisko struktūru veido ne tikai etimoloģiskā semantika, konotatīvā semantika, asociatīvā semantika, bet arī denotatīvā semantika jeb leksiskā nozīme, ar kuru saprotams “valodas lietotāju apziņā izveidojies priekšstats par īpašvārda jēdzienisko saturu” (Bušs 2006: 31). Tas lielā mērā saistāms ar onomastikā pastāvošo “iemiesoto” jeb uz konkrētu reālu vai iedomātu objektu attiecināto īpašvārdu un “neiemiesoto” īpašvārdu līdzāspastāvēšanu arī tādā gadījumā, ja īpašvārda leksiskā nozīme ir zināma tikai nelielam valodas lietotāju lokam (Balode, Bušs 2024). Savukārt no kognitīvās lingvistikas uz šo pētījumu visspilgtāk rezonē atziņa, ka spēja lietot un saprast valodu ir daudzu kognitīvu procesu mijiedarbība, ka valodas lietošana nav atdalāma no citām kognitīvajām spējām – uztveres, atmiņas, domāšanas utt. (Apse 2024) Tādējādi valodas pētījumos, it īpaši daiļdarba valodas pētījumos, uzmanības lokā nonāk polisēmijas, metaforas un metonīmijas jautājumi, kas skar arī psiholingvistikas un neirolingvistikas jomas. Apvienojot interesējošos aspektus gan no onomastikas semantikas, gan no kognitīvās lingvistikas, šajā rakstā mēģināts analizēt īpašvārdu funkcionēšanu literāra darba lasītāja apziņā.

Latviešu valodas vārddarināšanas jautājumi interpretēti atbilstoši “Latviešu valodas gramatikai” (Vulāne 2013). Turklāt autorei jau ir pieredze analizēt derivatīvos un stilistiskos aspektus Māras Zālītes prozā (Helviga 2024; Helviga 2025).

Bela spēles un manipulācijas ar vārdiem

Runājot par personvārdu izvēli Bela romānistikā, jāsāk ar mazu atkāpi par autora paša vārda izvēli. Kā zināms, viņš līdz 1971. gadam dzīvoja ar vecāku doto vārdu Jānis Cīrulis (Rožkalne 1992: 41), bet *Alberts Bels* bija viņa pseidonīms rakstniecībā. Pastāv dažādi stāsti par tā izvēli. Vienu no tiem aprakstījis Zigmunds Skujiņš grāmatā “Paralēlās biogrāfijas” (2005). Stājoties Rakstnieku savienībā, “kāds no valdes locekļiem jautāja, vai, izraugoties pseidonīmu “Bels”, viņam nav bail atrasties slavenā vācu rakstnieka, Nobela prēmijas laureāta Heinriha Bella ēnā. Alberts atbildēja: “To, kurš kura ēnā atradīsies, vēl nevar zināt.”” (Skujiņš 2005: 297)

Autors pats vairākkārt komentējis un skaidrojis, kāpēc izvēle bijusi šāda. Vienā no variantiem minēts, ka tam ir sakars ar vārdu “vāvere” krievu valodā (*belka*). Taču visaprātīgākais un visspilgtākais ir viņa skaidrojums 1988. gada intervijā žurnālam *Skola un Ģimene*: “Pie manis nokļuvušas dažādas leģendas

par mana rakstnieka vārda izvēli, tagad palaidīšu pats vienu. Kopā saliekot nākamā teikuma sākuma burtus, jūs izlasīsiet: Baigi Ellīgs Latviešu Stāstnieks. Bels.” (Kalniņš 1988: 25) Tātad tas ir akrostihs no pašraksturojumam izvēlētiem četriem vārdiem:

BAIGI
ELLĪGS
LATVIEŠU
STĀSTNIEKS

Autora vārda un uzvārda maiņai noteicošais faktors ir notikumi ar nepublicēto un nomelnoto romānu “Bezmiēgs”, kas uzrakstīts 1967. gadā, bet 1971. gadā no 10. marta līdz 15. aprīlim tika veikta ekspertīze, kuras atzinumā teikts, ka “romāns “Bezmiēgs” pārnestā un tiešā nozīmē izskan kā pretpadomju darbs, kur var saklausīt aicinājumu cīnīties pret padomju varu” (Ekspertu komisijas atzinums [1971] 2003: 18). Pilns ekspertu komisijas atzinuma teksts publicēts romāna “Bezmiēgs” 2003. gada (un vēlāk arī 2023. gada) izdevumā (Bels 2003: 11–18; Bels 2023: 14–22). Atzinumā uzsvērts romāna mākslinieciskais *nevērtīgums*: “Romānam “Bezmiēgs”, ja arī neievērotu tā pretpadomju noskaņojumu un nostādni, nav nekādas mākslas vērtības. Tas patiesībā nav romāns, bet padomju varai naidīgs pamflets.” (Ekspertu komisijas atzinums [1971] 2003: 11–12) Jau 1970. gada rudenī autors piedzīvo iebiedēšanas, provokācijas, pratināšanas, jo “vismaz divpadsmit teksta epizodes [tiek uzrādītas] kā pretvalstiskas”, tā Bels raksta ievadvārdos romāna 2003. gada izdevumam (Bels 2003: 9). Un tikai pēc ekspertu komisijas atzinuma autors, uzaicināts uz prokuratūru, uzzina, ka ir bijusi ierosināta krimināllieta pret romānu, bet tagad tā tiek atcelta. Par patiesajiem atcelšanas iemesliem neviens tā arī neuzzina, bet autors domā, ka izdevīgāk bijis noklusēt, jo “tiesā var izcelties nepatīkamas debates par staļinistu noziegumiem un Maskavā nolems, ka republikas pirmās personas netiek galā ar pārvaldi”, vai arī sapratīs, ka “tas nemaz nav pretpadomju romāns, bet kļiedziens pēc brīvības un tiesiskuma” (Bels 2003: 8). Tādējādi atklāti un oficiāli romāns nekad nav bijis aizliegts, bet autors piedzīvojis iebiedēšanu ar draudiem dzīvībai, ja viņš mēģinās šo romānu publiskot. Šos un vēl citus faktus, kas saistīti ar romāna “Bezmiēgs” noklusēšanu, Bels apraksta 2003. gada izdevuma priekšvārdā “Notikumu secība” (Bels 2003: 5–9), tad arī pirmo reizi romāns publicēts savā sākotnējā variantā.

Bela kolēģis un draugs Skujiņš šo viņa uzdrošināšanos cerēt uz vārda brīvību apraksta šādi: “Bels ienāca literatūrā, kad staļiniskais slogs bija noņemts, bet brežņeviskais vēl nebija uzlikts. Nosacītas brīvības eiforijā viņš varēja nospriest, ka slogi vispār nekad nav pastāvējuši un ka priekšgājēji vienkārši ir auni, kas aiz savas muļķības mīņājušies izdomātas sienas priekšā.” (Skujiņš 2005: 298) Šis sitiens pa vārda brīvības tēlu stipri ievainoja autoru, viņš, kā atzinis, visu mūžu baidījies no “nekontrolējamās varas pārstāvjiem”

(Kalniņš 1988: 25). Bels pirmais Padomju Latvijā runājis, ka nepieciešams atcelt cenzūru un tās vietā sākt pētīt sabiedrisko domu, par to saņemot asu kritiku 1969. gadā (Čaklais 2000; Apine 2000). Un kā reakcija uz jau minētajiem 1970. un 1971. gada notikumiem nāk autora izvēle savu rakstnieka vārdu pieņemt par savu personvārdu: “Bija cilvēki, kuri cerēja, ka rakstnieks Alberts Bels pazudīs tāpat, kā radies. [...] Nokļuvis krustugunīs, es negribēju atkāpties. Pret “Bezmiegu” bija ierosināta krimināllieta. Man vajadzēja kaut kā apliecināt savu pozīciju. Es to izdarīju, noenkurojoties pie sava rakstnieka vārda, tā pateikdams, ka neatsakos ne no viena uzrakstītā darba.” (Kalniņš 1988: 25)

Ar šo neparasto personvārda stāstu cieši savijas arī romāna “Bezmiegs” zīmīga tēla vārda izvēle un maiņa. Lai gan iepriekš citēts autora izteikums, kurā viņš apgalvo, ka neatsakās ne no viena uzrakstītā vārda, turpmākais apliecina, ka viena konkrēta personvārda nomaina tomēr ir notikusi, jo tieši tā pavērusi iespēju romāna publicēšanai padomju gadu beigu posmā (1987. gadā). Tas ir Jaunika tēls, kas ticis pārsaukts par Rumpēmaķi. Jauniks ir epizodisks tēls romāna sākumā – noslēpumains pensionārs, kas dzīvo Mežaparkā aiz augsta žoga. Viņa tēla ieskicējums ir paskops, bet pietiekami spilgts, lai veidotos neapstrīdama asociācija ar čekistu Alfonu Noviku². Uz to norāda ne tikai tēla personvārds (*Jaun-iks* < *Nov-iks*), bet arī kontekstuālas detaļas – satraukums, nežēlīgums un naidis, dzeloņstieples un aizslēgti vārti, sešgalvainā pletne un lielais suns vārdā Koba, kas nepastarpināti norāda uz saistību ar Staļina režīmu:

Jaunika pagalmā [...] nevarēja paslēpties. Pirmkārt tāpēc, ka pagalmu apjoza augsta dēļu sēta, divarpus metrus virs zemes tai apkārt jozās dzeloņstieples divkārsā rindā kā durstīgu ezīšu sargbataljons. Vārtiņi bija cieši aizslēgti, un sētā gulēja baismīgais dogs Koba. Nikns un nevaldāms briesmonis. Jauniks bija dīvains un noslēpumains tips, es nezināju, no kurienes viņš ieradies, no kādas puses atbraucis, ar ko nodarbojies. [...] ieraugot viņu pirmo reizi, man dvēselē nogūlās neizprotams satraukums, it kā es būtu sastapis cilvēku, kas glabā sevī lielu noslēpumu. (Bels 2003: 20)

Gatavodams romānu izdošanai pēc tā divdesmit gadu atrašanās plauktā, autors Jaunika vārdu nomainījis ar Rumpēmaķa vārdu. Tas kā onīms veidots daudz ietilpīgāks, turklāt izdveš nepatīkamu auru jau ar savu fonētisko skanējumu vien. Lingvistiski to var skatīt kā salikteni, kura pirmajā saknē *rump-* ietverta semantika no vārda *rumpis* ‘ķermenis bez galvas un ekstremitātēm’, vai arī no apvidvārda *rumpēt* ‘sadzīt’, bet otrajā saknē *-maķis* var saskatīt līdzību ar apvidvārdu, kura nozīme saistās ar gulšņāšanu, kaut gan nevar noliegt fonētiskā skanējuma līdzību ar barbarismu *maķ* resp. *matj*, ko slengā lieto kā lamuvārdu. Var izteikt minējumu, ka personvārdā ir izcelts šī tēla eksistences bezjēdzīgums – fiziskā miesiskuma klātbūtne, bet dvēseles un

² Alfons Noviks (1908–1996) – čekists, Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas vadītājs (1940–1953). 1995. gadā notiesāts par genocīdu un noziegumiem pret cilvēci.

garīguma nepilnība, līdz ar to arī noslēpumainības aprises iegūst baisu un biedējošu spektru: “Par Rumpēmaķi neviens neko prātīgu nezināja. [..] Runāja, ka viņam esot slimas aknas, drūma pagātne, bezcerīga nākotne [..].” (Bels 1987c: 298) Kā norādījusi Ūdre, autors šo vārdu maiņu paveicis, “lai noņemtu tiešu asociāciju ar prototipa uzvārdu” (Lūse, Ūdre 2010: 183), un tikai 2003. gada (arī 2023. gada) izdevumā šis tēls atkal dēvēts par Jauniku, kas ir daudz tiešāka norāde uz prototipu Noviku. Šis, protams, ir īpašs gadījums gan ar tēlu un tā vārda izvēli, gan arī ar romānu kopumā, bet meklējumi ļauj atklāt vēl citus ar onīmiem saistītus noslēpumus.

Viena no neparastākajām atklāsmēm saistīta ar jau minētā romāna “Bezmiegs” galveno varoni Eduardu Dārziņu (sauktu par Eidi) un romāna “Būris” galveno varoni Edmundu Bēzru (sauktu par Edi). Abu šo tēlu vārdu izvēles līdzība ir acīmredzama. Uz to norādījusi arī Rožkalne, apgalvojot, ka tādējādi tiek rādītas “viena rakstura divas izpausmes” (Rožkalne 1994: 13). Saistību abu tēlu veidojumā meklējusi arī Ūdre: “Kopīgais Bēzram un Dārziņam ir inertība pret visu, izņemot darbu.” (Lūse, Ūdre 2010: 187) Uz ļoti tiešu saistību starp abiem romāniem un arī abiem varoņiem norādījis pats autors: “Man bija aizliegts “Bezmiegs”, un tad es uzrakstīju romānu “Būris”. Tā uzrakstīšanā “Bezmiega” aizliegšana spēlēja lielu lomu. [..] divus romānus uz reizi aizliegt, tas būtu drusku par traku. “Būri” atļāva publicēt tāpēc, ka tur ir tāds smalks māksliniecisks tēls, un ar māksliniecisķu tēlu cenzūra netiek tik viegli galā.” (Spilners 1989) Daudzus gadus vēlāk Bels salīdzinoši saka, ka “Bezmiegs” tika uztverts kā pretvalstisks darbs, kaut gan tāds tas nebija iecerēts, savukārt, “Būris” tiešām ir pilnīgi pretvalstisks, bet ar īpašo tēlu sistēmu ir izdevies panākt tādu māksliniecisķu efektu, ka “ierēdniecība nevarēja atrast savu spēku pielietojumu”. (Zole 2005) Jāatzīst, ka, rakstot “Būri” un iedodot varonim līdzīgu vārdu kā “Bezmiegā”, autors nevarēja nojaust, ka pēc gadiem divdesmit lasītājam būs pieejams arī aizliegtais romāns. Savukārt paņēmienu sasiet vairākus romānus, izmantojot vienu centrālo tēlu (konkrēti – Aleksi Mūrlauku), autors izmantojis savas daiļrades pēdējā posma romānos “Latviešu labirints”, “Uguns atspīdumi uz olu čaumalām” un “Vientulība masu sarīkojumos”.

Asociāciju veidošana ir viens no kognitīvās onomastikas izpētes impulsiem. Ja vien lasītājs ļauj, tie uzvedina uz pārsteidzošām atklāsmēm un minējumiem, piemēram, Gremela tēls no “Melnās zīmes” vedina domāt par Paulu Jozefu Gebelsu (1897–1945), Trešā reiha propagandas ministru, antisemītu un Fīreram līdz galam uzticīgo pakalpiņu, vai arī par Heinrihu Luitpoldu Himleru (1900–1945), Trešā reiha reihsfīreru, tie abi sabiedrības apziņā palikuši kā ļaunuma iemiesojums. Bet literatūrvēsture glabā ziņas, ka “Gremela prototips ir bijis savulaik augsta ranga PSRS Valsts Drošības Komitejas (čekas) priekšnieks”. (Lūse, Ūdre 2010: 102) Latviešu valodā vārda *gremst* (arī *gremzt*) nozīme saistāma ar mīcīšanu, ilgstoši iedarbojoties, radot fizioloģiskas un psiholoģiskas mokas, arī uzmākšanos un uzplīšanos. Turklāt

arī šeit jānorāda uz Gremela vārda līdzību ar Gregusa vārdu (no “Saucēja balss”), kas ir vēsturiska persona, Rīgas kriminālpolicijas priekšnieks, kas izrēķinājās ar 1905. gada nemierniekiem.³ Bet, iespējams, asociāciju veidošana uz fonētiskas līdzības pamata šeit lasītāja uztveri maldina, jo trūkst faktoloģiska pamata par šādu autora nolūku.

Bela romānistikā personvārdu izvēle gandrīz nekad neizskatās nejauša, tā piesaista uzmanību morfostilistikas, leksikostilistikas, kognitīvās onomastikas un vēl citos lingvistiskos aspektos, kas palīdz atklāt vārda māksliniecisكو spēku.

Bela vārddarināšanas un vārdu izvēles meistarība

Pirms skatīt konkrētus piemērus onomastiskajā leksikā, ir vērts pakavēties pie Bela meistarības vārddarināšanā vispārīgi. Ekscerpētais materiāls rāda vairākus simtus piemēru, no kuriem daudzus varētu dēvēt par okazionālismiem⁴, jo tie darināti konkrētā mākslas darba kontekstā konkrētas māksliniecisكو vajadzības/nolūka dēļ. Izmantoti tiek visdažādākie vārddarināšanas paņēmieni, piemēram, morfoloģiskais (prefiksācija, sufiksācija, fleksācija u. c.), sintaktiski morfoloģiskais (salikteņatvasinājumi), sintaktiskais (salikteņi, saplūdeņi, strupinājumi), semantiskais (onimizācija, deonimizācija, apelatīvācija). (Vulāne 2013: 200–207)

Vislielāko lasītāja uzmanību saista dažādie salikteņi (arī salikteņatvasinājumi). Vienu daļu no Bela salikteņiem var uztvert kā valodas ekonomiju, jo saliktenis “ļauj īsāk, precīzāk, kompaktāk izteikt domu” (Vulāne 2013: 250). Tādi piemēri kā *laiksaite*, *divcilvēki*, *skaistacis*, *cilvēkkoks*, *matzīmulis*, *rēģglezna*, *laupītājlikumi*, *dūmdiedziņš*, *mijmirklis*, *pirmklēpis*, *cilvēklamatas*, *šķērsāmsoloņtāji*, *tēraudblīvums*, *graustmāja*, *sejskati*, *garāmskrējiens*, *vadītājpaaudze* būtu jāanalizē padziļināti, pētot, vai saliktenī apvienotie vārdi veido kādu jaunu semantisku pazīmi atšķirībā no vārdu lietojuma vārdkopā vai vārdrindā, bet uzmanības piesaiste tiek panākta ar koppraktījumu. Spilgtāk salikteņa semantikas atšķirīgo raksturu iezīmē, ja pirmajā komponentā izmantots īpašības vārds, piemēram, *jaunmirējs*, *zīlūsains*, *mīlzirdziņš*, *lielsniega*, *sīkvalodas*, *drūmdzīve*, *saltrokas*, *veczelts*, *labmeitiņa*, kā arī otrajā komponentā izmantotā darbības vārda divdabja forma, piemēram, *vieglspieķotie*, *baltizbolītas*, *svētbruņotais*, *sarkanžvadzošās*. Valodā nereti funkcionē tādi derivatīvie modeļi, kuru pirmais komponents tiek izmantots daudzu salikteņu motivācijai, arī Belam tādi ir, piemēram, ar vārdu

³ Ivans Greguss (1875–1918) – Rīgas policijas kriminālās nodaļas jeb slepenpolicijas priekšnieks. Viņa vārds bieži ticis minēts 1905. gada revolūcijas dalībnieku atmiņās saistībā ar visai nežēlīgām nopratināšanas metodēm.

⁴ Ne visi šeit minētie piemēri ir saucami par okazionālismiem, jo tādā gadījumā to pirmreizīgais lietojums būtu jāpierāda, taču tāds nav šī pētījuma uzdevums. Tātad ne vienmēr šeit vietā būtu runāt par vārddarināšanas procesu, bet jebkurā gadījumā tā ir autora izvēle atrast un lietot morfostilistiski interesantus vārdus, daudzos gadījumos – tos pašam arī darināt.

uguns- pirmajā komponentā: *ugunssargs, ugunsmēnesis, ugunsvalnis, ugunssienu, ugunsbērniņš, ugunsdusmas*. Šie pēdējie piemēri ņemti no romāna “Saknes”, kas atklāj galvenā varoņa Liepsarga “dzīves un esības telpu – mežu un rūpes par to” (Lūse, Ūdre 2010: 215).

Vēl viena zīmīga salikteņu grupa veidojas no tiem vārdiem, kam ir izteikts viena komponenta nozīmes pārnesums jeb lietojums metaforiskā nozīmē. Lielākoties tie ir poētisko stilu veidojoši elementi, piemēram, *smaržzāles, mākoņņēģelis, bagātzaļi, lūšactiņas, biezsmaržīga, tumšdrūma, dvēseļezeri, sniegkrējums, samtpūkains, zvērētgrība, pasaulsvainas, robeželkonis, dziļsaldnis, dzejbērnišķība, ērkšķvainags*. Bet spilgtāk uz lasītāju iedarbojas, ja šādi darinājumi skaidri pauž ironiskā stila klātbūtni, piemēram, *vēderpuncītis, biezausis, plānmatīte, kleperstaļļi, putrasprāts, kankarbikse, slunķadesa, krāsmeitenes, aviopletīzeris, raibvalsts, bairīšstreblis, supermuzejisks, ķeizarkārtīgs, datorcivilizācija, klaidoņdāmas, muskuļvīri, milzozauris, padomjticīgie, lielpadomju, padomjlikumīgi, pistoļvīri, biedrkungi*. Šie piemēri galvenokārt ņemti no otrā posma beigu un trešā posma darbiem (“Cilvēki laivās”, “Melnā zīme” u. c.), kas radušies uz atklātības laikmeta sliedņu rakstnieka spēku pilnbriedā un vajadzībā rakstīt daudzslāņaini un veselumā.

Šādi piemēru uzskaitījumi, protams, dod iespēju parādīt neparastās leksikas daudzumu un dažādību, bet, tikai skatot kontekstuāli, atklājas katra šāda vārda lietojuma argumentācija. Bela romāni tiek saukti par konceptuālisma romāniem, par īsromāniem, kas savas koncentrētības, saspīestības, asociatīvās ietilpības dēļ nereti tuvinās dzejas valodas piesātinātībai. Izvēlētie fragmenti ņemti no pirmā posma darbiem “Izmeklētājs” un “Saucēja balss”, ko literatūrzinātnieki raksturojuši kā metaforiskus, pašatklāsmes un modernisma elementu caurstrāvētus darbus. Šādā mikrokontekstualitātē parādās attaisnojums ikvienam saliktenim kā piemērotāko vārdu izvēles rezultātam, piemēram, *pelēkāms miltputekļu sejas, iekaisušās miglacis, draugpaziņas, paziņdraugi, pusprasītāji un pusņaudētāji*:

[..] *darbinieki kustējās nevaļīgi – pelēkāms miltputekļu sejām, iekaisušām miglacīm, nemitīgi kaut ko stiepdami, neddami, celdami, veldami.* (Bels 1973: 37)

Ar Krīzentālu es tikos samērā reti, mēs skaitījāmies it kā draugi, it kā paziņas vai, pareizāk sakot, draugpaziņas, paziņdraugi. (Bels 1967: 57)

[..] *vienā pusē atrodas tie, kam piederēs viss, kas meklē dzīves jēgu labi aizvadītā dzīvē, dīki filozofē pēc diendusas, atrod gudrības akmeni jauki pavadītā vakarā pie kaviāra un šampanieša, bet otrā pusē tie, kam nekā nav, kas meklē dzīves jēgu darbā un gaida to brīdi, kad arī viņiem visa būs gana, [...] un vēl trešie – pusizglītotie, puskoka lēcēji, pusdarītāji, pusvarētāji, pusgaidītāji, pusprasītāji, pusņēmēji, pusņaudētāji, pussolītāji, puszinātāji.* (Bels 1973: 90)

Kā neparasts salikteņu tips latviešu valodā, kas vēl nav ļoti plaši aprakstīts, bet ir lingvistiski efektīvs un uz uztvērēju iedarbīgs, ir sapūdenis (Vulāne 2013: 203). Saplūdenī kā kopulatīvi darinātā saliktenī abi komponenti sniedz vienlīdz svarīgu semantisko vēstījumu. Bela daiļrades valodu analizējot, šim vārddarināšanas paveidam ir jāpievērš uzmanība kaut vai dažu semantiski ietilpīgu un stilistiski asprātīgu piemēru dēļ. Tie atrodami trešā posma romānos “Saulē mērktie” un “Melnā zīme”, kuros tiešums un atklātība mijas ar ietilpīgumu un aforistiskumu. Pirmais fragments no romāna “Saulē mērktie” atklāj saplūdeņa *eņģerālis* (*eņģ-* + *-erālis*) kontekstuālo lietojumu. Tā motivētālvārdi ir *eņģelis* ‘pārdabiska būtne, dieva sūtnis’ un *ģenerālis* ‘augstākā militārā pakāpe, komandieris’. Tā Bels nodēvē divus pasaules “varenos”, kurus viņu draņķības dēļ nepieņem ne debesīs, ne ellē, taču viņi “spēlē kārtis uz karu iznākumiem un tautu likteņiem” (Lūse, Ūdre 2010: 272):

No drošiem avotiem ir zināms, ka jau ilgāku laiku pa mūsu Galaktiku klīda divi vīri, iekārtojušies darbā eņģeļu amatos. [..]

- Jūsu uzdevums ir taisīt karus, karus un atkal karus! [..]

Kopš tā laika varoņi klejoja pa Piena ceļu. Viņiem bija piešķirts eņģerāļu tituls. (Bels 1995: 97)

Otrs fragments ir no romāna “Melnā zīme”, tajā autors, darinādams okazionālistu *kremļurģs* (*kremļ-* + *-urģs*), kas ir saplūdenis no vārdiem *kremļis* (ģenitīvs *kremļa*) ‘padomju valdības ideoloģijas mītne’ un *ķirurgs* ‘ārsts, kas operē’, rada tēlu, kurā koncentrēts viss vardarbīgais spēks, kam padomju režīmā ir dota neierobežota vara pār cilvēka ķermeni, prātu, gribu. Kā norādījusi Ūdre, *kremļurģs* veic ne tikai “smadzeņu atmiņas kambaru atvēršanu un inventarizāciju”, bet arī izlemj, ko darīt ar “iekaroto tautu apziņu” (Lūse, Ūdre 2010: 277–278). Un konteksts rāda, ka ne jau mediķis ir tas, kurš izlemj – dzīvot vai nē, bet ideologs, izmantojot savu neierobežoto ietekmi, izrīkojas ar domāšanu, to vardarbīgi pakļaujot:

Trīskāršajā narkozē apstulbušais lielpadomju pauris ir atvērts, kremļurģs rakājas pa smadzenēm, iztīrīdams pretpadomju domas, idejas un sapņus, sterilizēdams, kastrēdams, apklusinādams, neko neatstādams, nodrošinādams, robotizēdams, kvalitātes tukšuma zīmi veidodams. (Bels 1996: 10)

Uzkrātais materiāls pētījuma procesā liek pakavēties arī pie citiem vārddarināšanas paņēmieniem. Lietvārdu sakarā tā galvenokārt ir prefiksācija un sufiksācija jeb atvasināšana ar piedēkli un/vai piedēkli. Prefiksācijā Belam iecienīts ir piedēklis *ne-* (*nekarjera*, *nemantas*, *nebūtne*, *nedziesma*, *nedaile*), bet sufiksācijā izmantotie piedēkļi ir visdažādākie, piemēram, *-īb-* (*pūslība*, *galība*), *-ekl-* (*lameklis*, *skalpeklis*), *-on-* (*pelnoņi*, *slimonis*), *-šan-* (*sasviestošana*, *žokļošānās*) un vēl citi (*tējietis*, *talonija*, *pūlizācija*, *šmaucībnieks*). Spilgti piemēri ir darbības vārdiem, kas lielākoties varētu būt okazionāli darinājumi un šeit tiek minēti tādā formā kā tekstā, piemēram,

nikotinizēts, elkoņojas, baltumo, vavošs, pietabletojušies, skeletoties, apmaigojis, apmakot, ievūkstas, dējināt, klaipojās, izcūskojas.

Reizēm lasītājam rodas izjūta, ka autors derivatīvajā procesā ļaujas trauksmainai plūsmai un nevar sevi apturēt, izgaršodams valodas dotās iespējas un spēles prieku. Piemēriem izvēlēti divi fragmenti no pēdējā posma romāna “Uguns atspīdumi uz olu čaumalām”, kur līdzās vārdiem *atutošana* un *atblusošana* parādās arī tādi vārdi kā *atmušošana* un *atdubļošana*:

Jāiziet atutošana, atblusošana, atērcošana, atmušošana, attīrīšana un atdubļošana. (Bels 2000: 77)

Aleksi atutoja, atblusoja, atērchoja, atcērmoja, atmušoja, atodoja, atlapseņoja, atbišoja un apģērba humānās palīdzības, tautā sauktas par humpalu, jaukajās un mākslinieciski apvalkātajās drēbēs. (Bels 2000: 84)

Neapšaubāmi, ka daudzi šādi okazionāli derivāti it īpaši pēdējā posma darbos tiek radīti un izmantoti ironijas un zobgalīgas pašironijas, pat sarkasma radīšanai:

*Vai ir tāda zinātne – garderoboloģija?
Es satiekos ar garderoboloģijas zinātņu doktoriem!
Pats tieku par tādu padarīts. (Bels 2000: 147)*

Latvietis rādīja, stāstīja, mācīja un pierādīja, ka latviešu valodā franči jādēvē par francūžiem.

Un francietes par francūzietēm.

To panācis, latvietis liksmo ziņu pavēstīja krievūžiem, vācūžiem, itālūžiem un anglūžiem.

Pats gan viņš nepārdēvējās par latvūzi! (Bels 2005: 126)

Īpašu apbrīnu raisa tie gadījumi, kad Bela valoda veido tādu koncentrātu, kurā ar elegantu derivatīvu pieskārienu (*dziesma – dzisma – izdzisma*) izdodas izstāstīt veselu stāstu dažos teikumos:

Ko, piemēram, nozīmē Mežgailis? Otrs vārds šim cilvēkam – Lapsa? Gailis un lapsa, vai var būt dīvaināka pretišķība vienā cilvēkā? [...] dziedāja smalkā, trīcošā falsetā dziesmu – Mežgaiļa dziesmu, ogu knābātāja dziesmu, dzismu, izdzismu. (Bels 1973: 89)

Izvēloties trāpīgu salikteni personvārda funkcijā, tajā var ietvert abu komponentu semantiku, veidojot piesātinātāku vārda leksisko ietilpīgumu, kā tas redzams iepriekšējā piemērā (*Mežgailis*). Šādu determinatīvu salikteņu (arī salikteņatvasinājumu) izmantojums, kur pirmais komponents paskaidro tuvāk otrajā komponentā izteikto leksisko nozīmi, Belam ir iecienīts paņēmiens, piemēram, romānā “Saucēja balss”, kur autors “radoši izmanto apziņas plūsmas tehnoloģiju”, veido uzbūvi “vairāklīmeņu laika un telpas struktūrā”, “raksta starp rindiņām” (Ulberte 2004), bez jau minētā Mežgaiļa, tēli nosaukti tādos vārdos kā *Spicausis, Zilbiksis, Lielvēršītis, Ozolbauds*. Arī citos romānos šādu

risinājumu ir daudz, piemēram, *Sauslapis, Veckoks, Lielbergs, Lielpēteris, Kokzars, Bužaruncis, Liepsargs, Bukubende, Mūrlauks*. Pēdējie trīs no minētajiem piemēriem ir aplūkoti tuvāk kā īpaši semantiski ietilpīgi onīmi.

Šis kopieskats Bela vārddarināšanas un vārdu izvēles meistarībā ir nepieciešams un noderīgs priekšdarbs, lai analizētu romānos sastopamos personvārdus kognitīvās onomastikas aspektā. Tuvākai aplūkošanai tiek izvēlēti divi gadījumi, pirmkārt, tēlu pretmets Liepsargs un Bukubende no romāna “Saknes” un, otrkārt, Mūrlauka tēls no Bela pēdējā daiļrades posma triloģijas.

Liepsargs un Bukubende kā pretmeti romānā “Saknes”

Romāns “Saknes” ne tikai ar savu simbolisko nosaukumu vien, bet arī ar galveno varoni Liepsargu latviešu literatūrā 80. gadu sākumā izvērš māju, sakņu, dzimtas, vēstures tēmu, kur idejiskā tvēruma pamatā ir dabas izpratne un kalpošana tai. Iepriekš Bela tēlotajiem “pilsētas inteligēntiem vai pseidointeligēntiem” (Lūse, Ūdre 2010: 217) pretī nostājas pavisam jauna tipa varonis –, kā raksta Ūdre, “smadzenes kā enciklopēdija, ķermenis – pilns spēka, veiklības un gandrīz fantastiskas izturības. Būtībā šīs iezīmes ir tikpat lielā mērā tipoloģiska rakstura kvalitātes kā Lāčplēsim viņa spēks.” (Lūse, Ūdre 2010: 217) Šim spēkam autors dod vārdu Jānis Liepsargs. Onomastiskā aspektā būtu analizējams arī priekšvārds Jānis, kas latviešu kultūrā pastāv ar daudzslāņainu asociatīvu ietilpību un ir ne tikai plaši izmantots poetonīms, bet arī visizplatītākais vārds latviešu vīriešiem, tādējādi ļaujot daudziem lasītājiem asociēties ar to. Bet romāna kontekstā sevišķi spilgtu iespaidu tēla veidojumā un uztverē dod uzvārds Liepsargs. Lingvistiski tas ir saliktenis, kurā starp komponentiem pastāv pakārtojuma attiecības. Katrs no motivētājevārdiem (*liepa + sargs*) ir ar dziļi simbolisku nozīmi, bet saliktenī iegūst metaforisku un pat idejisku jēgu. Liepas tēls saistās ne tikai ar konkrēta koka nosaukumu Latvijas florā, bet arī ar zināmu izpratni par skaisto, trauslo, sargājamo un, protams, sievišķā simbolu latviešu dzīvesziņā, tādējādi norādot uz dzimtu, pavardu, saknēm un arī pēctecību. Turklāt koks ir simbols vertikālei, kas dzer zemes spēku un tiecas pret debesīm. Savukārt sarga tēls ietver semantiku par novērošanu, uzmanīšanu, pasaudzēšanu, eksistences nodrošināšanu, pasargāšanu, aizsargāšanu, kā arī patvērumu un aktīvu rīcību. Tādējādi apvienojumā abi šie vārdi jēdzieniski spēcīgi pauž tēla būtību – ne vien profesionālo un pienākuma darbu, sargājot mežu, bet arī pamatvērtības, uz kurām balstās viņa dzīve:

Slaidi piegriezot mašīnīti garāžai, Liepsargs juta pazīstamu mieru un siltumu ielīstam locekļos.

Māja – “Saknes”.

Nē, tas nebija tikai māju vārds vien. Viņš ir mājās! Te mīt Alvīne, Jānis un Ieva, bet te mīt arī Latvija, Daba un Pasaule. Dzīve ir brīnišķīga. Viņš ir stiprs un jauns, un viņš strādā! (Bels 1982: 293)

Ūdre, analizējot Bela romānu varoņus sava laikmeta kontekstā, par Liepsargu raksta: “Varoni – cilvēku savā laikmetā romānā “Saknes” kritika pieņēma uzreiz un ar nešaubīgu atzinību, jo viņš bija rīcības cilvēks, gan visai stagnējošā laikmetā, toties princips un simbols.” (Lūse, Ūdre 2010:162)

Ļoti pārdomāts šķiet autora nolūks pretmetā Liepsargam rādīt Bukubendi – viņa idejisko pretinieku, malumednieku un visu veidu pakalpiņu, kas veic netīros darbus. Autors it kā pats brīnās par šāda tēla parādīšanos, tādējādi uzsverot viņa neiederīgumu Liepsarga vērtību pasaulē:

Juris Bukubende? Kas tas tāds? To te neviens nepazīna. Vai vispār cilvēkam var būt tāds uzvārds? (Bels 1982: 52)

Bukubendes īstais vārds ir Juris Lejiņš, bet tas romānā gandrīz nemaz netiek lietots. Iesauka ir veidota kā saliktenis (līdzīgi Liepsarga vārdam) no diviem komponentiem (*buks + bende*). Pirmais motivētā vārds *buks* apzīmē ne tikai Latvijas mežiem ļoti raksturīgu, bieži sastopamu un arī medijamu dzīvnieku, bet metaforiski vedina domāt par stūrgalvīgu, spītīgu, nepakļāvīgu cilvēka raksturu. Symbolismā buka, resp., kazas tēls iemieso dēmoniskus, arī nelikumīgus spēkus. Apvidvārds *buks* nozīmē arī sitienu ar dūri – dunku. Savukārt otrais komponents *bende*, šķiet tik viennozīmīgs, ka nemaz neprasa papildu paskaidrojumus, tas ir – nogalinātājs, sodītājs, sāpju un ciešanu izraisītājs, nežēlīgs mocītājs, citu lēmumu izpildītājs, romānā – arī neierobežotas patvaļas iemiesojums.

Veidojot šo abu personvārdu sastatījumu vairākās pozīcijās, iezīmējas daudz plašāks apstākļu komplekss, kas izmaina vidi un cilvēka uzvedību tajā. Liepsarga vārds saistās ar floru, turpretī Bukubendes – ar faunu. Liepsarga onomastiskajā tvērumā vispārinātās īpašības – trauslums, maigums, skaistums – kontrastē ar Bukubendes vārdā neslēpti rādīto komplektu – spēks, sāpes, ciešanas. Idejiskajā līmenī viens tēls pauž vēstījumu par sargāšanu un pasaudzēšanu, bet otrs – par iznīcināšanu un nogalināšanu. Rezultātā lasītāja kognitīvo spēju līmenī – uztveres, atmiņas, domāšanas un daiļdarba mākslas ietekmes – radītā līdzpārdzīvojuma ideja rāda atšķirīgu pasaules tvērumu: no vienas puses, pēctecība un ilglaicīgums, no otras puses, īslaicīgums un neturpināšanās. Šī konkrētā tēlu pāra skatījums kognitīvās onomastikas aspektā vedina domāt par Liepsargu un Bukubendi ne tikai tēlu un raksturu kontekstā, bet arī tipoloģiski. “Tipiskajā raksturā ietvertā socialitāte var būt ļoti atšķirīga” (Tabūns 1978: 23), un šajā gadījumā sargājošais Liepsargs un iznīcinošais Bukubende veido savdabīgu tipu pāri, ko paspilgtina izvēlētie īpašvārdi. Tīrā un godīgā spēka fiziskā bojāeja neierobežotas patvaļas priekšā tipoloģiski skatāma kā pilsoniski atbildīgā ideāla nevienlīdzīgā cīņa ar visatļautības neierobežoto patvaļu. Zanda Gūtmane raksta, ka šis romāns izskanēja “ar izmisīgu aicinājumu atgriezties pie apdraudētajām pamatvērtībām un tikumiem, vēsturiskās atmiņas un etniskajām saknēm” (Gūtmane 2024). Iespējams, 21. gadsimta kontekstā šis darbs būtu analizējams ne tikai

pilsoniskās atbildības, bet arī ekoloģiskās ētikas un ekokritikas aspektā, tādējādi atklājot jaunas šķautnes jaunos kontekstos.

Aleksis Mūrlauks – iekšējā konflikta un traģisma iemiesojums

Bela pēdējā daiļrades posma triloģijas – “Latviešu labirints”, “Uguns atspīdumi uz olu čaumulām” un “Vientulība masu sarīkojumos” – romānus vieno centrālais tēls Aleksis Mūrlauks, apjucis un sava laikmeta sabiedrībā neiederīgs pensionārs, kas “iet cauri labirintiem, daudzdamies pret stūriem un dažreiz veikli izvairīdamies, dažreiz izlikdamies, ka nekādu labirintu nav”, viņš nāk no sabiedrības, kur “indivīds netiek neko daudz vērtēts”, tāpēc visbiežāk sarunājas pats ar sevi (Bankovskis 2005).

Autors šī tēla nosaukšanai darinājis salikteni ar diviem komponentiem – *mūris* un *lauks* –, kur katra atsevišķā elementa semantika ir tik atšķirīga. Vārds *mūris* saistās ar ierobežotību telpā, ar sētu, žogu, cietoksni, aizsargsienu, savukārt vārds *lauks* veido asociatīvātāti ar brīvību vidē un dabā, ar plašumu, klajumu, neierobežotību. Tātad jau tēla vārdā ielikts nesavienojamais, konfliktējošais.

Šie romāni tapuši, kad vārda brīvības ierobežojumi vairs nepastāv, slēptie zemteksti vairs nav noteicošie idejas paudumā. Un tomēr mākslinieciskajā spriegumā autors Mūrlauka tēlā koncentrē 21. gadsimta cilvēka traģismu. Īsti nevar saprast, kas ir Mūrlauks. No vienas puses, Mūrlauks ir “domātājs – novērotājs, kurš neprot? baidās? negrib? piedalīties savā laikmetā, tāpēc tiek “izgrūsts no vilciena” un ir spiests savu laikmetu iepazīt no nepievilcīgākās puses” (Lūse, Ūdre 2010: 294). No otras puses, kā pagātnes paliekas velkas līdzī bezpalīdzīgums, vienaldzība, bailes, ļaunums, un daudziem šī pagātnes pieredzes nasta nemaz neļauj veidot saturīgu, mūsdienīgu dzīvi. Nav grūti saredzēt Mūrlauku kā nevarīgu, labirintā nokļuvušu pensijas vecuma cilvēku, kurš nemāk un nemācēs izmantot iespējas un izvēles brīvību, jo apjukums, pretrunīgums, kas ietverts jau uzvārdā, ir šī tēla uzbūves pamatā. Daži fragmenti no triloģijas, kas rāda Mūrlauka nolemību, atsvešināšanos un jau galīgu neizpratni par to, kā notiek dzīve apkārt, kā noris saziņa, kāds apjukums iestājas, nezinot, kur viņš atrodas “šajā laiksaitē”:

Saistībā ar sevi Aleksis bija plānojis tikai īsās distances, zemos mākoņus, kur karoti glabāt, īso ceļu, tikai līdz nākamajam pagriezienam, tikai līdz nākamajam pakāpienam. Uz augšu vai uz leju? To lēma priekšniecība. (Bels 2022: 47)

Vai tiešām Aleksis bija kopis un audzējis mazo sēkliņu, līdz atsvešināšanās vērtās par lielu un niknu krūmu? Svešināšanās? Drīzāk tā. (Bels 2022: 42)

Garāmgājēji, pretimnācēji, šķērsāmsoloņotāji Alekša acīs bija tikai ēnas. (Bels 2000: 43)

Marginālās paradigmas predormitālais ekspresionisms padara literatūru ekskluzīvi pieejamu arī centrālās kreativitātes sapratējiem un citiem ekspertiem,

taču attālina pestpadomju lingvostupiditātes un eskeipisma fabulizācijas pārvēršanu globālās paradigmas marginālajā diasporā. (Bels 2005:74)

Kur es atrodos šajā laiksaitē? (Bels 2005: 8)

Galvenā tēla apjukumu un paradoksālo skatījumu uz sevi sev nepiemērotā laikmetā rakstnieks bagātīgi izkrāšņo ar dažādām valodas spēlēm, piemēram,

Kad Aleksim sāpēja galva, pēdējo reizi glāzīti cilājot? Vienīgi jaunībā, kad viņš nemācēja apieties ar alkoholu. Nu pienācis laiks, kad alkohols nemāk apieties ar Aleksi. (Bels 2022: 161)

Bikses nelīda kājās, un kājas nelīda biksēs. (Bels 2022: 88)

Kā saprast bezgalību, ja pat galība nav izmērojama! (Bels 2022: 76)

Vēstījuma valoda atklāj Mūrlauku kā “vienu no nevarīgākajiem”, “dzīves samezglojumos” nonākušiem varoņiem, kura nebūšanas “krietni pārsniedz varoņa individuālo likstu un sirdsēstu pašvērtējumu” (Lūse, Ūdre 2010: 295–296). Kaut arī Mūrlauka dzīves nospiedumu atklāsme visos trīs romānos nav vienādi, secīgi, hronoloģiski veidota, tā tomēr ietur idejisko līniju par pašrefleksiju arī tad, ja nav skaidri nosakāms, kas ir vēstītājs, it īpaši pēdējā romānā “Vientulība masu sarīkojumos”. Rezultātā lasītājam var rasties priekšstats, ka tieši šis apjukušais vecis pasaka tādas dzīves patiesības, kas vairāk saistās nevis ar pagātnes notikumu pašrefleksiju, bet gan ar nākotnes pravietisku paredzējumu:

Padomju impērija vēl aizvien guļ nesavākta, totalitārais milzozaurs savus atirušos locekļus izmētājis plašā teritorijā.

Smaka iet pa visu Eiropu.

Kur mani atrautie locekļi, tur būs mana valsts, saka milzozaurs. (Bels 2005: 55)

Demokrātiskajās valstīs sabiedrība kritiski izturas pret varu, bet vara nedrīkst kritiski izturēties pret sabiedrību. (Bels 2022: 120)

Iespējams, ļoti subjektīvi, bet šī pētījuma rezultātā veidojas izjūta, ka Bels savā daiļrades beigu posmā, izvēloties runāt caur Mūrlauka pasaules tvērumu, atklāj arī pats savu meklējumu un apjukumu ceļu, pretrunu un pārliecības konfrontāciju, izdarītā vērtīguma un pieticīguma apjausmu, paliekošā un gaistošā mijiedarbi. Un šādā kontekstā ne tēla personvārds, ne arī pirmšķietamais apjukušais skatījums vairs nešķiet tik tāls no pašironiska apcerīguma par autora sarežģīto dzīves un daiļrades ceļu. Pēc pēdējās uzrakstītās grāmatas Bels sarunā ar Paulu Bankovski atzīst: “Lasot labas grāmatas, var veidot neskaitāmas interpretācijas un atrast visapbrīnojamākos sižetus [...] tāpēc, ka autori rakstūdami paši lieliski izklaidējušies, pašiem par rakstīto bijis prieks.” (Bankovskis 2005) Bet sarunā ar Ievu Zoli Bels atzīst: “Vienīgais ceļš, kā ieskatīties nākotnē, ir caur mākslas darbu.” (Zole 2005)

Nobeigums

Skatot daiļdarbu caur valodas prizmu, izdodas saskatīt daudz dziļākus mākslas fakta slāņus. Valoda kā zīmju sistēma sniedz apkārtējās vides sakārtošanas un izpratnes rīkus. Literatūra kā vārda māksla izmanto šīs priekšrocības mākslas tēla veidošanā. Šajā rakstā uzmanība pievērsta dažiem vārddarināšanas un onomastikas aspektiem Bela daiļradē, kas piedalās ne tikai stilistikas veidošanā, bet arī saturiskajā un idejiskajā atklāsmē. Bela romānistikas valoda izrādījās ļoti interesants izpētes objekts, atklājot tik daudz līdz šim neanalizētu valodas vienību, kas izklausās svaigi ne tikai latviešu prozā, bet latviešu valodā kopumā.

Bels gandrīz katrā darbā veidojis kādu filozofisku ekskursu par valodu. Par galveno un zināmāko avotu šādā skatījumā jāuzskata romāns “Cilvēki laivās”, kur valodas tēma kļūst par galveno līdžās izdzīvošanas un saprašanas tēmai. Bet raksta nobeigumā izvēlos citējumu no romāna “Latviešu labirints”, kas ietver atziņu par valodu un tās ciešo sasaisti ar cilvēka domāšanu un rīcību:

Nabadzīga valoda rada nabadzīgas domas. Nabadzīgas domas rada nabadzīgus darbus. Nabadzīgi darbi rada nabadzīgus cilvēkus. Nabadzīgi cilvēki rada nabadzīgu valodu. (Bels 2022: 162)

Cenšoties atklāt dažādus onomastiskos risinājumus Bela romānistikā, ir iegūtas atziņas par īpatniem derivatīvajiem, stilistiskajiem un poetonīmijas aspektiem, kas ieņem lielu lomu konkrētā mākslinieciskā koptēla radīšanā. Ar kognitīvās onomastikas pieeju ir izdevies parādīt vairāku spilgtu tēlu personvārdu saistību ar teksta radīto iespaidu, tādējādi paplašinot morfostilistikas un leksikostilistikas pētījumus daiļdarba lingvistiskajā analīzē, kas latviešu literatūras pētniecībā vēl skatāma gaužām reti.

Avoti

- Bels, Alberts (1967). *Izmeklētājs*. Rīga: Liesma.
Bels, Alberts (1972). *Būris*. Rīga: Liesma.
Bels, Alberts (1973). *Saucēja balss*. Rīga: Liesma.
Bels, Alberts (1977). *Poligons*. Rīga: Liesma.
Bels, Alberts (1982). *Saknes*. Rīga: Liesma.
Bels, Alberts (1986). *Slēptuve*. Rīga: Liesma.
Bels, Alberts (1987a). Cilvēki laivās. Bels, A. *Cilvēki laivās*. Rīga: Liesma, 3.–166. lpp.
Bels, Alberts (1987b). Sitiens ar teļādu. Bels, A. *Cilvēki laivās*. Rīga: Liesma, 167.–290. lpp.
Bels, Alberts (1987c). Bezmiegs. Bels, A. *Cilvēki laivās*. Rīga: Liesma, 291.–396. lpp.
Bels, Alberts (1995). *Saulē mērkītie*. Rīga: Preses nams.
Bels, Alberts (1996). *Melnā zīme*. Rīga: Preses nams.
Bels, Alberts (1998). *Latviešu labirints*. Rīga: Daugava.
Bels, Alberts (2000). *Uguns atspīdumi uz olu čaumalām*. Rīga: Daugava.
Bels, Alberts (2003). *Bezmiegs*. Rīga: Jumava.
Bels, Alberts (2005). *Vientulība masu sarīkojumos*. Rīga: Jumava.
Bels, Alberts (2022). *Latviešu labirints*. Rīga: Jumava.
Bels, Alberts (2023). *Bezmiegs*. Rīga: Jumava.

Literatūra

- Apine, Ilga (2000). Latviešu nacionālkomunistu politiskās sagrāves sociālpsiholoģiskie aspekti. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A daļa, Nr. 1/2, 54. sēj., 69.–73. lpp.
- Apse, Linda (2024). Kognitīvā lingvistika. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/51450> [sk. 01.08.2025.]
- Balode, Laimute; Bušs, Ojārs (2024). Onomastika. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/111673-onomastika> [sk. 01.08.2025.]
- Bankovskis, Pauls (2005). Žonglieris labirintā. *Diena*, 5. marts. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/zonglieris-labirinta-12335665> [sk. 03.10.2025.]
- Bels, Alberts (2003). Notikumu secība. Bels, Alberts. *Bezmiegs*. Rīga: Jumava, 5.–9. lpp.
- Berelis, Guntis (1999). Cilvēks laikā un laiks cilvēkā. *Latviešu literatūras vēsture. No pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam*. Rīga: Zvaigzne ABC, 202.–214. lpp.
- Berelis, Guntis (2005). Alberts Bels “Vientulība masu sarīkojumos”. *Guntis Berelis vērtē : raksti par literatūru*. Pieejams: <https://berelis.wordpress.com/category/recenzijas/bels-alberts-vientuliba-masu-sarikojumos/> [sk. 10.07.2025.]
- Bormane, Žanna (2006). *Antroponīmi literārā teksta tulkojumā (A. Puškina daiļrade latviešu un vācu valodā) : promocijas darba kopsavilkums*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Bušs, Ojārs (2006). Vēl dažas pārdomas par īpašvārdu semantiku. *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 10. Liepāja: LiePA, 30.–33. lpp.
- Dombrovska, Dzidra (1996). Simboliskie tēli – Alberta Bela psiholoģiskās prozas zemteksta atklājēji. *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē : rakstu krājums*, 2. Liepāja: LPA, 4.–16. lpp.
- Čaklais, Māris (2000). *Laiks iegravē sejas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Ekspertu komisijas atzinums par A. Bela romānu “Bezmiegs” ([1971] 2003). Bels, Alberts. *Bezmiegs*. Rīga: Jumava, 11.–18. lpp.
- Gūtmane, Zanda (2011). Identitāte un tās apdraudētība: Alberts Bels, Matss Trāts, Jāns Kross. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē : rakstu krājums*, 16. Liepāja: LiePA, 80.–88. lpp.
- Gūtmane, Zanda (2019). Stagnācijas gadi Baltijā un dubultās domāšanas izpausmes rakstniecībā. Prozas sacerējumi kā etniskās un nacionālās identitātes apziņas atjaunotāji. *Totalitārisma traumu izpausmes Baltijas prozā*. Rīga: LU LFMI, 263.–289. lpp.
- Gūtmane, Zanda (2024). Alberts Bels. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/90245-Alberts-Bels> [sk. 03.03.2025.]
- Helviga, Anita (2014). Deonimizācijas loma literatūrzinātnes terminu darināšanā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums*, 18 (2). Liepāja: LiePA, 77.–92. lpp.
- Helviga, Anita (2015). *Latviešu literatūrzinātnes terminoloģija: vēsturiskais, lingvistiskais un terminogrāfiskais raksturojums : promocijas darbs*. Liepāja: Liepājas Universitāte.
- Helviga, Anita (2023). Jauns termins labi zināmam jēdzienam valodā, literatūrā, kultūrā – *poetonīms*. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā : rakstu krājums*, 28. Atb. red. Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 72.–82. lpp. <https://doi.org/10.37384/APLKP.2023.28.072>
- Helviga, Anita (2024). Daži derivatīvie un stilistiskie aspekti bērna valodā Māras Zālītes autobiogrāfiskajā romānā “Pieci pirksti” (2013). *Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 151. dzimšanas dienas atcerei veltīta starptautiska zinātniska konference “Ģimene valodā un valoda ģimenē”. Tēzes / International Scientific Conference “Language in Family and Family Language” to commemorate the 151st anniversary of academician Jānis Endzelīns. Abstracts*. Sastād. / Comp. by Kristīne Mežapuķe. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 27.–28. lpp. <https://doi.org/10.22364/ajeszk.2024.gvvg>

- Helviga, Anita (2025). Bērna valodas derivatīvie un stilistiskie aspekti Māras Zālītes autobiogrāfiskajā romānā “Pieci pirksti”. *Linguistica Lettica* : rakstu krājums, Nr. 33. Atb. red. Solvita Berra. Rīga: LU HZF Latviešu valodas institūts, 274.–301. lpp.
- Kalniņš, Raitis (1988). Baigi ellīgs latviešu stāstnieks. *Skola un Ģimene*, 9, 24.–25. lpp.
- Kalinkin, Valeriy (1999). *Poetika onyma* (Poetry of onym). Donetsk: Yugo-Vostok. (In Russian).
- Kalinkin, Valeriy (2008). Poetonymologiya: iz zametok o metazykye nauki (Poetonymology: From the Notes on Metalanguage of Science). *Logos of onomastics*, 2, 96–101. (In Russian).
- Kalinkin, Valeriy (2016). Znakom‘tes’: poetonomologiya (Please meet poetonymology). *Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya Filologicheskie nauki i kul‘turologiya – Tambov University Review. Series: Philology and Culturology*, Vol. 2, No. 4 (8), pp. 18–27. (In Russian)
- LU LFMI (2025). LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. Literatūras nozares virtuālais resurss *literatura.lv*. Alberts Bels. Pieejams: <https://www.literatura.lv/personas/alberts-bels> [sk. 08.03.2025.]
- Lūse, Dace; Ūdre, Dace (2010). *Alberts Bels*. Rīga: Mansards.
- Maslova et al. (2018). On the Properties of Literary Proper Names. I. Maslova, O. Glazova, I. Chekhonina, N. Galoyan, Y. Solovyova. *5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018*, Vol. 18, 3.1., Sofia (Bulgaria), pp. 351–358.
- Rožkalne, Anita (1992). Alberts Bels. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Atb. red. Viktors Hausmanis. Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 41.–42. lpp.
- Rožkalne, Anita (1994). Alberts Bels. *Latviešu rakstnieku portreti 70.–80. gadi*. Rīga: Zinātne, 7.–19. lpp.
- Rožkalne, Anita (2015). *Enejs, Magelāns, Varavīksnes Lūsis* un citi: personvārdu semantika Gundegas Repšes prozā. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 20. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 98–114.
- Smilktiņa, Benita (2005). Ilūzijas un spēles. *Laika zīmes 50.–70. gadu īsprozā*. Rīga: Zinātne, 107.–123. lpp.
- Skujiņš, Zigmunds (2005). Alberta Bela spēles ar nažiem. *Paralēlās biogrāfijas*. Rīga: Mansards, 293.–307. lpp.
- Spilners, Ilgvars (1989). Jaunā laika ietekme uz rakstniekiem Latvijā. *Laiks*, 26. jūl.
- Tabūns, Bronislavs (1978). *Raksturs latviešu prozā*. Rīga: Zinātne.
- Ulberte, Līga (2004). Sāpīgais nemirstības pieskāriens. Bels, A. *Saucēja balss*. Rīga: Jumava, 183.–186. lpp.
- Vulāne, Anna (2013). Vārddarināšana. *Latviešu valodas gramatika*. Atb. red. Daina Nītiņa, Juris Grigorjevs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 190.–299. lpp.
- Zole, Ieva (2005). Alberts Bels: Šī jezga, ko saucam par dzīvi. Ievas Zoles intervija ar Albertu Belu. *Kultūras Forums*, 7. marts. Pieejams: <https://www.apollo.lv/4720121/alberts-bels-si-jezga-ko-saucam-par-dzivi> [sk. 09.09.2025.]

Sanita Kalniņa

sanitakkalnina@gmail.com

ORCID 0009-0008-2370-4701

DAIĻDARBA VALODA KĀ KONFLIKTA VEIDOŠANAS INSTRUMENTS: KORPUSLINGVISTIKAS PIEEJA

LANGUAGE IN FICTION AS AN INSTRUMENT OF CONFLICT CONSTRUCTION: A CORPUS LINGUISTICS APPROACH

Kopsavilkums

Pētījumā veikta analīze par valodas kā distopijas žanra daiļliteratūras konstruēšanas instrumenta funkcionalitāti, izmantojot korpuslingvistikas pieeju. Pētījuma mērķis balstīts radošā iecerē – distopijas daiļdarba “Pēdējie latvieši” tapšanas procesā: izstrādāt daiļdarba “Pēdējie latvieši” tēlu grupu runas korpusus un analizēt to izmantošanas noderību radoša teksta veidošanā.

Izmantota korpuslingvistikas un autoetnogrāfijas pieeja, analizējot radošās rakstīšanas procesu. Izveidoti divi tēlu grupu runas korpusi: Sēlijai raksturīgās runas korpus, kurā iekļauti apvidvārdi un iederīgi izteicieni (374 vārdi un vārdformas, 43 publicēti vietējo iedzīvotāju interviju un diskusiju transkripti un 18 periodikas raksti); radošais runas korpus – jaunrunas okazionālismu runas korpus, kas konstruē daiļdarbā attēlotā distopiskā režīma ideoloģiju (piecās semantiskajās kategorijās darināti 48 vārdi). Abu runas korpusu mijiedarbība pētīta kā daiļdarba konflikta veidošanas instruments.

Rezultāti pierāda, ka korpuslingvistikas pieeja kvalitatīvi izmantojama gan valodiskā, gan sižetiskā daiļdarba konflikta veidošanā. Apvienojot radošo rakstīšanu ar korpuslingvistikas pieeju, iespējams konceptuālāk un padziļināti pieiet daiļdarba sākotnēji plānotajam konfliktam.

Raksturvārdi: distopija, daiļdarba valoda, daiļdarba konflikts, korpuslingvistika, runas korpus, valodas korpus, radošā rakstniecība.

Summary

This study examines the functionality of language as an instrument for constructing dystopian fiction, using a corpus linguistics approach. The aim of the research is grounded in a creative project – the development of the dystopian literary work “The Last Latvians” (*Pēdējie latvieši*) – and focuses on creating speech corpora for character groups and analysing their usefulness in the process of creative writing.

The study combines corpus linguistics and an autoethnographic approach to reflect on the creative writing process. Two speech corpora for character groups were developed: a regional corpus representing the language of Selonia, which includes dialect words and characteristic expressions (374 words and word forms, 43 published transcripts of interviews and discussions with residents, and 18 periodical publications), and a creative corpus – a Newspeak corpus of occasionalisms – which constructs the ideology of the dystopian regime depicted in the literary work (48 words organised into five semantic categories). The interaction between these corpora is analysed as a tool for constructing conflict in fiction.

The results demonstrate that the corpus linguistics approach can be effectively applied to the development of conflict in both linguistic and narrative dimensions. Combining creative writing with corpus linguistics enables a more conceptual and in-depth approach to the literary work’s initially planned conflict.

Keywords: dystopia, language in fiction, fictional conflict, corpus linguistics, speech corpus, language corpus, creative writing.

Daiļdarbu valodu biežāk pēta, analizējot tropu un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu lietojumu, taču pasaulē popularitāti atgūst arī pētījumi par valodu kā daiļdarba konflikta veidojošu instrumentu. Īpaši aktuāli tas ir žanru literatūrā, šajā gadījumā – distopijas žanrā.

Pētījuma pamatā ir radoša iecere – distopijas žanra daiļdarbs “Pēdējie latvieši”, kas attēlo situāciju pēc ultranacionālu apvērsuma Latvijā, kā rezultātā rodas konflikts starp jaunā režīma grupu, kas pārceļta uz dzīvi laukos, un vietējo Sēlijas kopienu. Pētījuma mērķis – izstrādāt daiļdarba “Pēdējie latvieši” tēlu grupu runas korpusus un analizēt to izmantošanas noderību radoša teksta veidošanā.

Teorētiski pētījums balstīts Bendžamina Lī Vorfa (*Benjamin Lee Whorf*, 1897–1941) lingvistiskās relativitātes hipotēzē, kas ilustrē valodas sistēmas ietekmi uz sabiedrību un tās pasaules uztveri (Whorf 2012). Šī hipotēze apvienota ar korpuslingvistikas un autoetnogrāfijas metodoloģiju. Šāda metožu kombinācija ne tikai iezīmē daiļdarba radīšanai paredzētos runas korpusus, bet ļauj analizēt valodu vienlaikus kā pētījuma objektu un radošas rakstīšanas instrumentu.

Raksts iekļauj teorētiskās nostādnes, kas ir būtiskas distopijas un daiļdarba valodas analīzes kontekstā, korpuslingvistikas metodoloģiskās pieejas potences, kā arī analīzi par daiļdarba tēlu grupas runas korpusu izmantošanu radošajā procesā.

Valoda kā daiļdarba konflikta virzītāja

Pētījuma teorētiskais fokuss ir valodas kā pasaules konstruēšanas instrumenta potenciālais lietojums distopijas daiļdarba konflikta veidošanā.

Konflikts kā daiļdarba sižeta virzītājspēks pētīts jau 20. gadsimta 20. gados un nu atkal atgūst aktualitāti, turklāt konflikts tiek atzīmēts kā būtiskākais sižeta elements neskaitāmās radošās rakstīšanas rokasgrāmatās, piemēram, Džeimsa N. Freja (*James N. Fray*, dz. 1943) dižpārdoklī “Kā uzrakstīt sasodīti labu romānu”. (Fray 1987)

Literārā konflikta veidus primāri iedala iekšējā un ārējā konfliktā, (Alssid, Keeney 1996: 5) un, kā norāda Mihails Bahtins (*Mikhail Bakhtin*, 1895–1975), cilvēks–tēls literatūrā ir pirmkārt un galvenokārt runājošs cilvēks, kas ar vārdiem izpauž savu pasaules redzējumu (Bakhtin 1998: 681), tāpēc abu konfliktu veidi gan monologa, gan dialoga, gan vēstītāja aprakstos tiek izpausti tieši ar valodas palīdzību. Romānu galu galā var raksturot kā mākslinieciski veidotu individuālu tēlu balsu, sociālo runu tipu, reizēm pat dažādu valodu kopumu (Bakhtin 1998: 674). Tādējādi Bahtina teorija ļauj veidot analīzi par valodu kā centrālo daiļdarba konflikta virzītājspēku. Rakstniekiem konflikts jārada ne tikai sižetiski, bet arī jāatspoguļo visatbilstošākajos vārdos –

mākslinieciski jākonstruē tēlu vai tēlu grupu balss ar valodas instrumentu palīdzību.

Valodai ir vēl lielāka loma distopijas žanra daiļdarbos. Distopijas žanrā aizvien ir aktuāla Vorfa lingvistiskās relativitātes hipotēze, kas paredz, ka dažādu valodu loģikas atšķiras un iespaido valodas lietotāju pasaules skatījumu (Whorf 2012: 685), ko distopiju autori izmanto ne tikai pastiprinot, bet arī veidojot romāna konfliktu. Lingvistiskās relativitātes hipotēze pētījumā iezīmē konceptuālu pieeju radošā teksta veidošanai – konflikts tiek konstruēts ar korpuslingvistikas pieejas palīdzību, pretstatot divas sociālās grupas un to lietotos runas korpusus. Kā uzsver Pīters Stokvels (*Peter Stockwell*, 1967–2025), tekstam rakstnieks var pieiet kā arhitektam – pasaules radīšana ar valodas palīdzību nereti kļūst svarīgāka pat par sižetisko attīstību (Stockwell 2000: 65). Šāda arhiteksta konstruēšanas nostādne palīdz raudzīties uz radošo procesu kā strukturētu pieeju, kurā valodas instrumenti tiek lietoti apzināti un mērķtiecīgi kā konflikta veidošanas virzītājspēks.

Topošajā distopijas daiļdarbā “Pēdējie latvieši” konfliktu paredzēts veidot, pretstatot sociālās grupas ar dažādu valodas lietojumu – tēlu savstarpējā konfliktēšana balstīta uz sociālās grupas identitāti un piederību. (Smeets, Pourcq, van den Bosch 2021: 153)

Lai praktiski īstenotu valodas kā konflikta veidošanas instrumenta analīzi, izmantota korpuslingvistikas metodoloģija, kas ļauj sistemātiski apkopot un strukturēt valodas materiālu. Korpuslingvistikas pieeja dod iespēju semantiski modelēt un analizēt runas korpusu noderību daiļdarba konflikta veidošanā. Radošais process apvienots ar dažādām korpuslingvistikas metodēm un autoetnogrāfiju, pētot teorētisko, metodoloģisko un radošo mijiedarbību.

Līdzīgu pieeju atspoguļo Sandra Krūmiņa rakstā “Folkloras latviešu fantāzijas literatūrā. Autoetnogrāfisks skatījums”, analizējot folkloras materiāla izmantošanu latviešu fantāzijas literatūrā un ar autoetnogrāfisku pieeju reflektē par teorētiskās bāzes un radošā procesa mijiedarbību. (Krūmiņa 2025). Tādējādi redzama teorētisko pētījumu un radošā procesa pētniecības aktualitāte latviešu literatūrzinātnē, ilustrējot pieaugošu interesi par radošā procesa konstruēšanas praksēm.

Korpuslingvistikas pieejas izmantošanas iespējas tēlu runas veidošanā

Specializēta runas korpusa veidošana (McEnery, Xiao, Tono 2006: 70) sniedz iespēju analizēt tieši rakstniekam interesējošus valodas jautājumus vai pat radīt kopu, ko izmantot iekļaušanai daiļdarbā. Rakstnieki izvēlas sev noderīgos vārdus, frāzes vai plašākus teksta apjomus, veidojot paši savu izlasi no selektīvi atlasītiem materiāliem (Charles 2018: 6). Korpuslingvistika līdz ar to piedāvā pavisam praktiskus instrumentus minēto Stokvela arhitektu radīšanai, ko rakstnieki var izmantot kā konflikta būvēšanas materiālus.

Specifiski distopijas konflikta radīšanai dažādi autori, piemēram, Pols Čiltons (*Paul Chilton*, dz. 1944) uzsver atšķirības radīšanu starp ideoloģiski piesātinātu, kodificētu un nereti izdomātu režīma vai elites valodu un dabisku mutvārdu valodu, kurā runā pārējie (Chilton 1983). Starptautiski šo dalījumu pasvītro ar terminiem, kuriem atbilstošākie latviešu valodas ekvivalenti būtu *jaunruna* (*newspeak*) un *vecruna* (*oldspeak*), ko iespējams izmantot distopijas un arī citu žanru literatūras analizē, kā arī populārzinātniski veicinot jauno autoru izpratni par distopijas žanra valodas iespējām.

Teksta konstruēšanas princips, kaut gan drīzāk neakadēmisks un, iespējams, arī neapzināts, nav svešs arī latviešu literatūrā. Par izteiktiem distopijas literatūras piemēriem mēs saprotamu vēsturisku iemeslu dēļ runāt nevaram, taču valodas nozīmi iespējams analizēt kā būtisku elementu latviešu autoru vēsturiskajos romānos. Piemēram, Kristīne Želve romānā “Grosvaldi” izmantojusi vairāk nekā 500 citātus un svešvalodu izteicienus no Grosvaldu ģimenes vēstulēm, arhīvu u. c. materiāliem; Inga Ābele “Klūgu mūka” vārdnīcā iekļāvusi 237 vārdus, kas iezīmē lokāciju un laikmetu; Māra Zālīte “Piecos pirkstos” norādījusi 111 vārdus un frāzes, lielākoties aizguvumus no krievu valodas; Andra Manfelde “Vilcēnos” iekļāvusi 83 galvenokārt vienkāršrunas vārdus, raksturojot laikmetu un sociolingvistisko grupu. Pieejas gan atšķiras, piemēram, Želve intervijā raksta autorei atklāja, ka vairākus gadus strādājusi ar dažādiem arhīva materiāliem, izrakstot potenciāli noderīgus faktus un valodas piemērus, grupējot tos pa aprakstāmajiem laika periodiem un saistības ar plānotā romāna varoņiem. (Želve 2025). Savukārt Ābele “Klūgu mūka” valodu papildinājusi ar laiktelpai raksturīgiem vārdiem un izteicieniem pēc pamatteksta pabeigšanas, papildinot tekstu ar interneta vārdnīcās atrastiem izteiksmīgiem, taču pietiekami saprotamiem vārdiem (Ābele 2025). Šie piemēri no aktuālas un kritiķu atzītas latviešu literatūras apliecina, ka teksta apzinātas un mērķtiecīgas konstruēšanas prakse tiek izmantota plaši, kaut gan tā netiek konceptuāli pasniegta kā korpuslingvistikas pieeja.

Lai pastiprinātu romāna “Pēdējie latvieši” konfliktu, izvēlēts veidot divus tēlu grupu runas korpusus – Sēlijai raksturīgās runas korpusu (S) un jaunā režīma pārstāvju okazionālismu kopu (R). Plašākais korpuslingvistikas metožu kopums izmantots Sēlijai raksturīgā runas korpusa izveidei, sākot ar manuālu datu atlasīšanu runas korpusam, sekojot Elēnas Semino (*Elena Semino*, dz. 1964) un Maika Šorta (*Mick Short*, dz. 1945) piemēram (Semino, Short 2004: 8–9). Atlasītajos materiālos veikta atslēgvārdu identificēšana un escerpēšana (McEnery, Wilson [1996] 2001: 82), kā arī savāktā runas korpusa marķēšana un anotēšana (McEnery, Xiao, Tono 2006: 23). Apstrādātajiem materiāliem gan Sēlijai raksturīgajā runas korpusā, gan jaunrunas runas korpusā izmantota semantiskā kategorizēšana pēc rumāņu pētnieču Andreas Sučevas (*Andrea Suciu*) un Mihaelas Kulevas (*Michaela Culea*) veiktā pētījuma parauga (Suciu, Culea 2000).

Kā vērtīga papildmetode izmantota autoetnogrāfija runas korpusa veidošanas procesa novērtēšanai – pašreflektīva radošā procesa analīze ļāvusi pētījumā novērtēt korpuslingvistikas pieejas noderību valodā balstīta daiļdarba konflikta konstruēšanai.

Sēlijai raksturīgās valodas korpusa veidošanas metodoloģija

Daiļdarba “Pēdējie latvieši” darbības vieta ir Bebrene Sēlijā, tāpēc daiļdarbā būtiska tēlu grupa ir sēļi, kuru valoda atšķirsies no jaunā režīma pārstāvju jaunrunas. Sēlijai veltītu brīvpiekļuves korpusu nav, tāpēc tiek veikts darbs pie Sēlijai raksturīgās valodas korpusa izveides. Koncentrējoties uz daiļdarbam noderīga, bet selektīvi atlasīta materiāla meklēšanu, izvēlēta manuāla tekstu apkopošana un apstrāde, ko pētnieki raksturo kā piemērotāku augsta konteksta tekstu gadījumos, tomēr jāņem vērā, ka tas samazina runas korpusa reprezentativitāti. (Semino, Short 2004: 39) Šobrīd apkopotas internetā pieejamas 43 intervijas un diskusiju transkripti ar Sēlijas iedzīvotājiem, 18 periodikas rakstu un sēļiem raksturīgi 374 vārdi un vārdformas. Būtisks pienesums korpusam ir Vilmas Šaudiņas (dz. 1954) apkopojums par Sēlijā sastopamajiem lituānismiem (Šaudiņa 2022). Manuāli savāktie materiāli apkopoti, marķēti un anotēti brīvpiekļuves tiešsaistes rīkā CATMA (2025. gada aprīļa versija).

Korpusa vākšanas process izrādījies sarežģīts, jo dabisku mutvārdu avotu, kur vērojamas būtiskas reģionālās atšķirības, ir maz – vērojama spēcīga sēliskās izloknes nonivelēšanās (Šaudiņa 2022: 133) un apvidvārdu izzušana. Apvienojot akadēmisko resursu materiālus, sēļu kopienu vākto un periodikā atrodamo, izdevies ne tikai atrast interesantus, daiļdarbā iekļaujamus vārdus, bet arī iegūt pārskatu par Sēlijai raksturīgās valodas īpatnībām:

- sēliskās izloknes pazīmes – kāpjoša intonācija, piemēram, *golva* (galva); līdzkaņu fonētiska maiņa $k > č$, $g > dž$; lietvārdu u-celmu pāreja o-celmos; “līdzskaņu palatalizācija *i, ī, ie, iu, e, ē, e, ē, ā, ā, ei, ei, āi* priekšā (*l'ikt', l'īpa, b'iert', iud'in's, z'am'ā* u. c.)” (Stafecka 2025);
- spēcīga lietuviešu valodas, kā arī vācu, krievu, latgaliešu valodas ietekme, aizguvumi (Šaudiņa 2022: 133)

Apkopoto korpusa materiālu apstrādei izmantoti marķējumi gan pēc teksta veida, gan lokācijas un laika, kā arī speciāli izveidotas semantiskās kategorijas, iedvesmojoties no Sučevas un Kulevas korpusa analīzes Entonija Bridžesa (*Anthony Bruggess*) romānam “Mehāniskais apelsīns” (Suciū, Culea 2000). Sekojot korpusā bāzētas datu analīzes principiem (Tognini-Bonelli 2001: 65), veidotas 11 semantiskās kategorijas, kas balstītas pieejamo materiālu saturā.

Izveidotais runas korpusš tādējādi nav tikai valodas vienību apkopojums, bet tas kļūst arī par radošās rakstīšanas instrumentu. Atbilstoši Vorfa un Stokvela teorētiskajām nostādnēm valodas sistemātiska analīze ļauj modelēt

sociālās grupas identitāti, ko pretstatīt daiļdarbā paredzētajam jaunrunas okazionālismu runas korpusam.

Korpusa izmantošana radošajā tekstā

Lai gan korpusa veidošana vēl nav noslēgusies un tiek pievienoti papildu teksti un turpināta kategorizēšana, savāktais materiāls jau tiek izmantots daiļdarba “Pēdējie latvieši” teksta radīšanā un ļauj pastiprināt konflikta dimensiju.

Vairāki vārdi piesaistīja uzmanību jau materiālu atlasēs posmā, organiski iekļaujoties radošajā tekstā. Piemēram, Sēlijas kopienu intervijās minētā “kafeja” tika iekļauta daiļdarba fragmentā kā jaunā režīma pārstāves nicinošs mājiens par vietējo paražām:

1. piemērs

Korpusa fragments: “Re – iedeva ideju par kūku receptēm, kurās **kafeja** izmantota.” (Jātniece, Alužāne 2021)

Daiļdarba teksta fragments:

*No jumta labošanas katru dienu sāpēja rokas, pēc nedēļas tās nevarēja pacelt. Kristīnes krūzē vietējo cigoriņu **kafeja** bīstami šūpojās nepārlicinošā satvērienā, un tikpat bīstami īsta kofeīna trūkums šūpoja omu.*

Šis piemērs ilustrē runas korpusa sniegto iespēju daiļdarba tekstā iekļaut tēlu attieksmi mazāk aprakstošā veidā un uzskatāmi radīt sociālo grupu atšķirību caur citādošanu.

Otrajā piemērā noteicošais ir korpusa atradums – ironiski lietotais vārds “gaspadoris”, kas palīdz būvēt priekšstatu par vietējiem iedzīvotājiem kā autoritāti noliedzošiem individuālistiem.

2. piemērs

Korpusa fragments: *gaspadoris*, **gaspadoris** iron. ‘saimnieks’ (Šaudiņa 2001)

Daiļdarba teksta fragments:

*“.. Plāteri-Zībergi, protams, nebija mulķi. Uzcelt atsevišķu virtuvi ir viens, uztaisīt eju pazemē arī parasta lieta, bet eju uz ķēķi? Nu, **gaspadoris** pastrādājis...”*

Otrais piemērs parāda, kā runas korpuss veicina teksta apzinātu konstruēšanu, kas tādējādi palīdz uzsvērt abu konfliktējošo grupu atšķirīgo pasaules skatījumu.

Trešajā piemērā korpusa fragmentā izteiciens saskan ar Latgalei raksturīgo valodu. Latgaliešu ietekme ir raksturīga Sēlijā lietotajai valodai, taču varētu mulsināt lasītājus – tāpēc izteiciens nav izmantots pilnībā, tā vietā dodot priekšroku saikļa “i” iekļaušanai.

3. piemērs

Korpusa fragments: “.. **i** Dīs paleidzēs, **i** labi bous!” (Jātniece, Alužāne 2021)

Daiļdarba teksta fragments:

*Andžs pārējiem nepievērsa nekādu uzmanību. Kad Kristīnei jau nedaudz bija apreibusi galvu no nebeidzamās griešanās, viņas ausī atskanēja balss: “Labi, darām tā. Lai jums tiek laiska vasara. **I** laukos paspēs paspēlēt, **i** rokas sastrādāt, a bet rudenī – šķic!”*

Kāpinot sižetisko konfliktu, izmantoti zemāku valodas slāņu vārdi. Ceturtajā piemērā redzams lituānisms “švēplis” ar nozīmi ‘cilvēks, kas šļupst, muļķis’ (Šaudiņa 2001).

4. piemērs

Daiļdarba teksta pirmais fragments:

Kristīne vēl nebija tikusi līdz Tomam, kad ieraudzīja to, no kā baidījās visu vakaru – Andžejs bija klāt.

*“Tev nav nekādas sajēgas gar zemi, **švēpli**,” Kristīne sadzirdēja Andžu sakām un nepārprotams bija Andža spļāviens Tomam pie kājām.*

Tālāk daiļdarba tekstā iekļauta arī Toma refleksija par aizvainojumu:

5. piemērs

Daiļdarba teksta otrais fragments:

*“Beidz, beidz, ko tad uz tādu **švēpli** kā mani var dusmoties,” Toms smējās un atlaida Kristīni no apskāviena.*

“Nav smieklīgi.”

*“Nez, mazliet ir. **Švēplis**... kuilis, kverplis? Bet beigās jau nekas slikts nenotika.”*

Šie piemēri (4) un (5) ļauj tiešā veidā iekļaut daiļdarba tekstā arī tēlu refleksijas attēlojumu par valodu un savstarpējām atšķirībām.

Kopumā Sēlijai raksturīgās valodas korpuss jeb vecrunas korpuss palīdzējis iezīmēt daiļdarba lokāciju un radīt to atšķirīgu no mūsdienu Latvijas realitātes – attēlotās daiļdarba realitātes citādošana jeb kognitīva atsvešinājuma konstruēšana tiek uzsvērtā kā būtiska distopijas žanra funkcija, tādējādi ideju veidojot alegoriskāku. (Suvin 1977: 4) Konflikta veidošanai korpuss izmantojams gan tieši, gan rādot niansētas abu sociālo grupu atšķirības, turklāt korpuss palīdzējis arī daiļdarba sižetiskās virzības veidošanai.

Okazionālismu kopa jeb jaunrunas korpuss

Paralēli daiļdarba vajadzībām veidots jaunrunas korpuss – okazionālismu kopa. Okazionālismu mērķis ir iezīmēt daiļdarbā attēlotā režīma pasaules redzējumu, vērtības un ieviestos noteikumus – okazionālismi līdz ar to ir ne tikai daiļdarba sižetiskās, bet arī jaunās valodas realitātes atspoguļojums.

Atšķirībā no Sēlijai raksturīgās valodas korpusa jaunrunas korpusam vispirms izstrādātas semantiskās kategorijas, lai radītie okazionālismi būtu jēgpilni un nodrošinātu konflikta veidošanai nepieciešamo ideoloģijas iekļaušanu. Izvēlēts veidot piecas semantiskās kategorijas: hierarhija, vērtības, ikdienu aprakstoši vārdi, draudu verbalizācija un internacionālismu latviskošana. Kategorijas iekļauj 48 vārdus, galvenokārt okazionālistus, ar iespēju papildināt gan kategorijas, gan okazionālistus daiļdarba rakstīšanas procesā.

Daiļdarba konflikta veidošanai būtiskākā kategorija ir hierarhiskais dalījums (sk. 1. tabulu), kas atspoguļo daiļdarba sabiedrības struktūru. Strādājot pie hierarhijas nosaukumu izveides, vispirms radīts katra sabiedrības slāņa koncepts. Tālāk, strādājot ar dažādiem avotiem (tautasdziesmām, vārdnīcām, dievturu “Cerokslī”), meklēti konceptuāli noderīgi vārdi, kas apstrādāti ar dažādiem vārddarināšanas paņēmieniem.

1. tabula

Hierarhisko nosaukumu izveide

Kategorija	Funkcija	Okazionālismu varianti	Piezīmes	Izmantošanas potenciālais piemērs
Hierarhija	Augstākais slānis – apvērsuma organizētāji, jaunā režīma vadība.	dievadēli/dievmeitas latvjudēli/latvjumeitas dižmāte/dižtēvs dižietis/dižiete laimnesis/laimnese virsgalvas spožaiņi spīdaiņi padomdēvi sauldevji laimdevji cēlturi	Izvēlēts <i>dižieši</i> kā kategorijas apzīmējums, cilvēkus atsevišķi dēvējot par <i>Dižmātēm</i> un <i>Dižtēviem</i> , tādējādi norādot uz aizbildnieciskumu un uzsverot varas attiecības pret pārējo nāciju.	“Vēlos īpaši pateikties Dižmātei Ievai par nesavtīgo darbu Dziedāšanas svētku plānošanā.”
	Vidusslānis – iedzīvotāji, kas pielāgojušies jaunā režīma prasībām gan ideoloģiski, gan darbos.	tautāši tauturiņi tauteliņi laimieši latviņi zemesdēli/zemesmeitas protaži straumieši rīkieši lietāņi lustieši mazoņi gludieši dūšeļi	Izvēlēts vārds <i>laimieši</i> , uzsverot jaunā režīma it kā nesto laimi visai tautai.	“Tagad, lūk, tagad pēc visām mūsu pūlēm tauta var kļūt par īsteniem laimiešiem .”
	Režīmam nepielāgojušies iedzīvotāji, kuri būtu jāpārmāca.	dīķeļi dīkdienēļi rievaiņi nieķeļi niekāži	No šīs kategorijas izņemts izmantot vairākus vārdus, kas semantiski varētu tikt	“Lai gan dzīve viensētās tika uzskatīta par visaugstāko vērtību,

		savrupaiņi sleistamži divdabaiņi aizieši svešaiņi	izmantoti dažādās situācijās – <i>savrupaiņi</i> , <i>divdabaiņi</i> , <i>svešaiņi</i> .	savrupainim būt bija grēks.” “Vai nu viņi ir par, vai arī pret. Divdabaiņi tā tikai paši domā, ka var būt kaut kur pa vidu.” “Ārzemniekus izraidīja jau pirmajā nedēļā. Pāris svešaiņi varbūt vēl pa klusu ir šeit pat, iemācījušies latviešu valodu un izliekas par mūsējiem.”
	Aktīvi režīma pretinieki.	pretieši rietoņi rieboņi sariebēji postraži postbāži cietgalvji sliktāži ļaunaži brūcieši brucinātēji mugurslīži	Izvēlēts vārds <i>rieboņi</i> , kas semantiski ietilpīgi pauž gan to, ka paši ir riebiņi, gan riebj jaunajam režīmam, kā arī <i>niekpurņi</i> , kas saistās vārdu <i>sumpurņi</i> , lai pastiprinātu negatīvo konotāciju.	“Kaut jel viņu āda pārklātos augoņiem, tad uzreiz, no viena acu uzmetiena būtu skaidrs, ka darīšana ar rieboņiem .” “No niekpurņiem nebūtu jābaidās, lai gan, tiesa... neuzmanīti tie var saindēt mūsu jauno, rūpīgi būvēto dzīvi.”

Hierarhisko dalījumu nosaukumi veiksmīgi iekļāvās daiļdarba tekstā, padziļinot sociālo grupu konfliktu un arī spilgti raksturojot tēlus.

Hierarhiskie dalījumi daiļdarba tekstā pirmo reizi parādās, jaunā režīma pārstāvjiem ierodoties Bebreņē un vienam no tēliem sakot uzrunu. Tas darīts apzināti – uzrunām piedienīgs patoss ļauj daiļdarba realitāti iezīmēt ticamāk, turklāt kalpo par konflikta iedīgli.

6. piemērs

Piemēram, Noras tēla uzrunas sākumā izmantots pozitīvs, bet pārākumu izsakošs “dižmātes” nosaukums:

“Dārgie Bebreņes pirmiedzīvotāji! Sauksim jūs tā, jo tagad visi – mēs un jūs – kopā esam bebreņieši! Kā Dižmāte...” Nora svinīgi un daudznozīmīgi iepauzēja, “es gribētu, lai mēs ne tikai draudzīgi sadzīvotu, bet varētu lepoties ar kopīgi padarīto darbu Latvijas labā!”

Kristīne uzmeta jautājošu skatu Tomam un pēc iespējas klusāk nočukstēja: “Dižmāte? Domā, pa īstam?”

7. piemērs

Taču, kad vietējie iedzīvotāji izrāda nepatiku pret Noras piedāvāto jaunā režīma realitāti, tēla runā iekļauts arī negatīvas konotācijas hierarhiskais nosaukums, pastiprinot lasītāja konflikta priekšnojautas.

Daiļdarba teksta fragments:

“Tikai atcerēsīmies,” tagad viņas balss bija pieklusināta, taču Kristīne nešaubījās, ka ikviens viņu dzirdēja. “Rieboņiem te nav vietas. Jūs laukos domājat, ka visi savējie. Nē, tā tās lietas vairs nenotiek! Ja zināt, ka kāds domā nekrietnas domas vai dara sliktus darbus pret mūsu Latviju, ziņojiet!”

Hierarhiskie dalījumi izmantoti arī tālākajā daiļdarba tekstā konflikta virzībai, taču konsekvences dēļ tie arī tālākajā tekstā iekļauti tieši Noras tēla runā.

8. piemērs

Daiļdarba teksta fragments:

Kaut kur aizmugurē atskanēja skaļi sievietes smiekli. Ļaunīgi smiekli bez prieka vai humora. Starp cilvēkiem lēni, nesteidzoties izlauzās Nora, kas aizvien smīnēja. Nostājusies Tomam un Kristīnei priekšā, viņa atdarīja spļāvīenu nu jau pie Andža kājām.

“Tu, niekpurni, domā, ka vari mūs mācīt?”

Okazionālismu kopas izveide ļāvusi daiļdarba tekstam pieiet mērķtiecīgāk, kā arhitekstam, tāpēc tas kļuvis par būtisku resursu radošā teksta veidošanā jaunās, distopiskās realitātes attēlošanai un konflikta paspīlgtināšanai.

Tieši sasaucoties ar Stokvela arhiteksta konceptu, okazionālismi kļuvuši par instrumentiem valodas apzinātai izmantošanai daiļdarba konflikta veidošanā. Pretstatot jaunrunas okazionālismu korpusu Sēlijai raksturīgās runas korpusam (pēc Vorfa ligvistiskās relativitātes hipotēzes un Čiltona aprakstītā jaunrunas un vecrunas konfliktējošā dalījuma), izdodas efektīvi rādīt ideoloģiski piesātināta tēlu runas korpusa mijiedarbību ar dabisku, noteiktai lokācijai raksturīgu valodas lietojumu.

Rezultāti un secinājumi

Pētījuma gaitā izdevies īstenot mērķi – ir izstrādāti abi daiļdarba “Pēdējie latvieši” tēlu grupu runas korpusi, kā arī autoetnogrāfiska pašrefleksija palīdzējusi analizēt runas korpusu izmantošanas noderību radoša teksta veidošanā, padziļinot sižetisko konfliktu.

Sēlijai raksturīgās runas korpusā iekļauti 374 vārdi un vārdformas, kā arī plašāki teksti no vietējo iedzīvotāju runas paraugiem (43 vietējo iedzīvotāju publicētas intervijas) un periodikas (18 raksti), kas sistematizēti 11 semantiskajās kategorijās. Jaunrunas okazionālismu runas korpusā izveidoti 48 okazionālismi piecās semantiskajās kategorijās.

Tieši jaunrunas okazionālismu runas korpuss padziļinājis daiļdarba sižetisko konfliktu, dodot būtisku pienesumu daiļdarba radošajam procesam. Sēlijai raksturīgās runas korpusa ietekme vairāk vērtējama kā noderīga attēlotās vides citādošanai.

Darbs pie daiļdarba ir sākumstadijā, taču pētījumā atklātās teorētiskās nostādnes distopijas žanra valodas konflikta veidošanai kļūst par būtisku atspaidu un sižeta ietekmētāju. Savukārt korpuslingvistikas pieeja, kas ir klātesoša rakstnieku pētnieciskajā praksē, kļuvusi par noderīgu instrumentu teorētisko nostādņu praktiskai realizēšanai radošajā tekstā.

Rezultāti apstiprina, ka valoda mērķtiecīgi var kalpot kā daiļdarba konflikta konstruēšanas instruments, strukturēti atklājot tēlu kā sociālo grupu dažādos pasaules skatījumus un konfliktējošus ideoloģiskos mērķus. Pētījumā praktiski parādīta Vorfa, Stokvela, Čiltona u. c. autoru teorētisko nostādņu pielietojamība radošajā rakstniecībā.

Primāri veidojot runas korpusu rakstniecības vajadzībām, izaicinoši ir rast balansu starp akadēmisku pieeju un vienkāršotu izpēti teksta veidošanai. Taču, kā rosina korpuslingvistikas jomas speciālisti Tonijs Makenerijs (*Tony McEnery*), Ričards Ksiao (*Richard Xiao*) un Jukio Tono (*Yukio Tono*), nozarei ir vērtīgi aplūkot tādus korpusa veidošanas un izmantošanas piemērus, kas paplašina izpratni par to, kas definējams par korpusu (McEnery, Xiao, Tono 2006). Rakstniecības studijas līdz ar to ir ideāls “spēles laukums” korpuslingvistikas robežu testēšanai un radošai izmantošanai.

Jāņem vērā, ka korpuss selektīvas atlases dēļ nav vispārināms un reprezentatīvs (Sēlijai raksturīgā runas korpusa gadījumā), taču pētījums kopumā parāda, kā iespējams paplašināt korpuslingvistikas metožu pielietojumu literatūrzinātnē un radošajā rakstniecībā – korpuslingvistika kļūst ne tikai par analīzes veidu, bet arī instrumentu radošajā procesā.

Pētījums attīstāms, paplašinot abus tēlu runas korpusus un novērtējot to izmantojumu konflikta veidošanā pilnā daiļdarba tekstā.

Literatūra

- Allsid, Michael; Keeney, William (1996). *The World of Ideas: Essays for Study*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Ābele, Inga. (2025). Intervija ar raksta autori, 2025. gada 29. aprīlis.
- Bakhtin, Mikhail (1998). Discourse in the Novel. (Eds.) Julie Rivkin, Michael Ryan. *Literary Theory: An Anthology*. Blackwell, Malden, Mass, pp. 674–685.
- Charles, Maggie (2018). Corpus Tools for Writing Students. *Teaching Writing. Writing Curricula and New Technologies*. <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0554>
- Chilton, Paul (1983). Orwell's Conception of Language. (Ed.) Benoit J. Suykerbuyk. *Essays from Oceania and Eurasia: George Orwell and 1984*. Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen, pp. 99–110.
- Fray, James N. (1987). *How to Write a Damn Good Novel: A Step-by-Step No Nonsense Guide to Dramatic Storytelling*. St. Martin's Press.
- Jātniece, Ieva; Alužāne, Daina (2021). Elkšņu kopiena. *Selija.com*. Pieejams: <https://selija.com/par-seliju/selijas-kopienas/elksnu-kopiena/> [sk. 07.01.2025.]

- Krūmiņa, Sandra (2025). Folklorā latviešu fantāzijas literatūrā. Autoetnogrāfisks skatījums. *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, 30. Atb. red. Anita Helviga. Liepāja, Rīga: RTU Izdevniecība, 261.–276. lpp.
- McEnery, Tony; Wilson, Andrew ([1996] 2001). *Corpus Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McEnery, Tony; Xiao, Richard; Tono, Yukio (2006). *Corpus-based Language Studies: An Advanced Resource Book*. Abingdon: Routledge.
- Semino, Elena; Short, Mick (2004). *Speech, Writing and Thought Presentation in a Corpus of English Writing*. London: Routledge.
- Smeets, Roel; de Pourcq, Maarten; van den Bosch, Antal (2021). Conflict: Representations of Social Groups in Present-Day Dutch Literature. *Journal of Cultural Analytics*, 6 (3), pp. 1–31. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/352263018_Modeling_Conflict_Representations_of_Social_Groups_in_Present-Day_Dutch_Literature
- Stafecka, Anna (2025). Latviešu valodas augšzemnieku dialekts. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirkli/169616-latviešu-valodas-augšzemnieku-dialekts> [sk. 18.02.2025.]
- Stockwell, Peter (2000). Futuretalk: one small step towards a Chronolinguistics. *The Nottingham Linguistic Circular*, 15, pp. 55–68. Pieejams: <https://nottingham-repository.worktribe.com/output/1023781/futuretalk-one-small-step-towards-a-chronolinguistics> [sk. 20.01.2025.]
- Suciu, Andreia; Culea, Mihaela (2000). The Semantics of Nadsat: A Study of Language and Its Functions in *Defending Character – A Clockwork Orange* by Anthony Burgess. *Folia Linguistica et Litteraria*, X (32), pp. 171–197.
- Suvin, Darko (1977). *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*. 2nd edition. New Haven, London: Yale University Press.
- Šaudiņa, Vilma (2001). Latvijas un Lietuvas sēļu valodā kopējais. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 156, 31.10. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/55146> [sk. 18.02.2025.]
- Šaudiņa, Vilma (2022). *Bičolis, cepelīni, ģirtokles: Lietuvas pierobežas sēlisko izlokšņu lituānismi*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Latviešu valodas katedras Lituānistikas centrs.
- Tognini-Bonelli, Elena (2001). *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Whorf, Benjamin Lee (2012). Discourse in the Novel. *Language, Mind, and Reality: Selected Writings Benjamin Lee Whorf*. The MIT Press.
- Želve, Kristīne (2025). Intervija ar raksta autori, 2025. gada 28. aprīlis.

Iveta Zāgere

Latvijas Kultūras akadēmija

ivetazagere.ogre@gmail.com

ORCID 0009-0007-1107-5752

**ZINĀŠANU UN PRASMJU NODOŠANA
TRADICIONĀLAJĀ KERAMIKĀ
TUKUMA, RĪGAS UN OGRES MEISTARU PIEREDZĒ**

**TRANSFER OF KNOWLEDGE AND SKILLS
IN TRADITIONAL CERAMICS THROUGH THE EXPERIENCE
OF MASTERS FROM TUKUMS, RIGA AND OGRE**

Kopsavilkums

Mūsdienu sabiedrībā mainās zināšanu un prasmju apguves procesi, kas ietekmē arī tradicionālo amatu, tostarp keramikas, pārmantošanas formas. Raksta mērķis ir noskaidrot izaicinājumus, ar kuriem saskaras keramikas amata pratēji, iesaistoties prasmju tālāknodošanā mūsdienās. Tiek uzsvērts jautājums par kvalitatīvas izpratnes, prasmju un zināšanu tālāknodošanu situācijā, kad pieaug daudzveidīgas, bet fragmentāras keramikas apguves iespējas. Pētījuma empīriskā bāze ir Tukuma, Rīgas un Ogres keramiķu pieredze, analizējot septiņas intervijas, kurās īpaša uzmanība pievērsta gan prasmju un zināšanu saņemšanai, gan to nodošanai citiem. Rezultāti liecina, ka sabiedrības pieprasījuma izmaiņas un izglītības virzienu pārorientācija ietekmē topošo meistarų piesaisti keramikas nozarei, savukārt esošās formālās izglītības programmas ne vienmēr nodrošina pietiekamu kompetenču apguvi, kas nepieciešama pilnvērtīgai amata zināšanu un prasmju praktizēšanai un tālāknodošanai. Minētie apstākļi potenciāli apdraud nozares ilgtspējīgu attīstību un tradicionālo prasmju saglabāšanu ilgtermiņā. Teorētiski pētījums balstās izpratnē par klusējošo zināšanu pārneses nozīmi nemateriālā kultūras mantojuma kontekstā, uzsverot, ka efektīvu tālāknodošanas procesu būtiski nosaka meistara zināšanu izplatīšanas kapacitāte un mācekļa uztveres spēja.

Raksturvārdi: nemateriālais kultūras mantojums, keramika, tradicionālās prasmes, zināšanas, tālāknodošana, ilgtspēja, saglabāšana.

Summary

Today, the processes of acquiring knowledge and skills are changing, thereby affecting the forms of inheritance in traditional crafts, including ceramics. The study aims to identify the challenges faced by ceramics practitioners in passing on their skills, as well as the most appropriate models for knowledge transfer that would promote the preservation and development of traditional skills. The study emphasises the challenge of transferring high-quality understanding, skills, and knowledge in a context where diverse yet fragmented opportunities for learning ceramics are increasing. The empirical basis of the study is the experience of ceramists in Tukums, Riga, and Ogre, as analysed through seven interviews that focus on both the acquisition of skills and knowledge and their transfer to others. The results show that changes in public demand and the reorientation of education are influencing the attraction of future master ceramists to the ceramics sector, whereas existing formal education programs do not always provide sufficient training in the competencies required to practice and transmit the craft's knowledge and skills fully. These circumstances may

threaten the sector's sustainable development and the long-term preservation of traditional skills. Theoretically, the study is based on an understanding of the importance of tacit knowledge transfer in the context of intangible cultural heritage, emphasising that the effectiveness of the transfer process is largely determined by the master's capacity to disseminate knowledge and the apprentice's ability to perceive it.

Keywords: intangible cultural heritage, ceramics, traditional skills, knowledge, transmission, sustainability, preservation.

Ievads

Tradicionālo amatniecības prasmju saglabāšana un pārmantošana mūsdienu sabiedrībā kļūst arvien aktuālāka, ņemot vērā sociāli ekonomiskās pārmaiņas, izglītības sistēmas transformāciju un radošo industriju attīstību. Globalizācijas un digitalizācijas procesi būtiski ietekmē profesionālo prasmju apriti, vienlaikus aktualizējot jautājumu par lokālo tradīciju un nemateriālā kultūras mantojuma ilgtspēju. Keramikā kā viens no senākajiem amatniecības veidiem mūsdienās pastāv dualitātē – tā ir gan kultūras mantojuma izpausme, gan profesionāla radošā darbība tirgus ekonomikas apstākļos. Šī situācija aktualizē nepieciešamību analizēt, kā tradicionālās prasmes tiek saglabātas, transformētas un nodotas nākamajām paaudzēm, kā arī kādi institucionālie, sociālie un profesionālie faktori ietekmē šo procesu¹.

Pētījuma mērķis ir analizēt izaicinājumus, ar kuriem saskaras keramikas amata praktizētāji profesionālo prasmju un zināšanu nodošanas procesā, noskaidrojot tradicionālo prasmju pārmantošanas mehānismus, izzinot, kādās formās (formālās, neformālās, informālās) notiek zināšanu nodošana, kā arī identificējot galvenos ierobežojumus, ar kuriem saskaras keramikas amata pratēji prasmju nodošanas procesā (institucionālos, sociālekonomiskos, individuālos u. c.).

Pētījuma teorētiskais ietvars apvieno divus savstarpēji papildinošus konceptus: klusējošo zināšanu jēdzienu un situatīvās mācīšanās teoriju. Klusējošo zināšanu jēdzienu Maikls Polānijs (*Michael Polanyi*, 1891–1976) raksturo kā zināšanu dimensiju, kas nav pilnībā verbalizējama un tiek apgūta caur praktisku darbību, pieredzi un iemiesotu rīcību (Polanyi 2009). Amatniecībā būtiska profesionālās kompetences daļa – materiāla izjūta, tehnoloģisko procesu niānses, darba ritms un kvalitātes uztvere – tiek nodota caur demonstrāciju, līdzdalību un atkārtojumu, nevis tikai formālu instrukciju. Situatīvās mācīšanās teorijā Džina Leiva (*Jeanne Lave*, dz. 1939) un Etjēns Vengers (*Etienne Wenger*, dz. 1952) uzsver, ka zināšanu apguve notiek konkrētā sociālā un profesionālā kontekstā, piedaloties reālās darbības praksē (Lave, Wenger 1991). Mācīšanās tiek skatīta kā pakāpeniska iesaiste profesionālā vidē, kur zināšanas tiek internalizētas caur līdzdalību. Apvienojot šos konceptus, keramikas prasmju nodošana tiek interpretēta kā sociāli situēts

¹ Pētījums ir daļa no promocijas darba, kurā tradicionālo keramikas prasmju tālāk nodošana tiek analizēta mūsdienu digitālā laikmeta kontekstā Latvijā.

un praksē balstīts process, kurā zināšanas tiek pārmantotas caur līdzdalību, ilgstošu iesaisti un profesionālo mijiedarbību.

Pētījums balstīts kvalitatīvā pētniecības pieejā, izmantota gadījuma analīzes (*case study*) pieeja, kombinējot vairākas datu ieguves metodes. Primārā datu ieguves metode ir septiņas daļēji strukturētas intervijas ar praktizējošiem keramikas amata pratējiem. Intervijās analizētas profesionālās prasmes, to izcelsme, nodošanas formas un ar šo procesu saistītie izaicinājumi. Datu analīzē izmantota tematiskā analīze un kvalitatīvā satura analīze, balstoties uz Filipa Mairinga (*Philipp Mayring*, dz. 1952) metodoloģisko pieeju (Mayring 2000). Empīriskā pētījuma vietu (Rīga, Ogre, Tukums) atlase veikta, izmantojot mērķtiecīgās izlases (*purposive sampling*) principu (Etikan, Musa, Alkassim 2015).

Amatniecības tālāk nodošanas prakses

Vēsturiski prasmes ietver amatniecības prasmju nodošanu dzimtas ietvaros un tradicionālās amatniecības mācekļu prakses viduslaikos (Coy 1989; Lave, Wenger 1991), amatniecības rūpniecību modernajā industrializācijas periodā (Chan 2020) un formālo izglītību 19. un 20. gadsimtā (Gamble 2001). Šīs dažādās sistēmas un konteksti veidoja amatniecības zināšanu nodošanas un apguves struktūru, balstoties uz meistara un mācekļa sadarbību, ikdienas praksi un sociālajām kopienām. Sociālā mijiedarbība starp meistaru kā pieredzējušu amatnieku un mācekli kā mazāk pieredzējušu apmācāmo, kā arī starp pašiem mācekļiem, tiek uzskatīta par nozīmīgu amatniecības zināšanu apguves procesu (Cattani et al. 2013; Coy 1989). Attiecībās starp meistaru un mācekli viena no galvenajām mācīšanas un mācīšanās metodēm ir pieredzējuša amatnieka darba procesa un fizisku darbību demonstrēšana un vērošana (Miller 2012). Nozīmīga ir bijusi arī vide amatnieka darbnīcā un strukturēti ikdienas uzdevumi, kas nodrošināja sadarbībā balstītu prasmju nodošanu un saņemšanu starp meistaru, mācekli un citiem amatniekiem (Marchand 2008). Minētie elementi veidoja motivējošu un atbalstošu vidi amatniecības prasmju nodošanai un saņemšanai (De Munck, Solý 2007; Humphries 2006). Iepriekšējie pētījumi ir analizējuši un aprakstījuši amatniecības klusējošo zināšanu² (*tacit knowledge*) un situatīvās mācīšanās³ (*situated learning*) aspektus, kas ir grūti formalizējamas

² Jēdziens *tacit knowledge* latviešu valodā amatniecības pētniecības kontekstā līdz šim lietots samērā ierobežoti. Atsevišķos juridiskajos un profesionālajos tekstos sastopami tulkojuma varianti “neformulētas” vai “netveramas zināšanas”, kas akcentē zināšanu verbalizācijas grūtības. Tomēr, balstoties uz starptautisko akadēmisko literatūru (Collins 2010), kur *tacit knowledge* tiek definētas kā praksē un pieredzē balstītas, grūti artikulējamas un sociāli iemiesotas zināšanas, ir pamatoti uzskatīt, ka tulkojums “klusējošās zināšanas” visprecīzāk atbilst jēdziena konceptuālajai būtībai, ietverot gan neartikulatīvo, gan iemiesoto zināšanu dimensiju. Šī pētījuma ietvaros konsekventi lietots tulkojums “klusējošās zināšanas”.

³ Termins *situated learning* latviešu zinātniskajā literatūrā visbiežāk tiek tulkots kā “situatīvā mācīšanās”. Šis tulkojums atspoguļo teorijas pamatideju, ka mācīšanās notiek konkrētā sociālā un profesionālā kontekstā, kur zināšanu apguve ir cieši saistīta ar līdzdalību

(Polanyi 2009; Temeltas 2017).

Šīs klusējošās zināšanas ir iemiesotas augsti prasmīgos amatniekos un tiek nodotas kopienās (Hadjimichael, Tsoukas 2019; Raffaelli 2019). Iepriekšējie pētījumi izgaismo amatniecības zināšanu apmācību un apguvi sociālo attiecību ietvaros, tostarp meistara un mācekļa vai skolotāja un skolēna attiecībās, kā arī attiecībās starp darba ņēmējiem un mācībās iesaistītajiem (Lave, Wenger 1991; Marchand 2008). Pētnieki apsprieduši arī ķermeņa kustību parādīšanas un vērošanas lomu amatniecības mācīšanās un apgūvē šajās sociālajās attiecībās (Portisch 2010; Wolek 1999). Turklāt viņi ir pētījuši sociālo identitāšu veidošanos un to, kā tās ietekmē attiecības sociālajās kopienās (Lave, Wenger 1991). Šie pētījumi uzsver, ka tradicionālās amatniecības prasmju tālāknodošana nav reducējama tikai uz formāliem izglītības procesiem vai individuālu tehnisku iemaņu apguvi, bet ir cieši saistīta ar sociālo vidi, kopienu un ikdienas darbību struktūrām. Amatniecības prasmes tiek nodotas situatīvā mācīšanās procesā, kurā izšķiroša nozīme ir gan praktiskai līdzdalībai, gan ķermeniskai darbību vērošanai un atkārtošanai, gan arī identitātes veidošanai konkrētā amata kopienā (*legitimate peripheral participation*) (Lave, Wenger 1991). Šāds skatījums ļauj labāk izprast, kā dažādas sociālās, ekonomiskās un kultūras pārmaiņas ietekmē amata zināšanu tālāknodošanu un saglabāšanu mūsdienās.

Keramikas tradicionālo prasmju tālāknodošanas normatīvais un praktiskais ietvars Latvijā

Tradicionālās prasmes un zināšanas joprojām veido būtisku nemateriālā kultūras mantojuma daļu, un keramiķi Latvijā ir šī mantojuma nesēji. Viņu darbs notiek daudzslāņainā profesionālā vidē, kur krustojas valsts regulējums, formālās un neformālās izglītības ceļi, kā arī individuālās izvēles un radošās pieejas.

No juridiskā viedokļa amata prasmes un to pārmantojamība tiek aizsargātas ar Nemateriālā kultūras mantojuma likumu (Nemateriālā kultūras mantojuma likums 2016). Nemateriālā kultūras mantojuma (turpmāk tekstā – NKM) jēdziena skaidrojumu, tā attīstību un tiesiskā regulējuma praksi savā pētījumā analizē Anita Vaivade (dz. 1982) monogrāfijā “Nemateriālais kultūras mantojums starptautiskajās un Latvijas tiesībās”, aplūkojot gan starptautisko, gan Latvijas tiesību kontekstu (Vaivade 2016). NKM likuma mērķis ir saglabāt un nodot nākamajām paaudzēm NKM kā kultūras daudzveidības un identitātes apliecinājumu, kas vienlaikus veicina vērtību

autentiskā praksē (Lave, Wenger 1991). Alternatīvi tulkojuma varianti, piemēram, “situācijā balstīta mācīšanās” vai “kontekstā balstīta mācīšanās”, uzsver mācīšanās saistību ar vidi, taču mazāk precīzi atspoguļo sociāli situētas līdzdalības dimensiju, kas ir centrāla šīs teorijas sastāvdaļa. Latvijas pedagogijas un profesionālās izglītības diskursā nostiprinājies tulkojums “situatīvā mācīšanās”, un šajā pētījumā tas tiek lietots konsekventi, lai saglabātu terminoloģisko atbilstību starptautiskajai teorētiskajai tradīcijai.

izpratni, radošumu, ilgtspējīgu attīstību un dzīves kvalitātes uzlabošanu (Nemateriālā kultūras mantojuma likums 2016). Tajā uzsvērtā mantojuma saglabāšana kā sabiedrības vērtība un noteikts arī institucionālais ietvars – Latvijas Nacionālais kultūras centrs koordinē šī mantojuma saglabāšanu un popularizēšanu. Kā būtisks NKM elements identificējams amata tradīciju nesējs – amatnieks, kurš, balstoties uz tiešas prakses un dzīvas pieredzes nodošanu, nodrošina tradicionālo prasmju un zināšanu nepārtrauktību. Tātad keramiķis, kas spēj nodot zināšanas un prasmes nākamajām paaudzēm, tiek uzskatīts par “dzīvo mantojuma nesēju” (*living human treasure*), kā to formulējusi UNESCO (UNESCO 2003). Amatniecības visaptverošajās definīcijās apzīmējums “tradicionāls” tiek attiecināts uz prasmēm, zināšanām, metodēm vai rezultātu. Tomēr tas, ka tradicionalitāte normatīvajos regulējumos tiek minēta līdzās inovācijai, mākslinieciskumam vai izcilībai, liecina par grūtībām to izdalīt kā vienīgo noteicošo kritēriju amatniecības definēšanā ekonomiskās darbības kontekstā. Tradicionalitāte drīzāk uztverama kā spektrāla, nevis absolūta pazīme (Track4Craft, 2024:44-45)⁴. Šāda izpratne aktualizē nepieciešamību analizēt, kā tradicionalitātes aspekts tiek institucionalizēts konkrētā valsts normatīvajā regulējumā un profesionālās darbības praksē.

Latvijas amatniecības nozare balstās uz skaidri definētu normatīvo un institucionālo sistēmu, kas nosaka amatniecības profesiju statusu, izglītības un kvalifikācijas iegūšanas kārtību, kā arī profesionālās darbības nosacījumus. Svarīgākie šīs sistēmas elementi ir: likumdošanas bāze un konceptuālie pamati, 1993. gada 2. februārī pieņemtais likums “Par amatniecību” (spēkā ar grozījumiem) nodrošina amatniecības definējumu Latvijas tiesiskajā sistēmā, nosakot tās lomu kā tradicionālo prasmju, tautas saimniecības un kultūras vērtību saglabāšanas instrumentu (Likums “Par amatniecību” 1993). Šis likums kalpo kā pamatdokuments amatniecības izglītības, kvalifikācijas un profesionālās darbības regulējumam. Savukārt, izglītības regulējumu veido LR izglītības ministra 1993. gada 17. februārī izdotā pavēle Nr. 70 “Par amatizglītības realizēšanas kārtību”, kas nosaka amatniecības izglītības īstenošanas prasības un pamatprincipus. Keramiķa profesija ir iekļauta valsts profesiju klasifikatorā, un tās apguvi iespējams realizēt vairākās Latvijas izglītības iestādēs. Empīriskie dati no intervijām Tukumā, Rīgā un Ogrē liecina, ka nozīmīga daļa keramikas amata prasmju mūsdienu Latvijā tiek apgūtas formālās profesionālās izglītības ietvaros. Izglītības iestādes, kurās patlaban var apgūt keramikas amata prasmes, ir šādas: Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola, Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola, MIKC Latgales mūzikas un

⁴ Tracks4Crafts (projekta Nr. 101094507), finansēts Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas programmas *Horizon Europe* ietvaros (HORIZON-CL2-2022-HERITAGE-01). Sk.: ziņojums D2.1 Pārskats par tradicionālo amatniecības zināšanu pārneses (TCK) pašreizējo stāvokli, iekļaujot piemērus Eiropā un ārpus tās, WP2 – D2.1 – T2.1, 2024, licence CC BY.

mākslas vidusskola, Latvijas Mākslas akadēmija. Izglītības ieguvi apliecina diploms. Šajās mācību programmās tiek īstenota integrēta pieeja – apvienotas tradicionālās amata prasmes ar laikmetīgām dizaina un tehnoloģiju zināšanām. Arī formālās izglītības sistēmā vērojamas pārmaiņas, kas skar mācību procesa organizāciju un programmu saturu, pielāgojot tās aktuālajām darba tirgus un nozares prasībām. Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola kopš 2015. gada īsteno mācību programmu reformas, kuru mērķis ir nodrošināt līdzsvaru starp profesionālajā darbībā nepieciešamajām praktiskajām prasmēm, materiālu tehnoloģiju pārzināšanu un dizaina darba tirgus specifiskajām prasībām. Vienlaikus tiek saglabāta orientācija uz tradicionālo prasmju apguvi un kultūrvēsturiskā mantojuma izzināšanu, tādējādi cenšoties integrēt mūsdienu profesionālās kompetences ar tradīcijās balstītu amata izpratni. Šāda pieeja saskan ar pētījumā “Kultūrizglītība Latvijā: Pieejamība, pieprasījums, kvalitāte” (Klāsons, Tjarve, Kunda 2018) ekspertu pausto viedokli, ka kultūrizglītība jebkurā izglītības līmenī ir būtisks ieguldījums ne tikai tautsaimniecības attīstībā, bet arī nacionālās identitātes stiprināšanā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā un uzturēšanā. Tādējādi profesionālās izglītības nozīme pārsniedz šauru darba tirgus sagatavotības funkciju, ietverot arī plašāku kultūras un sabiedrisko dimensiju. Tomēr jāatzīst, ka pastāvošās profesionālās izglītības programmas, lai arī nodrošina vispārēju ieskatu nozares specifiskā un sniedz pamata kompetences, ne vienmēr spēj pilnvērtīgi sagatavot augsti kvalificētus amata pratējus – amatniekus. Tas aktualizē jautājumu par padziļinātu profesionālo prasmju apguves mehānismiem un par to, kā nodrošināt tradicionālo amata zināšanu ilgtspējīgu pārmantošanu mūsdienu izglītības sistēmā.

Nozares pārstāvji no Tukuma, Rīgas un Ogres uzsver, ka formālās izglītības sistēma ne vienmēr spēj nodrošināt pietiekami dziļu, praksē balstītu sagatavotību. Šī situācija var apdraudēt tradicionālo prasmju kvalitatīvu tālāknodošanu un nozares ilgtspēju. Vienlaikus amatniecības izglītību regulē arī Latvijas Amatniecības kamera (turpmāk tekstā – LAK), kas ir tiesīga izsniegt kvalifikācijas apliecinājumu – mācekļa, zeļļa vai meistara diplomu. Kameras izstrādātais sertifikācijas nolikums nosaka, kā iegūt profesionālo statusu, kā to uzturēt (Latvijas Amatniecības kamera b. g.; 2011).

Daudzi mūsdienās zināšanas apgūst neformālā ceļā – darbojoties amatu mājās, lietišķās mākslas studijās, pie konkrēta meistara vai arī apmeklējot dažādas meistarklases. Šie ceļi bieži vien balstās personiskā motivācijā, prakses pieredzē un lokālu kopienu atbalstā, nevis valsts noteiktās kvalifikācijas prasībās. Apgūtās prasmes netiek apliecinātas dokumentāli, izņemot gadījumus, kad prasmju mācītājs un māceklis ir reģistrējies LAK. Tāpat dalība LAK daudzos gadījumos tiek apieta daļēji uzticības trūkuma, daļēji administratīvo procedūru dēļ. Šo daudzveidīgo kontekstu – normatīvo ietvaru, izglītības iespējas un reālās prakses pieredzi – būtiski papildina pašu keramiķu skatījums. Lai izprastu, kā šie dažādie elementi ietekmē keramiķu profesionālo

attīstību, identitāti un amata tālāknodošanu, tika veiktas daļēji strukturētas intervijas ar amata pārstāvjiem Rīgā, Ogrē un Tukumā. Tālāk rakstā analizēta keramikas amata praktizētāju pieredze, izvērtējot tradicionālo prasmju nodošanas mehānismus, zināšanu pārmantošanas formas un galvenos ierobežojumus, kas ietekmē prasmju nodošanas procesu.

Keramikas amata prasmju tālāknodošana mūsdienās – Tukuma, Rīgas un Ogres meistaru pieredze

Intervijas ar praktizējošiem meistariem no Tukuma (4), Rīgas (2) un Ogres (1) sniedz ieskatu mūsdienu keramikas amatniecībā, uzsverot zināšanu un prasmju nozīmi profesionālajā darbībā. Respondentu atbildes liecina, ka neskatoties uz zināšanu bāzi, prasmju un zināšanu pilnveide ir nepārtraukts process, kas nepieciešams, lai sekotu līdzi materiālu piedāvājumam un tehnoloģiskajām apstrādes iespējām. Tas ir būtiski, lai saglabātu konkurētspēju nozarē un vienlaikus nodrošinātu līdzsvaru starp tehnoloģisko inovāciju un radošajiem mērķiem. Tas nozīmē, ka prasmju apguve ir aktuāla kā topošajiem, tā esošajiem meistariem. Empīriskos datus ieguvei izmantotas daļēji strukturētas intervijas. Pētījumam tika intervēti septiņi keramikas amatnieki no Tukuma, Rīgas un Ogres (vecumā no 38 līdz 61 gadam), kam amatniecība ir pamatnodarbošanās vai tā apvienota ar pedagoģisko darbu. Pieci no septiņiem intervētajiem profesionālās zināšanas un prasmes apguvuši formālās profesionālās izglītības sistēmā Latvijā un Vācijā; četriem no tiem ir augstākā profesionālā izglītība, bet vienam – vidējā profesionālā izglītība. Divi respondenti profesionālās kompetences veidojuši neformālās mācīšanās ceļā – viens no tiem apguvis prasmes no dzīvesbiedra, bet otrs – meistara vadībā un pašmācības procesā. Respondentu atlases pamatā bija to dažādā pieredze keramikas prasmju un zināšanu apgūvē, kā arī atšķirīgs vecums, lai nodrošinātu plašāku skatījumu uz amata prasmju tālāknodošanas iespējām un izaicinājumiem.

Visiem respondentiem tika uzdoti identiski jautājumi, strukturēti tematiskos blokos, kas aptvēra šādas kategorijas: profesionālā identitāte, prasmju apguves mehānismi, tradicionalitātes izpratne, prasmju tālāknodošanas prakse, tirgus un ekonomiskie aspekti, kopienas prakses nozīme, kā arī nozares attīstības perspektīvas. Amatnieku vecums 38–61 gads. Interviju garums – no 60 līdz 120 minūtēm. Interviju ievākšanas laiks – no 2024. gada 9. februāra līdz 2025. gada 15. oktobrim.

Empīriskos datus analizē liecina, ka formālā mākslas un profesionālā izglītība tiek uztverta kā būtisks pamats profesionālās identitātes un pārliecības veidošanā. Amatniece R-TP-2 uzsver skolotāja personības ietekmi uz profesionālās izvēles formēšanos:

Bērnu mākslas skolā bija jauna skolotāja tik aizrautīga un atraktīva. Un mums kā bērniem viņa bija paraugs, kas motivēja turpināt studijas mākslas un dizaina vidusskolā. (R-TP-2, 15.10.2024.)

Savukārt respondents R-TP-3 norāda uz izglītības ilgtermiņa ietekmi profesionālajā praksē:

Vajag paiet daudziem gadiem, lai saprastu, ka praksē pielieto tieši to, ko skolotājs mācījis. (R-TP-3, 15.10.2024.)

Respondentu viedokļi apliecina, ka formālā izglītība ne tikai nodrošina tehnisko prasmju apguvi, bet arī veido profesionālo domāšanu un kompetenču stabilitāti. Līdzīgu skatījumu pauž (T-PT-3, R-TP-3).

Amatniece T-PT-3:

Labā izglītība dod stabilitāti un pārliecību par savām spējām. Es domāju, ka Latvijā ar mākslas izglītību viss ir kārtībā, bet pietrūkst mārketinga zināšanu. (T-PT-3, 18.03.2024.)

Tomēr respondenti vienlaikus norāda uz nepieciešamību paplašināt izglītības saturu, īpaši uzņēmējdarbības un mārketinga zināšanu jomā. Tādējādi formālā izglītība tiek vērtēta kā būtisks, bet nepilnīgs profesionālās sagatavotības instruments. Analizējot izglītības programmu saturu un respondentu viedokļus, iezīmējas bažas par tradicionālo tehnisko prasmju apguves apjoma samazināšanos.

Amatniece R-TP-3 uzsver:

Nebūs liela problēma, ja topošie keramiķi nemācēs tradicionālu podu uzvirpot, vai svečturi uztaisīt, muzejos to ir diezgan daudz. Bet problēma ir tajā, ka viņi nevarēs šīs prasmes tālāknodot, kļūstot par pedagogiem. (R-TP-3, 15.10.2024.)

Šis skatījums aktualizē tradicionālo prasmju tālāknodošanas risku, īpaši pedagoģiskajā kontekstā, kur prasmju nodošana kļūst par būtisku nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas mehānismu. Respondente arī norāda uz kvalitātes jautājumiem nozarē, kuri saistīti ar nepietiekamu profesionālo sagatavotību, kas savukārt var ietekmēt nozares reputāciju. Empīrisku datu analīze apliecina, ka nozīmīga daļa profesionālo kompetenču tiek apgūtas ārpus formālās izglītības ietvariem. Keramiķe O-TP-1 uzsver meistaruru nozīmi profesionālajā izaugsme:

Tik nozīmīgas tikšanās ar meistariem, viņu darba procesa vērošana. Ar Ēvaldu Vasiļevski divreiz tikāmies, tās nebija kā apmācība, bet ļoti zīmīgas tikšanās. Man liekas, ka mēs esam uz vienas frekvences, radoši domājoši, mums nevajag daudz runāt. (O-TP-1, 11.10.2024.)

Respondente norāda, ka noteiktas amata nianšes – būtiskas profesionālajā darbībā – iespējams apgūt vien praktiskā procesā, vērojot pieredzējušu meistaruru darbu un atkārtoti eksperimentējot, tādējādi veidojot individuālu pieeju prasmju pielietošanai, kas atbilst klusējošo zināšanu apguves principiem. Situatīvā mācīšanās šeit funkcionē kā būtisks prasmju pārneses mehānisms uzsver keramiķe O-TP-1, kura teorētiskās zināšanas un

mākslinieciskās iemaņas ieguvusi Minhenes Mākslu akadēmijā, bet specifiskas tehniskās prasmes apguvusi tiešā darbā ar meistariem Latvijā.

Interviju dati liecina, ka profesionālās kopienas mijiedarbība veicina prasmju attīstību un tālāknodošanu. Respondentu T-PT-4, T-PT-2 un O-TP-1 pieredzes atklāj, ka zināšanu transmisija notiek sociālās līdzdalības procesā – piedaloties kopīgās darbībās ar meistariem un citiem amata pratējiem. Šajās situācijās zināšanu transmisija notiek ne tikai formālā apmācībā, bet galvenokārt caur līdzdalību profesionālajā kopienā, kur svarīga ir vērošana, praktiska darbošanās un individuāla pieejas veidošana konkrētiem amata uzdevumiem.

Intervijā Tukumā respondents T-PT-2 norādīja, ka kvalifikāciju apliecināšana dokumenta trūkums ierobežo iespējas iesaistīties pedagoģiskajā darbībā, neskatoties uz profesionālo pieredzi. Šis piemērs aktualizē institucionālās nepilnības prasmju oficiālajā atzīšanā un norāda uz iespējamu plaisu starp profesionālo kompetenci un normatīvo regulējumu. Vienlaikus jāatzīmē, ka attiecīgais meistars ir nodrošinājis prasmju tālāknodošanu, apmācot mācekli, kurš šobrīd patstāvīgi darbojas keramikas nozarē kā uzņēmējs. Respondenti norāda, ka prasmju nodošana notiek arī ārpus formālām struktūrām – organizējot meistarklases vai individuāli apmācot mācekļus. Tomēr šie procesi lielākoties netiek dokumentēti vai institucionāli atzīti. Keramikā O-TP-1 uzsver profesionālās atbildības nozīmi tirgus kontekstā:

Tā ir mūsu atbildība kādu mēs veidojam pircēju gaumi piedāvājot gan vizuāli piesaistošus, gan materiāla apstrādē kvalitatīvus izstrādājumus. (O-TP-1, 11.10.2024.)

Šis skatījums atklāj, ka profesionālā kvalitāte un tradicionālo prasmju saglabāšana ir cieši saistīta ar tirgus mehānismiem un sabiedrības estētisko gaumi.

Respondenti norādījuši, ka viņi iegūtās zināšanas un prasmes tālāk nodod, organizējot meistarklases, kuru galvenais mērķis ir auditorijas ieinteresēšana par konkrētā materiāla izmantošanas iespējām. Tomēr divi respondenti minējuši, ka viņiem bijuši arī mācekļi, kuri izrādījuši interesi apgūt keramikas amata prasmes padziļinātā līmenī. Prasmju nodošanas process amatniecības mājās ietver gan iepazīstināšanu un popularizēšanu, gan arī praktisku apmācību gadījumos, kad apmācāmajam ir mērķis apgūt keramikas amatu. Jāmin, ka neviens no minētajiem piemēriem nav dokumentāli apliecināms, jo ne meistari ne mācekļi nav reģistrējušies LAK.

Pētījuma rezultāti norāda, ka formālās izglītības sistēma nodrošina fundamentālo kompetenču apguvi, tomēr nozīmīga profesionālās attīstības dimensija ir saistīta ar praktiskajā darbībā uzkrātajām klusējošajām zināšanām un sociālās mijiedarbības procesiem, kā apliecina O-TP-1. Vienlaikus konstatēti vairāki būtiski izaicinājumi, kas potenciāli var ietekmēt tradicionālo prasmju ilgtspējīgu saglabāšanu un pārmantošanu nākotnē.

Respondenti uzsver skolotāju personības un institucionālās vides ietekmi uz profesionālās izvēles formēšanos. Tomēr rezultāti vienlaikus norāda uz ierobežojumiem – formālā izglītība nodrošina strukturētu kompetenču apguvi, taču ne vienmēr pilnvērtīgi attīsta specifiskas tradicionālās tehniskās iemaņas. Šis aspekts aktualizē izaicinājumu starp izglītības modernizācijas tendencēm (uzņēmējdarbība, dizains, tirgus orientācija) un tradicionālo amata kompetenču saglabāšanu.

Tāpat rezultāti apliecina Polānija konceptu par klusējošo zināšanu būtisko lomu profesionālajā praksē. Respondentu pieredze rāda, ka noteiktas tehnoloģiskās un estētiskās nianšes nav pilnībā verbalizējamas un tiek apgūtas ilgstošā praksē, vērojot un atkārtojot meistara darbību. Šī iemiesotā kompetence kļūst par centrālo profesionālās kvalitātes elementu. Vienlaikus tas rada izaicinājumus izglītības sistēmai, jo klusējošās zināšanas grūti institucionalizēt un standartizēt. Tādējādi tradicionālo prasmju ilgtspēja lielā mērā ir praksē balstītas mācīšanās forma. Amatnieku pieredze apliecina Leivas un Vengera situatīvās mācīšanās teorijas aktualitāti amatniecības kontekstā. Prasmju apguve notiek sociāli situētā vidē – darbnīcā, profesionālā kopienā, meistara un mācekļa mijiedarbībā. Mācīšanās tiek realizēta caur līdzdalību praksē, nevis tikai caur teorētisku apmācību.

Kā aktuāls jāmin jautājums par institucionālo regulējumu. Intervijās iegūtie dati atklāj plaisu starp faktisko profesionālo kompetenci un tās oficiālu atzīšanu. Kvalifikācijas dokumentu trūkums ierobežo iespēju iesaistīties pedagoģiskajā darbībā, tādējādi potenciāli kavējot tradicionālo prasmju tālāknodošanu formālajā izglītības sistēmā. Šis aspekts atspoguļo plašāku izaicinājumu – tradicionālo amatniecības prasmju institucionalizācija prasa elastīgāku atzīšanas regulējumu, kas ņemtu vērā arī praksē iegūtās kompetences.

Interviju rezultāti liecina, ka tradicionālitate netiek uztverta kā statisks vai nemainīgs jēdziens, bet gan kā dinamisks un kontekstuāli interpretējams process, kas atbilst UNESCO NKM “dzīvā mantojuma” konceptam, kurā tradīcijas tiek nepārtraukti atjaunotas un transformētas sabiedrības sociālo un kultūras pārmaiņu ietekmē.

Amatniece R-TP-3 uzsver:

Un cik bieži cilvēks ies skatīties uz tradicionālo keramiku? Viņš viņu nepirks, jo viņam nevajag. Modernajā interjerā tā neiederas. (R-TP-3, 15.10.2024.)

Savukārt O-TP-1 min:

Par tradicionālītāti var liecināt noteikta forma, kas dabīgi veidojas virpojot trauku. Šķiet, ka šī tīrā forma ir gadsimtiem kopta un nemainās. (O-TP-1, 11.10.2024.)

Amatnieku skatījumā tradicionālās prasmes pastāv līdzās inovācijai un mūsdienu dizaina pieejām. Tas atbilst iepriekš identificētajai izpratnei par

tradicionalitāti kā spektrālu kategoriju, kas integrē pagātnes pieredzi ar mūsdienu kontekstu. Kopumā pētījums parāda, ka tradicionālo keramikas prasmju tālāk nodošana Latvijā balstās trīs savstarpēji saistītos līmeņos: individuālajā (klusējošās zināšanas), sociālajā (kopienas prakse) un strukturālajā (institucionālais regulējums). Lai nodrošinātu prasmju ilgtspēju, nepieciešama līdzsvarota pieeja, kas integrē formālās izglītības sistēmu ar praksē balstītām mācīšanās pieejām un profesionālās kopienas atbalstu.

Secinājumi

Pētījuma dati apliecina, ka tradicionālo keramikas prasmju pārmantošana Latvijā norisinās kā sarežģīts un daudzdimensionāls process, kurā būtiska nozīme ir profesionālās kopienas iesaistei un situatīvai, praksē balstītai mācīšanās pieredzei. Jāsecina, ka tradicionālo keramikas prasmju nodošanas procesā dominē formālās profesionālās izglītības loma, kas lielākajai daļai respondentu kalpojusi kā galvenais profesionālās kompetences veidošanās pamats. Neformālās prakses pārsvarā funkcionē kā papildinošs resurss jau iegūto zināšanu un iemaņu pilnveidei, savukārt atsevišķos gadījumos tās kļūst par primāro apmācības formu.

Būtiski, ka pētījumā netiek konstatēta ģimenes ietvaros īstenota tradicionālo prasmju pārmantošana, kas vēsturiski bijusi nozīmīgs amata transmisijas mehānisms. Tā vietā iezīmējas izteikta pašmācības tendence, izmantojot dažādus pieejamos resursus un individuālās iniciatīvas iespējas. Šī situācija norāda uz strukturālām pārmaiņām tradicionālo prasmju nodošanas mehānismos, kur pārmantošanas modelis pakāpeniski pārorientējas no ģimeniski balstītas un kopienā iesakņotas prakses uz institucionalizētu un individuāli organizētu mācīšanās procesu.

Pētījumā identificētie galvenie ierobežojumi prasmju nodošanas procesā saistīti ar spriedzi starp formālo izglītību un praksē balstītu mācīšanos. Lai gan formālā izglītība nodrošina profesionālās identitātes un teorētisko zināšanu pamatu, tā ne vienmēr garantē tradicionālo tehnoloģisko iemaņu ilgtermiņa saglabāšanu.

Prasmju pilnvērtīga apguve notiek galvenokārt praktiskā līdzdalībā, kur tiek internalizētas arī klusējošās zināšanas, kuras ir grūti verbalizēt un standartizēt. Tas norāda uz nepieciešamību pēc elastīgākiem institucionāliem mehānismiem, kas nodrošinātu praksē iegūto kompetenču atzīšanu un integrēšanu profesionālajā izglītībā.

Keramikas nozares ilgtspēja Latvijā būs atkarīga no spējas līdzsvarot tradicionālo prasmju saglabāšanu, radošo attīstību un profesionālās kopienas stiprināšanu, nodrošinot ciešāku saikni starp formālo izglītību un meistarību praksi nemateriālā kultūras mantojuma pārmantošanā.

Avoti

Personiskais arhīvs, ieraksts_4, T-PT-1, 09.02.2024. Tukumā
Personiskais arhīvs, ieraksts_5, T-PT-2, 09.02.2024. Tukumā

Personiskais arhīvs, ieraksts_6, T-PT-3, 18.03.2024. Tukumā, Zoom platformā
Personiskais arhīvs, ieraksts_6a, T-PT-4, 18.03.2024. Tukumā, Zoom platformā
Personiskais arhīvs, ieraksts_7, O-TP-1, 11.10.2024. Ogrē
Personiskais arhīvs, ieraksts_8, R-TP-2, 15.10.2024. Rīgā
Personiskais arhīvs, ieraksts_8a, R-TP-3, 15.10.2024. Rīgā

Literatūra

- Cattani, Gino; Dunbar, Roger L. M.; Shapira, Zur (2013). Value creation and knowledge loss: The case of Cremonese stringed instruments. *Organisation Science*, 24 (3), pp. 813–830. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/266475854_Value_Creation_and_Knowledge_Loss_The_Case_of_Cremonese_Stringed_Instruments [sk. 15.02.2025.]
- Chan, Selena (2020). Learning the tacit dimensions of craft and industrial trades work through apprenticeship. (Eds.) Hermkes, R.; Neuweg, G. H.; Bonowski, T. *Implizites Wissen: berufs-und wirtschaftspädagogische Annäherungen*, pp. 176–189. Pieejams: https://scholar.google.co.nz/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=-e0IHEMAAAAJ&citation_for_view=-e0IHEMAAAAJ:yxmsSjX2EkcC [sk. 15.02.2025.]
- Collins, Harry M. (2010). *Tacit and Explicit Knowledge*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coy, Michael W. (ed.). (1989). *Apprenticeship: From theory to method and back again*. NY: State University of New York Press.
- De Munck, Bert; Soly, Hugo (2007). Learning on the Shop Floor in Historical Perspective. (Eds.) De Munck, Bert; Kaplan, Steven L.; Soly, Hugo. *Learning on the shop floor: Historical perspectives on apprenticeship*. Oxford: Berghahn Books, pp. 3–34.
- Gamble, Jeanne (2001). Modelling the invisible: The pedagogy of craft apprenticeship. *Studies in Continuing Education*, 23 (2), pp. 185–200. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/240524773_Modelling_the_Invisible_The_pedagogy_of_craft_apprenticeship [sk. 20.02.2025.]
- Hadjimichael, Demetris; Tsoukas, Haridimos (2019). Toward a better understanding of tacit knowledge in organisations: Taking stock and moving forward. *Academy of Management Annals*, 13 (2), pp. 672–703. Pieejams: <https://doi.org/10.5465/annals.2017.0084> [sk. 15.01.2025.]
- Humphries, Jane (2006). English Apprenticeship: A Neglected Factor in the First Industrial Revolution. (Eds.) David, Pers A.; Thomas, Mark. *The economic future in historical perspective*. Oxford: Oxford University Press, pp. 73–102.
- Etikan, Ilker; Musa, Sulaiman Abubakar; Alkassim, Rukayya Sunusi (2015). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5 (1), pp. 1–4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Klāsons, Gints; Tjarve, Baiba; Kunda, Ilona (2018). *Kultūrizglītība Latvijā: Pieejamība, pieprasījums, kvalitāte. Pētījuma rezultātu ziņojums*. Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 15.–24. lpp. Pieejams: https://www.km.gov.lv/sites/km/files/kulturizglitibas_petijums_2_karta_20181.pdf [sk. 25.02.2025.]
- Likums “Par amatniecību” (1993). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63052-par-amatniecibu> [sk. 20.02.2025.].
- Latvijas Amatniecības kamera (b. g.). *Amatnieka kvalifikācijas iegūšana Latvijā*. Pieejams: https://www.lak.lv/uploads/filedir/lak_amatn-kvalifik-iegusana_majaslapa.pdf [sk. 20.02.2025.]
- Latvijas Amatniecības kamera (2011). *Nolikums par amatniecības prakses sertifikātu piešķiršanas kārtību, reģistrēšanu un anulēšanu*. Pieejams: https://lak.lv/uploads/filedir/LAK_Noteik%20par%20prakses%20sertifun%20amatiem.

- pdf [sk. 20.02.2025.]
- Lave, Jean; Wenger, Etienne (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marchand, Trevor H. (2008). Muscles, morals and mind: Craft apprenticeship and the formation of a person. *British Journal of Educational Studies*, 56 (3), pp. 245–271. DOI: 10.1111/j.1467-8527.2008.00407.x
- Mayring, Philipp (2000). Qualitative Content Analysis. *FQS Forum: Qualitative Social Research Sozialforschung*, 1 (2), Art. 20, pp. 1–10. Pieejams: <https://doi.org/10.17169/fqs-1.2.1089>
- Miller, Harry M. L. (2012). Types of learning in apprenticeship. (Ed.) Wendrich, Willeke. *Archaeology and apprenticeship: body knowledge, identity, and communities of practice*. Tucson: University of Arizona Press, pp. 224–239.
- Nemateriālā kultūras mantojuma likums* (2016). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriala-kulturas-mantojuma-likums> [sk. 01.10.2024.]
- Polanyi, Michael (2009). *The tacit dimension*. Chicago: University of Chicago Press.
- Portisch, Anna O. (2010). The craft of skilful learning: Kazakh women’s everyday craft practices in western Mongolia. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 16, pp. S62–S79. DOI: 10.1111/j.1467-9655.2010.01610.x
- Raffaelli, Ryan (2019). Technology reemergence: Creating new value for old technologies in Swiss mechanical watchmaking, 1970–2008. *Administrative Science Quarterly*, 64 (3), pp. 576–618.
- Temeltaş, Hakan (2017). Collaboration and exchange between “Craftsman” and “Designer”: Symbiosis towards Product Innovation. *The Design Journal*, 20 (sup1), pp. S3713–S3723.
- UNESCO (2003). *The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, 17 October. Pieejams: <https://ich.unesco.org/doc/src/01852-EN.pdf> [sk. 05.03.2025.]
- Vaivade, Anīta (2016). *Nemateriālais kultūras mantojums starptautiskajās un Latvijas tiesībās*. Rīga: LU LFMI.
- Wolek, Francis W. (1999). The skill development processes of apprenticeship. *International Journal of Lifelong Education*, 18 (5), pp. 395–406. Pieejams: DOI: 10.1080/026013799293630

Ginta Elksne

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes
Filozofijas un socioloģijas institūts
ginta.elksne@lu.lv
ORCID 0000-0003-1011-3351

Inese Šūpule

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes
Filozofijas un socioloģijas institūts
inese.supule@lu.lv
ORCID 0000-0002-0916-4402

KULTŪRAS INICIATĪVAS KĀ KOPIENAS SALIEDĒTĪBAS PRAKSE: ČIEKURKALNA, JAUNLIEPĀJAS UN GULBENES NOVADA PIEREDZE¹

CULTURAL INITIATIVES AS A PRACTICE OF COMMUNITY COHESION: THE CASES OF ČIEKURKALNS, JAUNLIEPĀJA, AND GULBENE MUNICIPALITY

Kopsavilkums

Raksts analizē kultūras iniciatīvu nozīmi vietējo kopienu saliedētības stiprināšanā. Projekta Atvērtās zinātnes (*Open Science*) pasākumu ietvaros trīs atšķirīgās sociālajās un ģeogrāfiskajās vidēs – Čiekurkalnā (Rīga), Jaunliepājā (Liepāja) un Gulbenes novadā – tika īstenoti kultūrdzīves aktivizēšanas pasākumi, lai veicinātu iedzīvotāju pašorganizēšanos un līdzdalību. Kultūras pasākumi šeit funkcionēja kā platforma kopīgai rīcībai un dialogam, ļaujot sabiedrībai ne tikai būt par pasīviem novērotājiem, bet aktīvi iesaistīties projekta mērķu īstenošanā. Raksta teorētiskais pamatojums balstās Kliforda Ģirca (*Clifford Geertz*, 1926–2006) interpretatīvajā kultūras pieejā, kur kultūra nav statiska, bet gan simbolisku nozīmju kopums, kurā indivīdi ir iesaistīti. Pētniecības mērķis ir atklāt šo nozīmju saistību ar ikdienas praksi. Pētījumā izmantota kvalitatīvā metodoloģija – līdzdalīgais novērojums un padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves koordinatoriem, kuri tieši līdzdarbojās kopienās kultūrdzīves pasākumu koordinēšanā. Rezultāti rāda, ka kultūra kopienās tiek interpretēta plaši un iekļaujoši, aptverot gan ikdienas prakses un rituālus, gan profesionālās mākslas elementus, kas aktualizēti vietējā vidē; augsta līmeņa kultūras nozīmes iemiesojas ikdienas praksēs un tiek no jauna radītas caur vietējo iedzīvotāju aktivitātēm. Kultūra šādā skatījumā vienlaikus ir sistēma, kas palīdz definēt kopienas normas, vērtības un piederības izjūtu, un process, kas veidojas caur kopdarbību. Pētījuma rezultāti ļauj interpretēt teorētisko nostādni, ka kultūra vienlaikus ir gan nozīmju struktūra, gan dinamiska līdzdalības prakse, kas nostiprina sociālo identitāti un kopienas saliedētību.

Raksturvārdi: kultūrdzīve kopienā, sabiedrības saliedētība, pilsoniskā līdzdalība, atvērtā zinātne, interpretatīvā kultūras pieeja.

¹ Raksts izstrādāts projektā “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” (Nr. VPP-KM-SPASA-2023/1-0002).

Summary

The article analyses the role of cultural initiatives in strengthening local community cohesion. Within the framework of the project's *Open Science* activities, cultural life activation events were implemented in three socially and geographically distinct settings – Čiekurkalns (Riga), Jaunliepāja (Liepāja), and Gulbene municipality – to foster community self-organisation and civic participation. In this context, cultural events served as platforms for collective action and dialogue, enabling residents not only to observe passively but also to engage in the realisation of the project's objectives actively. The theoretical framework of the article builds on Clifford Geertz's (1926–2006) interpretive approach to culture, in which culture is not conceived as a static entity but as a set of symbolic meanings within which individuals are embedded. The task of research is to uncover the interrelations between these meanings and everyday practices. Methodologically, the study employs qualitative approaches, including participant observation and in-depth interviews with cultural coordinators directly engaged in organising community cultural activities. The findings demonstrate that culture in communities is interpreted in a broad and inclusive sense, encompassing everyday practices, rituals, and residents' own interpretations, as well as elements of professional art contextualised in the local environment. Broader cultural meanings are thus embodied in everyday practices and re-created through the activities of local residents. From this perspective, culture emerges simultaneously as a system that defines community norms, values, and a sense of belonging, and as a process enacted through shared practices. The results allow us to interpret the theoretical proposition that culture is both a structure of meanings and a dynamic practice of participation, reinforcing social identity and community cohesion.

Keywords: cultural life in community, social cohesion, civic participation, open science, interpretive approaches to culture.

Ievads

Latvijas Nacionālās attīstības plāns (2021.–2027. gadam) līdzdalību kultūras dzīvē saredz kā vienu no līdzekļiem, kas sekmē pilsoniskās sabiedrības attīstību un stiprina demokrātijas vērtības, un kas var kalpot par sabiedrības saliedētības instrumentu, tādējādi paaugstinot arī kopējo dzīves kvalitātes uztveri sabiedrībā. (Latvijas Republikas Saeima 2020) Sabiedrības saliedētība palielina cilvēku rīcībā esošos resursus, stiprinot pašorganizācijas un sadarbības prasmes, ko īpaši nepieciešams veicināt tām grupām, kurām tās ir zemas. Vienlaikus pētījumi liecina, ka uzticēšanās un sabiedrības saliedētība biežāk veidojas tuvākajos sociālajos tīklos, nevis plašākas sabiedrības līmenī (Rungule et al. 2021), tādējādi aktualizējot jautājumu par mehānismiem, kas var stiprināt horizontālās saites vietējās kopienās. Viens no šādiem mehānismiem ir kultūras iniciatīvas, kas ļauj iedzīvotājiem iesaistīties kopīgās aktivitātēs, veidot attiecības un piešķirt nozīmi savai dzīves videi.

Raksta mērķis ir analizēt kultūras pasākumu iniciēšanu vietējās kopienās kā mehānismu kopienas saliedētības veicināšanai, balstoties uz projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” (Nr. VPP-KM-SPASA-2023/1-0002) rezultātiem. Projekta atvērtās zinātnes (*Open Science*) pasākumu ietvaros trīs atšķirīgās sociālās un ģeogrāfiskās vidēs – Čiekurkalnā (Rīga), Jaunliepājā (Liepāja) un Gulbenes

pilsētā un novadā – tika rīkoti pasākumi kultūrdzīves aktivizēšanai ar mērķi veicināt sabiedrības pašorganizēšanos un iedzīvotāju līdzdalību vietējās kopienās, tostarp izmantojot kultūras pasākumus kā platformu kopīgai rīcībai un dialogam. Šo vietu izvēle balstīta to daudzveidībā: Čiekurkalns kā urbāna apkaime ar jau attīstītu kopienas aktivitāšu vidi, Jaunliepāja kā postindustriāla pilsētvides teritorija ar transformācijas procesiem un Gulbenes novads kā reģionāla, izkliedēta kopiena (pilsēta un apkārtējie pagasti). Šāda salīdzinoša pieeja ļauj analizēt, kā kultūras iniciatīvas veidojas un funkcionē atšķirīgos sociālajos un telpiskajos apstākļos, kā arī izvērtēt vietas nozīmi šo procesu norisē.

Raksta teorētiskais ietvars balstīts interpretatīvajā pieejā kultūrai, īpaši Kliforda Ģirca (*Clifford Geertz*, 1926–2006) izpratnē par kultūru kā simbolisku nozīmju tīklu, kurā indivīdi ir iesaistīti. Šī pieeja ļauj analizēt kultūras iniciatīvas ne tikai kā aktivitātes, bet kā nozīmju radīšanas procesus, kas strukturē kopienas dzīvi. Rakstā izmantoto jēdzienu definīcijas ir piedāvātas teorētisko avotu izklāsta rezultātā.

Pētījumā izmantota kvalitatīvā metodoloģija, apvienojot līdzdalīgā novērojuma gaitā gūtās atziņas un padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves pasākumu koordinatoriem. Datu ievākšana notika 2024.–2025. gadā, dokumentējot kopienās īstenotās aktivitātes, to plānošanas procesus un iedzīvotāju iesaisti.

Kultūrdzīve kopienā un kopienas saliedētība

Sociālo zinātņu literatūrā kultūrdzīves aspektus analizē vairāki teorētiķi. Piemēram, kultūras teorētiķis un viens no kultūras studiju pamatlicējiem Reimonds Viljamss (*Raymond Williams*, 1921–1988) savos darbos uzsvēra, ka kultūra nav tikai augstā māksla, bet tā ir jāaplūko plašāk kā “dzīvesveids” (angliski: *a whole way of life*), kurā ietilpst ikdienas prakses, sociālās attiecības un kopējās nozīmes (Williams 1981: 17). Viņa teorētiskais ieguldījums balstās idejā, ka kultūra un sabiedrība ir nepārtrauktā mijiedarbībā: kultūras procesi veido sociālo struktūru, savukārt sociālā struktūra ietekmē kultūras rašanos un attīstību. Šajā skatījumā kultūrdzīve kopienās nav reducējama uz formālām kultūras aktivitātēm, tā aptver visas ikdienas prakses, kas strukturē dzīvi vietējā sabiedrībā. Viljamss norāda, ka kultūra rodas “kopīgā sociālajā pieredzē”, kas veidojas mazās sociālajās vienībās, tostarp apkaimēs un kopienās (Williams 1958: 43).

No šīs perspektīvas kultūrdzīve kļūst par piederības sajūtas, vietas identitātes un sabiedrības saliedētības avotu. Kopienas pasākumi, kultūras iniciatīvas, svētki un vietējās tradīcijas palīdz iedzīvotājiem uztvert apkaimi kā “savējo”, veicinot gan horizontālās attiecības starp iedzīvotājiem, gan lokālo solidaritāti.

Franču sociologs Pjērs Burdjē (*Pierre Bourdieu*, 1930–2002) piedāvā kultūras analīzi, kuras centrā atrodas kultūras kapitāla, habitus un lauka

jēdzieni. Saskaņā ar Burdjē idejām kultūras prakses veido un reproducē sociālās struktūras, un indivīdu līdzdalība kultūrā ir cieši saistīta ar piekļuvi resursiem un sociālajām iespējām (Bourdieu 1984: 56–57). Līdz ar to kultūrdzīvi apkaimēs var uzskatīt par sabiedrības integrācijas un sociālā kapitāla avotu. Kopienas kultūras aktivitātes, sākot no amatiermākslas līdz pat kopienas sanāksmēm, veicina sociālo tīklu veidošanos, kas savukārt stiprina uzticēšanos un iedzīvotāju savstarpējo atbalstu. Burdjē norāda, ka institūcijām ir izšķiroša loma prakses noturēšanā un sociālās kārtības uzturēšanā (Bourdieu 1990: 66), tādēļ kultūras nami un bibliotēkas kļūst par telpām, kur reproducējas kopienas ieradumi un sociālās normas.

Savukārt amerikāņu antropologs un viens no nozīmīgākajiem simboliskās un interpretatīvās antropoloģijas pārstāvjiem Gīrcs kultūru definē kā “nozīmju pinumu”, kurā cilvēks ir iesaistīts un kuru viņš pats interpretē (Geertz 1973: 5). Šajā aspektā kultūrdzīve apkaimēs ir svarīga, jo tā nodrošina kopīgu simbolu un rituālu sistēmu, kas ļauj kopienai ieviest strukturētu jēgu kolektīvajā pieredzē. Gīrcs uzsver rituālu un kopīgu prakses formu nozīmi kopienu identitātes veidošanā, jo tie palīdz sabiedrības locekļiem interpretēt savu vietu pasaulē (Geertz 1973: 17–18). Apkaimju kultūras pasākumi, svētki, kopīgas talkas, stāstījumi par vietu un vēsturiskā atmiņa veido simboliskas kartes, kas ļauj iedzīvotājiem artikulēt savu piederību apkaimei un tās kultūras telpai. Šādi simboliskie procesi ir būtiski, lai kopiena spētu radīt un uzturēt lokālu identitāti, kas vienlaikus ir emocionāla, sociāla un kultūras konstrukcija.

Apkopojot Viljamsa, Burdjē un Gīrcas teorētiskās atziņas par kultūrdzīves jēdzienu un tās nozīmi apkaimēs un kopienās, var rezumēt, ka kultūrdzīve ir process un prakšu kopums, kas veido kopienas dzīvesveidu (Viljamss), strukturē tās sociālās attiecības un resursu sadalījumu (Burdjē) un nodrošina kopīgus simbolus un nozīmes, kuru interpretācija veido kopienas identitāti (Gīrcs). Balstoties uz šīm atziņām, autores kultūrdzīves jēdzienu šajā pētījumā definē šādi: kultūrdzīve ir sabiedrības un indivīdu kultūras prakses, institūcijas, radošās izpausmes un nozīmju sistēmas, kas veido identitāti, sociālo kārtību un dzīvesveidu.

Jaunāku pētījumu analīze liecina, ka šāds skatījums uz kultūrdzīves nozīmi kopienā ir aktuāls joprojām. Pētnieki norāda, ka Gīrcas pieeja joprojām ir viena no ietekmīgākajām metodoloģijām sociālajās zinātnēs, īpaši pētījumos par kultūras nozīmēm mazās sociālās vienībās (kopienās, apkaimēs un lokālās sabiedriskās praksēs) (Susen 2024). Gīrcas “blīvais jeb piesātinātais apraksts” (angliski: *thick description*) ir neatņemams instruments, lai saprastu, kā kopienas caur praksēm piešķir nozīmi savām vietām, rituāliem un ikdienas saskarsmei, kā kopīgas prakses (dziedāšana, talkas, svētki) darbojas kā simboliskas performatīvas identitātes formas. Gīrcas interpretatīvā pieeja dod iespēju ikdienišķos dzīves aspektus padarīt saprotamus caur kultūras nozīmju prizmu; atklāt, kā kultūras normas un vērtības ir iestrādātas ikdienas darbībās

un kā tās ietekmē sociālo dinamiku un individuālo uzvedību (Inglis 2005; Oyserman 2017).

Gīrca semiotiskā kultūras koncepcija, kur kultūra tiek uzskatīta par simbolu un nozīmju sistēmu, dod iespēju iekļaut konteksta, apkārtnes un nozīmju izpēti kultūras tīklā, kas ir būtiski efektīvai sabiedrības iesaistes izpratnei, un mēģināt saprast un iesaistīt dažādas kopienas, izprotot to vajadzības un perspektīvas (Dadze-Arthur 2017; Breyer 2013).

Papildus tam kultūras iniciatīvas var dot arī ekonomisku ietekmi, veicinot dzīves kvalitāti un radot iespējas vietējai ekonomikas attīstībai (Mateos Mora, Navarro Yáñez 2023), var pozitīvi ietekmēt vietējo ekonomiku un dzīves vidi, veicinot teritoriālās piederības izjūtu un attiecības starp iedzīvotājiem (Klein et al. 2019), var veicināt sabiedrības saliedētību un iedzīvotāju līdzdalību (Lu, Wang 2025).

Arī autores savā pētījumā un metodoloģiskajā pieejā balstās Gīrca idejā, ka nozīmes nevar atklāt statistiski (vienīgi ar kvantitatīvu aptauju un statistikas datiem), bet tās jāinterpretē sociālajā kontekstā. Tādēļ tālāk rakstā tiek piedāvāta projekta “Sabiedrības saliedētības vektori” kultūrdzīves aktivizēšanas pieejas analīze, vispirms atklājot metodi, kā šīs aktivitātes tika realizētas, un tad pievēršoties vienam konkrētam pasākumam Čiekurkalnā kā iedzīvotāju sadarbības rezultātam un saliedētības veidošanai. Savukārt, intervijas ar kultūrdzīves pasākumu koordinatorēm kopienās atklāj pasākumos iesaistīto dalībnieku pārdomas, palīdzot konceptualizēt projektā iegūto pieredzi un izdarīt secinājumus.

Kultūras pasākumi apkaimēs: projekta “Sabiedrības saliedētības vektori” pieredze

Kultūrdzīves veicināšanas apkaimēs pasākumu realizēja projekta grupa mākslinieka un atvērto zinātņu vecākā eksperta Kaspara Lielgalvja vadībā. Aktivitātes trīs atšķirīgās sociālās un ģeogrāfiskās vidēs – Čiekurkalnā (Rīga), Jaunliepājā (Liepāja) un Gulbenes pilsētā un novadā – paredzēja regulāras iedzīvotāju tikšanās un iesaistīšanos pasākumu plānošanā un realizācijā. Lai palīdzētu koordinēt pasākumus un aktīvi sadarbotos ar vietējiem iedzīvotājiem, katrā kopienā papildus darbojās 1–2 atvērto zinātņu eksperti, projekta koordinatori, no kuriem vairākums bija vietējo kopienu iedzīvotāji.

Kultūras pasākumu iniciēšana apkaimēs sākās ar uzaicinājumu iedzīvotājiem piedalīties apkaimes avīzes veidošanā, tās mērķis bija sniegt informāciju par jau notiekošajiem pasākumiem kopienā un uzzināt, kādas vēl kultūras aktivitātes interesē iedzīvotājus. Izmantojot jau iepriekš pieejamos resursus (biedrības pasākumi, bibliotēkas, skolas u. tml.), 2024. gada sākumā tika uzrunāti iedzīvotāji, kuri būtu gatavi piedalīties projekta aktivitātēs, rosinot kultūrdzīvi savās kopienās. Kopīgi ar iedzīvotājiem 2024. gada pavasarī un vasarā tika sagatavotas pirmās kultūras avīzes, kuras iedzīvotājus gan informēja par projekta mērķiem, gan sniedza praktisku informāciju par apkaimē

notiekošo. Būtiski, ka informatīvos materiālus avīzēm gatavoja paši kopienas iedzīvotāji. Avīzē tika iekļauta anketa, kurā iedzīvotāji varēja atzīmēt, kādās aktivitātēs (pasākumi, pulciņi, nodarbības) viņi vēlētos iesaistīties, kā arī to, vai paši uzņemtos organizēt vai koordinēt kādas aktivitātes, vai arī iesaistīties, lai sniegtu cita veida atbalstu.

Pēc anketu rezultātu apkopošanas 2024. gada rudenī iedzīvotāji tika mudināti savstarpēji tīkloties atbilstoši interesēm, ko viņi bija norādījuši anketā. Ņemot vērā, ka šis veids nesniedza lielu iesaisti (iedzīvotāji nebija aktīvi veidot savstarpēju saziņu), apkaimju atvērto zinātņu eksperti personīgi uzrunāja iedzīvotājus, kuri bija norādījuši savus kontaktus, uzaicinot uz kopīgiem plānošanas pasākumiem klātienē. Tur iedzīvotāji iepazinās, atklāja, kā varētu sadarboties un paši plānoja un realizēja dažādas norises. Aktivitātes varēja būt gan vienreizējs unikāls pasākums, gan pasākumu sērija vai ilgstošs notikums. 2025. gada pavasarī vēlreiz tika sagatavotas avīzes, kas informēja par iepriekšējā periodā notikušajiem pasākumiem, iepazīstināja ar apkaimju aktīvajiem cilvēkiem un aicināja uz tālāku sadarbību.

Pētījuma laikā iedzīvotāji plānoja un realizēja dažāda rakstura pasākumus: tās varēja būt lekcijas, kino vakari, kopā būšana ar kaimiņiem, talkas, sadziedāšanās, fotoorientēšanās, jogas un tango nodarbības, stāstu pastaigas, lasītāju klubs, keramikas meistarklases, vakara tirdziņš, iedzīvotāju forumi, Čiekurkalna universitāte u. c., kas funkcionē kā sociālās mijiedarbības un solidaritātes prakses.

Ieskatam tuvāk tiek aplūkots kāds pasākums, kas notika Čiekurkalnā un kura plānošanā un realizācijā iesaistījās paši kopienas iedzīvotāji, kā arī vietējie uzņēmumi. Tā Čiekurkalna kultūrdzīves aktivizēšanas sanāksmē čiekurkalniete Līga Ābrama atklāja, ka viņas kolekcijā ir gandrīz 4000 dažādu valstu un datējuma piespraudes, viņa izteica vēlmi padarīt savu kolekciju zināmu un pieejamu plašākam cilvēku lokam. Sākotnējā ideja par sava muzeja veidošanu projekta ietvaros likās pārāk sarežģīta, ņemot vērā paredzamos lielos finanšu un administratīvos ieguldījumus. Kā alternatīva tika uzsākta mazāka formāta pasākuma – vienas dienas izstādes – plānošana. Tā kā kopienai Čiekurkalnā nav pieejamas savas telpas, pasākumiem tiek izmantotas vietējās bibliotēkas, kultūras biedrības vai komersantu rīcībā esošās telpas. Vietējais mēbeļu salons “Kate”, kam pieejama plaša ekspozīciju zāle, kur ērti uzturēties lielam skaitam cilvēku, kas jau ilgstoši sadarbojas ar Čiekurkalna attīstības biedrību, atsaucās uzņemt arī vienas dienas piespraužu izstādi. Izstādes autore kopā ar kopienas kultūrdzīves aktivizētāju grupas dalībniekiem speciāli izstādes vajadzībām sagādāja un šuva auduma spilvenus piespraužu izstādīšanai. Ņemot vērā eksponātu lielo skaitu, papildus tika sagādāti un apvilkti ar audumu molberti to eksponēšanai. Ar Čiekurkalna attīstības biedrības atbalstu un vietējo iedzīvotāju palīdzību tika drukātas un izplatītas pasākuma afišas. Ar citas iedzīvotājas palīdzību tika organizēta pasākuma un kolekcionāres publicitātes kampaņa, t. sk. intervijas medijos.

Arī par uzkodām un atspirdzinājumiem rūpējās paši Čiekurkalna kultūrdzīves grupas aktīvisti. Trūkstošos traukus sarūpēja cits Čiekurkalnā strādājošs uzņēmums “Mr. Bobs”, kurš arī regulāri sadarbojas ar iedzīvotājiem. Izstādes svinīgo noskaņu palīdzēja radīt vietējie mūziķi Agate un Pēteris Ozoliņi, savukārt meistarklases, kur katram bija iespēja izveidot savu piespraudi, vadīja mākslinieces Ella Ruicēna un Arita Kozule; abas darbojas Čiekurkalnā – Dzīves kvalitātes dizaina institūtā Viskaļos. Savukārt, pasākuma fotogrāfs bija čiekurkalnietis, kurš bieži brīvprātīgi dokumentē kopienas pasākumus (sk. 1. attēlu). Izstāde bija apskatāma vienu vakaru bez maksas, to apmeklēja gandrīz 200 cilvēku, un tās īstenošana notika pilnībā ar vietējo iedzīvotāju un uzņēmēju resursiem.

1. attēls. Līgas Ābramas izstāde Čiekurkalnā: daļa no pasākuma realizētāju komandas, 10.05.2025. Foto: Stanislavs Lopatinskis

Šis konkrētā pasākuma apraksts atklāj, kā iedzīvotāji sadarbojās un atrada veidu, kā realizēt kopīgu pasākumu, kas turklāt bija būtiski nozīmīgs arī vienai konkrētai kopienas iedzīvotājai. Kopiena apzināja un mobilizēja savus profesionālos, radošos, ekonomiskos resursus, piesaistīja vietējos uzņēmējus un māksliniekus, padarot pasākumu par iedvesmas avotu un piemēru, kā iespējams organizēties līdzīgos gadījumos arī turpmāk.

Analizējot jau arī citus pasākumus, pētījums atklāja, ka būtiski faktori, kas veicina iedzīvotāju līdzdalību kopienas aktivitātēs, ir iedzīvotāju vajadzība tikties ar citiem cilvēkiem viņiem interesantās nodarbēs. Tāpat būtiska ir vēlme saturīgi interesanti un izglītojoši pavadīt laiku kopā ar citiem kopienas locekļiem. Arī publiskās telpas pieejamība un vienojošas identitātes aizmetņi ir būtiski priekšnoteikumi līdzdalībai. Savukārt kopienas informēšanā liela nozīme ir personīgiem kontaktiem un cilvēku tiešai uzrunāšanai pasākumos vai privāti.

Galvenie faktori, kas kavē līdzdalību kopienas aktivitātēs, ir saistīti gan ar kopienas locekļu spēju sadarboties un veidot pozitīvu komunikāciju, gan ar

dažādiem fiziskiem ierobežojumiem, saskaņošanas nepieciešamību un dažkārt pat absurdiem administratīvajiem šķēršļiem. Būtisks līdzdalību kavējošs faktors ir aktīvu organizatoru trūkums kopienā: aktīvie cilvēki parasti ir aktīvi visās jomās – gan darbā, gan ģimenē, gan projektu īstenošanā, un dažkārt viņi nespēj vairs tikt ar visu galā, viņu vidū nereti ir vērojams izdegšanas sindroms. Pētījumā veiktais eksperiments ar konkrētu cilvēku piesaistīšanu pasākumu koordinēšanai un arī organizēšanai parādīja, ka šādam organizatoram ir būtiska loma sabiedrības aktivizēšanā.

Kultūras pasākumi kopienas saliedēšanai: projekta koordinators atziņas

Lai padziļinātu izpratni par kultūrdzīves pasākumu laikā gūtajām atziņām un to veicināšanas iespējām, tika veiktas padziļinātās intervijas (turpmāk tekstā – intervijas) ar piecām atvērto zinātņu ekspertēm, kuras projekta laikā bija atbildīgas par kultūrdzīves pasākumu koordinēšanu kopienās: Agnesi Lietuvieti (projekta koordinatore Čiekurkalnā), Sandru Feldmani (projekta koordinatore Čiekurkalnā, Čiekurkalna attīstības biedrības dibinātāja un ilggadēja valdes locekle), Hertu Pugaču (projekta koordinatore Gulbenē un Gulbenes novadā), Ievu Balodi-Ziemeli (projekta koordinatore Jaunliepājā, biedrības “JaunLiepāja” valdes priekšsēdētāja) un Barbaru Freibergu (projekta koordinatore Jaunliepājā, biedrības “JaunLiepāja” valdes locekle). Interviju mērķis bija atklāt kultūrdzīves veicināšanas pasākumu nozīmi no tieši tajos iesaistīto koordinators skatupunkta, kā arī identificēt viņu novērojumus un ieteikumus kopienu aktīvisma veicināšanai. Intervijas tika veiktas 2025. gadā no aprīļa līdz augustam.

Kultūrdzīves pasākumu kopienās nozīme. Visas projekta koordinatores atzina, ka kultūrdzīves pasākumu veicināšana pozitīvi korelē ar iedzīvotāju aktīvismu. Intervētās dalībnieces norādīja, ka projekta laikā ar kultūrdzīvi tika saprastas daudzveidīgas aktivitātes, kas kalpoja iedzīvotāju radošai izpausmei un kopienas saliedētībai. Kā norādīja Feldmane, “kultūrdzīve nav tas, kur tu baudi kultūru, aizbraucot uz pilsētas centru. Kultūrdzīve ir sabiedriskā dzīve vietā, kur tu dzīvo un kur tu esi aktīvs šīs sabiedriskās dzīves veidotājs. Un jomas tur var būt dažādas, sākot no mākslas un mūzikas, līdz pat sportam vai vēsturisko dārzu izpētei.” (Feldmane 2025) To uzsvēra arī Pugača, norādot: “Mēs projektā uz kultūru skatāmies ļoti plaši, tā nav tikai teātris un māksla. Tās ir arī kopīgas kaimiņu aktivitātes, sporta aktivitātes, interešu kopas.” (Pugača 2025)

Savukārt Freiberga uzsvēra kultūrdzīves pasākumu pozitīvo iespaidu uz citām darbības sfērām kopienā un pauda viedokli, ka to nevar skatīt atsevišķi ne no politiskās (piemēram, iedzīvotāju interešu pārstāvēniecība), ne ekonomiskās dimensijas. Kultūrdzīves veicināšanas aktivitātes, piemēram, dažādi mākslas projekti, veicina aktīvas kopienas izveidošanos, kas tālāk var labāk risināt arī citas problēmas. (Freiberga 2025) Līdzīgās domās bija Balode-

Ziemele: “Patiesībā caur mākslu var risināt daudz dažādus sociālus un politiskus jautājumus. Un, ja tas tiek pasniegts caur kultūras pasākumu vai mākslas veidu, cilvēki vieglāk uztver un saprot, un iesaistās.” (Balode-Ziemele 2025) Kultūrdzīves pasākumi var palīdzēt izveidot labi funkcionējošu un saliedētu kopienu, kas var darboties arī kādās krīzes situācijās. Kā norāda Freiberga: “Kultūra jau nav tikai par izklaidi. Mēs runājam par daudz globālāku procesu. Īstenībā kultūra ir par cilvēku savienošānu un galu galā par sabiedrības un valsts drošību.” (Freiberga 2025)

2. attēls. Iedzīvotāju pastaiga ar Ilgu Meijeri. Gulbene. 11.06.2025. Foto: Herta Pugača

Arī Feldmane, domājot par kultūrdzīves pasākumu aktivizēšanu kopienās, uzsver devumu kopienas noturībai un sociālo tīklu (jeb kopienas sabiedriskā tīklojuma) izveidošanai. Kultūrdzīves aktivizēšanas pasākumos cilvēki, kuri dzīvo vienā teritorijā, bet varbūt iepriekš nav tikušies, var satikties un saprast, kādas ir viņu kopīgās intereses. Kā norādīja Feldmane, “kad šie cilvēki satiekas, tad veidojas attiecības. Un tajā brīdī mēs runājam par saliedētību tādā nozīmē, ka kopienā ir izveidojušās attiecības. Kopienā vissvarīgākais ir izveidotas un uzturētas attiecības.” (Feldmane 2025) Tad kopiena var kādu brīdi arī nebūt ārēji aktīva, bet iepriekš izveidojušies sadarbības tīkli palīdz mobilizēties krīžu gadījumos. Šādā skatījumā kultūrdzīves pasākumu koordinators uzdevums ir savest kopā cilvēkus, lai viņi nodibinātu attiecības un sāktu sadarboties paši.

Ieguvums sabiedrībai no kultūrdzīves aktivizēšanas pasākumiem. Runājot par ieguvumiem no kultūrdzīves aktivizēšanas pasākumiem, kā būtiskāko projekta koordinatores izcēla ieguvumus konkrētajam kopienas iedzīvotājam – savstarpējo pieņemšanu, atbalstu, ko cilvēks saņem, kopīgi darbojoties un realizējot mērķus. Tāpat tika minēta arī nepieciešamība kopienā vienkārši pabūt kopā un risināt sarunas, socializēties. Savukārt dažādu aktivitāšu plānošana un realizēšana iedzīvotājiem dod jaunas iemaņas un

prasmes, un arī neizdevusies aktivitāte var būt laba pieredze: “Man šķiet, pat ja tikai dažas aktivitātes aizies tālāk, jau ir forši. Ja neaizies, cilvēkiem būs pieredze, ka viņi gadu, pusotru ir darbojušies, mēģinājuši, kādu pasākumu uztaisījuši.” (Pugača 2025)

Viena no iespējām apzināt resursus un sākt saliedēt kopienu bija projekta ietvaros iedzīvotāju pašu sagatavotās avīzes izdošana. Pugača uzsvēra: “Avīžu veidošana man liekas ļoti vērtīga un interesanta pieredze. Pie pirmās avīzes veidošanas bija pagrūti dabūt iesaisti, jo cilvēki varbūt līdz galam nesaprata, kas tas ir un ko es tur sevi tagad slavināšu. Tāda tipiskā latviešu pieticība. Bet pie otrās avīzes jau bija daudz vieglāk, daudz vairāk cilvēku atsaucās. Un pēc tam ir atgriezeniskā saite, kad cilvēki priecājas un novērtē, un viņiem ir interesanti.” (Pugača 2025) Kā norādīja koordinatore, tiekoties ar citu kopienu aktīvistiem, šī avīze kalpojusi arī kā kopienas pozitīvas pašapziņas avots un iespēja lepoties ar savu kopienu.

Pugača, pārdomājot atziņas par projekta laikā izveidojušos lasītāju pulciņu Gulbenē, ko pamatā vieno patika pret grāmatām un vēlme sarunāties, norādīja: “Te atslēgas vārds ir sarunāšanās, cilvēkiem pietrūkst sarunu. Tām var būt dažāds formāts – vai tās ir mērķtiecīgas ideju izstrādes vai sava veida psihohigiēnas sarunu aplī, vai tās ir sarunas par grāmatām vai ceļojumiem – bet saruna, sarunu kultūra noteikti ir viens ļoti svarīgs solis. Tur mēs iemācāmies gan dzirdēt viens otru, gan mums ir iespēja izteikt savu sāpi vai prieku, un atrast, ka mēs varbūt neesam tajā vieni.” (Pugača 2025) Iespējams, sarunu laikā rodas jaunas idejas kādam pasākumam vai apkaimes uzlabošanas projektam. Bet reizēm saruna ir nozīmīga arī kā cilvēcīgs atbalsts, ko var saņemt spēcīgā kopienā. Kā norādīja. Lietuviete, “caur tādām patiesām sarunām arī dzimst tas, kas kopienai patiesi ir vajadzīgs”. (Lietuviete 2025) Viņa uzsvēra, ka piedalīšanās kopienas pasākumos dod arī gandarījuma izjūtu par paveikto, jo reizēm cilvēki iepriekš pat nav apzinājušies, ko viņi patiesībā var izdarīt: “Ir labi piedzīvot sajūtu, ka tu esi daļa no procesa, daļa no kopienas. Saprast, ka tu esi vajadzīgs, pat ja tu, piemēram, ar savu mašīnu aizved galdu no punkta A līdz punktam B.” (Lietuviete 2025) Tā ir savstarpēja spēcīnāšana, ko var iegūt kopienā un kas paplašina gan paša indivīda, gan visas kopienas resursus.

Balode-Ziemele minēja *Covid-19* pandēmijas ietekmi uz cilvēku komunikācijas stilu, tādēļ viņa ar kultūrdzīves aktivizēšanas pasākumu formātu redz iespēju kopienai atgriezties veselīgas sabiedrības statusā: “Mēs pieradām tos gadus dzīvot pa vienam vai tikai šaurā lokā, nekomunicēt, nesarunāties, nedejot, nemīļoties, neko nedarīt. Tas ir atstājis lielu nospiedumu uz sabiedrības ieradumiem un rīcībām. Un ar kultūru mēs varam atkal atgriezties veselīgas sabiedrības statusā: nevis tikai “es”, “man”, bet līdzciētība, un nebūt vienaldzīgam.” (Balode-Ziemele 2025) Kopīgas sanāksmes, pasākumu plānošana vai vienkārši kopā būšana un sarunāšanās arī ir kopienas saliedētības apliecinātājs.

Atbildot uz jautājumu par ieteikumiem, kas varētu citiem palīdzēt aktivizēt kultūrdzīvi kopienā un veicināt aktīvu, saliedētu kopienu, Pugača norādīja, jāņem vērā, ka dažādi pasākumi kultūrdzīves aktivizēšanai var nedarboties visur vienādi, jo kopienas ir dažādas: “Katrai vietai ir sava specifika. Tā kā es mēģināju aptvert veselu Gulbenes novadu, tad man jau manā darba laukā bija ļoti atšķirīgas kopienas.” (Pugača 2025) Arī Lietuviete aicināja ņemt vērā tieši konkrētās kopienas vajadzības, uz brīdi noliekot malā lasītās teorijas vai stāstus par citu kopienu paveikto, bet raudzīties uz konkrēto kopienu un tās iedzīvotāju vajadzībām šajā brīdī: “Koordinatoram nepieciešams iet iekšā kopienā, kuru ir paredzēts saliedēt, un būt ar tiem cilvēkiem. Sadzirdēt viņus. Sajust, kas tam cilvēkam ir svarīgs, un mēģināt viņu ar to atbalstīt; sajust, kas ir tā lieta, par kuru viņam kā indivīdam *deg acis*.” (Lietuvieta 2025)

Par nepieciešamību atrast aktīvus cilvēkus, kam rūp sava apkaime un kurus iesaistīt kopienas aktivitātēs, runāja arī citas atvērto zinātņu ekspertes. Balode-Ziemele atzina: “Nepieciešams, ka tu *dedz* par to ideju, ka tev gribas darīt, nevis tu to dari dēļ kādiem statusiem vai cipariem. Vajag darīt tāpēc, ka gribas, lai vide, kurā tu dzīvo, kurā dzīvo tava ģimene, un galu galā visi apkārtējie cilvēki, redz – te ir forši, te kaut kas notiek. Kur pirms tam bija degradēta vide, tagad sastādījām puķes. Un lai arī citi atbrauc un priecājas kopā ar tevi.” (Balode-Ziemele 2025)

Savukārt Feldmane ierosināja, ka projekta gaitā adaptētā pieeja kultūrdzīves aktivizēšanai būtu īpaši piemērota kopienās, kur iedzīvotāji vēl nav izveidojuši šos sociālos tīklus (jeb kopienas sabiedrisko tīklojumu), un norādīja, ka “pētījumā ļoti labs instruments bija kultūrdzīves anketa, kad cilvēki varēja izteikties, ko viņi vēlētos savā vidē. Ja mēs Čiekurkalnā pārbaudījām, kā ir aktivizēt kultūrdzīvi tur, kur jau ir diezgan aktīva biedrība, skola, bibliotēka, bet tukšā vietā, kur tādu nav, šī pieeja būtu īpaši noderīga.” (Feldmane 2025) Tādējādi aktualizējas arī pētījuma laikā iegūtā atziņa, ka kultūrdzīves aktivizēšanas metode, lai arī piedāvā sava veida vadlīnijas iedzīvotāju aktivizēšanai, tomēr katrā kopienā izpaužas atšķirīgi. Čiekurkalns ir darbīga un aktīva Rīgas apkaime, kur kultūrdzīves pasākumi iedzīvotājiem piedāvāja papildu pasākumus un tīklošanās iespējas līdzās jau esošajām struktūrām. Jaunliepājas apkaimē projekta aktivitātes kalpoja kā sava veida resurss apkaimes un tās resursu revitalizācijai. Savukārt Gulbenes un apkārtējo pagastu pasākumu koordinators pieredze atklāja, ka šī cilvēka uzmanības lokā esošo kopienu ģeogrāfija bija pārāk plaša – lai arī attālumi starp pilsētu un pagastiem ir fiziski aptverami, iedzīvotāji labprāt darbojās savos pagastos un pilsētas apkaimēs, dodot pamatu secinājumam, ka šāda apjoma teritorijās vajadzētu darboties vairākiem pasākumu koordinatoriem, ņemot vērā arī pilsētas/lauku attiecību dinamiku.

Kā būtisks nosacījums kultūrdzīves aktivizēšanas un kopienas saliedēšanas pasākumu nodrošināšanai tika uzsvērti pastāvība un regularitāte,

kas paredz arī kopienai pieejamu telpu esamību, kur plānot un realizēt pasākumus vai vienkārši satikties. Kā norādīja Balode-Ziemele: “Mums ļoti palīdzēja, ka mums bija telpas. Cilvēkiem ir nepieciešama pastāvība, regularitāte, drošības sajūta, un tur nospēlē ļoti lielu un labu lomu, ka ir telpas.” (Balode-Ziemele 2025)

Arī vienkārša kopā būšana rada emocionāli siltu sajūtu un saliedē kopienu: “Ja cilvēki sanāk kopā, vienkārši apsēžas pie galda un risina problēmu, tā ir sapulce problēmas risināšanai. Bet kopienai nevajag tikai sapulces problēmu risināšanai. Kopienai, kas vai nu veidojas vai jau ir izveidojusies, vajag kopā būšanu. Un caur draudzību, caur kopā būšanu, ar kopīgu ēdienu, tur rodas tās sarunas, un caur tādām īstām, godīgām sarunām mēs uzzinām, ko tiešām domājam.” (Feldmane 2025) Savukārt Pugača piemin: “Mums Beļevas Tautas nama vadītāja tā arī joko – ja kaut ko vajag izdarīt, tad ja pateiksi, ka būs zupa, tad atnāks, izdarīs.” (Pugača 2025) Tas liecina, ka iedzīvotāju saliedēšanā ir svarīgs arī neformālais un emocionālais faktors, un kopienas locekļu tikšanās ir ne tikai pieejamo resursu, bet arī kopienas vērtību apzināšanās.

Projekta laikā notikušās aktivitātes un pasākumi deva iespēju veidoties jaunām iedzīvotāju kopām, apvienībām, kā arī atbalstīja un rosināja uz jaunām idejām jau esošās; vienlaikus aktualizējot jautājumu, vai un kā uzsāktās aktivitātes varētu turpināties arī pēc projekta beigām. Projekta koordinatores izteica pieļāvumu, ka vairāki pasākumi ir nostabilizējušies un turpināsies arī pašu kopienas locekļu uzturēti. Piemēram, Čiekurkalna universitāte, kur notiek lekcijas par kopienu interesējošām – aktuālām vai izzinošām – tēmām (kā lektori parasti tiek apzināti paši Čiekurkalnā dzīvojošie iedzīvotāji/eksperti). Gulbenē no cilvēku kopas, kuri interesējās par keramiku, izveidojusies kopiena “Tālavas mālotāji”, kas rīko Māla svētkus un turpina apmeklēt meistardarbnīcas, lai pilnveidotu iemaņas keramikā: “Gulbenē no nodarbību cikla ir izveidojusies keramikas kopiena. Un tas radās no kopīgām interesēm, kad cilvēki grib sanākt kopā un darīt kopīgas lietas.” (Pugača 2025)

Savukārt Jaunliepājas apkaimē kā viena no aktivitātēm, kas saliedējusi kopienu, bijusi Jaunliepājas vakara tirdziņš. Kā norādīja Balode-Ziemele, tas palīdzējis parādīt jaunā pozitīvākā gaismā visu Jaunliepājas apkaimi: “Pie mums brauc gan no Liepājas apkaimēm, gan no Grobiņas. Un cilvēki nāk pie mums un saprot, ka šeit ir normāli, viss kārtībā. Jo tāpat kā Āgenskalnā vai Kalnciemā, visur, kur radošajiem iedod telpas vai iespēju, viņi visu paceļ citā gaismā, citā līmenī.” (Balode-Ziemele 2025) Nepieciešamība turpināt iesāktās aktivitātes (tajā skaitā vakara tirdziņu) arī pēc projekta pabeigšanas un nepieciešamība noformēt iedzīvotāju pārstāvniecību Jaunliepājas aktīvistus noveda līdz idejai par apkaimes biedrības “JaunLiepāja” dibināšanu (dib. 01.07.2025). Balode-Ziemele norādīja, ka idejai par biedrības dibināšanu sakrituši vairāki faktori. No vienas puses, biedrība bijusi nepieciešama, lai saņemtu atbalstu no pašvaldības vai iegūtu projektu finansējumu. No otras

pusēs, “mēs sākām domāt – kā mums sevi pozicionēt? Vai kā aktīvistus no Jaunliepājas? Kad mēs iepriekš rīkojām pasākumus, bija jautājums – Kas rīko to pasākumu? Kas aicina? Mēs ar Barbaru [Freibergu] bijām projekta koordinatore, bet arī pārējie cilvēki bija iesaistīti. Ko mums teikt – pasākumu rīko projekta koordinators un cilvēki no Jaunliepājas? Tādēļ biedrība izveidojās dabiski.” (Balode-Ziemele 2025) Savukārt Freiberga piebilst: “Ieva [Balode-Ziemele] ir tās apkaimes cilvēks. Viņa ir tas cilvēks, kurai tur aug bērni, kurai tā vieta šķiet vērtīga, pievilcīga, interesanta. Un tas ir būtiskākais, kas ir tas velkošais šajā visā procesā. Tas pavelk līdzī arī visus pārējos.” (Freiberga 2025)

3. attēls. Jaunliepājas iedzīvotāju forums. No kreisās: otrā – Barbara Freiberga, trešā – Ieva Balode-Ziemele. 31.05.2025. Foto: Herta Pugača

Nobeigums

Pētījuma rezultāti atklāj, ka kultūras iniciatīvas kopienās darbojas ne tikai kā atsevišķu aktivitāšu kopums, bet kā sociālu attiecību un simbolisku nozīmju veidošanas process, kas strukturē iedzīvotāju ikdienas pieredzi. Tas parāda, ka saliedētība neveidojas kā ārēji ieviests rezultāts, bet gan kā process, kas rodas kopīgā darbībā un nozīmju radīšanā. Šī atziņa ir nozīmīga gan turpmākajiem pētījumiem par kultūru un kopienām, gan praktiskai kopienu attīstības iniciatīvu plānošanai, uzsverot nepieciešamību balstīties konkrēto kopienu vajadzībās, praksēs un sociālajās attiecībās.

Analīze ļauj konkretizēt interpretatīvajā kultūras pieejā ietvertu simbolisko nozīmju tīkla izpratni, parādot, ka tas izpaužas kā kopīgu prakšu, naratīvu un sociālo attiecību kopums, kas veidojas līdzdalībā. Šādā skatījumā atklājas arī neformālo prakšu nozīme – sarunas un kopīgās aktivitātes var tikt interpretētas, izmantojot Ģirca blīvā jeb piesātinātā apraksta pieeju, saprotot tās arī kā norises, kur atklājas un formējas kopienas nozīmes, vērtības un savstarpējās attiecības. Tādējādi pētījums atklāj, ka šo nozīmju tīkls nav abstrakta struktūra, bet empīriski novērojama realitāte, kas veidojas caur

kopīgu darbību – sarunām, pasākumiem, radošām iniciatīvām un ikdienas mijiedarbību, savukārt kultūra atklājas kā dinamiska un praksēs balstīta sistēma, kur nozīmes tiek nepārtraukti radītas, uzturētas un pārveidotas.

Šajā kontekstā kultūras pasākumi kopienās izpaužas ne tikai kā “augstā kultūra”, bet kā dzīvesveids, kas atbilst Viljamsa izpratnei, un kā sociālā kapitāla veidošanas resurss Burdjē perspektīvā, jo veicina uzticēšanās, sadarbības un savstarpējā atbalsta attiecību veidošanos. Šādā skatījumā kultūra nav tikai simboliska sistēma, bet arī resurss, kas stiprina kopienas spēju mobilizēties un rīkoties gan ikdienā, gan krīzes situācijās. Kultūras iniciatīvas, kas balstās ikdienas praksēs – sarunās, kopīgās aktivitātēs, radošās un organizatoriskās darbībās – nav tikai instruments kopienas saliedētības veicināšanai, bet arī vide, kur šī saliedētība tiek radīta un piedzīvota.

Vienlaikus analīze atklāj, ka kultūras iniciatīvu nozīmes un funkcijas nav universālas, bet būtiski atkarīgas no konkrētā sociālā un telpiskā konteksta. Vieta nav tikai fons kultūras iniciatīvām, bet aktīvs faktors, kas strukturē to saturu, formas un piešķirtās nozīmes. Čiekurkalnā tās veidojas ap lokālās identitātes stiprināšanu un kopienas lepnumu par savu vēsturi, kopienas cilvēkiem un iniciatīvām; Jaunliepājā – ap apkaimes revitalizāciju un pašreprezentācijas maiņu; savukārt Gulbenes pilsētā un novadā – ap savstarpējo atbalstu un kopā būšanas praksēm dažādās interešu grupās un dažādos pagastos.

Avoti

- Balode-Ziemele, Ieva (2025). *Gintas Elksnes padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves koordinatorēm apkaimēs*. Nr. NMV-4398. LU HZF FSI: NMV krājums.
- Feldmane, Sandra (2025). *Gintas Elksnes padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves koordinatorēm apkaimēs*. Nr. NMV-4398. LU HZF FSI: NMV krājums.
- Freibergera, Barbara (2025). *Gintas Elksnes padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves koordinatorēm apkaimēs*. Nr. NMV-4398. LU HZF FSI: NMV krājums.
- Lietuvieta, Agnese (2025). *Gintas Elksnes padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves koordinatorēm apkaimēs*. Nr. NMV-4398. LU HZF FSI: NMV krājums.
- Pugača, Herta (2025). *Gintas Elksnes padziļinātās intervijas ar kultūrdzīves koordinatorēm apkaimēs*. Nr. NMV-4398. LU HZF FSI: NMV krājums.

Literatūra

- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
- Breyer, Thimo (2013). *Handlung, Text, Kultur. Überlegungen zur hermeneutischen Anthropologie zwischen Clifford Geertz und Paul Ricœur*. Universität Heidelberg.
- Dadze-Arthur, Abena (2017). *The interpretation of cultures: Selected essays*. University of Birmingham, United Kingdom.
- Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.
- Inglis, David (2005). *Culture and everyday life*. University of Aberdeen, United Kingdom.

- Klein, Juan L.; Tremblay, Diane G.; Sauvage, Laurent; Angulo, Wilfredo (2019). Cultural initiatives and local development: A basis for inclusive neighborhood revitalization. *Urban Planning*, Volume 4, Issue 1. pp. 78–90. DOI: 10.17645/up.v4i1.1658
- Latvijas Republikas Saeima (2020). *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam*. Pieņemts 02.07.2020.
- Lu, Wen-Bor; Wang, Po-Hsiang (2025). Exploring the Impact of Cultural Identity on the Revitalization Benefits of Rural Communities. *Social Sciences*, 14 (6), p. 377. <https://doi.org/10.3390/socsci14060377>.
- Mateos Mora, Cristina; Navarro Yáñez, Clemente J. (2023). ‘Cultural buzz’ on the neighbourhood: The impact of the urban i initiative on cultural consumption opportunities. *EU Integrated Urban Initiatives: Policy Learning and Quality of Life Impacts in Spain*, Pablo de Olavide University, Seville, Spain, pp. 161–174.
- Oyserman, Daphna (2017). Culture Three Ways: Culture and Subcultures Within Countries. *Annual Review of Psychology*, pp. 435–463. DOI: 10.1146/annurev-psych-122414-033617
- Rungule, Ritma; Seņkāne, Silva; Kalniņa, Diāna (2021). Sociālā solidaritāte un palīdzības sniegšana Covid-19 pandēmijas laikā. *Akadēmiskā Dzīve*, 57, 50.–60. lpp. <https://doi.org/10.22364/adz.57.06>
- Susen, Simon (2024). The Interpretation of Cultures: Geertz Is Still in Town. *Sociologica – International Journal for Sociological Debate*, 18 (1), pp. 25–63. DOI: 10.6092/issn.1971-8853/18664
- Williams, Raymond (1958). *Culture and Society 1780–1950*. Columbia University Press.
- Williams, Raymond (1981). *Culture*. Fontana.

Bibliogrāfiskais rādītājs (1995–2005)

- APLLZ (1995a) – *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē* : tēžu krājums. Atb. par izdevumu Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola, 1995.
- APLLZF 1 (1995b) – *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē un folkloristikā* : rakstu krājums. Sastād. Ausma Grīnvalde. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola. 1995.
- APLLZ 2 (1996) – *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 2. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola, 1996.
- APLLZ 3 (1997) – *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 3. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola, 1997.
- APLLZ 4 (1998) – *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 4. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola, 1998.
- APLZ (1999a) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : zinātniskās konferences tēzes. Par izd. atbild Ausma Grīnvalde. Liepāja: LiePA, 1999.
- APLZ 5 (1999b) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 5. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 1999.
- APLZ 6 (2000) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 6. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2000.
- APLZ 7 (2002) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 7. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2002.
- APLZ 8 (2003) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 8. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2003.
- APLZ 9 (2004) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Latviešu literatūra* : rakstu krājums, 9. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2004.
- APLZ 10 (2005) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 10. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2005.
- APLZ 11 (a) (2006) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 11. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2006.
- APLZ 11 (b) (2006) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Stāsts: identitāte un modernie meklējumi* : rakstu krājums, 11. Sastād. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2006.
- APLZ 12 (2007) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 12. Sastād. Ieva E. Kalniņa. Liepāja: LiePA, 2007.
- APLZ 13 (a) (2008) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 13. Sastād. Anda Kuduma. Liepāja: LiePA, 2008.
- APLZ 13 (b) (2008) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Populārās un elitārās tendences literatūrā un mākslā* : rakstu krājums, 13. Sastād. Anda Kuduma. Liepāja: LiePA, 2008.
- APLZ 14 (2009) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 14. Sast. Zanda Gūtmane. Liepāja: LiePA, 2009.
- APLZ 15 (2010) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 15. Sast. Zanda Gūtmane. Liepāja: LiePA, 2010.
- APLZ 16 (2011) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 16. Sast. Zanda Gūtmane. Liepāja: LiePA, 2011.

- APLZ 17 (2012) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Nacionālās identitātes meklējumi Baltijas literatūrā un kultūrā: stabilais, mainīgais, zaudētais* : rakstu krājums, 17. Sast. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2012.
- APLZ 18 (2013) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 18. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2013.
- APLZ 19 (2014) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 19. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2014.
- APLZ 20 (2015) – *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē* : rakstu krājums, 20. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2015.
- APLKP 21 (2016) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 21. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2016.
- APLKP 22 (2017) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 22. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2017.
- APLKP 23 (2018) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 23. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2018.
- APLKP 24 (2019) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 24. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2019.
- APLKP 25 (2020) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 25. Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2020.
- APLKP 26 (1) (2021) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Baltijas jūras valstu literatūra. Teātris. Mūzika* : rakstu krājums, 26 (1). Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2021.
- APLKP 26 (2) (2021) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Folklorā. Kultūrvēsture. Tulkošana. Komunikācija* : rakstu krājums, 26 (2). Atb. red. Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2021.
- APLKP 27 (2022) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 27. Atb. red. Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2022.
- APLKP 28 (2023) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 28. Atb. red. Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2023.
- APLKP 29 (2024) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 29. Atb. red. Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2024.
- APLKP 30 (2025) – *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* : rakstu krājums, 30. Atb. red. Anita Helviga. Rīga: RTU Izdevniecība, 2025.
- Agte, Ināra (2018). Feminisma strāvājumi, pretkara saucieni un mītiskais Kristas Volfas daiļradē. APLKP 23, 301–307.
- Aleknaite-Beļauskiene, Rita; Mažints, Egidijus (2006). F. Šaļapins uz latviešu un lietuviešu skatuvēm; savstarpēji radošās attiecības sabiedriskā un teatrāli mākslinieciskā procesa kontekstā. APLZ 11 (a), 124–130.
- Ančevska, Ieva (2017). Vārdošana latviešu dziedināšanas tradīcijā. APLKP 22, 453–470.
- Ančevska, Ieva (2018). Maģiskās un rituālās darbības latviešu dziedināšanas tradīcijā. APLKP 23, 245–264.
- Ančevska, Ieva (2019). Augu dziedinošo īpašību raksturojums latviešu dziedināšanas tradīcijā. APLKP 24, 165–176.
- Ančevska, Ieva (2020). Dziedinošās darbības un to veicēji folkloras un valodas liecībās. APLKP 25, 372–389.
- Ančevska, Ieva (2021). Pateicības izpausmes folklorā psiholoģiskā kontekstā. APLKP 26 (2), 42–53.

- Ančevska, Ieva (2023). Izdzīvošanas spēks un dzīves vērtības Liepājas Universitātes folkloras arhīva dzīvesstāstos. *APLKP* 28, 84–97.
- Andersone, Anna (2018). Vladislava Nastavševa režija zilo teorijas kontekstā. *APLKP* 23, 238–243.
- Andronova, Everita; Frīdenberga, Anna; Pretkalniņa, Lauma; Siliņa-Piņķe, Renāte; Skrūzmane, Elga; Trumpa, Anta; Vanags, Pēteris. Latviešu valodas senāko rakstu pieminekļu konvertācija mūsdienu rakstībā: iepriekšējā pieredze un automatizācijas mēģinājumi. *APLKP* 27, 346–358.
- Ankrava, Sigma (2008). Latviešu Māra indoeiropiešu tradīcijas kontekstā. *APLZ* 13 (a), 220–226.
- Ardava, Laura; Rozenšteine, Aija; Siliņa, Gita (2013). Kolaboracionisma diskurss Alvja Lapiņa drāmā “Atvari” un Sofī Oksanenenas romānā “Attīrīšanās”. *APLZ* 18, 9–27.
- Ardava, Laura (2014). 1991. gada sociālās atmiņas diskursi Jāņa Streiča grāmatā “1991. Tas garais cilvēkbērna gads”. *APLZ* 19, 348–355.
- Astikienē, Sigita (2021). Rituals of the Librarians’ Community During the Soviet Era and the Period of Restored Independence. *APLKP* 26 (2), 197–212.
- Ausekle, Dagmāra (2004). Dzejas lasīšanas stunda multikulturālās izglītības kontekstā. *APLZ* 9, 333–342.
- Ausekle, Dagmāra (2006). Satura un formas emocijas Apsīšu Jēkaba stāstā “Bagāti radi”. *APLZ* 11 (b), 7–12.
- Ausekle, Dagmāra; Kangro, Ilze (2009). Daces Rukšānes romāns “Kāpēc tu raudāji” Latvijā un vācu literatūrkritikas uztverē. *APLZ* 14, 146–151.
- Ausekle, Dagmāra (2010). Skolotāja ideja un tēls latviešu literatūrā. *APLZ* 15, 48–54.
- Ausekle, Dagmāra (2011). Vērtību dialogs Miervalža Birzes daiļradē. *APLZ* 16, 74–79.
- Ausekle, Dagmāra (2013). Frīdriha Šillera uzskati par estētisko audzināšanu literatūras vērtību aktualizācijas kontekstā mūsdienās. *APLZ* 18, 28–34.
- Ausekle, Dagmāra (2015). Valdnieks un vara 20. gadsimta pirmās puses latviešu literatūrā. *APLZ* 20, 52–58.
- Ausekle, Dagmāra (2016). Skolotāju tipi Pāvila Roziša romānā “Valmieras puikas”. *APLKP* 21, 141–152.
- Ausekle, Dagmāra (2017). Viņš un Viņa Andreja Upīša noveļu krājumā “Vēju kauja”. *APLKP* 22, 27–37.
- Auzāne, Anna (2025). Miervalža Birzes kā ārsta tapums: Aksela Muntē memoriālo lasījuma ietekme un pirmā saskarsme ar medicīnas darbiniekiem. *APLKP* 30, 123–132.
- Avotiņa, Austra; Stikāne, Ilze (2015). Margarita Kovaļevska – bērnu un jauniešu grāmatu māksliniece un rakstniece. *APLZ* 20, 190–207.
- Ābiķe-Kondrāte, Agija (2017). LPSR Literatūras fonda materiālā palīdzība latviešu padomju literātiem: ieskats ieguves priekšnoteikumos, veidos, nozīmē. *APLKP* 22, 82–90.
- Āboltiņa, Mārīte (1995a). Simetriski komponētie Raiņa dzejoļu krājumi. *APLZ*, 13–14.
- Babina, Agata (2020). Mikrostāsta jēdziens mūsdienu literatūrā. *APLKP* 25, 299–310.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2022). Leksiskās daudzveidības kvantitatīvā analīze latviešu prozas izpētē. *APLKP* 27, 330–345.
- Balcare, Kitija (2023). Mārupītē nogrimusī kurpe: ilgtspējas aspekti ekoteātrī Latvijā. *APLKP* 28, 27–40.
- Baliutyte-Riliškienē, Elena (2019). “Soviet Discourse” and Modernism in Eduardas Mieželaitis’s Work. *APLKP* 24, 62–71.
- Balsevičiūtē, Rita (2021). Folk Medicine in the 15th–18th-Centuries Written Sources: Sacrificial Rituals and Their Reflections in the 20th–21st-Centuries Incantations and Beliefs. *APLKP* 26 (2), 65–79.

- Baltgalve, Agita (2015). Ķīniešu stāstošās prozas (*sjaošuo* 小說) jēdzieniskā problemātika. APLZ 20, 288–307.
- Bankauskaitē, Gabija; Kikilaitē, Aistē (2021). Holivudo Kultūros atspindžiai tarpukario Lietuvos periodikoje. APLKP 26 (2), 163–180.
- Barovskis, Ingus (2013). Htoniskais elements mūsdienu dzejā: Pētera Draguna “Inde” un Ivetas Ratinīkas “Rūgts” motīvi. APLZ 18, 35–46.
- Barovskis, Ingus (2014). Simboli un to lietojums mūsdienu jaunākajā dzejā: Dainas Sirmās “Kailsals” piemērs. APLZ 19, 138–152.
- Beitika, Ieva (2012). Kultūrtelpas veidošana un saglabāšana kā valsts nacionālā interese digitalizācijas laikmetā: sabiedrisko mediju loma, iespējas un izaicinājumi. APLZ 17, 9–30.
- Bela-Krūmiņa, Baiba (2006). Naratīva identitāte un kultūra. APLZ 11 (b), 13–17.
- Беляев, Олег (2003). “Пьяный корабль” Артюра Рембо (определене денотата посредством сравнения переводов с французского языка на русский). APLZ 8, 6–15.
- Belševica, Krista Anna (2017). “Pērļu zvejnieks” Jāņa Poruka agrīno filozofisko uzskatu izgaismojumā. APLKP 22, 10–26.
- Belševica, Krista Anna (2018). Emocionālā vēsture. Vēstures interpretācija jaunākajā latviešu literatūrā: autoru, lasītāju un realitāti meklējot. APLKP 23, 92–105.
- Belševica, Krista Anna (2019). Literārs teksts kā nacionālās identitātes performācija: Ernesta Aistara daiļrade. APLKP 24, 91–104.
- Bernotienē, Gintarē (2019). Theonymia: a Dotted Line of Metaphysics in Lithuanian Poetry of the 1960s. APLKP 24, 72–89.
- Bernotienē, Gintarē (2022). Beyond the Duality of Perception and Trope: the Representation of Collective Trauma in the Writings of Leonardas Gutauskas. APLKP 27, 120–135.
- Bērziņa, Ēriks (2005). Latviešu literatūra internetā. APLZ 10, 8–16.
- Bērziņa-Reinsone, Sanita (2005). Priekšstati par telpu apmaldīšanās stāstos. APLZ 10, 262–268.
- Bērziņš, Didzis (2012). Holokausta reprezentācija latviešu literatūrā: Viļa Lāča romāna “Vētra” piemērs. APLZ 17, 31–41.
- Bērziņš, Didzis (2013). Holokausta sociālās atmiņas reprezentācija Latvijas PSR literatūrā: Dagnijas Zigmontes, Ojāra Vācieša, Ēvalda Vilka, Zentas Ērgles darbu piemēri. APLZ 18, 47–57.
- Bērziņš, Ivars (2025). Mūzikas un reklāmas mijiedarbības iespējamie veidi. Latvijas mūzikas industrijas gadījums. APLKP 30, 319–329.
- Birzleja, Rūta (2012). Leļļu teātra integrācija postmodernajā latviešu teātrī. APLZ 17, 42–47.
- Birzniece, Eva (2010). Savējie un svešie Agates Nesaules romānā “Sieviete dzintarā” un anonīmas autores dienasgrāmatā “Sieviete Berlīnē”. APLZ 15, 92–97.
- Birzniece, Eva (2011). Karš ar māti Agates Nesaules romānā “Sieviete dzintarā” un Vizmas Belševicas trioloģijā “Bille”. APLZ 16, 88–96.
- Birzniece, Eva (2012). Latviešu identitāte literatūrā par izsūtījumu. APLZ 17, 48–55.
- Bodniece, Līva (2014). Katulla lirikas atdzejojumi latviešu valodā: tulkojumu poētika. APLZ 19, 243–253.
- Bodniece, Līva (2015). Atdzejojot atdzejojumu. Sapfo 31. fragmenta un Katulla 51. dzejoļa tulkojumi latviešu valodā. APLZ 20, 308–317.
- Bodniece, Līva (2016). Teksta izlaidumi Tita Lukrēcija Kāra poēmas “Par lietu dabu” atdzejojumā. APLKP 21, 247–254.
- Bodniece, Līva (2017). Kvīnta Horātija Flaka atdžejošana latviski diahroniskā aspektā. APLKP 22, 366–376.

- Bodniece, Līva (2021). Vergilija “Eneīdas” mēģinājumi latviešu heksametros. APLKP 26 (2), 231–245.
- Bodniece, Līva (2022). Mīts par Pīramu un Tisbi no Ovidija “Pārvērtību” IV grāmatas. Atdzejojumu versijas. APLKP 27, 63–77.
- Boluža, Ilona (2006). Laiks un liktenis E. Mērikes romānā “Gleznotājs Noltens”. APLZ 11 (a), 64–68.
- Bonda, Moreno (2021). *Modal Difficulty* in Medieval Literature Analysis: the *Frame-Notation* Correlation in Dante’s Quotations of Fibonacci. APLKP 26 (2), 106–121.
- Brazauskas, Nerijus (2017). Cultural Formation in a Contemporary Lithuanian Novel: History, Society, Heritage. APLKP 22, 235–252.
- Buhanovska, Sintija (2007). Naratīvi un to funkcijas mūsdienu memuārliteratūrā. APLZ 12, 184–190.
- Buholce, Sarmīte (2020). Igaunijas un Somijas kultūrtelpu dialogs Ādolfā Ersa publicistikā. APLKP 25, 236–241.
- Buholcs, Jānis (2008). Galvenā varoņa traumatiskā socializācija Paula Bankovska stāstu krājumā “Skola”. APLZ 13 (a), 183–193.
- Buivyte, Giedrė (2017). The Mythical Space of Death and Afterlife as Embedded in the Structure of the Poetic Narrative. APLKP 22, 220–234.
- Buivyte, Giedrė (2021). The Manifestations of Fate in Medieval Germanic Poetry and Lithuanian Folk Songs. APLKP 26 (2), 8–21.
- Burda, Linda (2007). Mūzikla žanra iezīmes Dailes teātra izrādē “Klondaika”. APLZ 12, 241–252.
- Burima, Maija (2002). J. Akuratera prozas poētiskā mitoloģija. APLZ 7, 120–133.
- Burima, Maija (2003). K. Hamsuna un J. Akuratera valstisko un nacionālo simpātiju–antipātiju programma. APLZ 8, 16–30.
- Burima, Maija (2005). Norvēģu literatūras tulkojumi Latvijā 2000–2003: tendences un aktualitātes. APLZ 10, 124–140.
- Butikova, Marija (2010). Par latviešu čūsku vārdiem. APLZ 15, 33–40.
- Butkus, Vigmants (2005). Telpas poētikas specifika dramaturģijā. APLZ 10, 219–225.
- Butkus, Vigmants (2006). Telpas poētika Raiņa mistērijā “Uguns un nakts”. APLZ 11 (a), 131–141.
- Butkus, Vigmants (2018). Baltu kopapziņas veidi literatūrā: galveno tendenču apskats. APLKP 23, 143–152.
- Butkus, Vigmants (2021). Kaža Biņķa “Vējgrābslis” un Aleksandra Čaka “Pilsētas zēns” kā lietuviešu un latviešu modernisma programmas. APLKP 26 (1), 58–66.
- Butkus, Vigmants (2022). Latviešu dzejas kopkrājumi lietuviešu valodā. APLKP 27, 52–62.
- Campbell, Anette Reinsch (2004). In Search of Images of Jews in a 1934–1944 Corpus of Latvian Literature. Some Theoretical and Methodological Aspects. APLZ 9, 100–113.
- Celma, Jeļena (2005). Vai Dostojevskis ir eksistenciāls filozofs? APLZ 10, 182–185.
- Ceplis, Rimands (2004). Baudu un vēlmju fizioloģizācija 20./21. gs. mijas latviešu romānos. APLZ 9, 172–185.
- Ceplis, Rimands (2005). Mākslinieciskās tendences 2003. gadā izdotajās “Lata romāna” sērijas grāmatās. APLZ 10, 17–24.
- Ceplis, Rimands (2006). 20./21. gs. mijas latviešu vēsturiskais romāns: personība starp sociālo realitāti un fantāziju. APLZ 11 (a), 7–18.
- Ceriņa, Dārta (2020). Autokomunikācijas performativitāte: autora mnemoniskais ķermenis un autokatalītiskie aspekti. APLKP 25, 248–258.
- Cimdiņa, Ausma (2020). Angliscisma *gender* tulkošana un adaptācija kā kritiskās domāšanas impulss literatūras un kultūras studijās. APLKP 25, 287–298.

- Cimdiņa, Ausma (2021). Rīgas humānistu motīvs Roalda Dobrovenska romānā “Magnus, dāņu princis”. APLKP 26 (1), 172–180.
- Čebotarjovs, Mihails (2016). The Faust Paradigm. APLKP 21, 255–267.
- Čebotarjovs, Mihails (2017). Unreliable Narration in John Banville’s Novel “Mefisto”. APLKP 22, 270–282.
- Čerškutē, Jūratē (2020). The Bestseller vs. Literature: the Case of Kristina Sabaliauskaitē’s “Silva Rerum”. APLKP 25, 108–123.
- Daija, Pauls (2008). Populāro un elitāro tendenču mijiedarbe latviešu literatūrā tautas apgaismības kontekstā. APLZ 13 (b), 65–72.
- Daija, Pauls (2011). Vācu apgaismības bestsellers latviski: Rūdolfis Zahariass Bekers un latviešu laicīgā literatūra 18. gadsimtā. APLZ 16, 6–26.
- Daija, Pauls (2013). Tautas atklāšana: latviešu laicīgās literatūras ģenēze 18. gadsimtā un tās priekšnosacījumi. APLZ 18, 58–69.
- Daija, Pauls (2019). Kristofs Harders, Gustavs Bergmanis un “Vidzemes kalendārs” 18. gadsimtā. APLKP 24, 12–27.
- Daija, Pauls (2020). Vācbaltiešu un latviešu attiecību attēlojums Rūdolfā Blaumaņa daiļradē. APLKP 25, 13–25.
- Daija, Pauls (2021). Kārlis Hūgenbergers 19. gadsimta sākumā latviešu literārās kultūras vēsturē. APLKP 26 (2), 137–154.
- Daija, Pauls (2022). Kārlis Frīdrihs Vatsons latviešu literārās kultūras vēsturē. APLKP 27, 79–94.
- Daija, Pauls (2023). Lindes un Birzgales mācītājs Konrāds Šulcs tautas apgaismības vēsturē. APLKP 28, 174–195.
- Daija, Pauls (2024). Indriķis Laube latviešu rakstniecībā. APLKP 29, 71–86.
- Daudziņa, Zane (2016). Tērzēšana un atsevišķi tās problemātiskie aspekti Latvijā. APLKP 21, 335–351.
- Daugirdaitē, Solveiga (2022). Žemaitē XX a. II pusēs lietuvīņu poezijoje ir prozoje. APLKP 27, 105–119.
- Daugirdaitē, Solveiga (2023). History of the Mid-Twentieth Century in the Autobiographies of Soviet Lithuanian Writers. APLKP 28, 234–248.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (1997). Mēnešraksts “Laiks” (Eslingene, 1946–1949) latviešu literārās dzīves un literatūras kopsakarā bēgļu gados Vācijā. APLLZ 3, 121–133.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (1999a). Ieskats latviešu bēgļu gadu romānistikā (1946–1950, Vācija). APLZ, 3–5.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (1999b). Ieskats latviešu bēgļu gadu romānistikā (1946–1950, Vācija). APLZ 5, 111–122.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2000). Linarda Tauna un Gunara Saliņa dzeja pirms *Elles ķēķa* laikā Vācijā. APLZ 6, 30–44.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2002). Vācu literatūras atspoguļojums un vērtējums latviešu literārajās žurnālos (1924–1944). APLZ 7, 5–24.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2003). Svešatne un literatūra: dažas sasauces latviešu un vācu rakstnieku trimdas izjūtā. APLZ 8, 31–56.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2004). Jauniešu literārie žurnāli “Ulubele” (1951–1955) un “Raksti” (1952–1954): mēģinājumi un iespējas svešumā. APLZ 9, 186–202.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2006). Trimdas romāni – stāsti par Latvijas laiku. Pārdomas par latviešu romānu tematiku (20. gs. 50. g.). APLZ 11 (b), 18–28.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2008). Dažas līdzības un atšķirības latviešu / igauņu trimdas romānos (20. gs. 50., 60. g.). APLZ 13 (a), 143–155.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2013). Meklējot sevi: latvietis Austrālijā. Ieskats dažos latviešu trimdas romānos. APLZ 18, 70–80.

- Daukste-Silasproģe, Inguna (2014). Uz tālo zemi. Dažas epizodes Austrālijas latviešu dzīvē. APLZ 19, 71–87.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2015). Latviskās vērtības trimdā. Savs un svešā skatījums: māja. APLZ 20, 70–81.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2016). Padomju realitātes konstruēšana latviešu trimdas romānos. APLKP 21, 89–106.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2017). “Trīs dienas nodzīvotas latviešu sabiedrībā”: Latviešu Dziesmu svētku epizodes trimdas prozas tekstos. APLKP 22, 92–110.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2020). Andreja Johansona jaunības gadu Rīga: atmiņas un kultūrvēsturiskas impresijas. APLKP 25, 85–98.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2021). Starp pagātņi un tagadni: Gunara Janovska prozas šķautnes. APLKP 26 (1), 85–96.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2022). Jelgavas meitene pasaulē: ieskats rakstnieces Indras Gubiņas dzīves ģeogrāfijā. APLKP 27, 253–268.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2024). Meklējot piederību pēctrimdas laikā. Daži aspekti Indras Gubiņas un Gunara Janovska dzīvē un daiļradē. APLKP 29, 116–129.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2025). Rīgas atkalredzēšana. Ieskats Ainas Zemdegas romānā “Līdz vērtiem – un tālāk?” APLKP 30, 133–147.
- Deigele, Inga (2012). Brīnumpasakas ietekmes Lāčplēša un Kangara tēlu veidojumā Andreja Pumpura eposā “Lāčplēsis” un latviešu drāmā. APLZ 17, 56–67.
- De Pieri, Veronica (2017). Literature Remakes: How Catastrophe Influences the Communication of Trauma in Literature an Inquiry on Nakamori Akio and Kawakami Hiromi 2011 Short Novels. APLKP 22, 283–299.
- Dibovska, Jūlija (2016). Literārais kinematogrāfiskums kā varoņu garīgās pasaules atklāsmes paņēmieni Alberta Bela romānos. APLKP 21, 192–198.
- Dombrovska, Dzidra (1996). Simboliskie tēli – Alberta Bela psiholoģiskās prozas zemteksta atklājēji. APLZ 2, 4–16.
- Dreijers, Guntars (2013). Šarla Bodlēra devums groteskas jēdziena attīstībā. APLZ 18, 81–89.
- Dreijers, Guntars (2014). Riharda Vāgnera ietekme uz Šarla Bodlēra estētiskajiem uzskatiem. APLZ 19, 254–263.
- Dreimane, Jana (2024). “Rakstu Avots” – Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas grāmatu sērijas ideja un tās īstenojums (1932–1940). APLKP 29, 161–177.
- Dreimane, Jana (2025). Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas paju sabiedrība “Nākotnes kultūra” (1926–1934). APLKP 30, 77–94.
- Duka, Sanita (2024). Laikmeta komentārs teātra valodā. Latviešu dramaturģija Rīgas Strādnieku teātra repertuārā: modernisma aspekti. APLKP 29, 209–223.
- Dziļuma, Marta (2004). Laika-telpas tipiskie modeļi Valda Grēviņa dzejā. APLZ 9, 5–14.
- Eglāja-Kristšone, Eva (2004). PSRS okupētās Latvijas literātiem veltīto sarīkojumu savdabība trimdas latviešu auditorijās: saistība ar Kultūras sakaru komiteju. APLZ 9, 203–214.
- Eglāja-Kristšone, Eva (2008). Latviešu un lietuviešu rakstnieku sakaru veidošanās: sociālie un literārie nosacījumi 20. gs. 40.–60. gados. APLZ 13 (a), 156–164.
- Eglāja-Kristšone, Eva (2009). Latviešu literatūras ceļš pie lasītāja Lietuvā un lietuviešu literatūras ceļš pie lasītāja Latvijā. APLZ 14, 139–145.
- Eglāja-Kristšone, Eva (2016). *Laterna magica*: sievietes un liminalitāte Regīnas Ezeras romānā “Zemdegas”. APLKP 21, 181–191.
- Erdmane, Elīna (2018). Sievietes tēls un tā veidošanas savdabība jaunākajā latviešu rakstniecībā: Ingas Gailes daiļrade. APLKP 23, 65–76.

- Erdmane, Elīna (2020). Mātišķība mūsdienu latviešu dzejā: Inga Gaile, Anna Auziņa. APLKP 25, 135–142.
- Eversone, Madara (2017). Latvijas Padomju Rakstnieku savienības 5. kongress (1965) – pagrieziena punkts latviešu literārā procesa virzībā 20. gadsimta 60. gadu otrajā pusē. APLKP 22, 68–81.
- Eversone, Madara (2020). “Arvīd, uz kurieni Tu aizgāji?": Arvīda Griguļa personības loma Rakstnieku savienības vēsturē. APLKP 25, 74–84.
- Eversone, Madara (2021). Komunistiskās partijas kontroles mehānisms Latvijas Padomju Rakstnieku savienībā: Žaņa Grīvas piemērs. APLKP 26 (1), 110–118.
- Eversone, Madara (2024). Nogaidīšanas stratēģija kā pretestības izpausme Latvijas Padomju Rakstnieku savienībā vēlīnā staļinisma un destaļinizācijas periodā. APLKP 29, 106–115.
- Ēce, Kristīna (2024). Periodikas avoti kā liecība par pirmo Latvijas sieviešu misionāru darbu. APLKP 29, 178–193.
- Firsovs, Jaroslavs (2007). Opozīcija “savs” un “svešais” Latvijas krievu častuškās 20. gadsimta 20. gados. APLZ 12, 331–343.
- Firsovs, Jaroslavs (2008). Nosaukuma “pierošanas” problemātika “Pitalovas pripevkās” Fridriha arhīva materiālos. APLZ 13 (a), 259–265.
- Friks, Elvis (2023). Atgriešanās garša: Agates Nesaules romāns “Zudušie saulgrieži” gastropoētikas aspektā. APLKP 28, 273–283.
- Frīde, Zigrīda (1999a). Akcentu nomaiņa G. F. Stendera literārā mantojuma vērtējumos kā laikposmiem aktuālās vēsturiskās domas atspoguļojums. APLZ, 5–6.
- Frīde, Zigrīda (1999b). Akcentu nomaiņas G. F. Stendera darbības vērtējumos kā laikposmiem aktuālās vēsturiskās domas atspoguļojums. APLZ 5, 5–14.
- Frīde, Zigrīda (2002). G. F. Stendera “Pasaku un stāstu” vieta latviešu literatūrā. APLZ 7, 134–144.
- Frīde, Zigrīda (2012). Vēstule 19. gadsimta pirmās puses literārajos tekstos kā viena no latviešu sabiedrības akulturācijas procesa sastāvdaļām. APLZ 17, 68–75.
- Gaigala, Austra (2007). Sociālie un sadzīviskie motīvi Jura Kunnosa dzejā. APLZ 12, 106–113.
- Gaigala, Austra (2008). Poētiskās valodas bagātināšanas paņēmieni Jura Kunnosa un Aivara Neibarta dzejā. APLZ 13 (a), 78–84.
- Gaigala, Austra (2014). *visam, kam ir iekšīņa / apkārt tam ir āriņa*. Ieskats Ineses Zanderes dzejā bērniem. APLZ 19, 232–241.
- Gaigala, Austra (2015). Varoņu psiholoģiskais portrets mūsdienu latviešu un tulkotajā literatūrā bērniem. APLZ 20, 208–217.
- Gaigala, Austra (2017). Ģimenes modelis jaunākajā latviešu literatūrā bērniem un pusaudžiem. APLKP 22, 147–157.
- Gailīte, Elīna (2017). Latviešu folkloras krātuves kolekciju tapšana: Harija Sūnas kolekcija [1969]. APLKP 22, 487–496.
- Gailīte, Elīna (2021). Tautas deju definēšanas problemātika mūsdienās Latvijā. APLKP 26 (2), 94–104.
- Gailīte, Elīna (2023). Vietas nozīme stāstījumos par dejošanu Pārdaugavā. APLKP 28, 128–139.
- Gailīte, Elīna (2025). Vēstures reprezentācijas latviešu tautas dejā un skatuviskajā tautas dejā. APLKP 30, 177–188.
- Gaižūns, Silvestrs (2002). Nacionālā Fausta problēma. Komparatīvistikas un tipoloģijas iespējas. APLZ 7, 25–32.
- Gaižūns, Silvestrs (2003). Aspazija un romantiķu Fausta tradīcija. APLZ 8, 57–66.
- Gaižūns, Silvestrs (2004). Gētes un Cincendorfa ideju sadursme J. Poruka lugā “Hernhūtieši”. APLZ 9, 15–23.

- Gaižūns, Silvestrs (2006). Joza Ereta ģermānistika. No vācu mistiķiem līdz Gētem. APLZ 11 (a), 19–22.
- Gaižūns, Silvestrs (2007). Margarētas tēls XX gs. literatūrā (Vai Margarētai arī divas dvēseles?). APLZ 12, 145–149.
- Gaižūns, Silvestrs (2009). Pasaules kultūras modeļi Aspazijas biogrāfiskajā grāmatā “Zila debess zelta mākoņos”. APLZ 14, 7–10.
- Gaižūns, Silvestrs (2010). Henriks Radausks un Ivars Ivasks. (Dzejnieku draudzība vēstuļu spogulī). APLZ 15, 87–91.
- Gaižūns, Silvestrs (2014). Divas Prometeja koncepcijas. Zenta Mauriņa un Antans Maceina. APLZ 19, 190–194.
- Garda, Ieva (2007). Ikdienas stāstījumi mūsdienu latviešu folkloras aspektā. APLZ 12, 274–282.
- Garda-Rozenberga (2009). Personīgās pieredzes stāsti 20./21. gadsimta folkloristikā: žanrs un evolūcija. APLZ 14, 209–216.
- Garda-Rozenberga (2012). Personiskie stāstījumi kā reģionālās identitātes izpētes avoti Alsungas novadā. APLZ 17, 76–85.
- Garda-Rozenberga, Ieva (2013). Dzīvesstāsta un kultūras dialogs. APLZ 18, 90–101.
- Garda-Rozenberga, Ieva (2014). Biogrāfiskās intervijas ar Latvijas čigāniem. APLZ 19, 331–339.
- Geikina, Silvija (2008). Literatūras interpretēšanas meklējumi mūsdienu latviešu teātrī. APLZ 13 (a), 201–211.
- Genese, Inta (1995a). Zeiboltu Jēkaba lugas. APLLZ, 29–31.
- Genese, Inta (1997). Sižets un varonis A. Deglava 20. gs. sākuma stāstos. APLLZ 3, 19–25.
- Genese, Inta (1998). Apsolītā zeme – Rīga – Augusta Deglava romānos. APLLZ 4, 4–12.
- Genese, Inta (2000). Daži ideoloģijas aspekti Augusta Deglava romānos. APLZ 6, 54–63.
- Genese, Inta (2002). Dokumentālais teksts A. Deglava romānā “Rīga”. APLZ 7, 145–152.
- Genese-Plaude, Inta (2004). Nacionālo jūtu emancipēšanās attēlojums A. Deglava romānā “Rīga” 1. daļā. APLZ 9, 24–33.
- Genese-Plaude, Inta (2010). Vācu un latviešu attiecību dinamika Augusta Deglava romānā “Rīga”. APLZ 15, 41–47.
- Girņus, Gita (1995b). Kara teikas latviešu folklorā. APLLZF 1, 4–5.
- Girņus, Gita (1998). Kara paredzēšana latviešu tautas ticējumos. APLLZ 4, 13–20.
- Girņus, Gita (1999a). Kara un laupīšanas tēma latviešu vedību dziesmās. APLZ, 6–8.
- Girņus, Gita (1999b). Kara un laupīšanas tēma latviešu vedību dziesmās. APLZ 5, 175–186.
- Girņus, Gita (2000). Noslēpumainā viņpasaule latviešu tautas pasakās. APLZ 6, 147–156.
- Girņus, Gita (2003). Tautas ticējumu un pareģojumu aktualizēšanās būtisku vēsturisku notikumu periodos. APLZ 8, 299–309.
- Girņus, Gita (2005). Teikas žanra diskurss latviešu folkloristikā. APLZ 10, 269–275.
- Girņus, Gita (2007). Latvijas karu vēsture folkloristikajos stāstījumos (vēsturiskajās teikās). APLZ 12, 283–291.
- Girņus, Gita (2008). Mitoloģiskās būtnes, ar tām saistītie priekšstati latviešu teikās par kariem. APLZ 13 (a), 227–238.
- Girņus, Gita (2009). Sižetiski tematiskā daudzveidība latviešu kara teikās. APLZ 14, 188–201.
- Girņus, Gita (2010). Vēsturiskās teikas un vēstures diskurss. APKZ 15, 20–27.
- Godiņa, Sandra (2009). Latviešu literatūra un eksistenciālisms padomju laikā. APLZ 14, 53–59.
- Górniak, Karolina (2017). Impossible Poetry. Reading Polish Postwar Avant-garde. Tymoteusz Karpowicz and Krystyna Miłobędzka. APLKP 22, 253–269.

- Gorņeva, Ilona (2013). Homo Novus antīkās daiļrunas teorijā: Menandrs Rētors. APLZ 18, 102–109.
- Gorņeva, Ilona (2014). Bēru runu cikls antīkajā daiļrunas teorijā. APLZ 19, 45–55.
- Goškina, Elīna (2014). Kastu sistēmas zemteksts indiešu rakstnieka Četana Bhagata daiļradē. APLZ 19, 284–290.
- Goškina, Elīna (2018). Defining Indian-English Literary Aesthetics in the 21st Century: the Chetan Bhagat Case. APLKP 23, 320–327.
- Graudiņa, Elīza Paula (2025). “Izraidītie”: izrādes recepcijas salīdzinājums Lietuvā un Latvijā. APLKP 30, 197–209.
- Greiškane, Līga (2012). Nāves un miršanas atainojums: tautasdziesmās un medijos. APLZ 17, 86–96.
- Grīnvalde, Ausma (1995a). Folkloras un Bībeles atgaisma Annas Rancānes dzejā. APLLZ, 22–24.
- Grīnvalde, Ausma (1995b). Folkloras un Bībeles tēli A. Rancānes dzejā. APLLZF 1, 13–35.
- Grīnvalde, Ausma (1996). Klāva Elsberga paaudzes zīmogs 80. gadu latviešu dzejā. APLLZ 2, 17–43.
- Grīnvalde, Ausma (1997). Sirreālisma poētikas iezīmes un simbolizācija Pētera Brūvera dzejā. APLLZ 3, 69–92.
- Grīnvalde, Ausma (1998). Par dzejas metaforizācijas savdabību. APLLZ 4, 21–26.
- Grīnvalde, Ausma (1999a). Prozas rindkopu imitācija un vizuālās zīmes mūsdienu dzejā. APLZ, 8–10.
- Grīnvalde, Ausma (1999b). Rindkopu dzejoļi un vizuālie signāli mūsdienu latviešu dzejā. APLZ 5, 48–83.
- Grīnvalde, Rita (2022). Krišjāņa Barona jubilejas latviešu folkloristikā. APLKP 27, 154–172.
- Grudule, Māra (1995a). Ritms kā satura atklāsmes līdzeklis Kārļa Skalbes dzejoļu krājumā “Daugavas viļņi”. APLLZ, 18–20.
- Grudule, Māra (1995b). Ritms kā satura atklāsmes līdzeklis Kārļa Skalbes dzejoļu izlasē “Daugavas viļņi”. APLLZF 1, 35–49.
- Grudule, Māra (1997). Sirreālistiski elementi T. Ķīķaukas prozā. APLLZ 3, 100–120.
- Grudule, Māra (2000). Dažas *commedia dell'arte* iezīmes Ād. Alunāna teātrī. APLZ 6, 101–118.
- Grudule, Māra (2006). “Līksmība no dieva dota...” Fridriha Šillera odas “Priekam” tulkojumi (1804–2004). APLZ 11 (a), 23–35.
- Grudule, Māra (2008). 17. gadsimta veltījuma dzeja latviešu valodā. APLZ 13 (a), 7–21.
- Grudule, Māra (2015). Divi kurzemieki uz vienas laipas: Johanna Konrādija un Māteru Juris. APLZ 20, 9–18.
- Gruziņš, Oskars (2018). Children Born of War in Latvia: Sources, Challenges and Limitations. APLKP 23, 205–216.
- Gulbe, Elīna (2019). Naratīvs kā atmiņas un emocionālā pieredze. Latvijas simtgades filmas. APLKP 24, 291–302.
- Gulbe, Mārīte (2005). Teksta funkcijas Alvja Hermaņa izrādēs. APLZ 10, 226–230.
- Gulbe, Mārīte (2007). Episkuma izpausmes jaunākajos latviešu teātra iestudējumos. APLZ 12, 235–240.
- Gusāns, Ingars (2002). Apollona tēla mākslinieciskais veidojums Kallimaha himnā “Apollonam”. APLZ 7, 60–70.
- Gusāns, Ingars (2005). Apollona tēla interpretācija Kallimaha un Edvarta Virzas dzejā. APLZ 10, 141–147.
- Gusāns, Ingars (2008). Elitārisma iezīmes Kallimaha himnās. APLZ 13 (b), 7–17.
- Gusāns, Ingars (2017). Romieši smagajā metālmūzikā. APLKP 22, 384–401.

- Gusāns, Ingars (2019). Baltijas valstu populārākās metālgrupas un to popularitātes apliecinājumi. APLKP 24, 303–317.
- Gusāns, Ingars (2020). 2018. gada latviešu metālmūzikas albumi. APLKP 25, 185–200.
- Gusāns, Ingars (2021). Latviešu metālmūzikas albumu nosaukumi. APLKP 26 (1), 361–369.
- Gusāns, Ingars (2022). Latgaliešu populārās mūzikas albumu (2005–2021) nosaukumu analīze. APLKP 27, 277–290.
- Gūtmane, Zanda (1998). Varas problēmu interpretācija antīkajā literatūrā un Mārtiņa Zīverta lugā “Ifigenija”. APLLZ 4, 27–35.
- Gūtmane, Zanda (1999a). Valdoņa meitas upurēšanas jēgizpratne Mārtiņa Zīverta lugā “Ifigenija” salīdzinošā skatījumā (Eiripīda, J. V. Gētes un Raiņa lugu kontekstā). APLZ, 11–12.
- Gūtmane, Zanda (1999b). Valdoņa meitas upurēšanas jēgizpratne Mārtiņa Zīverta lugā “Ifigenija” salīdzinošā skatījumā (Eiripīda, J. V. Gētes un Raiņa lugu kontekstā). APLZ 5, 151–158.
- Gūtmane, Zanda (2000). Gudrais vīrs Mārtiņa Zīverta lugā “Ifigenija”. APLZ 6, 141–146.
- Gūtmane, Zanda (2002). Mātes tēla arhetipiskā slāņa izgaismojums Raiņa nepabeigtajā traģēdijā “Kajs Grakhs”. APLZ 7, 205–212.
- Gūtmane, Zanda (2004). Animās arhetipa izpausmes Raiņa nepabeigtajā traģēdijā “Kajs Grakhs” un citās Saules valsts idejas izvērsuma lugās. APLZ 9, 34–52.
- Gūtmane, Zanda (2005). Kafkas stila raksturības Vladimira Kaijaka stāstos. APLZ 10, 148–154.
- Gūtmane, Zanda (2006). Vēstījuma attīstības zīmes F. Kafkas prozā. APLZ 11 (b), 29–34.
- Gūtmane, Zanda (2008). Ideoloģiskās ietekmēšanas mehānisms sociālistiskā reālisma prozā: H. Leberehta stāsts “Gaisma Kordijā” un V. Luikas bērnības atmiņu romāns “Septītais miera pavasaris”. APLZ 13 (a), 165–171.
- Gūtmane, Zanda (2010). Pagātnes un tagadnes laiku saplūsme Maimu Bergas romānā “Es mīlēju krievu”. APLZ 15, 135–143.
- Gūtmane, Zanda (2011). Identitāte un tās apdraudētība: Alberts Bels, Matss Trāts, Jāns Kross. APLZ 16, 80–87.
- Gūtmane, Zanda (2012). Bēgšana no sevis: viena no Baltijas prozas tendencēm 80.–90. gados. APLZ 17, 97–105.
- Gūtmane, Zanda (2015). Traumas reprezentēšanas iespējas. Baļa Srogas atmiņu grāmata “Dievu mežs” un Aleksandra Solžeņicina stāsts “Viena diena Ivana Deņisoviča dzīvē” salīdzinošā skatījumā. APLZ 20, 161–176.
- Gūtmane, Zanda (2016). Vēsturiskās atmiņas modināšana lietuviešu un latviešu rakstniecībā. APLKP 21, 107–119.
- Gūtmane, Zanda (2017). Atmiņu ekshumācija Enes Mihkelsones romānā “Mēra kaps” un Noras Ikstenas romānā “Mātes piens”. APLKP 22, 159–171.
- Gūtmane, Zanda (2021). Žurnāla “Inostrannaja Literatura” rezonanse Latvijas literārajā telpā politiskā atkušņa laikā. APLKP 26 (1), 137–146.
- Gūtmane, Zanda (2022). Dažu nozīmīgu krievu autoru darbu rezonanse Latvijā politiskā atkušņa laikā. APLKP 27, 136–143.
- Hartmane, Jana (2005). Edvarta Virzas literatūrkritiķa pozīcijas (1920–1930). APLZ 10, 25–34.
- Hausmanis, Viktors (2002). Anšlava Eglīša lugu daudzveidība. APLZ 7, 213–223.
- Hausmanis, Viktors (2016). Mazāk ievērotas Aspazijas lugas. APLKP 21, 9–19.
- Helviga, Anita (1995a). Krāsu nozīme pārdzīvojuma tēla atklāsmē M. Melgalva dzejā. APLLZ, 11–12.
- Helviga, Anita (1995b). Krāsu nozīme pārdzīvojuma tēla atklāsmē M. Melgalva dzejā. APLLZF 1, 49–58.

- Helviga, Anita (2011). Termina *personāžs* lietojuma specifika latviešu literatūrzinātnē. APLZ 16, 194–210.
- Helviga, Anita (2012). Leksēmas *teksts* lietojums un derivatīvā aktivitāte mūsdienu literatūrzinātnes terminoloģijā. APLZ 17, 106–124.
- Helviga, Anita (2013). Ieskats latviešu literatūrzinātnes terminogrāfijā. APLZ 18, 110–123.
- Helviga, Anita (2014). Vispārīgs pārskats par literatūrzinātnes terminiem skolas mācību līdzekļos. APLZ 19, 24–44.
- Helviga, Anita (2016). Kāda latviešu literatūrzinātnes termina evolūcija – *Raiņa strofa*, *Raiņa sonets*, *saīsinātais sonets*, *sonetīns*. APLKP 21, 281–303.
- Helviga, Anita (2017). Atskaņu nosaukumi latviešu literatūrzinātnē – sazarotība, sinonīmiskums un variatīvums terminoloģiskajā sistēmā. APLKP 22, 307–335.
- Helviga, Anita (2020). Zeigma – viens no mazāk zināmajiem tropu veidiem: nosaukums, skaidrojums, piemēri. APLKP 25, 311–324.
- Helviga, Anita (2023). Jauns termins labi zināmam jēdzienam valodā, literatūrā, kultūrā – *poetonīms*. APLKP 28, 72–82.
- Ignatjeva, Sigita (2016). Laiktelpas un vēstījuma īpatnības Laimdotas Sēles vēsturiskajos romānos. APLKP 21, 199–209.
- Ignatjeva, Sigita (2024). Tomasa Stērnsa Eliota “Nīkā zeme” pirms 30 gadiem un šodien: Ievas Lešinskas tulkojuma versijas. APLKP 29, 302–312.
- Jakovele, Aija (2014). Dāņu literatūra Latvijā pēc 1980. gada. APKZ 19, 291–298.
- Janelšņa-Priedīte, Aija (1996). Juku laiku atspoguļojums latviešu literatūrā. APLLZ 2, 44–51.
- Janelšņa-Priedīte, Aija (1998). Kas metīs pirmo akmeni un uz ko? Ilzes Indrānes romāns “Putnu stunda” kā latviešu likteņu atskaites punkts. APLLZ 4, 36–47.
- Janelšņa-Priedīte, Aija (1999b). Pārdomas, lasot Dzintara Soduma “Jauni trimdā”. APLZ 5, 123–130.
- Jansone, Ilze (2013). Dievs ir miris: ateoloģija Andra Ogrīņa prozā. Interpretācija. APLZ 18, 124–133.
- Jansone, Ilze (2014). “Ateisma” iezīmes dažu jauno latviešu autoru stāstos. APLZ 19, 119–127.
- Jansone, Ilze (2024). Jaunākie latviešu romāni: literāri reliģisks teksts vai teksts ar reliģiskiem motīviem? Daži raksturīgi piemēri. APLKP 29, 194–207.
- Jasaitytė, Jūratė (2022). The Construction of the Reception of Rilke and the Contexts of the Soviet Period. APLKP 27, 95–104.
- Jaudzema, Justīne (2017). Sakrālo un laicīgo celtnu upuris latviešu vēsturiskajās teikās. APLKP 22, 471–477.
- Jaudzema, Justīne (2022). Pandēmijas laika dienasgrāmatu krājuma veidošana (2020–2021). APLKP 27, 320–329.
- Jaudzema, Justīne (2023). Skatījums uz apkaimju robežām: Āgenskalna piemērs. APLKP 28, 140–149.
- Jonīte, Dita (2020). Horeogrāfa stratēģijas mūsdienu teātrī: Agates Bankavas piemērs. APLKP 25, 259–268.
- Jonīte, Dita (2021). Horeogrāfija vai scenogrāfija? Dejojēju koris Latvijas Nacionālā teātra iestudējumā “Pūt, vējiņi!”. APLKP 26 (1), 296–309.
- Jonīte, Dita (2022). Laikmetīgā deja: jēdziena definēšanas problēma Latvijā. APLKP 27, 174–184.
- Jonutyte, Jurga; Šmitienė, Giedrė (2022). Contingency of Bodily Experience in Texts of Lithuanian Poetry. APLKP 27, 37–51.
- Jundze, Arno (1999a). Zentas Mauriņas loma Ziemeļvalstu literatūras popularizācijā. APLZ, 13–14.

- Jundze, Arno (1999b). Zentas Mauriņas veikums Ziemeļvalstu rakstniecības popularizācijā. APLZ 5, 15–24.
- Jundze, Arno (2000). E. A. Po P. Gruznas un K. Zariņa daiļradē. APLZ 6, 79–86.
- Jurgutienē, Aušra (2003). Post-theoretical Criticism. APLZ 8, 177–188.
- Kačāne, Ilze (2007). Tēja Oskara Vailda un Erika Ādamsona poētiskajā pasaulē. APLZ 12, 163–172.
- Kačāne, Ilze (2009). “Perfektais džentelmenis”: dendijisms Oskara Vailda un Anšlava Eglīša poētiskajā pasaulē. APLZ 14, 17–33.
- Kačāne, Ilze (2014). Oskara Vailda un Kārļa Jēkabsona “jaunā sievietē”: paralēles un krustpunkti. APLZ 19, 178–189.
- Kalna, Baiba (2000). Latviešu dramaturģija 1941–1945: aktuālas problēmas. APLZ 6, 134–140.
- Kalnačs, Benedikts (1996). M. Zīverts un romantisms. APLLZ 2, 51–64.
- Kalnačs, Benedikts (1998). Pēra Ginta un Branda motīvu dialogs Mārtiņa Zīverta drāmā. APLLZ 4, 48–54.
- Kalnačs, Benedikts (1999a). Vērtību pārvērtējums un vērtību hierarhija Mārtiņa Zīverta pēdējās lugās. APLZ, 15.
- Kalnačs, Benedikts (1999b). Vērtību pārvērtēšana un vērtību hierarhija Mārtiņa Zīverta pēdējās lugās. APLZ 5, 137–150.
- Kalnačs, Benedikts (2000). Raksturi un konflikti Linduļa lugās. APLZ 6, 119–133.
- Kalnačs, Benedikts (2002). Latviešu drāma 30. gadu otrajā pusē: ideoloģija un māksla. APLZ 7, 224–231.
- Kalnačs, Benedikts (2004). Baltic Drama in the European Context end of the 19th Century, Beginning of the 20th Century. APLZ 9, 53–65.
- Kalnačs, Benedikts (2008). Sociālistiskā reālisma kanons un tā pārvarēšana Baltijas drāmā. APLZ 13 (a), 127–142.
- Kalnačs, Benedikts (2011). Nacionālās vēstures tematika 20. gadsimta 20.–40. gadu Baltijas dramaturģijā. APLZ 16, 56–64.
- Kalnačs, Benedikts (2012). Rūdolfs Blaumanis un Eduards fon Keizerlings: paralēlās biogrāfijas reģionālās literatūras vēstures kontekstā. APLZ 17, 125–130.
- Kalnačs, Benedikts (2014). Rūdolfs Blaumanis un 19. gadsimta Eiropas literatūra. APLZ 19, 162–167.
- Kalnačs, Benedikts (2015). *Culpa patris aquis submersus*: Teodora Štorma (1817–1888) noveļu motīvi Rūdolfa Blaumaņa daiļradē. APLZ 20, 19–26.
- Kalnačs, Benedikts (2017). Latvijas vēstures romānu sērija “MĒS. Latvija, XX gadsimts”. Postkoloniālisma un postkomunisma perspektīva. APLKP 22, 184–199.
- Kalnačs, Benedikts (2018). Rūdolfs Blaumanis starp vācu un latviešu kultūru. APLKP 23, 107–118.
- Kalnačs, Benedikts (2021). Apsīšu Jēkabs un Rūdolfs Blaumanis: salīdzināmie aspekti. APLKP 26 (1), 29–37.
- Kalnačs, Benedikts (2024). Reālisms un ideālisms 19. un 20. gadsimta mijas latviešu literatūrā. APLKP 29, 16–28.
- Kalniņa, Ieva E. (2016). Mirdzas Bendrupes stāstu un noveļu krājums “Majestāte un pērtiķis”: Erosa un Tanatosa aspekts. APLKP 21, 133–140.
- Kalniņa, Ieva E. (2025). Jānis Sudrabkalns pirmajā padomju gadā (1940–1941): sadarbības motīvu rekonstrukcija. APLKP 30, 96–114.
- Kalniņa, Ieva (2003). Rūdolfa Blaumaņa vēstules kā laikmeta un rakstnieka noskaņojuma atspoguļotājas. APLZ 8, 67–79.
- Kalniņa, Ieva (2005). “Tie paši oši” vai ieskats zemes tēmā jaunākajā latviešu drāmā. APLZ 10, 231–235.

- Kalniņa, Ieva (2007). Sociālistiskā reālisma kanons latgaliešu literatūras krājumā “Uz pūrsvola”. APLZ 12, 40–48.
- Kalniņa, Ieva (2009). Bruno Sauliša luga “Marta īdas”: teksts un konteksts. APLZ 14, 161–168.
- Kalniņa, Ieva (2010). Nacionalitāšu paradigma mūsdienu latviešu prozā. APKZ 15, 152–158.
- Kalniņa, Ieva (2015). Blakusteksta veidi un nozīme Raiņa lugās. APLZ 20, 27–35.
- Kalniņa, Ieva (2024). Ceļš uz savu valsti Annas Brigaderes romānā “Kvēlošā lokā”. APLKP 29, 87–94.
- Kampāne-Štelmahere, Sintija (2020). Latvju dainu atbalsis Veltas Sniķeres lirikā. APLKP 25, 124–134.
- Kangro, Ilze (2006). Modernā vācu stāsta tendenču atspoguļojums Judītes Hermanes daiļradē. APLZ 11 (b), 35–40.
- Kangro, Ilze (2007). Mūsdienu vācu dzejas attīstības tendences. APLZ 12, 133–139.
- Kangro, Ilze (2010). Fiktīvā dubultbiogrāfija Daniela Kēlmana romānā “Pasaules mērīšana”. APLZ 15, 199–205.
- Kangro, Ilze (2011). Hertas Milleres romāna “Sirdszvērs” koncepcija. APLZ 16, 164–172.
- Kangro, Ilze (2013). Ģimenes problēmu atspoguļojums modernajā vācu sabiedrībā Tomasa Hethes romānā “Tēvu mīlestība”. APLZ 18, 134–138.
- Kangro, Ilze (2016). Modernās vācu autobiogrāfijas attīstības tendences: Makša Friša dienasgrāmata “No Berlīnes žurnāla” un “Uzmetumi trešajai dienasgrāmatai”. APLKP 21, 268–271.
- Kangro, Ilze (2021). Uves Telkampa romāns “Tornis” – stāsts par kādu nogrimušu valsti. APLKP 26 (1), 267–273.
- Kaprāns, Mārtiņš (2010). Toreiz un tagad: padomju un postpadomju pieredzes salīdzināšana latviešu rakstnieku autobiogrāfijās. APLZ 15, 128–134.
- Kastiņš, Juris (2005). Sapņu salas poētika (Vācu jūgendstila proza). APLZ 10, 35–39.
- Kastiņš, Juris (2006). Gotfrīda Benna agrīnā ekspresionistiskā proza. APLZ 11 (a), 69–76.
- Kastiņš, Juris (2007). Franču simbolisti – modernās poētikas pamatlicēji. APLZ 12, 123–132.
- Kastiņš, Juris (2008). Vilhelma Lēmaņa esejistika – vācu dabas lirikas teorētiskais pamats. APLZ 13 (a), 96–103.
- Kastiņš, Juris (2009). Ceļojums no *lalalā* uz *tralalā* vai no postkomunisma un postkapitālismu. APLZ 14, 108–112.
- Kastiņš, Juris (2010). Gintera Grasa romāna “Fotokamera” naratīvi virtuālie triki. APLZ 15, 206–210.
- Kastiņš, Juris (2011). Vai tikai kāda vācu ģenerāļa dzīvesstāsts vien? APLZ 16, 159–163.
- Kastiņš, Juris; Sokolova, Valentīna (2012). Gintera Eiha lirika: no tradīcijas līdz modernismam. APLZ 17, 131–141.
- Kastiņš, Juris; Belozjorova, Lidija (2013). Hansa Magnusa Encensbergera literārā epistēma. APLZ 18, 139–145.
- Kastiņš, Juris; Kangro, Ilze (2014). Franču simbolisma recepcija vācu lirikā 19. un 20. gadsimta mijā. APLZ 19, 276–283.
- Kastiņš, Juris Andrejs (2015). Vēstītāja poētika Kristas Volfas romānā “Eņģeļu pilsēta”. APLZ 20, 337–345.
- Kastiņš, Juris Andrejs (2016). Poētikas savdabība Hansa Magnusa Encensbergera politiskajā autobiogrāfijā “Virpulis”. APLKP 21, 273–279.
- Kastiņš, Juris (2017). Faktuālais un fikcionālais Hansa Magnusa Encensbergera jaunākajā romānā “Vienmēr šī nauda!”. APLKP 22, 201–206.

- Kastiņš, Juris Andrejs (2018). Kristas Volfas “Mēdeja” – antīkais mīts postmodernismā. APLKP 23, 294–300.
- Kastiņš, Juris Andrejs (2019). Friča Bārdas romantisma koncepts. APLKP 24, 28–33.
- Kastiņš, Juris Andrejs (2020). Gintera Grasa pēdējās atzīšanās. APLKP 25, 242–246.
- Kastiņš, Juris Andrejs (2021). Hanss Magnuss Encensbergers – literāro viņešu meistars. APLKP 26 (1), 261–266.
- Kastiņš, Juris (2023). Latvijas dabas un latviešu attēlojums Herberta fon Blankenhagena memuāros. APLKP 28, 196–204.
- Kastiņš, Juris Andrejs (2025). Vēstures un literatūras naratīvs vācbaltiešu rakstnieces Elzas Bernevas romānā “Negaišs pār Dievzemīti”. APLKP 30, 189–196.
- Kārkla, Zita (2012). Sieviete jaunākajā latviešu īsprozā nacionālās kultūridentitātes aspektā. APLZ 17, 142–147.
- Kārkla, Zita (2013). Sievietes pieredze un teksts padomju prozā – Dagnijas Zigmontes romānā “Jūras vārti”. APLZ 18, 146–153.
- Kārkla, Zita (2014). Sievietes ķermenis latviešu rakstnieču prozā feministiskās kritikas aspektā. APLZ 19, 99–110.
- Kārkliņa, Renāte (2011). Par literatūrzinātnes terminu *naratīvs*, *narators*, *vēstījums* un *vēstītājs* lietojumu. APLZ 16, 211–221.
- Kārkliņa, Renāte (2012). Literārā vēstītāja un personāžu nacionālās identitātes Evas Mārtužas romānā “Pētera zvērests”. APLZ 17, 148–159.
- Keslers, Stefans (2007). Vai 2097. gadā vēl sacerēsīm ko dzejas veidā? APLZ 12, 118–121.
- Kilevica, Linda (1997). Jāņa Akuratera pasaku lugas. APLLZ 3, 36–43.
- Kilevica Linda (1999a). Masu kultūras iezīmes Jāņa Akuratera komēdijās. APLZ, 16–17.
- Kirša, Kristiāna (2013). “Viņi” latviešu nacionālajā identitātē: laikraksta “Kurzemes Vārds” 20. gadsimta 20. gadu analīze (1922–1925). APLZ 18, 154–164.
- Kirša, Kristiāna (2014). Reiz sabiedrotie, nu ienaidnieki: izmaiņas “viņi” konstruēšanā latviešu presē (1934. gada 1. janvāris – 31. decembris). Laikraksta *Jaunākās Ziņas* analīze. APLZ 19, 340–347.
- Klimašauskienė, Irena (2002). Lietuvų romanas apie Antrąjį pasaulinį karą. APLZ 7, 153–160.
- Klimašauskiene, Irēna; Maskuļūniene, Džuljeta (2005). Didaktiskais un normatīvais lietuviešu stāsts: teksta struktūras līdzības. APLZ 10, 40–46.
- Klotiņš, Arnolds (2021). Mūzikas nacionālā rakstura un 20. gadsimta modernisma attiecību problemātika. Pēckara latviešu trimdas komponistu jaunrades piemērs. APLKP 26 (1), 330–337.
- Kļaviņa, Ilze (2006). Nacionālā rakstura iezīmju un personu attiecību izmaiņas Rūdolfa Blaumaņa lugas “Pazudušais dēls” iestudējumos 1912. un 2004. gadā. APLZ 11 (a), 142–146.
- Kļaviņa, Ilze (2008). Jūgendstila motīvu atspoguļojums Jaunā Rīgas teātra (1908–1915) izrādēs. APLZ 13 (a), 195–200.
- Kļaviņa, Ilze (2009). Ekspresionisma elementi Jaunā Rīgas teātra (1908–1915) iestudējumos. APLZ 14, 152–160.
- Kļaviņa, Ilze (2010). Simbolisma iezīmes Jaunā Rīgas teātra repertuārā un iestudējumos (1908–1915). APLZ 15, 76–86.
- Kļaviņa, Ilze (2011). Eduarda Smiļģa darbība Jaunajā Rīgas teātrī (1912.–1915. gads). APLZ 16, 49–55.
- Kļaviņa, Ilze (2023). Dramaturģijas komunikatīvie aspekti jaunākajās izrādēs bērnu auditorijai Latvijas un Baltijas teātru festivālos. APLKP 28, 41–48.
- Knoka, Ilze (2004). Romantiskā ironija Friča Bārdas dzejā. APLZ 9, 66–75.

- Knoka, Ilze (2006). Lasītāja / lasītājas identifikācijas latviešu literatūrkritikā. APLZ 11 (a), 154–160.
- Komarova, Oksana (2010). Antona Čehova proza latgaliski. APLZ 15, 63–75.
- Komarova, Oksana (2011). Antona Čehova recepcija 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta pirmās puses latviešu literatūrā. APLZ 16, 137–150.
- Komarova, Oksana (2012). Antona Čehova *Sirsniņas* tēla līdzinieki Edvarda Vulfa prozā. APLZ 17, 160–173.
- Komarova, Oksana (2013). Cittautu kultūrvielas aktualizācijas specifika Kārļa Skalbes prozā: Antons Čehovs. APLZ 18, 165–177.
- Komarova, Oksana (2014). Es redzēju pašu Jūdasi Iskariotu un sarunājos ar viņu: Bībeles motīvu variācijas Ezerieša īsprozā. APLZ 19, 168–177.
- Kopmane, Ilze (2014). Latviešu bērnu prozas (1945–1955) informatīvi izglītojošā funkcija nākotnes profesijas izvēlē. APLZ 19, 206–213.
- Kreicberga, Zane (2018). Latvijas teātra nesenā vēsture. Dekonstruktīvs lasījums. APLKP 23, 218–228.
- Krieviņa, Karīna (2014). Kapsētas tēla funkcijas mistiskās un reālās kapu kultūrvides attēlojumā. APLZ 19, 367–374.
- Krieviņa, Karīna (2016). Dzintara ceļa meklējumi Olafa Gūtmaņa dzejā. APLKP 21, 153–168.
- Krieviņa, Karīna (2017). Ceļa motīva simboliskās un filozofiskās atklāsmes Olafa Gūtmaņa dzejā. APLKP 22, 121–134.
- Krūmiņa, Sandra (2025). Folklorā latviešu fantāzijas literatūrā. Autoetnogrāfisks skatījums. APLKP 30, 261–276.
- Krūze, Arta (2021). Lībiskā dialekta un vidus dialekta kursisko izlokšņu atspoguļojuma problemātika akadēmiskajā izdevumā “Latviešu tautasdziesmas”: 11. sējuma piemērs. APLKP 26 (2), 34–41.
- Krūze, Arta (2024). Dziesmu virknes kāzu apdziedāšanās tradīcijas kontekstā: īpatnības un problemātika. APLKP 29, 250–260.
- Kubuliņa, Anda (2004). Pārnesumam dotie uzdevumi Edvīna Raupa dzejā, sevišķi jaunajā krājumā. APLZ 9, 215–224.
- Kubuliņa, Anda (2005). Laimas Līvenas pirmo dzejoļu krājumu “Caur ziemas dienām” un “Šūpoles” poētikas salīdzinājums. APLZ 10, 47–63.
- Kuduma, Anda (1995a). Eksistenciālo jautājumu risinājums K. Zariņa novelēs. APLLZ, 20–22.
- Kuduma, Anda (1995b). Eksistenciālo jautājumu risinājums K. Zariņa novelēs. APLLZF 1, 58–65.
- Kuduma, Anda (1998). Tradicionālu kultūrziņņu rezonanse L. Stumbres lugā “Dancoju, spēlēju”. APLLZ 4, 55–62.
- Kuduma, Anda (1999b). Modernās un postmodernās drāmas elementu sintēze Leldes Stumbres 90. gadu lugās. APLZ 5, 159–169.
- Kuduma, Anda (2002). Izteiksmes meklējumi L. Stumbres agrīnajā daiļradē. APLZ 7, 232–242.
- Kuduma, Anda (2003). Telpa L. Stumbres drāmā. APLZ 8, 189–200.
- Kuduma, Anda (2004). Mākslinieks un viņa brīvība L. Stumbres drāmā. APLZ 9, 225–236.
- Kuduma, Anda (2005). L. Stumbres “situāciju teātris”. APLZ 10, 236–241.
- Kuduma, Anda (2007). Laikazīmes Modra Zihmaņa dzejā. APLZ 12, 99–105.
- Kuduma, Anda (2009). Dabas ainava Augusta Štrausa dzejā. APLZ 14, 88–95.
- Kuduma, Anda (2010). Pārejas laikmeta identitāte Ingas Ābeles romānos. APLZ 15, 144–151.

- Kuduma, Anda (2011). Mirdzas Ķempes daiļrade marksistiskās literatūrkritikas skatījumā. APLZ 16, 65–73.
- Kuduma, Anda (2012). Sievišķās subjektivitātes izpausmes latviešu jaunākajā prozā. APLZ 17, 174–181.
- Kuduma, Anda (2013). Liepājas dzejnieku urbānās mozaīkas. APKZ 18, 178–185.
- Kuduma, Anda (2014). Dzimušas brīvībai: emocionālais reālisms sieviešu prozā. APLZ 19, 111–118.
- Kuduma, Anda (2015). Andras Manfeldes dzeja: *jaunais garīgums*. APLZ 20, 136–142.
- Kuduma, Anda (2016). Vēstures interpretācijas problemātika jaunākajā latviešu prozā. APLKP 21, 210–218.
- Kuduma, Anda (2017). Gunta Bereļa romāns “Vārdiem nebija vietas”: valodas jēga un enerģija. APLKP 22, 172–183.
- Kuduma, Anda (2018). “Vēl taigas grāmatu lasu”: Olafa Gūtmaņa Sibīrijas pieredzes fenomēns. APLKP 23, 51–64.
- Kuduma, Anda (2019). Apokalipse Paula Bankovska prozā. APLKP 24, 117–132.
- Kuduma, Anda (2020). Lokālais un globālais Guntas Šnipkes dzejā. APLKP 25, 143–151.
- Kuduma, Anda (2021). Pilsēta Jāņa Hvoinska dzejā. APLKP 26 (1), 233–242.
- Kuduma, Anda (2022). Kad vecenīte ar meitiņu sarunājas: Ainas Pāvulītes un Lauras Andersones dzeja. APLKP 27, 27–36.
- Kuduma, Anda (2024). Adrese Pasta iela 3: Liepājas kultūridentitātes metafora (1950–1980). APLKP 29, 314–326.
- Kuduma, Anda (2025). Mazākumtautību kopienas literārās jaunrades iekļaušanās Liepājas kultūras ainavā (1960–1980). APLKP 30, 291–306.
- Kupšāne, Ingrīda (2002). Mākslinieciskā telpa un laiks G. Janovska romānā “Pēc pastardienas”. APLZ 7, 161–171.
- Kupšāne, Ingrīda (2004). Telpa G. Janovska romānā “Novakare”. APLZ 9, 237–247.
- Kupšāne, Ingrīda (2005). Mākslinieciskais laiks G. Janovska un G. Gazdanova prozā. APLZ 10, 155–161.
- Kupšāne, Ingrīda (2007). Bēgļu tēma Alfreda Dziļuma romānā “Tiesas svētdiena” un Arveda Vīrlaida darbā “Apzīmogotie”. APLZ 12, 173–179.
- Kurpniece, Ruta (2021). Dzīvnieks un cilvēks Regīnas Ezeras īsprozas krājumā “Pūķa ola”. APLKP 26 (1), 209–221.
- Kursīte, Janīna (2024). Mirdzas Ķempes fenomēns gelotoloģiskā tvērumā. APLKP 29, 42–55.
- Kušnere, Sigita (2013). Varoņa un Vadoņa motīvs Edvarta Virzas lirikā. APLZ 18, 186–193.
- Kušnere, Sigita (2017). Politīķe rakstniecībā – Berta Pīpiņa. APLKP 22, 38–45.
- Kušnere, Sigita (2020). Ēdiens kā sociālā slāņa un nacionālās piederības robežzīme. APLKP 25, 35–43.
- Kušnere, Sigita (2021). Raiņa un Aspazijas bibliotēkas neatklātais. APLKP 26 (1), 38–46.
- Kušnere, Sigita (2023). Politiskās cīņas par Raini un Aspaziju. APLKP 28, 248–260.
- Kuzmina, Irina (2007). Labirinta tēls franču jaunākajā romānā un latviešu mitoloģiskajā prozā. APLZ 12, 158–162.
- Kuzmina, Irina (2008). Laimas lutekles tēls franču, latviešu un krievu masu literatūrā 21. gadsimta sākumā. APLZ 13 (b), 60–64.
- Kuzmina, Irina (2015). Mitoloģiskie motīvi kā sociālo šķiru cīņas metafora Stefanijas Meieres romānā “Krēsla”. APLZ 20, 376–385.
- Kuzmina, Irina (2018). Starpkultūru komunikācijas problemātika Zeidijas Smitas romānā “Par skaistumu” multikulturālas sabiedrības kontekstā. APLKP 23, 308–319.
- Ķenga, Otto (2024). Astoņstaru zvaigznes Niklāva Strunkes grāmatmākslā. APLKP 29, 327–344.

- Ķikāns, Valdis (2007). Atskaņu sistēma Ojāra Vācieša lirikā. *APLZ* 12, 92–98.
- Ķikāns, Valdis (2008). Dekadence vai modernisms? *APLZ* 13 (a), 42–49.
- Laganovska, Evija (2025). Prozas dramatisējumi latviešu profesionālajos teātros (2000–2020): kvantitatīvi statistiskais aspekts. *APLKP* 30, 277–290.
- Laganovska, Karīne (2005). Telpas semantika un simbolika V. Borhera daiļradē. *APLZ* 10, 64–74.
- Laime, Sandis (2005). Kādas bērnu tradīcijas attīstība pēc Rauņa klinšu rakstu materiāla. *APLZ* 10, 276–287.
- Laime, Sandis (2007). Velns Latvijas mitoloģisko alu folklorā. *APLZ* 12, 313–330.
- Laime, Sandis (2008). Velna zārki Latvijā un to mitoloģiskais konteksts. *APLZ* 13 (a), 246–258.
- Laime, Sandis (2011). “Māsiņ, paturi bērnu, es pavadīšu pirduli”: piezīmes par teikas sižetu un funkcijām. *APLZ* 16, 233–243.
- Laime, Sandis (2015). Kas bija vilkatis Tīss? Kārļa Strauberga interpretācija Eiropas pētnieciskās domas un jaunāko pētījumu kontekstā. *APLZ* 20, 364–375.
- Laime, Sandis (2019). Ziemeļvidzemes spīganu tradīcija. *APLKP* 24, 177–194.
- Laizāns, Mārtiņš (2017). Izglītības dižciltīgums Rīgas neolatīnisko dzejnieku sacerējumos. *APLKP* 22, 377–383.
- Laizāns, Mārtiņš (2020). “Mērnieku laiki” un vienradža smadzenes: gastrotulkojuma samērojums. *APLKP* 25, 44–55.
- Lasmane, Skaidrīte (2020). Edvarta Virzas diskursi Latvijas 20.–30. gadu mediju ekoloģijā. *APLKP* 25, 325–335.
- Lasmane, Skaidrīte (2025). Laikmetīguma konstrukcija/dekonstrukcija mūsdienu latviešu kultūrā. *APLKP* 30, 210–222.
- Laurušaite, Laura (2008). Baltu trimdas romāns – piedāvājums un pieprasījums. *APLZ* 13 (a), 172–181.
- Laurušaite, Laura (2009). Postkoloniālais un postsociālistiskais: pretruna vai iespēja? *APLZ* 14, 121–131.
- Laurušaitē, Laura (2016). Food and Identity in Contemporary Lithuanian and Latvian Émigré Narratives: Imagological Approach. *APLKP* 21, 120–131.
- Lauska, Liene (2013). Jāņa Jaunsudrabiņa un Pētera Ērmaņa integrācija trimdā. *APLZ* 18, 194–205.
- Lauska, Liene (2015). Latviešu un vācu valodā runājošie literāti: trimdas izjūtu salīdzinājums. *APLZ* 20, 151–160.
- Lauska, Liene (2016). Vai rakstnieks ir vājprātīgs? *APLKP* 21, 311–324.
- Lauska, Liene (2019). Zeltīte Avotiņa: daiļuma meklētāja dzīvē un dzejā. *APLKP* 24, 105–116.
- Lavrecka, Tatjana (2011). Vēsturiskās inspirācijas Aleksandra Čaka prozā. *APLZ* 16, 34–40.
- Lavrecka, Tatjana (2012). Frīdriha Vilhelma Nīces ideju interpretācija Aleksandra Čaka stāstā “Meitenes galva”. *APLZ* 17, 182–188.
- Lazareva, Anta (1996). Par dažām iezīmēm E. Ādamsona prozas vēstījumā. *APLLZ* 2, 64–73.
- Lazareva, Anta (2003). Sudraba semantika Erika Ādamsona prozā. *APLZ* 8, 80–92.
- Lazduzieda-Čaklā, Sandra (2003). Urbānā paradigma 1920. gadu latviešu ekspresionisma dzejā. *APLZ* 8, 93–102.
- Lāms, Edgars (1995a). Pasaules ideālformu meklējumi latviešu romantisma literatūrā. *APLLZ*, 15–16.
- Lāms, Edgars (1995b). Pasaules ideālformu meklējumi latviešu romantisma literatūrā. *APLLZF* 1, 66–75.

- Lāms, Edgars (1996). Noslēpuma estētika latviešu romantisma literatūrā. APLLZ 2, 74–88.
- Lāms, Edgars (1997). Romantisma problēmas 20. gs. beigu literatūrā. APLLZ 3, 56–68.
- Lāms, Edgars (1998). Jāņa Akuratera raksti par literatūru, mākslu un kultūrpolitiku. APLLZ 4, 63–70.
- Lāms, Edgars (1999a). Latviešu modernisms – J. Helda variants. APLZ, 17–19.
- Lāms, Edgars (1999b). Latviešu modernisms – Jura Helda variants. APLZ 5, 84–99.
- Lāms, Edgars (2000). Romantiskās personības atklāsmes F. Bārdas vēstulēs. APLZ 6, 5–16.
- Lāms, Edgars (2002). Kompromisa meklējumi Raiņa lugās. APLZ 7, 243–261.
- Lāms, Edgars (2003). Ārprāta atspoguļojuma tēlainā slodze latviešu 20. gs. sākuma literatūrā. APLZ 8, 103–120.
- Lāms, Edgars (2004). Šķietamās arhaikas glābjošie elementi K. Skalbes prozā paātrināti mainīgās pasaules kontekstā. APLZ 9, 76–92.
- Lāms, Edgars (2005). Novadnieciskais aspekts Olafa Gūtmaņa dzejradē. APLZ 10, 75–83.
- Lāms, Edgars (2006). Dažas stāsta teorijas problēmas un latviešu stāsta īpatnās kvalitātes mūsdienu žanriskā nihilisma situācijā. APLZ 11 (b), 41–51.
- Lāms, Edgars (2007). No unisona līdz opozicionaritātei: ieskats latviešu dzejas situācijā 20. gs. 30. gadu sākumā. APLZ 12, 80–91.
- Lāms, Edgars (2008). Populārās orientācijas spožums un posts latviešu prozā. APLZ 13 (b), 80–92.
- Lāms, Edgars (2009). Teksti jeb postliteratūra. (Latviešu literatūras ceļi un neceļi 20. gs. beigās un 21. gs.). APLZ 14, 101–107.
- Lāms, Edgars (2010). Mākslinieka un varas sistēmas attiecību aspekti Tāļa Vaidara radošajā darbībā. APLZ 15, 119–127.
- Lāms, Edgars (2011). Daži virzienu akcenti latviešu literatūras ainavā tūkstošgades mijas zonā (1990–2010). APLZ 16, 173–182.
- Lāms, Edgars (2013). Pārdomas par naivisma potenciālu latviešu rakstniecībā. APLZ 18, 206–214.
- Lāms, Edgars (2014). Haralda Eldgasta daiļrades vēlīnais posms: vērtības un pretrunas. APLZ 19, 57–64.
- Lāms, Edgars (2015). Kultūrziemes un reminiscences Olafa Gūtmaņa vēlīnā daiļrades posma dzejā. APLZ 20, 125–135.
- Lāms, Edgars (2016). Raiņa atmiņas un iespaidi par *otro dzimteni*: “Kastaņola”. APLKP 21, 37–43.
- Lāms, Edgars (2017). Padomju laika lauku dzīves šķērsgriezums Ērika Hānberga prozā. APLKP 22, 111–120.
- Lāms, Edgars (2019). Īsprozas ceļi un strupceļi 21. gadsimta latviešu literatūrā. APLKP 24, 145–152.
- Lāms, Edgars (2020). Andreja Papārdes dzeja 20. gadsimta sākuma laikmeta un latviešu dzejas kontekstā. APLKP 25, 56–63.
- Lāms, Edgars (2021). Draugos ar zinātni: zinātniskie aspekti Jāņa Veseļa daiļradē. APLKP 26 (1), 77–84.
- Lāms, Edgars (2022). Tematiskās un saturiskās tendences latviešu dzejnieku debijas krājumos 20. gadsimta 60. gados. APLKP 27, 14–26.
- Lāms, Edgars (2024). Valda Rūmnieka un Andreja Miglas romāni latviešu biogrāfiskās literatūras kontekstā. APLKP 29, 130–140.
- Lāms, Edgars (2025). Civilizācijas un cilvēces attīstības ceļa kritika un intertekstualitāte Paula Bankovska romānā “Pasaules vēsture”. APLKP 30, 16–24.
- Lāms, Ojārs (2017). Latīņu un latviešu valodas interakcija pirmajā latviešu poētikā (Johans Višmanis “Nevācu Opics”). APLKP 22, 357–365.

- Lāms, Ojārs (2021). Rīgas humānistu laikmets latviešu romānistu tēlojumā. APLKP 26 (1), 47–57.
- Lāms, Ojārs (2023). Pēctrimda un transnacionālisms latviskas cilmes tekstu paradigmā. APLKP 28, 284–296.
- Leimane, Daina (2008). Postmodernisma iezīmes Raiņa lugas “Pūt, vējiņi!” teksta interpretācijās. APLZ 13 (a), 212–218.
- Leimane, Daina (2011). Velna dažādie traktējumi Raiņa un Ādama Mickeviča darbos. APLZ 16, 41–48.
- Leimane, Daina (2012). Raiņa luga “Ilja Muromietis”: Svilpis-Lupis un velns latviešu folklorā. APLZ 17, 189–197.
- Levane, Inga (2012). Staņislava Pšibiševska personība, māksla un viņa ideju recepcija Latvijā 20. gadsimta sākumā. APLZ 17, 198–209.
- Lēvalde, Vēsma (2014). Hamleta refleksija Oļģerta Krodera dramatisējumos: Jāņa Jaunsudrabiņa “Aija”. APLZ 19, 376–381.
- Lēvalde, Vēsma (2015). Režisors kā tulkotājs: Oļģerts Kroders un krievu klasika. APLZ 20, 280–286.
- Lēvalde, Vēsma (2016). Režisora koncepcija un aktieru izvēle: Oļģerta Krodera privātā arhīva izpēte. APLKP 21, 326–334.
- Lēvalde, Vēsma (2017). Fjodora Dostojevskā “Noziegums un sods” Oļģerta Krodera versijā – konceptuāla Hamleta tēmas refleksija. APLKP 22, 423–432.
- Lēvalde, Vēsma (2019). Teātris tehnoloģiju laikmetā. Digimodernisms un teātra teksts. APLKP 24, 205–213.
- Lēvalde, Vēsma (2020). Digimodernisms teātrī: perspektīva un naratīvs. APLKP 25, 276–285.
- Lēvalde, Vēsma (2021). Atskaņotājmākslas attīstība Liepājā un Otrā pasaules kara ietekme uz mūziķu likteņiem. APLKP 26 (1), 338–351.
- Lēvalde, Vēsma (2022). Temporitms kā režijas instruments. Ieskats Latvijas režisoru praksē. APLKP 27, 185–194.
- Lēvalde, Vēsma (2023). Metateātris un tā izpaušmes kultūras krīzes laikā. APLKP 28, 16–26.
- Lēvalde, Vēsma (2024). Koptā kritika sociālo tīklu laikmetā. APLKP 29, 224–233.
- Lielbārdis, Aigars (2008). Buramvārdos satopamās personas, to tipi un semantika. APLZ 13 (a), 239–245.
- Lielbārdis, Aigars (2011). Jēkaba Alkšņa devums latviešu tautas medicīnas materiālu un buramvārdu vākšanā un izpētē. APLZ 16, 222–232.
- Ločmele, Klinta; Ziemele, Evija (2012). Nacionālās identitātes (pār)adījums preses izdevumos Trešās Atmodas periodā Latvijā. APLZ 17, 210–220.
- Ločmele, Klinta (2013). Maizes atainojums presē latviešu valodā (2011). APLZ 18, 215–223.
- Ločmele, Klinta (2021). Medijpratība Latvijā: iedzīvotāju aptaujas rezultāti (2019) un nākotnes uzdevumi. APLKP 26 (2), 267–280.
- Ločmele, Laimdota (2007). Latviešu jaunākās preses diskurss no Mišela Fuko viedokļa. APLZ 12, 222–233.
- Ločmele, Laimdota (2013). Literātkritiskais naratīvs jaunākajā latviešu dienas presē. Augstās un zemās literatūras atspoguļojums. APLZ 18, 224–237.
- Ločmele, Laimdota (2017). Umberto Eko romāns “Pilotnumurs”. Rītiena nekad nepienāks. APLKP 22, 207–219.
- Ločmele, Laimdota (2021). Egīla Ventera fenomens latviešu literatūrā. APLKP 26 (1), 181–196.

- Losāne, Daina (1997). Romantiskās paradigmas domāšanā un postmodernisms. APLLZ 3, 43–55.
- Lukšytė, Jolita (2002). Kelios moters vaizdavimo paradigmos šiuolaikiniame lietuvių romane. APLZ 7, 172–180.
- Lūse, Dace (2012). Nacionālās identitātes komunikācija jaunākajā latviešu literatūrā: Aivara Kļavja romānu cikls “Viņpus vārtiem”. APLZ 17, 221–228.
- Ļaha, Ilona (2006). Jērana Tunstrēma romāns “Mēnesspiens”: latviskā un zviedriskā lasījuma pieredze. APLZ 11 (a), 77–85.
- Ļaha, Ilona (2007). Latviešu daiļliteratūras tulkojumi Zviedrijā. APLZ 12, 210–220.
- Ļaha, Ilona (2008). Latvija un latvieši zviedru daiļliteratūrā. APLZ 13 (a), 104–118.
- Ļaha, Ilona (2009). Autobiogrāfisko tēlojumu specifika 20. gs. beigu un 21. gs. sākuma zviedru un latviešu rakstnieku darbos. APLZ 14, 70–80.
- Ļaha, Ilona (2012). Koncepts *gimene* Selmas Lāgerlēvas romānā “Portugāles ķeizars”. APLZ 17, 229–238.
- Ļaha, Ilona (2014). Raiņa lugas “Jāzeps un viņa brāļi” iestudējums Stokholmā. APLZ 19, 382–388.
- Ļaksa-Timinska, Ilze (2020). Oskara Rihtera “Meži šalc” – pirmais latviešu sociālistiskā reālisma romāns. APLKP 25, 64–73.
- Ļaksa-Timinska, Ilze (2021). *Oportūnists, ģefists, majakovskietis, šāds-tāds inteliģentiņš* Linards Laicens PSRS: biogrāfiskais aspekts un “Limitrofija”. APLKP 26 (1), 98–109.
- Ļaksa-Timinska, Ilze (2022). Revolūcijas [ne]poētika: Alvila Cepļa romāni. APLKP 27, 241–252.
- Ļaksa-Timinska, Ilze (2024). Latviešu modernisms PSRS: Roberta Eidemaņa piemērs. APLKP 29, 29–41.
- Ļaviņš, Imants (2021). Omāra Haijāma rubaju atdzejojumi latviešu valodā. APLKP 26 (2), 246–253.
- Macijauskaitė-Bonda, Jurgita; Anglickienė, Laima (2021). Trends in Contemporary Lithuanian Children’s Folklore Research. APLKP 26 (2), 80–93.
- Maļika, Rita (1995a). Saules tēla atklāsme M. Zālītes dzejā. APLLZ, 27–29.
- Maļika, Rita (1995b). Saules tēla atklāsme M. Zālītes dzejā. APLLZF 1, 75–87.
- Mamaja, Evita (2005). Viljama Šekspīra drāmas aktualizācija mūsdienās un 2003./2004. gada teātra sezonas iestudējumos Latvijā. APLZ 10, 242–249.
- Maskuliūnienė, Džuljeta (2003). XIX a. lietuvių didaktinė proza: tekstologinis aspekts. APLZ 8, 121–130.
- Matulevičiene, Saule (2006). Stāsts kā folkloristikas objekts. APLZ 11 (b), 52–58.
- Mažints, Egidijus (2007). Tagadne kā vēsture: Šaļapina mīta realizācija Latvijas kultūrā un elektroniskajā komercijā. APLZ 12, 253–260.
- Mārtuža, Eva (2015). *Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā “Vīrs, kurš zināja čūskuvārdus”*. APLZ 20, 177–188.
- Mārtuža, Eva (2020). Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā. APLKP 25, 390–404.
- Mārtuža, Eva (2021). Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās. APLKP 26 (2), 22–33.
- Medne, Antra (2014). Aleksandra Čaka dzeja mūzikā – noslēpumi, atklājumi un hipotēzes. APLZ 19, 65–70.
- Medne, Antra (2015). Aleksandra Čaka pedagoģiskā darbība – sapņi un vilšanās. APLZ 20, 59–69.
- Medne, Antra (2017). Emīlijas Briežkalnes nozīme dzejnieka Aleksandra Čaka dzīvē. APLKP 22, 46–55.

- Medne, Antra (2018). Mākslinieku biedrības “Zaļā vārna” literātu sekcija. APLKP 23, 13–23.
- Medne, Antra (2021). Aleksandra Čaka poēmu cikla “Mūžības skartie” tapšanas galvenie iedvesmas avoti. APLKP 26 (1), 67–76.
- Medne, Antra (2024). Aleksandra Čaka lektora darbība Rūdolfa Egles Literatūras studijā. APLKP 29, 95–105.
- Medne, Antra (2025). Aleksandra Čaka dzimtas ticības izvēles laiku lokos. APLKP 30, 115–122.
- Medne, Arta (1995a). Laikmeta atspulgi J. Poruka prozā. APLLZ, 7–9.
- Medne, Arta (1995b). Laikmeta atspulgi J. Poruka prozas varonī. APLLZF 1, 87–105.
- Medveckis, Arturs (2014). Biogrāfiskās izpētes avoti un literatūra. APLZ 19, 315–330.
- Meinerte, Rita (2005). XX gadsimta 60. gadu jaunie dzejnieki PSRS dzejas telpā. Kontakti. Analogijas. APLZ 10, 162–171.
- Mellēna, Lauma (2014). Riharda Vāgnera operas “Reinas zelts” Latvijas Nacionālās Operas iestudējuma semantiskā daudzslāņainība – 21. gadsimta skatījums. APLZ 19, 389–397.
- Mellēna-Bartkeviča, Lauma (2015). Viduslaiku literatūras tēlu un sižetu transformācija Riharda Vāgnera cikla “Nībelunga gredzens” libretos. APLZ 20, 234–243.
- Mellēna-Bartkeviča, Lauma (2016). Zīgrīds un Lāčplēsis: nacionāla varoņa konstruēšana drāmā romantisma un modernisma krustcelēs. APLKP 21, 66–73.
- Mellēna-Bartkeviča, Lauma (2021). Theatre and Post-Truth: KGB Experiences Reflected in the Production “History Research Commission” Directed by Alvis Hermanis. APLKP 26 (1), 310–318.
- Mellēna-Bartkeviča, Lauma (2022). Pandēmijas ietekme operā: *Quo Vadis?* APLKP 27, 195–206.
- Mellēna-Bartkeviča, Lauma (2023). No kora Liepājā uz galvenajām lomām Berlīnē: latviešu tenora Artūra Priednieka-Kavaras starptautiskā karjera starpkaru periodā. APLKP 28, 205–214.
- Meškova, Sandra (2003). Sievišķā būtības meklējumos: ginēze Mārgaretas Atvudas romānā “Iznirstot”. APLZ 8, 201–218.
- Meškova, Sandra (2005). Ceļā uz sevis apzināšanos kā radošās pašizpaušmes pamatu: Mārgaretas Atvudas feministiskais *Künstlerroman*. APLZ 10, 186–193.
- Meškova, Sandra (2008). Ēdamā un ēdošā sieviete: Bridžitas Džounsas fenomens. APLZ 13 (b), 51–59.
- Meškova, Sandra (2010). Trimdas izjūta Dubravkas Ugrediņas un Margitas Gūtmanes prozā. APLZ 15, 98–108.
- Miezīte, Ilona (2025). Garīgo meklējumu krustpunkti Aspazijas un Friča Bārdas dzejā. APLKP 30, 25–39.
- Mitaitē, Donata (2021). Alfonsas Maldonis: Writing a Soviet Poem. APLKP 26 (1), 162–170.
- Mitan-Gawryszewska, Zofia (2020). Comparative Studies of Contemporary Polish and Lithuanian Literature – Problems and Prospects. APLKP 25, 202–211.
- Mīkolaitīte, Aurelija (2007). Vēsturiskā atmiņa Mariusa Ivaškeviča romānā “Zaļi” un Noras Ikstenas romānā “Dzīves svinēšana”. APLZ 12, 180–183.
- Mīkolaitīte, Aurelija (2025). Kuršu kāpas lietuviešu literatūrā: kultūras atmiņas paradigmas. APLZ 20, 144–150.
- Muizniece, Ilga (2000). Balādes žanrs nacistiskās okupācijas laikā. APLZ 6, 17–29.
- Muktupāvela, Rūta (2009). Latviešu “Edipa mīts” un tā avoti. APLZ 14, 175–187.
- Narodovska, Iveta (2004). Gundegas Repšes “Karmīns” (romāns “Sarkans”) kā Sandro Botičelli “Primavera” interpretācija. APLZ 9, 248–258.

- Niedre, Laila; Ošeniece, Gunta (2021). Latvijas kultūrtelpa (1930–1939) vācbaltiešu pēcteču atmiņās. *APLKP* 26 (2), 181–196.
- Никифорова, Элеонора (2003). Тенденции в русской литературе на рубеже веков: конец XIX – нач. XX вв. и конец XX – нач. XXI вв. (сравнительный обзор). *APLZ* 8, 219–233.
- Ņikiforova, Eleonora (2007). Sievietes-rakstnieces mūsdienu krievu literatūrā. *APLZ* 12, 140–144.
- Oga, Jānis (2021). Ārzemju ceļojumu iespaidi latviešu rakstnieku darbos t. s. “Brežņeva laikmetā”: liecības par atļauto un liegto. *APLKP* 26 (1), 119–136.
- Okuņeva, Sandra (1995a). Krāsu loma V. Plūdoņa poētikā. *APLLZ*, 9–11.
- Okuņeva, Sandra (1996). Laika izjūta V. Plūdoņa lirikā. *APLLZ* 2, 88–95.
- Okuņeva, Sandra (1997). Reliģiskā pārdzīvojuma atklāsme V. Plūdoņa dzejā. *APLLZ* 3, 26–36.
- Okuņeva, Sandra (1998). Viļa Plūdoņa dzejoļu krājumu kompozicionālās izveides raksturojums. *APLLZ* 4, 71–82.
- Okuņeva, Sandra (1999a). Bērna un bērnības motīvs V. Plūdoņa lirikā. *APLZ*, 19–20.
- Okuņeva, Sandra (1999b). Bērna un bērnības motīvs V. Plūdoņa dzejā. *APLZ* 5, 25–33.
- Okuņeva, Sandra (2003). Māksla un mākslinieks Plūdoņa dzejā un piezīmēs. *APKZ* 8, 131–141.
- Okuņeva, Sandra (2004). Daži autora pozīcijas aspekti Viļa Plūdoņa dzejā. *APLZ* 9, 93–99.
- Okuņeva, Sandra (2016). Citāda un tā atspoguļojums Jura Zvirgzdiņa romānā “Mufa”. *APLKP* 21, 169–179.
- Okuņeva, Sandra (2023). Tāmnieku dialekta savdabība kā Kurzemes reģionālā diskursa zīme mūsdienu latviešu bērnu literatūrā: Arnolda Auziņa un Ulda Ausekļa dzejas piemērs. *APLKP* 28, 150–160.
- Opincāne, Mārīte (2010). Bībeles mitoloģija Džozefa Konrada jūras prozā. *APLZ* 15, 190–198.
- Opincāne, Mārīte (2011). Džozefa Konrada recepcija Latvijā. *APLZ* 16, 151–158.
- Orehovs, Ivars (2005). Vācbaltiešu rakstnieks Jakobs Heinrihs fon Lilienfelds ceļā uz “drošu, vienotu dzīves telpu”. *APLZ* 10, 84–88.
- Orehovs, Ivars (2017). Individuālo likteņgaitu atspoguļojums pēcpadomju Latvijā Ēriha J. G. Rainera vāciski publicētajā literārajā vēstījumā. *APLKP* 22, 300–305.
- Orehovs, Ivars (2018). Kulūrvēsturiskais tēls Jāņa Ezeriņa novelē “Svētā Birģita”. *APLKP* 23, 136–142.
- Orehovs, Ivars (2019). “Oda sportam” (1912) un Baltijas sportistu dalības aizsākumi olimpiskajā kustībā – Karla Luka 1912. gada dienasgrāmatā. *APLKP* 24, 281–290.
- Orehovs, Ivars (2020). Liepājai veltījuma dzejas / dziesmu piemēri mūdienās un 19. gadsimta baltvācu literārajā mantojumā. *APLKP* 25, 26–34.
- Orehovs, Ivars (2021). Kultūrvēstures aspekti Jāņa Čakstes vācu valodā sarakstītajā apcerējumā “Die Letten und Ihre Latvija” (1917), tā tulkošanas un izdevumu vēsture latviski (“Latvieši un viņu Latvija”, 1989/1990–2019). *APLKP* 26 (2), 155–162.
- Orehovs, Ivars (2025). Cilvēks un zirgs mijiedarbībā: Rūdolfa Georga Bindinga olimpiski apbalvoto miniatūru kontekstuāls raksturojums. *APLKP* 30, 307–318.
- Ostups, Artis (2019). Rēgs, fotogrāfija un atbildība Paula Bankovska romānā “18”. *APLKP* 24, 133–144.
- Ozoliņš, Gatis (2002). Totēmiskais lācis latviešu tautas pasakās. *APLZ* 7, 280–291.
- Ozoliņš, Gatis (2003). Triksters latviešu tautas dzīvnieku pasakās. *APLZ* 8, 310–321.
- Ozols, Frederiks (2023). Baznīca, biedrības un krogs – trīs atšķirīgi lokusi un socializācijas veidi Augusta Deglava romānā “Rīga”. *APLKP* 28, 161–172.
- Paklone, Inese (2010). Daži līdzautorības aspekti autorības diskursā. *APLZ* 15, 178–189.

- Paklone, Inese (2011). Literāra darba autorība un autora etniskā un nacionālā identitāte. APLZ 16, 183–193.
- Paparinska, Vita (2005). Romiešu historiogrāfijas tradīcija un Indriķa hronika: pārmantotības aspekti. APLZ 10, 172–180.
- Paparinska, Vita (2008). Elitārisms romiešu dzejā (Vergilija didaktiskās poēmas “Georgikas” materiāls). APLZ 13 (b), 18–25.
- Pauliukevičiūtē, Dalia (2019). Reading Marija Ivanauskaitē-Lastauskienē’s Novel “Lights and Shadows” as Sensation Fiction. APLKP 24, 50–61.
- Pelurītē, Audinga (2006). Stāstījuma fenomens modernajā lietuviešu dzejā. APLZ 11 (b), 59–65.
- Petruļonē, Lolita (2017). Explication in Translation of Culture-specific Items: the Case of Footnotes. APLKP 22, 336–346.
- Pērle-Sīle, Ginta (2021). *Jauna slota tīri slauka* jeb muižnieka Bernharda Magnusa fon Vulfā tiesas prāva pret mācītāju Frīdrihu Danielu Vāru. APLKP 26 (2), 122–136.
- Plaude, Ilze (2007). Starp svešatni un pazīstamo: Gētes “Fausta” atdzejojumi latviešu valodā. APLZ 12, 191–201.
- Pleiko, Zaiga (2025). Ēdiens un ēšana kā attiecību reprezentācija laulāto sadzīves tautasdziesmās: sievietes redzējums. APLKP 30, 164–176.
- Povilaitytė-Leliugienė, Edita (2021). Atverčiant primirštą Lietuvos kultūros puslapį: Vilniaus modernizmo atspindžiai paveide. APLKP 26 (2), 213–229.
- Priedīte, Aija (2012). Indrānisms – latviešu identitātes stūrakmens? APLZ 17, 239–247.
- Priedīte, Aija (2014). Literatūra kā starpdisciplināras komunikācijas darba rīks. APLZ 19, 308–314.
- Priedīte, Aija (2016). Kriminālromāns un daiļliteratūra. Noziegums bez soda un vainīgā: Māras Svīres pirmā kriminālromāna piemērs. APLKP 21, 229–238.
- Pujēna, Anna Paula (2025). Anšlava Eglīša darbi uz ekrāna un aiz tā: ekranizācijas un filmu apskati. APLKP 30, 148–162.
- Pulīte, Dzintra (1995b). Dvēsele jaunu tēlu lokā Leona Brieža 1994. gada dzejas krājumos. APLLZF 1, 105–115.
- Pūtelis, Aldis (2002). Mitoloģija un mūsdienas. APLZ 7, 292–307.
- Pūtelis, Aldis (2003). Literatūra par mītiem, mīti literatūrā. APLZ 8, 322–336.
- Radzobe, Zane; Zitmane, Marita (2019). Vīrišķā un sievišķā tēla analīze sociālās vides kontekstā Mišela Velbeka romāna “Pakļaušanās” Alvja Hermaņa iestudējumā. Semiotisko kodu un interviju analīze. APLKP 24, 196–204.
- Ramma, Zita (2002). Garīgo meklējumu tēli Imanta Ziedoņa dzejā. APLZ 7, 71–94.
- Ratniece, Sandra (2006). Jūgendstila poētikas iezīmes Augusta Saulieša daiļradē. APLZ 11 (a), 36–44.
- Ratniece, Sandra (2007). Edvarta Virzas tēlojuma “Zemgales sēta” un poēmas “Straumēni” saturiskās un poētiskās līdzības. APLZ 12, 16–23.
- Ratniece, Sandra (2008). Literārais jūgendstils. Teorija un prakse. APLZ 13 (a), 50–55.
- Ratniece, Sandra (2009). Jūgendstila un simbolisma poētikas sintēze 20. gs. sākuma latviešu literatūras tekstos. APLZ 14, 11–16.
- Ratniece, Sandra (2013). Literārais jūgendstils jaunākajā latviešu dzejā jeb Radošs eksperiments 2011. gada dzejas dienās. APLZ 18, 238–248.
- Ratniece, Sandra (2014). Gleznot vārdu, rakstīt gleznu. Tēlotājas mākslas ietekme literatūrā, Rutas Štelmaheres piemērs. APLZ 19, 128–137.
- Raudive, Signe (2017). Jaunais autors un pārkāpums: personīgo lietu izskatīšana Rīgas Jauno autoru apvienības un Rakstnieku savienības valdes un sekretariāta sēdēs (1945–1968). APLKP 22, 57–67.

- Raudive, Signe (2018). Latviešu padomju jauno autoru literārās darbības kritika periodikā (1945–1949). APLKP 23, 193–204.
- Raugule, Diāna (2018). Dzimumdiferences aspekti Jāņa Einfelds romānā “Rīga” un Margaritas Perveņeckas romānā “Gaetāno Krematos”. APLKP 23, 77–91.
- Reidzāne, Beatrise (2007). Primārie verbi kā formulas pamatelementi klasiskajās četrindēs. APLZ 12, 262–273.
- Reinsone, Sanita (2012). Folklorists un/kā klausītājs: pašrefleksija par ģimenes stāstiem. APLZ 17, 248–258.
- Rinkeviča, Rudīte (2002). Manfrēda Kibera pasaku mākslinieciskā savdabība. APLZ 7, 181–191.
- Rinkeviča, Rudīte (2004). Tradicionālais un novatoriskais M. Cielēnas bērnu prozā. APLZ 9, 259–271.
- Rinkeviča, Rudīte (2007). Bērība Jāņa Jaunsudrabiņa stāstu krājumā “Mazie pilsētnieki”. APLZ 12, 32–39.
- Rinkeviča, Rudīte (2008). Bērnu tēli J. Širmaņa 20. gs. 30. gadu bērnu prozā. APLZ 13 (a), 64–71.
- Rižijs, Marians (2007). Dažu daiļrades principu formulējums Hermaņa Margēra Majevska literatūrkritiskajos rakstos. APLZ 12, 114–117.
- Rižijs, Marians (2009). Jūra un nakts. (Dabas stihiju klātbūtne Ainas Zemdegas romānā “Maruta”). APLZ 14, 81–87.
- Rižijs, Marians (2010). Vārds un radīšana (vēsts, runa, rīcība, varoņdarbs) Ulda Bērziņa dzejā. APLZ 15, 159–166.
- Rižijs, Marians (2011). Debesis Ulža Bērziņa dzejā. APLZ 16, 116–121.
- Rižijs, Marians (2015). 20. gadsimta 50. un 60. gadu mijas latviešu dzejas paaudzes pašidentifikācija estētikas un formas aspektā. APLZ 20, 116–124.
- Rodiņa, Ieva (2015). Rūdolfa Blaumaņa darbi Eduarda Smiļģa režijā: modernisma estētikas konteksts (20. gadsimta 20. gadi). APLZ 20, 244–251.
- Rodiņa, Ieva (2016). Raiņa uzskati par ideālo teātri un Eduarda Smiļģa teātris. APLKP 21, 74–80.
- Rodiņa, Ieva (2017). Laikmetiskošanas princips Eduarda Smiļģa režijā. APLKP 22, 413–422.
- Rodiņa, Ieva (2020). Vēsturiskā atmiņa Latvijas teātra jaunās paaudzes mākslinieku darbos: izrādes “Dvēseļu utenis” piemērs. APLKP 25, 269–275.
- Rodiņa, Ieva (2021). Gaismu dramaturģija 21. gadsimta teātrī. Latvijas Nacionālā teātra izrādes “Asins kāzas” piemērs. APLKP 26 (1), 288–295.
- Rodiņa, Ieva (2022). Jaunu formu meklējumi e-teātrī: pandēmijas laika pieredze. APLKP 27, 207–214.
- Rodiņa, Ieva (2023). Režisors Eduards Miks. Brīvdabas lieluzvedumu prakse 20. gadsimta 30. gados. APLKP 28, 215–222.
- Rodiņa, Ieva; Zirne, Ērika (2024). Teātra kritika *Covid-19* pandēmijas laikā (2020–2022). APLKP 29, 234–248.
- Romanovska, Alīna (2004). Cilvēka koncepcija A. Austriņa stāstā “Kaspars Glūns”. APLZ 9, 114–124.
- Romanovska, Alīna (2005). Nakts Antona Austriņa prozā. APLZ 10, 89–96.
- Romanovska, Alīna (2006). 1905. gada revolūcija A. Austriņa prozā. APLZ 11 (a), 45–54.
- Romanovska, Alīna (2007). Skaniskās pasaules ainas organizācija Antona Austriņa prozā. APLZ 12, 7–15.
- Romanovska, Alīna (2008). F. Nīčes ideju recepcija 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma latviešu kritikā. APLZ 13 (a), 27–34.
- Roze, Kristīne (2007). Kara tēma un karavīra tēls Jāņa Veseļa prozā. APLZ 12, 24–31.

- Rozītis, Juris (2004). Latviešu trimdas romānu tematiskais iedalījums pēc attēlotā laika posma. APLZ 9, 272–283.
- Rozītis, Juris (2005). Tematiskas variācijas pasakā “Cīņa uz tilta” (AT 300A). APLZ 10, 288–294.
- Rozītis, Juris (2008). Annas Brigaderes trilōģijas formālā un tematiskā uzbūve. APLZ 13 (a), 35–41.
- Rozītis, Juris (2009). Laika un telpas tēma Konstances Miķelsones romānā “Nakts parāde”. APLZ 14, 34–43.
- Rožkalne, Anita (2015). *Enejs, Magelāns, Varavīksnes Lūsis* un citi: personvārdu semantika Gundegas Repšes prozā. APLZ 20, 98–114.
- Rožkalne, Anita (2018). “Dzelzs aizkars” austrumos no Latvijas: latviešu literatūras likteņi 20. gadsimtā. APLKP 23, 174–192.
- Rožkalne, Anita (2020). Savādības pievilcība: diskusija par Viktoru Igo Latvijas kultūrvidē 19.–20. gadsimta mijā. APLKP 25, 227–235.
- Rubene, Zanda (1997). Literatūras teorija Rolāna Barta poststrukturālisma skatījumā. APLLZ 3, 146–151.
- Ruks, Māris (2003). Astrīde Ivaska un 20. gadsimta modernā dzeja. APLZ 8, 234–249.
- Rūsiņš, Valdis (2005). Lielās pirmmātes jautājums mitoloģijā. APLZ 10, 295–300.
- Sekača, Paula (2025). Ģermānisko ideju popularizēšana žurnālā *Latvju Mēnešraksts* (1942–1944). APLKP 30, 65–76.
- Sekste, Inguna (1996). Telpa latviešu jauno autoru prozā. Robeža un tās pārkāpšana. APLLZ 2, 95–102.
- Sekste, Inguna (2006). “Metode literatūras vēsturē”: Gistava Lansona darbs un tā atbalsis latviešu literatūrzinātnē. APLZ 11 (a), 161–167.
- Senkāne, Olga (2003). Sapņa mimēze I. Šķipsnas stāstos. APLZ 8, 250–260.
- Senkāne, Olga (2004). I. Šķipsnas romānu mākslinieciskās īpatnības. APLZ 9, 283–300.
- Senkāne, Olga (2005). Gunta Zariņa “Apsūdzēts” un Franca Kafkas “Process”: mākslinieciskie un filosofiskie krustpunkti. APLZ 10, 194–200.
- Senkāne, Olga (2006). Filosofiskā žanra iezīmes I. Šķipsnas stāstā “Skatītājs”. APLZ 11 (a), 168–174.
- Senkāne, Olga (2007). *Labirints* eksistenciālistu romānu mākslinieciskajā telpā. APLZ 12, 150–157.
- Senkāne, Olga (2008). Saules ceļš no alegorijas līdz simbolam Raiņa dzejā. APLZ 13 (a), 56–63.
- Senkāne, Olga (2009). Žana Pola Sartra filosofijas reminiscences Ilzes Šķipsnas romānā “Neapsolītās zemes”. APLZ 14, 44–52.
- Senkāne, Olga (2010). Meli kā filosofiska kategorija Gunta Zariņa un Ilzes Šķipsnas romānos. APLZ 15, 109–118.
- Senkāne, Olga (2013). Nacionālpatriotiskā naratīva uzbūve: Ontōns Rupaiņš “Tauta gryb dzeivot” (1963). APLZ 18, 249–258.
- Senkāne, Olga (2014). Diskutablais Volfa Šmida “Naratoloģijā”: vēstītāja/naratora izpratne. APLZ 19, 10–23.
- Senkāne, Olga (2015). Hermana Heses “Stikla pērlīšu spēle” Ilzes Šķipsnas filozofiskajā prozā. APLZ 20, 82–97.
- Senkāne, Olga; Kleina, Liāna (2018). Kādēļ ko aprakstīt no jauna jeb par Johana Volfganga Gētes *mūžīgā žīda* iekļīšanu Rūdolfā Blaumaņa “sētā”. APLKP 23, 119–135.
- Senkāne, Olga (2019). Mefistofelis pret Erotu jeb nepieciešamības un brīvības demarkācija Raiņa dzejā. APLKP 24, 239–258.
- Senkāne, Olga (2020). Šillers, Gēte un Rainis par spēli: kultūrfilozofiski *naivā* un *sentimentālā* izpratnes krustpunkti. APLKP 25, 336–361.

- Siliņa, Gita (2012). Romantikas naratīvs Madonas novada lasītāju izvēlē: romantisko romānu un to lasīšanas paradumu analīze. *APLZ* 17, 259–272.
- Siliņa, Gita (2015). Populārās literatūras lietotprātība (*literacy*) ikdienas dzīvē. *APLZ* 20, 346–362.
- Silova, Lita (1996). Ieskats Marģera Zariņa prozas poētikā. *APLLZ* 2, 103–115.
- Silova, Lita (2000). Šausmu vilinājums Vladimira Kaijaka prozā. *APLZ* 6, 87–96.
- Silova, Lita (2002). Dialogs ar Vladimira Majakovska daiļradi Marģera Zariņa romānā “Trauksmainie trīsdesmit trīs”. *APLZ* 7, 192–204.
- Silova, Lita (2003). Sievietes tēla semantika Jāņa Einfelda prozā. *APLZ* 8, 261–272.
- Silova, Lita (2008). Regīnas Ezeras saprotamais elitārisms. *APLZ* 13 (b), 93–96.
- Simsone, Bārbala (2009). Visu lietu gals: eshatoloģiskais mīts fantāzijas žanra literatūrā. *APLZ* 14, 169–174.
- Simsone, Bārbala (2013). *Garaiņu mutuls, pagraba vēsums*: šausmu žanrs latviešu literatūrā. *APLZ* 18, 259–270.
- Simsone, Bārbala (2014). *Bailes atgriežas katru nakti*: šausmu estētika Gunta Bereļa stāstos. *APLZ* 19, 88–98.
- Simsone, Bārbala (2015). Par dažiem teorētiskiem šausmu žanra aspektiem. *APLZ* 20, 318–336.
- Simsone, Bārbala (2016). Vilkacis pasaules un latviešu literatūrā. *APLKP* 21, 220–228.
- Simsone, Bārbala (2017). Vilkači Kolkā un citplanētieši Saeimā: jaunākā latviešu fantāzijas un fantastikas literatūra. *APLKP* 22, 135–146.
- Simsone, Bārbala (2018). Bibliskie motīvi latviešu zinātniskās fantastikas stāstos. *APLKP* 23, 39–50.
- Simsone, Bārbala (2019). Latviešu humoristiskā fantastika 1960–1990. *APLKP* 24, 153–163.
- Simsone, Bārbala (2020). Zinātniskā fantastika kā ideoloģiskais ierocis. *APLKP* 25, 165–175.
- Simsone, Bārbala (2021). Erotiskās prozas fenomēns Latvijā un pasaulē. *APLKP* 26 (1), 222–232.
- Simsone, Bārbala (2022). Vīrusu epidēmija zinātniskās fantastikas žanra literatūrā. *APLKP* 27, 269–276.
- Skolmeistere, Velta (2021). Lomu identitāšu mijiedarbība sociālās tīklošanās vietnēs. *APLKP* 26 (2), 281–295.
- Skrābāne, Astra (2006). Latviešu stāsts franču valodā. *APLZ* 11 (b), 66–77.
- Skrābāne, Astra (2007). Dzeja un atdzejošana. Artura Rembo “Patskaņi”. *APLZ* 12, 202–209.
- Skrābāne, Astra (2008). Elitārās literatūras tulkošanas problēmas: *Casus Malarmē*. *APLZ* 13 (b), 26–33.
- Skrābāne, Astra (2014). Imants un Rimants Ziedoņi “Leišmalīte” un Žans Pols Kofmans “Kurzeme”. Kopīgais un atšķirīgais. *APLZ* 19, 195–204.
- Skrābāne, Astra (2021). Vai viegli tulkot Sagānu? *APLKP* 26 (2), 254–265.
- Skudra, Ojārs (2023). Latvijas politiskās kultūras jēgas konstrukcijas žurnāla *Ir* politisko žurnālistu publikācijās 2021.–2022. gadā. *APLKP* 28, 297–317.
- Skudra, Ojārs (2025). Komunikatīvo un kultūras atmiņu īstenības apraksti latviešu drukāto mediju žurnālistu otrā līmeņa sabiedrības novērojumos 2022.–2023. gadā. *APLKP* 30, 223–259.
- Skujiņa, Elīna (2011). Identitāte un tās izmaiņas latviešu blēžu romānā. *APLZ* 16, 97–106.
- Skulte, Ilva (2013). Literatūra jauno mediju laikmetā. *APLZ* 18, 271–286.
- Sniedze, Evita (1999b). Jaunākās paaudzes skatījums uz dramaturģiju un dramaturģijā. *APLZ* 5, 170–174.

- Smilgaine, Una (2021). Tautas medicīnas materiāli latviešu folkloras krātuvē un pirmais periodiskais izdevums "Latviešu Ārste". APLKP 26 (2), 54–64.
- Smilgaine, Una (2023). "Tur pilnīgi cita pasaule": vides jautājumi Lucavsalas dārzkopju stāstos. APKLP 28, 116–127.
- Sperga, Ilze (2004). Sievietes iekšējais psiholoģiskais konflikts suicīda diskursā jaunākajā latviešu prozā. APLZ 9, 301–315.
- Sprindytė, Jūratė (2003). Lithuanian Short Story. Causes of its Decline. APLZ 8, 273–284.
- Sprindīte, Jurate (2009). Žurnālistiskais romāns – jaunais žanra paveids. APLZ 14, 113–120.
- Stankutė, Akvilė (2022). *May the Force be with You: Ethnographic Access into the World of Film Production Workers*. APLKP 27, 292–305.
- Stašulāne, Anita (2003). Mīts par skolotājiem jeb mahātmām. APLZ 8, 337–352.
- Stašulāne, Anita (2005). Konstantīna Raudives reliģiskie meklējumi kristietības ietvaros. APLZ 10, 201–210.
- Stašulāne, Anita (2006). K. Raudives reliģiskie meklējumi ārpus kristietības. APLZ 11 (a), 175–185.
- Stašulāne, Anita (2008). Elitārisms teosofiski orientētajā latviešu literatūrā. APLZ 13 (b), 73–79.
- Stašulāne, Anita (2013). Vēsturiskās liecības par dievturu kustību Latvijas Politiskās pārvaldes ziņojumos. APLZ 18, 287–300.
- Stauga, Jolanta (2011). Bērnu apzīmējumi zooloģiskajā kodā latviešu tautsdziesmās un mūsdienu tautas valodā. APLZ 16, 244–256.
- Stāde, Madara (2024). Metodoloģiski risinājumi romānu sērijas "MĒS. Latvija, XX gadsimts" imagoloģiskajai analīzei. APLKP 29, 56–69.
- Stepiņa, Anna (2012). Edgars Alans Po Linarda Laicena agrīnajā prozā. APLZ 17, 273–283.
- Stikāne, Ilze (1995a). Folkloras arhetipi mūsdienu latviešu dzejā. APLZ, 24–27.
- Stikāne, Ilze (1995b). Folkloras arhetipi mūsdienu latviešu dzejā. APLZ 1, 115–129.
- Stikāne, Ilze (1996). Vērtību sistēma mūsdienu latviešu literārajās pasakās bērniem. APLZ 2, 115–126.
- Stikāne, Ilze (1997). Māju arhetips latviešu trimdas literatūrā. APLZ 3, 133–146.
- Stikāne, Ilze (1998). Lielais dzīvības likums Vika grāmatās bērniem. APLZ 4, 83–91.
- Stikāne, Ilze (1999b). Daba latviešu mūsdienu dzejā bērniem. APLZ 5, 34–47.
- Stikāne, Ilze (2000). Valodas rotaļa latviešu mūsdienu dzejā bērniem. APLZ 6, 45–53.
- Stikāne, Ilze (2003). Bērns latviešu XX gadsimta otrās puses bērniības atmiņu grāmatās. APLZ 8, 285–297.
- Stikāne, Ilze (2004). Ētiski estētiskās vērtības Jura Zvirgzdiņa grāmatās bērniem. APLZ 9, 316–331.
- Stikāne, Ilze (2005). Fantāzijas žanrs mūsdienu latviešu literatūrā bērniem. APLZ 10, 97–105.
- Stikāne, Ilze (2006). Ieskats nonsena teorijā literāro pasaku tipoloģijas kontekstā. APLZ 11 (a), 55–62.
- Stikāne, Ilze (2007). Bērns jaunākajā latviešu dzejā bērniem (2004–2005). APLZ 12, 57–70.
- Stikāne, Ilze (2008). Kontroversiālā bērnu un jaunatnes literatūra Latvijā (2000–2006). APLZ 13 (a), 85–94.
- Stikāne, Ilze (2010). Telpas un laika metamorfozes jaunākajā latviešu bērnu un pusaudžu literatūrā (2002–2008). APLZ 15, 167–177.
- Stikāne, Ilze (2011). Spēle jaunākajā latviešu bērnu un pusaudžu literatūrā (2005–2009). APLZ 16, 107–115.
- Stikāne, Ilze (2013). Aktuālas problēmas bērnu un jaunatnes literatūras izpētē un interpretācijā. APLZ 18, 301–313.

- Stikāne, Ilze (2014). Sociālā dažādība un saprašanās jaunākajā latviešu bērnu un pusaudžu literatūrā. APLZ 19, 214–222.
- Stikāne, Ilze (2016). Pasaules modelis Raiņa dzejā bērniem. APLKP 21, 20–36.
- Stikāne, Ilze (2018). Brīdinošie stāsti bērnu un jauniešu literatūrā. APLKP 23, 24–38.
- Stikāne, Ilze (2019). Brīdinošo stāstu tradīcijas atbalsis latviešu dzejā bērniem 19. gadsimtā un 20. gadsimta otrajā pusē. APLKP 24, 229–238.
- Stroda, Bārbala (2005). Mīta un tautas pasakas sintēze fantāzijas žanra literatūrā. APLZ 10, 301–313.
- Stroda, Bārbala (2006). Par zobeniem un ziepju burbuļiem: ķeltu un anglosakšu mitoloģijas elementi fantāzijas žanra literatūrā. APLZ 11 (a), 86–98.
- Stroda, Bārbala (2007). Starp fabulu un varoņdziesmu: klasiskās mitoloģijas elementi fantāzijas žanra literatūrā. APLZ 12, 301–312.
- Stroda, Bārbala (2007). *Sensenos laikos, tāltālā zemē*: mītiskā laiktelpa fantāzijas literatūrā. APLZ 13 (b), 34–50.
- Strode, Anna (2019). Antīkās reminiscences latīņu okazionālajā dzejā Rīgā. APLKP 24, 215–228.
- Strode, Anna (2020). Rīgā 17. gadsimtā sacerētās latīņu kāzu dzejas komponentes. APLKP 25, 212–226.
- Strode, Anna (2021). Reliģiskie tēli 17. gadsimta latīņu kāzu dzejā Rīgā. APLKP 26 (1), 14–28.
- Suhane, Inese (2014). Postpadomju krievu literatūras recepcija Latvijā. APLZ 19, 299–306.
- Šibanova, Olga (2002). Autora pozīcija epikā. APLZ 7, 33–37.
- Šiliņa, Brigita (1999b). Kompozīcija Noras Ikstenas romānā “Dzīves svinēšana”. APLZ 5, 131–136.
- Šiliņa, Brigita (2016). Mājas kā cilvēcisko vērtību orientieris. APLKP 21, 239–245.
- Šiliņa, Zane (2002). Haosa interpretācijas 20. gs. sākuma latviešu dramaturģijā. APLZ 7, 262–279.
- Šiliņa, Zane (2004). Telpa Raiņa lugā “Spēlēju, dancoju”. APLZ 9, 125–133.
- Škenderska, Eva (2018). Postmodernisms 2016. gadā. Epopeja ap Regnāra Vaivara izrādi “Divas māsas un draudzene”. APLKP 23, 229–237.
- Šķilvalte, Marina (1996). Arhetipiskās struktūras I. Ziedoņa pasakā “Ķeburkājis ar Ķ”. APLZ 2, 126–133.
- Šteinmane, Zane (2017). *Muallakāt* atdzejojums latviešu valodā: problemātika un risinājumi. APLKP 22, 347–355.
- Štolls, Pāvels (2006). F. L. Čelakovskis un J. Alunāns – veselu graudu sējēji. APKZ 11 (a), 99–108.
- Štolls, Pāvels (2008). Marta Grimma čehu literatūras spoguļi. APLZ 13 (a), 119–126.
- Štolls, Pāvels (2009). Latviešu literatūra mūsdienā Čehijā. APLZ 14, 132–138.
- Štolls, Pāvels (2014). Latviešu hērnhūtiešu literatūras čehu teksti. APLZ 19, 154–161.
- Šuplinska, Ilga (2002). Publicistiskā dzeja nacistiskās okupācijas laikā. APLZ 7, 95–119.
- Šuplinska, Ilga (2004). Neoklasicisma poētikas iezīmes nacistiskās okupācijas laika latviešu lirikā. APLZ 9, 134–150.
- Tabor, Joanna (2020). The History of Lithuanian Literature According to Ričardas Gavelis. APLKP 25, 99–107.
- Tabūns, Bronislavs (1997). Sirreālisms Jāņa Einfelds īsprozā (“Tās ir mazas noveles varbūt...”). APLZ 3, 93–100.
- Tabūns, Bronislavs (2002). Konstruktīvisms latviešu literatūrā. APLZ 7, 38–59.
- Tabūns, Bronislavs (2003). Jūgendstils. APLZ 8, 142–154.
- Tabūns, Bronislavs (2005). Dzimtenes koncepts Gunara Janovska prozā. APLZ 10, 106–110.

- Tamošiūnienē, Aušra (2025). Zoomorfiniū motyvū įvairovė ir savitumas Danieliaus Naborovskio (1573–1640) poezijoje. APLKP 30, 51–64.
- Terbeta, Daiga (1995b). Brīdinājuma signāli V. Kaijaka romānā “Rēgi”. APLLZF 1, 130–146.
- Tišheizere, Edīte (2008). Rokoperas “Kaupēn, mans mīlais!” fenomens un muzikālais teātris kā elitārās un masu kultūras sadures punkts. APLZ 13 (b), 97–101.
- Tišheizere, Edīte (2021). Kultūru mijiedarbe kā impulss laikmetīgā teātra attīstībai. Klaipēdas Universitātes aktierkurss Liepājas teātrī. APLKP 26 (1), 275–287.
- Treija, Rita (2010). Somu paraugs latviešu folkloristikā. APLZ 15, 6–19.
- Treimane, Inese (2019). Juridisks teksts kā kultūrvēsturisks naratīvs: Latvijas Republikas Civillikums. APLKP 24, 270–280.
- Trumsīņa, Vineta (1995a). Tēlu galerijas savdabība latviešu vēsturiski biogrāfiskajā romānā. APLLZ, 17–18.
- Trumsīņa, Vineta (1999a). Sievietes tēls latviešu vēsturiski biogrāfiskajā prozā. APLZ, 20–21.
- Trumsīņa, Vineta (2000). Latviešu vēsturiski biogrāfiskā proza – nacionālas kultūrvides veidotājfaktors. APLZ 6, 97–100.
- Uzule, Laura (2012). Kurzemes reģionālie laikraksti – novada identitātes veidotāji: laikraksta “Saldus Zeme” piemērs. APLZ 17, 284–291.
- Uzule, Laura (2013). Kopusvētku fenomens Latvijā: preses satura analīze un kapusvētku apmeklētāju anketēšana. APLZ 18, 314–321.
- Ūdre, Digne (2017). Latviskā ornamenta mitoloģiskās skolas tradīcija. APLKP 22, 497–511.
- Valienē, Eugenija (2021). Bookstagram‘as ir lietuviū literatūros laukas. APLKP 26 (1), 243–260.
- Valke, Simona Sofija (2011). Morisa Māterlinka recepcija Latvijā 19. un 20. gadsimta mijā. APLZ 16, 122–136.
- Valke, Simona Sofija (2013). Morisa Māterlinka “Monna Vanna” Haralda Eldgasta lasījumā. APLZ 18, 322–334.
- Valke, Simona Sofija (2022). Revolūcijas literatūra Liepājas pilsētas lasāmbibliotēkā (1790–1796). APLKP 27, 216–240.
- Valke, Simona Sofija (2024). Liepājas Centrālās zinātniskās bibliotēkas Vecbibliotēkas fonda 17.–19. gadsimta franču valodas vārdnīcas. APLKP 29, 285–301.
- Valtere, Inese (2011). Vēstures diskurss Augusta Saulieša prozā. APLZ 16, 27–33.
- Valtere, Inese (2012). Cilvēka koncepcija Augusta Saulieša prozā. APLZ 17, 292–300.
- Vanagaitē, Gitana (2016). Author’s Intentions and Literary Interpretation. APLKP 21, 304–30.
- Vasiliauskas, Saulius (2021). Vilniaus universiteto literatū būrelis sovietmečio literatūros lauke. APLKP 26 (1), 147–161.
- Vasiļenko, Andrejs (2005). Postmodernisma apokaliptiskais skatījums. APLZ 10, 211–217.
- Vasiļenko, Andrejs (2006). Karnevāls uz ekoloģiskās katastrofas sliekšņa Gintera Grasa romānā “Žurka”. APLZ 11 (a), 109–115.
- Vasiļjeva, Inese (2007). Atkarības Andras Manfeldes darbā “Adata”. APLZ 12, 49–56.
- Vasiļjeva, Inese (2008). Grāmata brāļu Kaudzišu romānā “Mērnīeku laiki”. APLZ 13 (a), 22–26.
- Vācere, Laila (2007). Teksta poētika: no formulas līdz zīmei. APLZ 12, 292–300.
- Veinberga, Sandra (2018). Cenzūras ietekmes virzieni latviešu grāmatniecības un publicistikas attīstībā līdz Latvijas valsts neatkarības iegūšanai (1918). APLKP 23, 154–173.
- Vērdiņa, Jana (2003). Dada modernismā. APLZ 8, 155–175.
- Vērdiņš, Kārlis (2006). Dzejprozas attīstība Francijā 19. gadsimtā. APLZ 11 (a), 116–122.

- Vērdiņš, Kārlis (2007). Latviešu dzejprozas aizsākumi: Auseklis, Aspazija, Jānis Poruks. APLZ 12, 72–79.
- Vērdiņš, Kārlis (2008). Eksperimenti latviešu dzejprozā 20. gs 20.–30. gados: Lūcija Zamaiča un Aleksandrs Čaks. APLZ 13 (a), 72–77.
- Vērdiņš, Kārlis (2009). Astrīdes Ivaskas dzejproza. APLZ 14, 96–100.
- Vērdiņš, Kārlis (2012). Zilo teorija un tās izcelsme. APLZ 17, 301–309.
- Vērdiņš, Kārlis (2013). Mišels Fuko un zilo teorija. APLZ 18, 335–340.
- Vērdiņš, Kārlis (2015). Alekša Mierlauka “vājība”: ieskats latviešu homofila tēlā. APLZ 20, 269–279.
- Vēvere, Velga (2006). Literatūrkritika kā filosofija, filosofija kā literatūrkritika: neopragmatiskais projekts. APLZ 11 (a), 186–193.
- Vēvere, Velga (2013). Paradoksālais es: Sērena Kirkegora filozofiskās autobiogrāfijas “Skatījums uz manu autordarbu” latviskošanas pieredze. APLZ 18, 341–354.
- Vēvere, Velga (2014). Teksta emancipācija – nepiesaistīto priekšvārdu loma Sērena Kirkegora filozofiskajā diskursā. APLZ 19, 264–275.
- Vēvere, Velga (2019). Traces: Baltic Intellectuals in Northfield (U.S.A.). APLKP 24, 259–269.
- Vēvere, Velga (2020). Dispassionate Eroticism in “Either/or” by Søren Kierkegaard and Tiger Lillies. APLKP 25, 362–370.
- Vēvere, Velga (2023). Brīdis starp: piesātinātās pauzes Viktora Freiberga grāmatās “Kinomāna slimības vēsture” un “Viktora otrā grāmata”. In memoriam. Viktors Freibergs (1955–2022). APLKP 28, 223–232.
- Vičinskā, Žydrūnas (2017). Interpretations of Mattheus Praetorius Mythical Material on *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjtijs*, *Luobgelda* in the Works of Lithuanian and Prussian Mythology Researchers of the 19th–21st Centuries. APLKP 22, 434–452.
- Vilcāne, Inese (1997). Laika un telpas struktūras R. Ezeras noveļu krājumā “Pūķa ola”. APLZ 3, 152–161.
- Vilkārse, Ingrīda (2005). Klasisko operu modernizācijas tendences Latvijas Nacionālajā operā (2000–2003). APLZ 10, 250–260.
- Vilkārse, Ingrīda (2006). Modernisma un postmodernisma tendences 18. gadsimta operu inscenējumos Latvijas Nacionālajā operā: V. A. Mocarta opera “Dons Žuans” un G. F. Hendeļa opera “Alčīna”. APLZ 11 (a), 147–152.
- Vingrys, Martynas (2024). Obsceniškumo raiška lyčių kilmę aiškinančiose sakmese. APLKP 29, 261–284.
- Vīksna, Māra (2002). Liepājas Pedagoģiskā institūta (augstskolas) ieguldījums latviešu folkloras vākšanā. APLZ 7, 308–318.
- Vīksne, Pēteris (1995a). Raksturīgākie sieviešu tēlu tipi A. Niedras prozā. APLZ, 3–4.
- Vīksne, Pēteris (1995b). Raksturīgākie sieviešu tēlu tipi Andrieva Niedras prozā. APLZ 1, 146–157.
- Vītola, Ieva (2010). Vietas izjūta mutvārdu liecībās par Augšzemes ezeriem. APLZ 15, 28–32.
- Vītols, Edgars (2018). Literārā komponenta aksioloģiskais aspekts kormūzikā – personības kvalitāšu pilnveides faktors. APLKP 23, 265–281.
- Voicehovičs, Renārs (2020). Analītisks skatījums uz jaunākajiem latviešu zinātniskās fantastikas stāstiem. APLKP 25, 176–184.
- Vusa-Mundeciema, Leonija (2014). Indriķa “Livonijas hronika” un latviešu tautasdziesma: ieskats divos Latvijas senatnes izziņas avotos. APLZ 19, 356–366.
- Vusa-Mundeciema, Leonija (2015). Raiņa personība un viņa “Saules gadi” laikmeta kontekstā. APLZ 20, 36–51.

- Zalāns, Kaspars (2020). Maskulinitātes atainojums Jāņa Tomaša dzejas krājumā “Melnie darba cimdi” un Daiņa Deigeļa “Dievs beidz”. APLKP 25, 152–163.
- Zanders, Viesturs (2022). Trimdas publikāciju lasītāji Padomju Latvijā. APLKP 27, 144–153.
- Zariņš, Aivars (2009). Jāņa Rozenberga publikācijas padomju propagandas apstākļos folkloristikā. APLZ 14, 202–208.
- Zelče, Vita (2016). Raiņa 100. jubileja: tapšana un svinēšana. APLKP 21, 44–64.
- Zepa, Ieva (2002). Metālu funkcijas buramajos tekstos. APLZ 7, 319–333.
- Zepa, Ieva (2023). Psalmu dziedāšanas tradīcija Stirnienes draudzē. APLKP 28, 98–115.
- Zepa, Ieva (2024). Maģiskās glābšanas stāsti par svētās Agatas brīnumiem Stirnienes draudzē. APLKP 29, 142–160.
- Zirne, Ērika (2015). Andreja Upīša darbu interpretācijas Rīgas Strādnieku teātrī un to vērtējums recenzijās un pētījumos. APLZ 20, 252–268.
- Zirne, Ērika (2016). Rainis un Rīgas Strādnieku teātris. APLKP 21, 81–87.
- Zirne, Ērika (2017). Kārļa Veica radošā darbība Rīgas Strādnieku teātrī. APLKP 22, 403–412.
- Zirnīte, Daiga (2009). Personiskais un bezpersoniskais mūsdienu latviešu bērnu dzejā. APLZ 14, 60–69.
- Zirnīte, Daiga (2014). Matemātika un Jāņa Baltvilka bērnu dzeja. APLZ 19, 223–231.
- Zirnīte, Daiga (2015). Latvijas padomju laika tēls Māra Runguļa romantiskajā garstāstā “Mana mīlā učene”. APLZ 20, 218–232.
- Zirnīte, Daiga (2021). Divi pirmās personas stāstījumi Osvalda Zebra romānā “Māra”. APLKP 26 (1), 197–208.
- Zirnīte, Daiga (2025). Topogrāfiskās dzejas tēlainība Marta Pujāta dzejoļu krājumā “Dāma baltos džinsos”. APLKP 30, 40–50.
- Zirnīte, Māra (2012). Nacionālās identitātes apziņas veidošanās pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas: avotu liecības nacionālās mutvārdu vēstures dzīvesstāstu krājumā. APLZ 17, 310–318.
- Zitmane, Marita (2018). Patēriņš un identitāte reklāmā. Teorētiskie un pētnieciskie aspekti. APLKP 23, 282–292.
- Zitmane, Marita (2022). Diskusijas “Vai Latvijas kino trūkst sieviešu stāstu?” apspriede sociālajā medijā *Facebook*. Komentāru analīze. APLKP 27, 306–319.
- Zulmane, Linda (1995a). Reliģisko un ētisko atziņu atklāsme Andrieva Niedras prozā. APLLZ, 5–7.
- Zulmane, Linda (1995b). Reliģisko un ētisko atziņu atklāsme Andrieva Niedras prozā. APLLZF 1, 157–168.
- Zulmane, Linda (1996). Latviešu intelligence Andrieva Niedras prozā (1898–1905). APLLZ 2, 133–145.
- Zulmane, Linda (1997). Noziegums un sods Andrieva Niedras prozā. APLLZ 3, 4–18.
- Zulmane, Linda (1998). Pārejas laikmets Andrieva Niedras prozā. Laiktelpas aspekts. APLLZ 4, 92–103.
- Zulmane, Linda (1999a). Garīgo meklējumu ceļš A. Niedras pasakā “Zemnieka dēls”. APLZ, 21–23.
- Zulmane, Linda (1999b). Garīgo meklējumu ceļš A. Niedras pasakā “Zemnieka dēls”. APLZ 5, 100–110.
- Zulmane, Linda (2000). Personības individuācijas ceļš A. Niedras romānā “Sikspārnis”. APLZ 6, 64–78.
- Zulmane, Linda (2004). Neuroze kā pārejas laikmeta parādība A. Niedras prozā. APLZ 9, 151–170.
- Zulmane, Linda (2005). Mācītāja tēls A. Niedras prozā. APLZ 10, 111–122.

- Zulmane, Linda (2010). Krogi pārejas laikmetā Andrieva Niedras prozā. APLZ 15, 55–62.
- Zulmane, Linda (2012). Identitātes meklējumi Andrieva Niedras prozā. APLZ 17, 319–327.
- Zulmane, Linda (2023). Andrieva Niedras prozas varoņu reliģisko uzskatu pārmaiņas. APLKP 28, 261–272.
- Žakevičienē, Indrē (2023). Opening Possible Worlds: the Application of the Tool of Network Theory to the Short Stories by Bitē Vilimaitē. APLKP 28, 60–71.
- Žolude, Inga (2012). “Es” meklējumi un grēksūdze Kārļa Vērdiņa dzejā. APLZ 17, 328–334.
- Žolude, Inga (2013). Grēksūdzes dzejas meklējumi jaunākajā latviešu literatūrā. APLZ 18, 355–365.
- Žune, Inese (2021). Leonīds Vīgners – komponists. APLKP 26 (1), 352–360.
- Žvarte, Elvīra (2017). Teicējs pansionātā. APLKP 22, 478–486.
- Žvira, Juta (2021). Teātra blogi Latvijā: satura iezīmes. APLKP 26 (1), 319–328.
- Žvirgždas, Manfredas (2019). Maironis Among the Founders of Independent State: a Poet in the Political Conferences. APLKP 24, 34–49.

Bibliogrāfisko rādītāju izveidoja Anita Helviga